

TÜRKİYE ZİRAATİNE AİT GÖRÜŞLER

TÜRKİYE'DE ARAZİ TOPLULAŞTIRILMASI

TÜRKİYE'DE TARIMSAL ARAŞTIRMALARIN
İDARE VE KOORDİNASYONU

TOPRAKSU TEŞKİLÂTI VE PROGRAMI HAK-
KINDA RAPOR

ÇOCUK BESLENMESİ İÇİN TÜRKİYE'DEKİ
SÜT SANAYİNİN GELİŞTİRİLMESİ

KONYA - ÇUMRA OVASI VE ANTALYA - İZMİR
CIVARI SULAMA PROBLEMLERİ

DÜNYA YAŞ ÜZÜM DURUMU VE TÜRKİYE
ZİRAÎ SİGORTA

ARAZİ TOPLULAŞTIRILMASI

DÜNYA VE TÜRKİYE ŞEKER POLİTİKASI

TÜRKİYE - AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU
ORTAKLIK ANLAŞMASI

4

T. M. M. O. Birliği
Ziraat Mühendisleri Odası

ZİRAÎ DÂVALARIMIZ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Önsöz	3
Türkiye'de Arazi Toplulaştırılması	5
Türkiye'de Tarımsal Araştırmaların İdare ve Koordinasyonu	29
TOPRAKSU Teşkilâtı ve Programı Hakkında Rapor	43
Çocuk Beslenmesi İçin Türkiye'deki Süt Sanayiinin Geliştirilmesi	57
Konya-Çumra Ovası ve Antalya - İzmir Civarı Sulama Problemleri	77
Dünya Yaş Üzüm Durumu ve Türkiye	93
Zirai Sigorta	117
Arazi Toplulaştırılması	135
Dünya ve Türkiye Şeker Politikası	149
Türkiye - Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Anlaşması ...	189

2310077714

4

Ö N S Ö Z

Yönetim Kurulumuz, memleketimiz ziraatı hakkında yerli ve yabancı mütahassıslar tarafından verilen ve her biri kendi konusunda ayrı bir değer taşıyan çeşitli raporları bir araya toplayarak «ZİRAÎ DÂVALARIMIZ» başlığı altında yayınladığı seri neşriyatın 4 numaralısını da meslekdaşlarımızın ve ilgililerin tetkik ve istifadesine sunmakla kıvanç duyar.

YÖNETİM KURULU

TÜRKİYE'DE ARAZİ TOPLULAŞTIRMASI HAKKINDA RAPOR

Hazırlayan:

J. VERKOREN

FAO Arazi Toplulaştırma Uzmanı

Tarım Bakanlığı TOPRAKSU Genel Müdürlüğü teşkilât kanunu gereğince sulama sahalarında ilk defa olarak ele alınacak olan arazi (tevhidi) toplulaştırma faaliyetleri için gerekli ön etüdüleri yapmak üzere, Birleşmiş Milletler (FAO) Gıda ve Tarım Teşkilâtı teknik yardım fonundan faydalanılarak memleketimize iki defa davet edilen, Yüksek Mühendis Johannes Verkoren, su ve arazi kaynaklarının developmanı mevzuunda tatbikî eserler vermiş bir otoritedir. Halen Hollanda'da Assen'de Bölge Müdürlüğü görevini yapmaktadır.

J. Verkoren, Türkiye'ye ilk gelişinde «Türkiye'de ziraî bünye ile ilgili problemler »konusunda konferanslar vermiştir. Bu arada Konya, Tarsus, İzmir ve Antalya'ya giderek gerekli etüd ve incelemeleri mahallen yapmıştır. İkinci gelişinde «Türkiye'de Arazi Toplulaştırması» konulu raporunu vermiştir.

TÜRKİYEDE ARAZİ TOPLULAŞTIRMASI HAKKINDA R A P O R

J. VERKOREN

FAO Arazi Toplulaştırma Mütchassısı
R o m a , 1961

G i r i ş :

Türkiye'de, diğcr memleketlerde olduğu gibi, verasetle intikâlin bir neticesi olarak, ziraat arazisinin mühim bir kısmı parçalanmıştır. Küçük ve ekseriya gayri müsait şekilli arazi parçaları modern ziraî metodların tatbikine mâni olmaktadır.

Memleket ekonomisi için ziraî istihsaldeki artış çok mühim olduğundan, Türk Hükümetinin arazi toplulaştırması ile alâkadar olması tabîdir. Çünkü, birçok Avrupa memleketlerinde arazi toplulaştırma esas itibariyle köylünün refahında büyük rol oynar. Bu sebeple FAO'dan arazi toplulaştırması ve iki köyde tatbik edilen örnek projeler için gereken metodları öğretecek bir mütchassis gönderilmesi istenmiştir. Bu örnek projelerden birisi Konya, diğeri Adana bölgesindedir.

Hollanda hükümeti, Toprak ve Su'dan faydalanma servisi baş mühendisi olan bu raporun hazırlayıcısı FAO tarafından Türk Hükümetine arazi toplulaştırması mevzuunda yardımcı olmak üzere tâyin edilmiştir.

Yardım Metodu:

11 Kasım ve 28 aralık tarihleri arasında ilk etüdler yapılmıştır. Bunlar Türkiye'de ziraî problemler üzerine umumî etüdler, arazi toplulaştırması suretiyle yapılacak ıslahat ve iki örnek köydeki ziraî bünye hakkında hususî çalışmalarlardır. T. C. Tarım Bakanlığı TOPRAKSU Genel Müdürlüğünde çalışılmıştır. İşbirliği yapılan şahıslar TOPRAKSU Fen Heyeti Başkanı Adem Karaelmas, yine TOPRAKSU'dan Hikmet Topgaoğlu ve Toprak Muhafaza ve Çiftlik Sulama Ziraat Mühendisi Cemil Kaleli idi.

Ziyaret Edilen Bölgeler:

İlk örnek proje ile alâkalı ziraî problemleri yakından tanımak ve mevcut şartlara göre ıslah yollarını tâyin etmek için, herbirine birer haf-

ta müddetle iki seyahat yapılmıştır. Bu seyahatlar Türkiye'deki umumî ziraî durumun yakından tetkiki imkânını vermiştir. Çumra ve Mene-men'deki sulama tecrübe istasyonlarına, Tarsus'ta sulama araştırma enstitüsüne, İzmir ve Mersin'de TOPRAKSU Bölge Müdürlükleri ve Konya, Adana, Antalya'daki Ekip eşlikleri bu seyahatlerde ziyaret edilmiştir.

İki örnek projeye ait çalışmalarla alakalı olarak aşağıdaki maddeler sıralanabilir:

- 1 — Bölgenin ziraî, ekonomik ve sosyal problemleri hakkında ön etüd.
- 2 — Mutasavver plân için lüzumlu malûmatın toplanması.
- 3 — Halihazırdaki şartlara göre gereken ıslahat hakkında bir rapor hazırlanması; projenin gelecekteki durumu için bir plân hazırlanması ve maliyetin hesabı.
- 4 — Tavsiye edilen ıslahatın icrası.

Birinci maddede zikredilen hususlar Türkiye'deki ikâmetim sırasında tamamlanmıştır.

Mevzuubahis bölgelerdeki ziraî, ekonomik ve sosyal durumlar muhtelif Türk ve yabancı mütehassıslar ve bazı çiftçilerle müzakere edilmiştir. Bir plân hazırlamak için gerekli malzeme ve bunları toplama metodları hakkında tavsiyeler yapılmıştır.

Müzakerelerin bir özeti ve kayıtların listeleri ve haritaların nasıl yapılacağı hakkında TOPRAKSU Genel Müdürlüğüne yazılı bilgi verilmiştir. Bunlara ilâveten Mersin'deki Bölge Müdürlüğüne ve Konya'daki Ekip Şefliğine de birer nüsha verilmiştir (1. ve 2. eklere bakınız.)

İkinci madde için Bölge Müdürlükleri ve Ekip Şeflikleri, birinci maddedeki tavsiyelere uygun malûmatı toplamalıdır. İkinci maddede programın önemli ve ayrılmaz bir kısmı olduğundan diğerlerine geçilmeden önce tamamlanmalıdır.

Üçüncü maddede, bir evvelki maddede toplanan malzemeye dayanılarak mutasavver bir plân hazırlanabilir.

Bu işin mühim bir kısmı kadastro müfettişine aittir. FAO, bu hususta Türk Tapu ve Kadastro memurlarına yardımcı olmak üzere tecrübeli bir mütehassıs göndermelidir.

Projenin tatbik edileceği saha içindeki bütün arazi sahipleri ile anlaşmaya varıldığı takdirde 4. madde gereğince plân icrâ edilmiş olacaktır.

Umumî Problemler:

Türk Hükûmeti ziraî istihsalde tam bir artışa ulaşabilmek için çok gayret sarfetmelidir. Bu gerekliliğin çeşitli sebepleri vardır:

Türkiye'de yetişebilen ziraî mahsullerin ithaline lüzum kalmadığı ve ihracat artırılabilirdiği takdirde ödemelerde bir muvazene temin edilebilecektir.

Bundan başka, senede %3 oranındaki nüfus artışı nisbeti, bu artışı karşılayacak bol istihsalı gerektirir. Son sebep olarak, köylü halkın büyük kısmının sahip olduğu çok düşük hayat standardına da temas edelim; daha fazla istihsal köylünün daha iyi hayat şartlarına kavuşmasını sağlayacaktır. Bu sebeple, istihsalı arttırmak için bütün mevcut imkânlar kullanılmalıdır.

Muhtelif ziraî bölgelerde ziraat arazisinin çok parçalanmış olması sebebiyle, arazi toplulaştırması, ziraat arazisinin developmanı programının temeli olarak kabul edilmelidir.

Arazi toplulaştırması projesinin tatbikinde bir tecrübe edinmek ve arazi toplulaştırmasının ne dereceye kadar istihsal artışına yol açacağını anlamak için, deneme yapılmak üzere iki örnek köy seçilmiştir.

Ekonomik ve Sosyal Görünüş:

Ekonomik ve sosyal bakımlardan Türkiye'nin ziraî problemleri şöyle özetlenebilir:

- 1 — Hektar başına verim düşüklüğü
- 2 — Çiftlik başına verim düşüklüğü
- 3 — Her çiftçi ailesine düşen iş hacminin düşüklüğü
- 4 — Sür'atli nüfus artışı
- 5 — Ziraî bölgelerde hayat standardının düşüklüğü.

Bu problemlerin sadece arazi toplulaştırması veya mahdut bir arazi developmanı programı ile halledilemeyeceği muhakkaktır.

Zira Developman Programı, bütün memleketi içine alan şümüllü bir developman programının mühim bir kısmını teşkil etmelidir. Bir ziraî developman programının Türkiye için mühim olduğunu yine Türkiye'ye ait şu hususlarla izah edelim:

Türkiye'nin yüz ölçümü 77.000.000 hektardır; bunun 25.000.000 hektarı ziraat arazisi ve 32.000.000 hektarı mer'a ve çayırdır. 1960 daki son sayıma göre nüfus 27.000.000 dur. Nüfusun %70 i (19.000.000) hayatlarını ziraat yoluyla kazanır. Bir ailenin ortalama 6 kişiden müteşekkil olduğu düşünülürse 3.000.000 ailenin ziraatle meşgul olduğu meyda-

na çıkar. Bu sebeple, vasatı, bir çiftliğin 8 hektar ziraat arazisi ve 10 hektar mer'a ihtiva ettiği neticesine varılır.

İlk bakışta bu rakamlar normal gibi görünürse de, Türkiye'nin büyük kısmının kurak ile yarı - kurak iklim kuşakları arasında yer aldığı unutulmamalıdır. Bu kuru iklim şartları altında nadasa bırakılmış bir tarla hektar başına ancak 1000-1200 kg. buğday verebilir ve 3 hektarlık bir mer'a bir ineği besleyebilir. 1952 de yapılan bir ankete göre, 7,5 hektardan az ziraat toprağa sahip olan çiftçi miktarı 1.900.000 dir; bu kategoriye düşen bütün dönüm miktarı ise 5.700.000 dir. Bu, her çiftçiye ortalama sadece 3 hektarın düşmesi demektir. 10.500.000 hektarlık bir arazi gerekli olacağından bütün mevcut arazi kaynakları bu vasatı rakamı 8 hektara çıkarmağa kâfi gelmeyecektir.

1952 senesi anketinin neticesi aşağıda gösterilmiştir:

Çiftliğin genişliği (dekar olarak)	Çiftlik sayısı	Bütün arazi (hektar olarak)
1 — 20	773 000	836.000
21 — 50	797 000	2 790 000
51 — 75	336 000	2 097 000
76 — 100	216 000	1 955 000
101 — 150	168 000	2 108 000
151 — 200	92 000	1 648 000
201 — 300	68 000	1 714 000
301 — 500	39 000	1 520 000
501 — 700	17 000	1 015 000
> 700	21 000	5 811 000
	2 527 000	22 494 000

Çiftçilerin yüzdesi	Arazi yüzdesi
30.6	4.2
31.5	15.2
13.3	10.7
8.6	9.8
6.7	10.4
3.6	8.4
2.7	8.8
1.5	7.8
0.7	6.2
0.8	19.5

Nüfusun senelik %3 artış nisbeti de hesaba katılırsa durumun seneden seneye vahamet kesbettiği görülür. Bugün endüstride, ticarî sahada ve çeşitli hizmetlerde vazifeli işçilerin miktarında %10 kadar bir artışın işçi halkın artış yekûnunu karşılamaya kâfi gelebileceğini basit bir hesap gösterir. Şu halde ziraî işçi sayısı sabit olarak kalacaktır. Böyle bir artışa ulaşabilmek için sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerindeki yıllık yatırım miktarı memleketin bütün yatırımının % 10 unu teşkil etmelidir. Bu ise, ancak Hükûmetin gayretli tutumu sayesinde başarılabilir pek yüksek bir rotasyondur. Öyleyse ziraî developman programının bütün memleketi içine alan şümüllü bir developman programından ayrı olarak mütalâa edilemeyeceği aşikârdır.

Yukarda bahsedilen 5 ziraî problem şimdi daha teferruatlı olarak müzakere edilecektir :

1 — Hektar Başına Verim Düşüklüğü:

Gayri müsait iklim şartları, müessir olmayan çiftlik idaresi ve gayri müsait hâricî şartlar hektar başına verim düşüklüğüne tesir eden sebeplerdir. Gayri müsait iklim sebep olarak başta mütalâa edilmelidir. Çiftlik idaresinin daha müessir bir hale konması, şümüllü ve istişarî ziraî bir çalışma, demonstrasyonlar ve eğitim ile mümkündür ve bu çalışmalar her çiftçinin kendi çiftliğini islah edebilmesini mümkün kılacaktır.

Bütün bölge tek bir bütün olarak ele alındığı takdirde hâricî şartların islahı (sulama, drenaj, tarla yol sistemi, verimli hale koymak) mümkün olabilecektir.

Bugün için gerekli islahatın en önemlisi sulamadır; çünkü sulama gayri müsait iklim şartlarını telâfide en mühim âmidir. Türkiye'nin bir çok kesimlerinde az yağış isteyen mahsul yetiştirilir. Bu sebeple, bol istihsal için su temini şarttır. Diğer hususlardaki ancak sulama kaynaklarının islahından sonra faydalı olabilir. Bölünmüş ve birbirinden uzak tarlalar, sulama ve drenaj sistemlerinin kurulmasına mâni olur. Üstelik, tarlaların ekserisi çok küçük veya gayri müsait bir şekle sahiptir; çoğu sulama kanalına uzaktır. Netice itibariyle böyle tarlalar islahattan pek az faydalanabileceklerdir. Azamî istihsal temini için sulamanın arazi developmanı ile birlikte mütalâa edilmesi gerekir. Bu husus drenaj sistemi içinde mevzuubahîstir. Çiftçiler faydalanamadıktan sonra masraflı bir sulama sistemi kurulması boşuna bir gayret olacaktır. Islahattan sonra, sürme, ekme, gübreleme ve hasadın tam vaktinde yapılması gerekir. Tarlalara kolay ulaşımı sağlayacak rasyonel bir yol sistemi de kurulmalıdır. Bu yol ve su kanalı dokusu içinde yeniden şekillendirilen tarlalar o

tarzda yerleştirilmelidir ki her bir tarla, sulama, drenaj ve yol sistemin-den istifade edebilsin.

2 — Çiftlik Başına Verim Düşüklüğü:

Çiftlik başına verim düşüklüğü çiftçi ailesinin net gelirinin düşük olması neticesini doğurur. Düşük verim için iki sebep gösterilebilir:

I — Hektar başına verim düşüklüğü

II ... Çiftliklerin küçüklüğü

Birinci husustan bir önceki bölümde bahsedilmişti. İkinci hususa gelince:

Çiftlikler, uygun ekipmanın en iyi şekilde kullanılabilmesi ve çiftçi ailesinin normal bir yaşayış seviyesine ulaşmasını temin edecek büyüklükte olmalıdır. Herhangi bir bölgede, çiftlikler genişletilirse, yeni çiftlikler kurulursa veya bazı çiftlikler, geride kalanlar genişletilebilsin diye başka bölgeye nakledilirse şahsa ait araziye rasyonel bir gruplaşmaya tâbi tutmak gerekir. Arazi toplulaştırması projesine dahil çiftliklerin asgarî büyüklükleri, bu çiftlikler bütün memlekete şümulü bir developman programına da dahil oldukları cihetle, hükümet tarafından tesbit edilmiştir. Çiftliklerin asgarî genişlikleri, sosyal, ekonomik veya teknik mütalâalara dayanarak tâyin edilmelidir. Fakat, sosyal mütalâalara göre yapılan taksim, modern çiftçilik ekipmanının müessir bir şekilde kullanılacağı kadar küçük çiftliklerin teşekkülüne yol açacaktır ki, bu da mahsül fiyatlarının lüzumsuz derecede yüksek olmasına sebep olabilir.

Arazinin, çok küçük çiftlikler teşkil edecek şekilde bölünmesi teknik ve ekonomik mütalâalar yönünden arzu edilmez. Küçük çiftliklerin sağladığı dar geçimle yetinmeyen çiftlik sahipleri mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda çiftliklerini terketmeğe mecbur olacaklardır. Böylece, küçük çiftliklerin genişletilmesi için yapılan yatırımın bir kısmı ziyan olup gidecektir.

Teknik mütalâalar kıstas teşkil ederek yapılan arazi taksimi çiftlik ekipmanının müessir bir şekilde kullanılabilmesi bir genişlikte çiftlik teşekkülünü sağlar. Bütün çiftçilere aynı büyüklükte toprak dağıtılacak kadar arazi mevcut olmadığı için bazı küçük toprak sahipleri gayri müsait şartlar altında yaşamaya devam edeceklerse de, teknik mütalâalar yönünden yapılacak bir taksim millet ekonomisi bakımından en çıkar yol olarak tercih edilebilir. Daha rasyonel bir çiftlik idaresi yiyecek fiyatlarının düşmesine tesir edecektir.

Çiftliklerin genişletilmesi ziraî istihsali daha ucuza maaletnek için daha büyük makinelerin kullanılmasını ve daha müessir metodların tat-

bikini mümkün kılar. Büyük makinelerin kullanılması, işçi tasarrufu demektir. Fakat bu hükümden Türk Hükümetinin ekonomik durumuyla bağdaşmayan iki netice çıkar: Çok makine temini için yüksek bir yatırım ve buna mukabil az işçi ihtiyacı. Bu sebeple, hali hazırdaki şartlar altında münasip bir hal çaresine ulaşılmayacaktır. Yine de bu hususta nihai bir karara varılması zaruridir.

3 — Her çiftçi ailesine düşen iş hacminin düşüklüğü:

Çiftliklerin küçük çapta olmaları ve Türkiye'nin büyük bir kısmında hüküm süren gayri müsait iklim sebebiyle, vasat bir çiftçi ailesine bile isabet eden atıl iş gücü gereğinden fazla olmaktadır. Ziraatte çok fazla atıl iş gücü gizli işsizliğe sebep olmaktadır. Ziraat alanda, işçiye kâfi derecede iş temin edilememesi, devletin bu sahadan gelir temin edememesi neticesini doğurur. Çiftçi arazisini genişleterek, işçilerine daha fazla çalışma sahası temin etmek ister; arazisini genişleterek iş hacmini arttırmak için mer'anın bir kısmını tarla haline getirir. Fakat, maalesef tarıma uygun olmayan arazilerin seçilmesi erozyon problemini doğurmaktadır. Bir kısım çiftçi de çiftlik hayvanlarını arttırarak, işçilerine yeni iş sahası temini yoluna gider. Halbuki, gayri müsait iklim şartları sebebiyle, otlaklarda hayvanları besliyecek kâfi ot yoktur. Neticede et ve mandıra istihsalinde de bir artış elde edilemez. Üstelik otlaklar haddinden fazla kemirilmiş ve ormanlar aç hayvanlar tarafından tüketilmiştir. Bu vaziyet, tabiatıyla, ilerde toprak erozyonuna yol açacaktır.

Öyleyse, Türkiye'de arazi toplulaştırmasının yegâne gayesi, ziraat işçilere yeter derecede iş düşecek şekilde bölgenin ziraat yapısını değiştirmek olmalıdır.

4 — Sür'atli Nüfus Artışı:

Tarımla uğraşan her ailenin arazisini, müessir bir ziraat çalışma için yeterli derecede genişletmeğe kâfi miktarda arazi bulunmadığından ve buna mukabil nüfus sür'atle arttığından, durumun her sene biraz daha vahimleştiği görülmektedir.

Bu sebeple, toplulaştırılmış arazilerin tekrardan parçalanmasını önleyici tedbirler gerekir. Kanunlarla toprak parçalanmasını men etmenin bir işe yaramadığını, bu kanunlarla konulan yasakların çığnendiğini, diğer memleketlerde elde edilen tecrübeler göstermiştir. Tek çare, ziraatten ayrı kollarla iş sahasını çoğaltmaktır. Endüstride yeni iş sahaları temin edilebildiği takdirde veraset yoluyla ziraat arazinin parçalanması da önlenmiş olur.

5 — Ziraî bölgelerde hayat standardının düşüklüğü:

Ziraî bölgelerde görülen düşük hayat standardının yükseltilmesi, ya ziraî veya sınaî çalışmalarla aile net gelirinin arttırılmasıyla mümkündür. Net gelirden bir artış elde ettikten sonra, çiftçiye parasını en müesir şekilde sarfedebilmesi için yol gösterilmesi icap eder. Eğitime tâbi tutulmuş kadın ve erkeklerden müteşekkil grupların ev ekonomisi, sağlık işleri, v.s. hakkında verdikleri malûmat ve demonstrasyonlar pek faydalı olacaktır.

Yukarıda bahsedilen durumun dikkatli bir etüdünden sonra Türkiye'de arazi toplulaştırması hakkında iki mühim vakıa ortaya çıkmaktadır. Birincisi, hektar başına düşen mahsulün artışını sağlayabilecek projelere öncelik sırası verilmesi hususudur; ikincisi ise, ziraî işçilerin miktarının daha da artmasının, arazi toplulaştırması projesiyle başarılacak neticeyi hükümsüz kılacağıdır.

Daha entansif bir ziraî çalışmaya yol açacak her türlü islahatın yapılması gerekir; bu cümleden olarak bir sulama projesini de ihtiva eden bir arazi toplulaştırması projesi, topraktan âzami istihşal sağlanmasını mümkün kılacaktır. Senede iki kere mahsul alınmaya müsait iklime rastlayan bölgelerde, sulama ve arazi toplulaştırması projelerinin tatbiki, yatırılan kapitale âzami kâr temin edecektir.

İstihşali arttırmak için sulamayı icabettiren, fakat ihtiyaca yetecek miktarda suyun mevcut olmadığı bölgelerde arazi toplulaştırması projesinin tatbiki ancak küçük çiftliklerin genişletilmesi halinde bir değer kazanacaktır. Küçük çiftlikleri genişletmek için araziye yeni bir gruplaşmaya tâbi tutmak istihşal veya net gelirin artmasını tek başına sağlamaz; tasarruf edilen zaman ise faydalı bir şekilde harcanmadığı takdirde, investisman hiç bir kâr getiremez. Gayrı müsait iklim şartları yüzünden, senede sadece birkaç ay ziraî iş yapabilmeyen bölgelerde, senenin geri kalan kısmında işsizliği önlemek için yeni endüstrilerin kurulması gerekir; çünkü hiç kimse, senede sadece üç veya dört ay çalışarak normal bir geçim sağlayamaz. Senede sadece birkaç ay ziraî iş yapabilmeyen bölgelerde arazi toplulaştırması projesinin tatbikinden sonra, bölgenin yeni ziraî yapısının bozulmadan muhafazası işçi miktarının sabit olarak kalmasına bağlıdır. İşçi sayısındaki herhangi bir artış toplulaştırılmış arazinin, kanun tarafından yasak edilmiş bile olsa, tekrardan parçalanmasına sebep olacaktır.

Daha evvelden ifade edildiği gibi, nüfustaki artış ziraî saha dışındaki iş sahaları tarafından karşılanmalıdır. Bu cümleden olarak, toplulaştırılmış arazilere yakın bölgelerde çeşitli endüstri kolları ve gençlerin

ilerde kaliteli birer işçi olmalarını sağlayacak teknik okullar kurulmalıdır.

Tavsiyeler:

Ziraî developman, Hükûmet tarafından kabul edilen uzun süreli bir programa istinad etmelidir. Ancak böyle bir program dahilinde ziraî developman için bütçeden senelik ve düzenli bir tahsisat temin edilebilir. Bu tahsisat ile TOPRAKSU tecrübeli elemanlarından müteşekkil bir personel teşkilâtı kurulabilir; böyle bir teşkilât ise ziraî işçilerden, ziraî yapının ıslahı için hazırlanan plânlara karşı bir inanç uyandıracaktır.

Ziraî developmanın çeşitli problemleri hakkında Hükûmetin nihâî bir karara varmasını temin etmek için, ziraî developman programının muhtevası ve mahiyeti ve aynı zamanda elde edilebilecek hem ekonomik, hem sosyal fayda kat'î ve açık surette ifade edilmelidir. Herhangi bir developman programının ikmalinde gerekli sarfiyat ve insan gücü de ayrıca hesap edilmelidir.

Örnek projelerin tatbikiyle elde edilen neticeye göre, memleketin ziraî problemleri ve imkânları gözönünde bulundurularak, memleketi bünyelerine göre bölgelere ayırmak pratik bir etüd yapılmasını mümkün kılacağı cihetle, tavsiyeye şayandır. Her bölgeye ait ekonomik, sosyal ve teknik problemlerin ve burada yapılacak ıslahatın değerlendirilmesini ve ıslahatın maliyetinin hesaplanmasını takiben bir ön proje hazırlanabilir.

Bu ön projeye istinaden Hükûmet bütçeden ileriki yıllar için bir tahsisat ayırmalıdır. Bundan sonra, Tarım Bakanlığınca uzun süreli bir program hazırlanmalıdır. Her bölgede, şu hususları ihtiva eden bir etüd yapılmalıdır; sulama kaynakları, sulama neticesinde istihsaldê artış ve ekim rotasyonunda değişme, toprağı verimli hale koyma imkânları, çiftçi ailesi miktarı, çiftliklerin mutasavver genişlikleri, çiftçilerin yerleşme veya başka yere göç etme istekliliği, tahminî maliyet fiyatı.

Arazi toplulaştırması, bir bölgenin ziraî bünyesinin sadece teknik bakımlardan ıslahı demek değildir. Arazi toplulaştırmasının esas gayesi, bölgenin muntazaman ve başarılı developmanını sağlayacak imkânlar yaratmak olmalıdır. Bu gayeye ulaşabilmek için çeşitli otoriteler arasında bir işbirliği mevcut olmalıdır. Bu işbirliği neticesinde hazırlanacak şümüllü bir istişarî ziraî programı ıslahattan âzamî fayda teminini mümkün kılacaktır.

Tapu ve Kadastro Müdürlüğü ile yakın bir işbirliği yapılmalıdır. Kadastro haritaları ve arazi tescilleri her arazi toplulaştırması projesinin esasını teşkil eder. Arazi toplulaştırması projesinde öncelik sırası verilen bölgeler Kadastro idaresinin etüd programında da öncelik sırasına

dahil edilmekle çok para ve zaman tasarruf olunabilir. Diğer önemli bir husus, arazi toplulaştırması projesinin tatbikini müteakip arazinin kazanacağı yeni şekil ve genişliğinin Kadastro kayıtlarına nasıl geçirileceğidir. Kadastro işleri için arazi toplulaştırması kadrosuna kadastro mesaha memurlarının da dâhil edilmesi tavsiye edilebilir. Bu memurlar tarhaların, kadastro idaresince kabul edilen yeni yerlerini gösteren haritalar hazırlamalıdır. Meseha işleri bizzat kadastro idaresi tarafından da yapılabilir. Bu hususta bir karar alınması ve bu kararın arazi toplulaştırması kanunu ile tesbit edilmesi gerekir.

Ziraî bölgelerde eğitim işleri büyük bir ehemmiyeti haizdir. Bütün çocukla rasgarî 6 senelik bir ilk okul tahsiline sahip olmalıdır.

Her nahije ve köyde okul kurmak mümkün olmadığından, çocukların merkezî bir köydeki okula devam etmelerini sağlayacak bir yol sistemi kurulmalıdır. Okul meselesi ziraat bölgelerindeki yolların ıslah edilmesini gerektiren sebeplerden biridir. Ziraî bölgelerde yaşayan çocuklar merkezî bir köydeki okuldan çok uzakta yaşadıklarından ve kolay ulaşımı sağlayacak bir yol sistemi mevcut olmadığından tahsilden mahrum kalmaktadırlar. Nüfus kesafetinin sık olduğu bölgelerde gençleri ziraî saha dışında da çalışmaya hazırlayacak teknik okulların açılması faydalı olacaktır.

Yeni okullar kurulması yolunda Millî Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılması iktiza eder. Aynı zamanda İmar ve İskân Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı ve Çalışma Bakanlığı ile işbirliği yapılması da elzemdir. Arazi toplulaştırması projesinin müessir bir şekilde tatbikinde zarurî olan bu kadar şümüllü bir işbirliği, ancak ziraî developman programının Hükümet politikasına istinat ettirilmesi ile mümkündür. Ziraî bölgelerin developmanı ile alakalı bütün dairelerin işbirliği ve alakasını temin etmek için bir bakanlıklar arası komitesinin kurulması tavsiye edilebilir. Bu komitede ziraî developman programı dahilindeki bütün problemler müzakere edilmelidir.

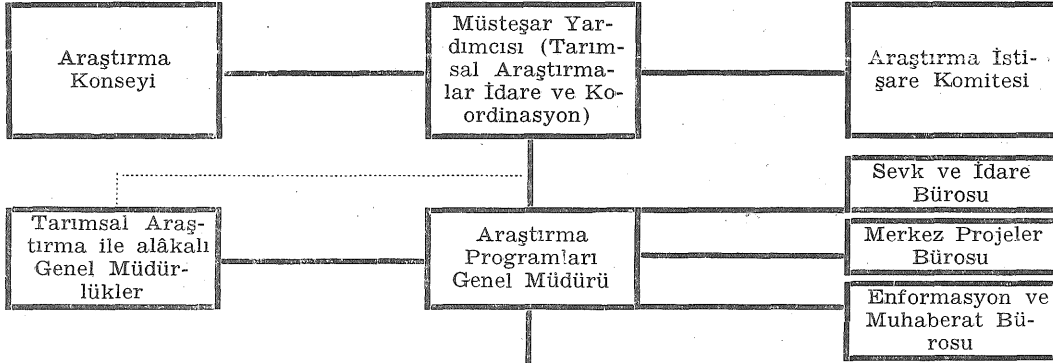
Daha önce bahsedilen iki hususa ilâveten (Tapu ve Kadastro Müdürlüğü ile işbirliği ve Bakanlıklar arası komitesinin kurulması) şu hususlarda arazi toplulaştırması kanununun da teferruatı ile ele alınmalıdır:

- Arazi sahiplerinin ve kiracıların hakları,
- Arazi sahipleri tarafından yapılacak müracaat usulleri,
- Arazinin yeniden tevzii için esas prensip, malî düzenlemeler.

İZAH:

Evvelce belirtildiği gibi, sulama ve toprağı verimli hale getirme projelerini ihtiva etmeyen arazi toplulaştırması plânları Türkiye ziraatinin

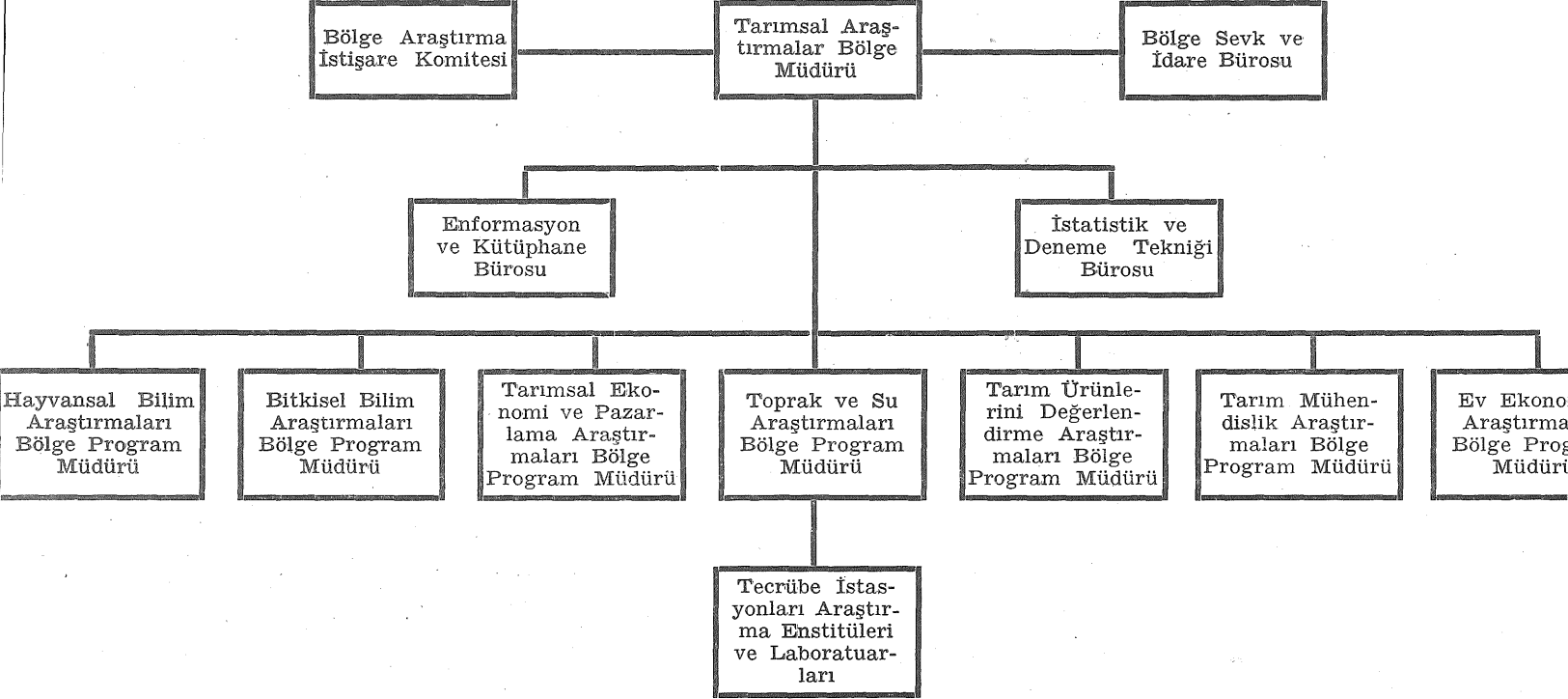
TARIM BAKANLIĞI
TARIMSAL ARAŞTIRMALAR MERKEZ KURULUŞU

TARIMSAL ARAŞTIRMALAR KOORDİNASYON GURUBU

TARIM BAKANLIĞI
TARIMSAL ARAŞTIRMALAR BÖLGE KURULUŞU

esas problemlerinin hallinde pek az faydalı olacaktır; üstelik böyle toprak toplulaştırması projeleri yatırılan kapitale pek az kâr temin edileceklerdir. Hattâ denilebilir ki, sadece sulama ve toprağı verimli hale koyma projelerinin başarılı olması arazi toplulaştırması projelerinin tatbiki ile mümkündür. Maamafih sulama projelerinin bazıları, arazi yeniden taksim edilmeden önce de başka hiçbir projeye bağılı olmadan tatbik mevkiine konulabilir.

Bayındırlık Bakanlığında hazırlanan mutasavver sulama programı yılda 250.000 hektarlık bir araziye şumüllüdür. Mesaha işlerinin esasını sulama programını da ihtiva eden bir yıl vâdeli arazi toplulaştırması programının icapları teşkil etmelidir. İlerde sulanabilecek arazi miktarı $4\frac{1}{2}$ - 5 milyon hektar olarak hesaplanmıştır.

Türkiye'de henüz arazi toplulaştırması projelerinin tatbikinde bir tecrübeye sahip olunmadığı için, bu projelerin ilk tatbikatları çok geniş olmayan bir sahaya inhisar etmelidir. Arazi toplulaştırması projesinin tatbikiyle elde edilecek ilk tecrübeler, proje metodlarının ilerde daha şumüllü bir tatbikat yapıldığı zaman karşılaşılacak güçlüklerle göre adapte edilebilmesini mümkün kılacaktır. Bu cümleden olarak, bâzı örnek projelerin tatbik edilmesi çok faydalı olacaktır. Bu örnek projelerin karakter bakımından Batı Avrupa arazi toplulaştırması projelerine benzediği ve fakat Türkiye'de mevcut şartlara tam mânasiyle adapte edilemeyeceği unutulmamalıdır. Bir arazi toplulaştırması programının ifası için gerekli personel miktarının hesaplanmasında bir kıstas teşkil etmek üzere şu şekilde bir mütalâa beyan edilebilir: Drenaj ve sulamayı ihtiva eden bir arazi toplulaştırması projesinin tatbiki, arazi toplulaştırması projesinden ayrı bir sulama-drenaj projesinin plânlanması ve tatbiki için gerekli personelden daha fazlasına ihtiyaç gösterecektir. Sulama-drenaj projesini de ihtiva eden bir arazi toplulaştırması projesinin tatbikinde 100 hektarlık arazi bir işçinin bir senelik çalışmasını gerektirmektedir (Projeye dahil bölgenin kadastro haritalarının bu hususta yardımcı olacağı tahmin edilmektedir).

Yukarıdaki hesabın istinad ettirildiği faaliyetler şunlardır:

Proje sahasının ziraî şartlarını gösteren bir raporun hazırlanması
gerekli ıslahat ve ıslahat plânının izahı; ıslahatın maliyet fiyatının hesabı;

Arazi sahipleri ve kiracıların sicillerinin ve gayri menkullerinin yerlerini gösteren haritalarının hazırlanması; yeni bir parselleme plânı için gerekli diğer detayların toplanması ve haritalanması;

Yeniden parselleme plânının ve lüzumlu hesapların yapılması; yeni parselleme plânı hakkında toprak sahipleri ile müzakere; yeni parsellerin etüdü ve işaretlemesi; yeni durumun kadastro kayıtlarına geçirilmesi;

Ziraat bölge yollarının plânlaması ve bakımı; sosyal, ev ekonomisi ve diğer sahalarda ıslahata teşvik.

Sulama ve drenaj projelerini ihtiva eden arazi toplulaştırması projesinin ifasında muhtelif mütehasısların müşterek çalışması daha müessir neticeler elde edilmesini sağlayacaktır. Dar anlamda bir arazi toplulaştırması projesinin tatbiki için, ziraat mühendisleri, teknikerler, teknik ressamlar, idareciler ve yardımcı işçiler gibi personele ihtiyaç vardır.

Hali hazırda Türkiye'de arazi toplulaştırması projelerinin tatbikinde tecrübe sahibi personel mevcut değildir. Sadece birkaç ziraat mühendisi Batı Avrupa memleketlerinde arazi toplulaştırması hakkında incelemelerde bulunmuştur. Maamafih, Türkiye Üniversiteleri kısa zamanda tecrübeli ve kâfi miktarda eleman yetiştirmeye muktedirdir. Arazi toplulaştırması projeleri Türkiye için büyük bir ehemmiyeti haiz olduğundan, yabancı mütehasısların zaman zaman yapacakları yardımlar kâfi gelmiyecektir. Türkiye arazi toplulaştırması problemini ilk defa ele aldığından bu sahada devamlı bir tecrübe çok fayda sağlayacaktır. Arazi toplulaştırması projelerinin ilk tatbikatlarında karşılaşılabilecek güçlükler, başka memleketlerde yapılan tecrübelerden elde edilecek bilgiyle kolayca bertaraf edilebilir. Ziraat ilimleri ve kadastro sahasında çok sayıda mütehasısa ihtiyaç vardır. İlk güçlükler bertaraf edildikten sonra, arazi toplulaştırması projeleri Türkiye çapında devamlı olarak uygulanacaktır.

Arazi toplulaştırması projesinin sosyal, teknik ve ekonomik neticelerini çiftçilere izah edecek olan ziraat elemanlarının hususî bir eğitime tâbi tutulmaları gerekir. Her bölge birbirinden farklı şartlara sahiptir. Ziraat Mühendislerinin bu hususu göz önünde bulundurmaları, her bölge için en müsait projeyi seçmelerine yardım edecektir. Aynı zamanda arazi toplulaştırması ile vazifeli her Ziraat Mühendisi, arazi toplulaştırması problemleri ile şu veya bu şekilde alâkalı bütün daire ve servislerin organizasyonunu bilmelidir. Arazi toplulaştırmasında büyük bir tecrübeyle sahip memleketlerden ziraat mühendisleri için burs temin etmek çok faydalı olacaktır. Türkiye'de tatbik edilecek arazi toplulaştırması sisteminin aynıının tatbik edildiği bir memlekette tetkiklerde bulunmak, arazi toplulaştırması projelerinden en müessir neticelerin elde edilmesine yardım edecektir. Bir projenin plânlama ve ifasında tam bir tecrübe ancak faal bir işbirliği neticesinde elde edilebileceğinden, yabancı memleketlere arazi toplulaştırması hakkında incelemelerde bulunmak üzere gönderilen elemanlara asgarî bir senelik burs temin edilmelidir.

Elde edilecek kârın hesabı:

Arazi toplulaştırması projesinden sağlanacak kazancın hesaplanmasında hatırdan çıkarılamıyacak bir husus vardır: Diğer memleketlerin aksine olarak Türkiye’de halihazırdaki şartlar altında, ziraatte zaman ve işçi tasarrufu herhangi bir fayda temin etmekten uzaktır. Ziraat bölgelerinde haddinden fazla işçi bulunmasına mukabil, her Türk çiftçi ailesinde gizli işsizlik görülmektedir. Bu sebeple Türkiye’de en önemli zirai projeler istihsalin brüt değerinde bir artışa yol açabilecek projelerdir. Brüt istihsalin artışı, su temini ve bununla alâkalı ıslahat ile mümkündür. Türklerin ve Amerikalıların müştereken yaptıkları hesaba göre, muayyen iklim ve toprak verimliliği şartları altında mahsulün brüt değeri her hektara yapılacak 4000 liralık bir yatırım ile arttırılabilir. Bu yatırımdan sonra elde edilecek mahsulün değeri, kuru ziraatle elde edilen mahsulün değerinin takriben 8 misli olacaktır. Bir sulama projesinin ihtasında ve sulamadan en müessir şekilde faydalanmada arazi toplulaştırması ilk merhaleyi teşkil eder.

Tarlaların şeklinin ve tarlalara ulaşan yolların ıslahı çiftçilerin arazilerine ve mahsullerine daha fazla itina göstermeye teşvik edecek ve bu suretle daha fazla istihsal sağlanabilecektir.

Arazi toplulaştırması uzun senelerin tecrübesine sahip memleketlerde bile, arazi toplulaştırması projesinin tatbikinden sonra istihsalin brüt değerindeki artışı hesaplamak çok güç olmakla beraber bu artışın %15 i arazi toplulaştırmasına atfedilebilir. Türkiye’de, orta halli bir çiftçi ailesinin net geliri pek düşük olduğundan, düşük nisbette bir artış bile hayat standardını yükseltmeğe kâfi gelecek ve ziraat bölgelerinde daha müsait sosyal şartlara yol açacaktır.

Bu raporun mühim bir kısmı ziraat arazisinin işletilmesi problemleri ile alâkalıdır. Maamafih, ziraat arazisinin yapısının ıslahı. Türkiye’deki bütün zirai problemleri halledemez. Çiftlik hayvanları problemi, zirai endüstrinin mer’alık bölgelerde halledilmesi gereken en mühim problemlerinden biridir. Çayır ve mer’alar çiftçilerin müştereken kullandıkları sahalar oldukları için ziraat arazisinin pahalıya mal olan developmanından sonra bile çayır ve mer’aların kötü bir şekilde kullanılmaları tehlikesi mevcuttur. Sürülmeye elverişli olmayan arazinin sürülmesi, mer’a ve çayırların aşırı otlatma ile tüketilmesi, Hükümet tarafından tedbir alınmadıkça çayır ve mer’alık arazileri erozyon tehlikesi ile tehdit edecektir.

ÖZET:

1 — Türkiye’de her zirai projenin plânlanmasına tesir eden üç özel şart mevcuttur:

a) Türkiye'nin büyük bir kısmı yeterli yağıştan mahrumdur ve bu durum, Kuru Ziraat şartları altında elde edilen istihsalin düşük olması neticesini doğurur. Üstelik yağış sene içinde olduğu gibi, seneden seneye de mühim değişimler gösterir.

b) Hayatlarını ziraat yoluyla kazanan halkın yekûnunu ve bütün nüfus içinde teşkil ettikleri yüzde oranı, hali hazırdaki iş imkânlarına göre çok yüksektir ve bu durum her çiftçi ailesine düşük net gelir ve aşırı miktarda işçi düşmesi neticesini doğurur.

c) Nüfusun sür'atle artışı, arazinin yeniden parçalanmasına sebep olacağından ziraî developman projeleri herhangi bir fayda sağlamaktan uzak olacaktır.

2 — Her ziraî projenin gayesi istihsalini arttırmak olmalıdır. Batı Avrupa memleketlerinin aksine olarak, Türkiye'de zaman ve para tasarrufu kâr getiremez. Arazi toplulaştırması projesi yapılırken bu husus hattından çıkarılmamalıdır.

3 — Hububat istihsalinin artışını sağlayacak en mühim unsur sulamadır. Sulama ve drenaj plânlarının daha müessir olması isteniliyorsa, bu plânlar arazi toplulaştırması plânları ile aynı zamanda tatbik edilmelidir. İstişarî ziraî programlar, eğitim, demonstrasyonlar, ve ev ekonomisi istişarî servisleri ve sanayileşme, yatırımlardan tam fayda temini ve en kısa zamanda halkın sosyal seviyesinin kalkındırılması için gereklidir.

4 — Senelik arazi toplulaştırması programı keza senelik sulama ve toprağı verimli hale koyma programlarına istinad ettirilmelidir.

5 — Sulama projelerinin sağladığı ıslahattan âzami fayda temini için tarlalar genişletilmelidir.

6 — Arazi toplulaştırması, sulama ve toprağı verimli hale koyma projelerinde kurulacak yeni çiftliklerin büyüklüklerinin sosyal, teknik ve ekonomik mütalâalardan hangisine istinad ettirileceği hususu Hükûmetçe tâyin edilmelidir.

7 — Toplulaştırma yapılan arazinin tekrar parçalanmasına mâni olmak için tedbirler alınmalıdır. Bu maksatla ziraat bölgelerinde çeşitli sanayi sahaları açılmalıdır.

8 — Eğitim görmüş elemanlara sahip olmak ve mevcut ekipmanlardan âzami fayda temini için uzun süreli bir program hazırlanmalıdır.

Bütün memlekete şümüllü etüd ve detaylara istinad eden uzun süreli bir programın Hükûmet tarafından hazırlanması icap eder.

9 — Arazi toplulaştırmasına ilâve edilecek faaliyetler diğer dairelerle işbirliği yapılarak ifa edilmelidir.

10 — Kadastro idaresi ile de işbirliği yapılmalıdır. Kadastro haritaları ve arazi kayıtları her arazi toplulaştırması projesinin esasını teşkil eder. Arazi toplulaştırması projesinin tatbikini müteakip, tarlaların yeni şekilleri ve büyüklükleri kadastroya ve arazi kayıtlarına işlenmelidir.

11 — Arazi toplulaştırması kanunu şu mevzuatı ihtiva etmelidir:

Arazi sahiplerinin hakları;

Arazi sahiplerinin haklarının kanunen korunması;

Gayrimenkul tevzii için esas;

Malî hususlar;

Bakanlıklararası komisyonun kurulması;

Gayrimenkullerin yeni yerlerinin arazi kayıtlarına işlenmesi metodu.

12 — İki arazi toplulaştırması örnek projesinin, tatbiki, büyük bir ehemmiyeti haizdir. Örnek projelerin tatbikiyle, arazi toplulaştırması ve arazi toplulaştırmasının Türkiye için adapte edilecek metodlarda da bir tecrübeye sahip olunabilecektir. Bu raporla ek parçada tavsiye edilen detayların toplanması arazi toplulaştırması projelerinin developmanını ve mümkün mertebe itina ile ifasına yardım edecektir.

KAYMAKAM ARAZİ TOPLULAŞTIRMASI PROJESİ İÇİN TAVSİYELER

Arazi toplulaştırması projesinin plânlanmasına başlamadan önce bölgenin ziraî problemleri ve mutasavver ziraî yapısı bilinmelidir. Hali hazırdaki ve mutasavver durumun bir raporla bildirilmesi faydalı olur. Bölgenin ziraî, ekonomik ve sosyal cepheleri hakkındaki detayları ihtiva eden izahat da bu rapora dâhil edilmelidir.

Tarsus yakınındaki Kaymakam arazi toplulaştırması projesi 25.000 dekarlık ziraat arazisine şâmilidir. Tarlaların büyüklüğü 1 dekar ile 506 dekar arasında değişmektedir. (Ortalama 40 dekar) projeye, 423 arazi sahibi dahildir; bunların büyük bir kısmı birbirine komşu 3 köyde yaşamaktadır.

Bu bölgede suhnet çeşitli mahsul yetiştirmeye ve hattâ yılda iki defa mahsul almıya elverişli olduğu halde, az yağış sebebiyle ekim rotosyonu ve istihsal düşüktür. Bu sebeple istihsali arttırmanın tek çaresi su temin etmektir. 1942 de, bölgeye su temini için Berdan'da bir kuşaklama barajı inşa edilmiştir. Fakat, bu barajdan suyu tarlalara dağıtacak su kanalları henüz mevcut değildir. Bu sebeple bu baraja yapılan yatırımdan hiçbir kâr temin edilememiştir. Sudan en müessir şekilde faydalanıl-

ması için primer sekonder ve tersiyer sulama kanalları sistemi ve aynı zamanda müessir bir drenaj sistemi kurulmalıdır. Tarlaların şekli arazinin topoğrafyasına göre o şekilde düzenlenmelidir ki her tarla sulama sisteminden istifade edebilsin.

Tarsus - Berdan projesine dahil sulama sisteminin developmanının ana hatları Dr. Lindsey H. Brown'un 23 Kasım 1961 tarihli raporunda belirtilmiştir.

Birçok tarla, sulama ve drenaj kanalları tarafından iki veya daha fazla parçaya bölünürken tersier bir sulama kanalına dahi yakın olmıyan tarlalar su sisteminden tam mânasiyle faydalanamıyacaklardır. Zaten yeterli olmayan yol sistemi, su kanallarının plânlı sistemine uymak zorunda olduğundan tamamen düzensiz hale gelecektir.

Bütün bu engelleri bertaraf etmek için bölgenin tümünün tekrar parçalanması önlenemeyecektir. Bu sebeple arazinin yeniden tevziinde, her çiftçinin arazisini yeni bir gruplaşmaya tabi tutmalı ve onları ıslâhattan tam fayda temin edecek şekilde yeni gruplar halinde birleştirmelidir. Su kanalları ve yol sistemleri bölgenin mutasavver çatısını tâyin eder. Bu çatı dahilindeki her tarla hiç olmazsa bir tersiyer su kanalına yakın olacak şekilde yerleştirilmelidir. Aynı zamanda topoğrafyanın sulamaya müsait olması da şarttır. Her tarlaya ulaşan bir yol sistemi de kurulmalıdır. Tarlaların genişletilmesi arazi toplulaştırması projesine dahil bir husus olmadığından bu hususta, Dr. Brown raporunda bahsettiklerinin aksine olarak küçük tarlalar dikkate alınmalıdır. Projenin muayyen bir kısmı küçük tarlalara tahsis edilmelidir: Projenin keşif bir tersiyer kanal dokusuna raslayan kısmı küçük çaptaki tarlalara tahsis edildiği takdirde bunların muntazaman sulanması mümkün olacaktır.

Umumiyetle bir arazi toplulaştırması projesi bütün ziraî bölgeye şümulü olmalıdır. Ziraat bölgesinin sadece bir kısmı projeye dahil edilmişse buradaki muhtelif çiftliklerin sadece bir kısım arazisi ıslâh edilebilir, fakat geri kalanlar ıslâhattan istifade edemezler. Netice itibariyle çiftçi, bütün imkânlarını ıslâh edilmiş tarlalarında kullanacaktır; yeni şekillendirilmiş tarlalarda modern ekipman kullanarak sağladığı kâr çiftliğin ıslâh edilmemiş kısmının küçük ve fena şekillendirilmiş tarlalarında kaybolacaktır.

Bugünkü hale göre sulama bütün ıslâhatın esas gayesini teşkil ettiğinden ziraat arazisinin sadece bir kısmının projeye dahil edilmesi hususu pek ciddî bir engel olarak kabul edilmemelidir. Mademki esas gaye sulamadır öyleyse projenin hudutlarını değiştirmek mümkün değildir.

Arazi toplulaştırması projesinin plânını hazırlamak için arazinin kullanılması hakkında bazı detaylara ihtiyaç vardır. Herşeyden önce ara-

zinin etüdünün cetveller ve haritalar halinde hazırlanması icap eder. Bu haritalar projenin bütün haritalarına esas teşkil edecektir. Bu haritalar tercihan 1:5000 mikyastaki kadastro haritaları olmalıdır.

Şu usuller tavsiye edilebilir:

Herşeyden önce projenin hudutları bir kadastro haritasında gösterilmelidir. Bilâhare bu hudutlar dahilindeki bütün tarlaların kadastro numaralarını sıra ile gösteren bir cetvel hazırlanmalıdır. Her tarlanın numarasının karşısına arazi sahibinin ismi yazılmalıdır. Eğer bir tarlanın birçok sahibi varsa sahiplerinin hepsinin ismi kaydedilmelidir. Bu tamamlandıktan sonra her arazi sahibine bir seri numarası verilerek, arazi sahiplerinin ve tarlalarının numaralarını ve dönüm miktarlarını gösteren alfabetik bir cetvelin hazırlanması mümkün olacaktır. Verilen numaralar işlemleri kolaylaştıracak ve aynı isimli toprak sahipleri mevcut olduğu takdirde karışıklığı önliyecektir.

Tek bir arazi sahibine ait bütün tarlalar kadastro haritası üzerinde belirli renk ve belirli işaretlerle gösterilmelidir. Böylece, projeye dahil her arazi sahibine ait tarlaların umumi bir görünüşü elde edilmiş olacaktır. Kiracıların ve hisse sahibi çiftçilerin liste ve cetvelleri de aynı şekilde yapılabilir.

Çok değerli tarlalar tercihan eski sahiplerine bırakılmalıdır. Tarlaların değeri ya çok fazla yüksek, ya da çok fazla düşük olabilir. Bahçeler, bağlar, sulanmaya elverişli olmayan bütün topraklar ve bu türe giren diğer araziler özel bir harita üzerinde gösterilmelidir. Mutasavver toprak kabiliyetini gösteren bir harita da hazırlanmalıdır. Tarlaların tekrardan gruplaştırılması için elde edilen detaylara istinad eden bir plân yapılmalıdır. Şu kaideler nazarı itibare alınmalıdır:

- a) Her tarla sulama ve drenaj için müsait şartlara sahip olmalıdır.
- b) Her bir toprak sahibinin arazisi mümkün olduğu kadar birbirine yakın olmalıdır. Fakat yeni şekillendirilen tarlalar ile köy arasındaki mesafe, eski durumdaki tarlalar ve köy arasındaki mesafeden pek farklı olmamalıdır.
- c) Çok fazla değere sahip tarlalar ilk sahiplerine bırakılmalıdır.
- d) Yeni şekillendirilmiş tarlaların kabiliyet bakımından eski tarlalardan çok farklı olmamalarına dikkat edilmelidir.

Değerlendirme:

Arazi toplulaştırması projesi dahilindeki arazi topraklarının projenin tatbikinden önceki kalitesi ile sonraki kalitesi çok farklı olabilir. Dolayısıyla arazinin yeniden iyi olarak tevzii için bir sistem gerekir. Topplula-

tırmadan önceki toprak değerlendirilmesi esas kabul edilerek her toprak sahibinin arazisinin değerini ve projeye dahil bütün arazinin değerini hesaplamak mümkündür. İki tevzi metodu tatbik edilebilir :

Birinci metoda göre her toprak sahibi projeye iştirak ederken sahip olduğu değer in aynına proje sonunda da sahip olacaktır.

Bunun mânası şudur: Islâhatın bir neticesi olarak arazinin değerindeki artış yekûnu devlete intikal eder ve bu artış yekûnu küçük çiftliklerin genişletilmesinde kullanılır. Mamafih, bu hususta büyük arazi sahipleriyle mutabakata varmak güç olacaktır.

İkinci metoda göre, her çiftçi, projeye dahil bütün gayrimenkul için de ıslâhattan önce ve sonra, aynı nispeti teşkil eden bir araziye sahip olacaktır.

Küçük çiftlikleri genişletmeğe yarayacak müsait arazi mevcut değilse, sahibine pek az gelir sağlayan çiftlikler proje haricinde bırakılmalıdır. Yollar ve su kanalları için gerekli arazi sahiplerinin herbirinin arazilerinin büyüklüğü nispetinde bağışlayacakları arazilerle temin olunmalıdır. Neticede yeni teşkil olunan arazilerin değerinde % 3 nispetinde bir indirim hâsıl olacaktır. Yeni şekillendirilen tarlalar modern makinelerin kullanılmasını mümkün kılacak şekilde şekillendirilmelidir.

Yollar:

Yolların yapımı ve bakımı masraflı olduğundan yollar mümkün olduğu kadar kısa olmalıdır. Fakat her tarlanın bir ana yola bağlı, hiç olmazsa yakın olması icap eder. Yol boyunca uzanan bir su kanalı, tarlalara ulaşılmasına engel olacağı cihetle yolların en önemli su kanallarının tam arasında yer almalarının gerekliliğini tecrübeler göstermiştir.

Özet:

Arazi toplulaştırması projesi için şu detaylar lüzumludur :

- a) 1:500 mikyasında proje kadastro haritaları,
- b) Projeye dahil bütün tarlaların kadastro numaralarını gösteren bir liste,
- c) Toprak sahiplerinin ve aynı zamanda projeye dahil arazilerinin dönüm miktarı ve tarlalarının numaralarının alfabetik kaydı,
- d) Kiracılar a, hisse sahibi çiftçilere vs. ait tarlaların numaraları ile birlikte kaydı,
- e) Arazi sahipliğini gösteren renkli harita,
- f) Çok değerli tarlaları gösteren harita,
- g) Toplulaştırmadan sonra toprağın kabiliyetini gösteren harita.

KONYA ARAZİ TOPLULAŞTIRMASI PROJESİ İÇİN TAVSİYELER

Arazi toplulaştırması projesinin plânlanmasına başlamadan önce bölgenin ziraî problemleri ve mutasavver ziraî yapısı bilinmelidir.

Konya civarındaki Saracoğlu köyünde entansif ziraat yapılmaması ve arazi dönüm miktarının azlığının bir neticesi olarak her çiftçi ailesine düşen net gelir miktarı da düşüktür. Az yağış, kuru ziraat sisteminin tabikini mecbur kıldığı gibi, çiftlik işlerinin düşük kesafette olmasına da sebep olur. Gayrimüsait iklim şartları sebebiyle iş günlerinin miktarı da çok düşüktür. Bu sebeple çiftçiler normal bir işçi gelirine sahip olamamaktadırlar.

Çiftçilerin hayat seviyelerinin yükselmesi için, bölgenin ziraî yapısı o şekilde değiştirilmelidir ki, her hektar başına daha fazla mahsul ve her şeyden önce işçiye daha fazla iş imkânı sağlanması garanti edilebilsin.

Bu bölgede entansif hububat rotasyonuna sahip olmanın tek yolu bölgeye su teminidir. Sulama mümkün olmadıkça çiftlik işlerinin yürütülmesi imkânı da olmayacak ancak nadasa bırakılmış topraklardan birkaç çeşit mahsul alınabilecektir. Kuru ziraat şartları altında normal bir aile geliri sağlayabilmek için fazla miktarda araziye ihtiyaç vardır. Mevcut çiftliklerin genişletilmesi ise iki günlük ortaya koymaktadır: Birincisi, çiftliklerin kuru-ziraat metodu ile normal bir gelir sağlamalarını mümkün kılacak şekilde çiftliklerini genişletmeğe kâfi arazi mevcut değildir; ikincisi gayri müsait iklim şartları neticesinde, sezonal işsizlik önlenemeyecektir.

Bölgeye su temini için sulama kanalları sistemine ve müessir bir drenaj sistemine ihtiyaç vardır. Keza tarlalar arazinin topografyasına göre, her tarlanın sulama sisteminden faydalanabileceği tarzda tanzim edilmelidir.

Tarlaların bugünkü dağınık durumu, sulama ve drenaj için elzem olan müessir bir sulama sisteminin kurulmasına mâni olmaktadır. Su yollarının inşasından sonra birçok tarlaya ulaşım mümkün olacaktır. Netice itibariyle tarlaların yeni bir gruplaşmaya tabi tutulmasını icap ettiren çeşitli sebepler mevcuttur. Bugünkü durumda her tarlanın sulama ve drenaj sistemlerinden tam mânasiyle istifade edebilecekleri iddia edilemez.

Bu şartlar altında dağınık tarlaların yeni bir gruplaşmaya tabi tutulması gerekliliğinin sebebi sulamadır. Tarlaların yeni bir gruplaşmağa tabi tutulması ekonomik bir fayda teminine tek başına kâfi gelemez.

Su menajmanı:

Bu bölge için bir arazi toplulaştırması plâni hazırlanırken her şeyden önce mükemmel bir su sisteminin gerektirdiği bütün detaylar toplanmalıdır. Etüdü kolaylaştıracağı cihetle toplanan detayların yalnız cetvellerde değil haritalarda da gösterilmesi tavsiye edilir.

Bu haritalar tercihan 1:5000 mikyastaki kadastro haritaları olarak hazırlanmalıdır. Keza, 20-25 cm. konturlu bir harita da lüzumludur.

Kanallar veya künkler arasında bırakılacak mesafenin hesaplanması için toprakların permeabiliteleri araştırılmalıdır. Bu araştırmalar her hektara şümüllü olmalıdır. Topoğrafya bakımından icap ederse, bu araştırmalar daha da dar bir sahaya intisap ettirilebilir. Toprağın hiç olmazsa iki metre derinliği hakkında tam bir malûmata sahip olunmalıdır.

Suyun çıkışına mâni olan toprak altı tabakaları, ayrı haritalarda gösterilmelidir. Yeraltı suyunun tuzluluk derecesi de araştırılmalıdır. Birçok sulama sisteminin başarısızlığa uğramasının sebebi tuzlu yeraltı suyunun, mahsulün köküne kadar yükselmesidir. Kanal suyunun hat seviyesi işaretlenmelidir.

Sulama sisteminin dimensiyonunun hesabı, mutasavver şartlar altında yetişecek mahsulün günlük âzami su ihtiyacının hesaplanması ile münâkündür. Meteorolojik detaylardan faydalanılabiliirse, beklenen yağış miktarı da hesaba katılmalıdır.

Drenaj sisteminin dimensiyonu, günlük âzami yağış tahliyesini sağlayabilecek günlerin sayısına istinad ettirilmelidir. Drenaj sisteminin dimensiyonunun hesabında mutasavver mahsul de gözönünde bulundurulmalıdır.

Yeniden gruplaştırma:

Her çiftçinin sulama sisteminden faydalanabilmesi için tarlalar yeni bir gruplaşmağa tâbi tutulmalıdır. Bu sebeple, arazilerin mülkiyet durumu cetveller ve haritalarda gösterilmelidir.

Şu metodlar tavsiye edilebilir:

Herşeyden önce projenin hudutları bir kadastro haritasında gösterilmelidir. Bundan sonra, bu hudutlar dahilindeki bütün tarlalarını kadastro numaralarını sıra ile gösteren bir cetvel hazırlanmalıdır. Her tarlanın numarasının karşısına arazi sahibinin ismi yazılmalıdır. Eğer bir tarlanın birçok sahibi varsa sahiplerin hepsinin ismi kaydedilmelidir. Bu iş de tamamlandıktan sonra her arazi sahibine bir seri numarası verilerek, arazi sahiplerini ve tarlaların numaralarını ve dönüm miktarını gösteren alfabetik bir listenin hazırlanması mümkün olacaktır. Verilen nu-

maralar işlemleri kolaylaştıracak ve aynı isimli toprak sahipleri mevcut olduğu takdirde karışıklığı önleyecektir.

Tek bir arazi sahibine ait bütün tarlalar, kadastro haritası üzerinde belirli renk ve belirli işaretlerle gösterilmelidir. Böylece projeye dahil her arazi sahibine ait tarlaların umumi bir görünüşü elde edilmiş olacaktır. Kiracıların ve hisse sahibi çiftçilerin liste ve cetvelleri de aynı şekilde yapılabilir.

Çok kıymetli tarlalar tercihan ilk sahiplerine bırakılmalıdır. Tarlaların değeri ya çok fazla yüksek, ya da çok fazla düşük olabilir. Bahçeler, bağlar, sulamaya elverişli olmayan bütün topraklar ve bu gibi diğer araziler özel bir harita üzerinde gösterilmelidir. Mutasavver toprak kabiliyetini gösteren bir harita da hazırlanmalıdır. Tarlaların tekrar gruplaştırılması için elde edilen detaylara istinad eden bir plân yapılmalıdır. Şu kaideler nazarı itibare alınmalıdır :

- a) Her tarla sulama ve drenaj imkânlarına sahip olmalıdır.
- b) Her toprak sahibinin tarlaları mümkün olduğu kadar birbirine yakın olmalıdır. Fakat, yeni şekillendirilen tarlalar ile köy arasındaki mesafe eski durumdaki tarlalar ve köy arasındaki mesafeden pek farklı olmamalıdır.
- c) Değeri yüksek tarlalar ilk sahiplerine bırakılmalıdır.
- d) Yeni şekillendirilmiş tarlalar kullanma kabiliyeti bakımından eski tarlalardan çok farklı olmamalıdır.

Değerlendirme:

Arazi toplulaştırması projesi dahilindeki toprakların projenin tatbikinden önceki kalitesi ile sonraki kalitesi çok farklı olabilir. Toplulaştırmadan önce toprak değerlendirilmesi esas kabul edilerek her toprak sahibinin arazininin değerini ve projeye dahil bütün arazinin değerini hesaplamak mümkündür. İki tevzi metodu tatbik edilebilir :

Birinci metoda göre, her toprak sahibi projeye iştirak ederken sahip olduğu değer aynına, proje sonunda da sahip olacaktır. Bunun mânası şudur: İslâhatın bir neticesi olarak arazinin değerindeki artış yekûnu devlete intikal eder ve bu artan miktar küçük çiftliklerin genişletilmesinde kullanılır.

Mamafih bu hususta büyük arazi sahipleriyle mutabakata varmak güç olacaktır.

İkinci metoda göre, her çiftçi, projeye dahil bütün gayrimenkul için de, ıslâhattan önce ve sonra, aynı nispeti teşkil edecek bir araziye sahip olacaktır. Küçük çiftlikleri genişletmek için müsait arazi mevcut değilse,

sahibine pek az gelir sağlıyan çiftlikler proje haricinde bırakılmalıdır. Yollar ve su kanalları için gerekli arazi, arazi sahiplerine her birinin arazilerinin büyüklüğü nisbetinde bağışlıyacıkları arazilerle temin olunmalıdır. Neticede yeni teşkil olunan arazilerin değerinde % 3 nispetinde bir azalma hâsil olacaktır. Yeni tarlalar modern makinelerin kullanılmasını mümkün kılacak şekilde şekillendirilmelidir.

Yollar:

Yolların yapımı ve bakımı masraflı olduğundan, yol sistemi mümkün olduğu kadar kısa olmalıdır. Fakat her tarlanın bir ana yola bağlı, hiç olmazsa yakın olması icap eder. Yol boyunca uzanan bir su kanalı, tarlalara ulaşılmasına engel olduğu cihetle yolların, en önemli su kanallarının tam arasında yer almalarının gerekliliğini tecrübeler göstermiştir.

Özet:

şu detaylar ve haritalar lüzumludur :

- a) 1:5000 mikyasında proje kadastro haritaları,
- b) 20 veya 25 cm. konturlu topoğrafik haritalar,
- c) Her 5 hektarlık toprağın hiç olmazsa bir profili esas teşkil etmek üzere hazırlanan bir toprak haritası,
- d) Tek değerli haritalar,
- e) Toprağın permeabilitesi hakkında detaylar,
- f) Yeraltı suyunun seviyesini ve yeraltı suyunun tuzluluğunu gösteren harita,
- g) Olağanüstü bir değeri haiz tarlaları ve sadece muayyen bir ziraî fayda sağlanabilecek toprakları gösteren harita,
- h) Projeye dahil bütün tarlaların kadastro numaralarını gösteren bir liste,
- i) Arazi sahipleri ve aynı zamanda projeye dahil arazilerinin dönüm miktarını ve tarlalarının numaralarını gösteren alfabetik kayıt,
- j) Kiracıların, hisse sahibi çiftçilerin vs. ve tarlalarının numaralarını gösteren bir kayıt listesi,
- k) Arazi sahipliğini gösteren bir harita,
- l) Drenaj suyunun mahreci, yeri ve seviyesi,
- m) Yağış hakkında detaylar.

TÜRKİYE'DE TARIMSAL ARAŞTIRMALARIN İDARE ve KOORDİNASYONU

Hazırlayanlar:

Adem KARAEMLAS
Ziraat Yüksek Mühendisi

Turhan ATAY
Ziraat Yüksek Mühendisi

ve

CHARLES G. GREY
B. Amerika Devletleri Tarım Bakanlığı
Birleşik Devlet Araştırma İstasyonları
Servisi Administratörü

Ziraî Araştırma Projesi imkânlarından faydalanarak bir yıl süre ile (1962) Birleşik Amerika'ya gönderilen üyelerimizden Adem Karaemas ve Turhan Atay, Amerika Tarım Bakanlığında ve 10 eyalette ziraî araştırma kuruluşları ve bu kuruluşlar arasındaki koordinasyon usulleri ile faaliyet programları üzerinde çalışmışlardır.

Üyelerimiz yurda avdetlerinden önce Amerika Tarım Bakanlığında ki yeterli idarecilerle de istişare etmek suretiyle, Türkiye'de Ziraî Araştırma faaliyetlerinin koordinasyon ve bir merkezden idaresinin nasıl sağlanabileceğine dair rapor ile kanun teklif taslağını hazırlamışlardır.

Ashında iki kısımdan ibaret olan bu raporun ilk kısmı, Amerika Tarım Bakanlığı hakkında genel olarak ve ayrıca Ziraî Araştırma görevinden sorumlu organizasyon hakkında da detaylı olarak malûmat vermektedir.

BÖLÜM: II

Türkiye'de tarımsal araştırmaların idare ve koordinasyonu için mümkün görülen teşkilât bünyeleri

Tarımsal araştırmaların koordinasyon problemleri müteaddit plânlardan birisi vasıtasıyla çözülebilir; bunlardan dördü aşağıda sırasıyla söz konusu edilmiştir.

I. ŞİK

Tarım Bakanlığında müstakil bir Tarımsal Araştırma Organizasyonu kurulması

Bu görüşe nazaran bugün, Tarım Bakanlığında müteaddit dairelerin muhtelif şubelerinin mesuliyeti altında bulunan araştırmalar, bu dairelerden ayrılarak, Tarım Bakanlığında müstakil bir araştırma organizasyonunun idaresinde toplanmalıdır. Aynı şık ve uygulanabilmesi için gerekli kanun tasarısı eskiden Tarım Bakanlığınca dikkat nazarına alınmıştır; fakat, bu konuda ilgili dairelerce tam bir anlaşmaya varılamamıştır; sebebi de bu dairelerce araştırma işlerinin, tatbikat ve kanunî hizmetlerinde olduğu gibi, kendi mesuliyetleri altında kalması için gösterilen kuvvetli alâkadır.

II. ŞİK

Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü'nün yeniden teşkilâtlanması

Tarımsal araştırmaların büyük kısmının halen Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü'nün uhdesinde bulunması ve ilâveten ziraî yayım ve mesleki öğretim işlerinden de mesul olması gerçeği gözönünde tutularak, bu Genel Müdürlüğün, biri *Tarımsal Yayım ve Öğretim*, diğeri *Tarımsal Araştırmalar İdare ve Koordinasyonu* olmak üzere iki merkezî kuruluşa bölünerek yeniden teşkilâtlanması ve her iki merkezî kuruluşun bölge teş-

kilâtının bulunması, en pratik hal çaresi olabilir. Bu reorganizasyon şekli daha önce Holmgreen'in raporunda tavsiye edilen model gibidir.

Yalnız, Ziraat İşleri Genel Müdürlüğüne tarım ve tarıma ilişkin sahalardaki araştırmaları da yürüten ana bir kuruluş hüviyeti verilmezse, bu genel müdürlükten gayri teşkilâtça yapılan önemli araştırmaların koordinasyonu yapılamaz ve bu da bir mahzur teşkil eder.

III. ŞIK

Araştırmanın plânlanması ve koordinasyonu için merkezî bir teşkilâtın kurulması

Eğer bu şık kabul edilirse, merkezî teşkilâtın başındaki zat, Bakanlıktaki bütün araştırma faaliyetinin koordinasyonu ile hal ve gelecekteki çalışmaların murakabe ve tahlili, bütün proje ve tekliflerin tatbikattan önce tetkik ve kabulü, plânlamada daire başkanlarıyla istişare etmek ve onlara tavsiyede bulunmaktan sorumlu tutulmalıdır. Bu zat, ayrıca, Bakanca periyodik olarak rapor ve malûmat vermek ve tavsiyelerde bulunmakla da sorumlu olmalıdır.

Tarım Bakanlığının müteaddit dairelerince yürütülen araştırma faaliyetinin çeşitliliği dolayısıyla başarılı bir araştırma icraatı için Bakanlık camiasında karşılıklı yakın münasebetler tesisine ihtiyaç vardır ve bu faydalı olacaktır. Tarımdaki güçlerin gayelerinin entegrasyonu, gelir ve yaşama standartlarının iyileştirilmesi için Bakanlığın tekml araştırma programına şümulü olarak tesir edilmesi, araştırmaların plânlanması ve koordinasyonundan sorumlu bir merkezî idarenin kurulmasıyla pekâlâ mümkün olabilir.

Bu koordinasyon faaliyeti sayesinde hangi araştırma hatlarının yekdiğerini gerçekten tamamladığı ve takviye ettiği tâyin olunabilir.

Bu merkezî teşkilâtın reisi; çiftçi ve halka, araştırmanın geliştirdiği tekniğe dayanan esaslı ve tam bilgiler temini için, araştırma faaliyetinin plânlanmasını bütün dairelerin katılmasıyla, problemlere göre, Bakanlık vüs'atinde «entegre» ve dengeli şekilde kabulünü sağlamak üzere Tarım Bakanlığındaki genel müdürlerin iştirakiyle teşekkül eden Tarım Bakanlığı Araştırma Konseyi'ne de başkanlık etmelidir.

Daire başkanı Bakanlıktaki bütün projelere dair câri malûmatı ihtiva eden merkezî bir proje dairesini (ister iç, ister dış yardımla) de tedvir etmelidir. Böylece, düplikasyonları önlemek, araştırmanın birbiriyle ilgili dalları arasında âzami derecede bilgi alışverişini sağlamak mümkün olacaktır. Bu bürodaki faaliyetin daimî surette tetkik olunması ve idame ettirilmesi de gerekir.

IV. ŞIK

Tarımsal araştırmaların idare ve koordinasyonu için bir teşkilât kurulması

Bu görüşe nazaran, Bakanlığın halen müteaddit idare bölümlerinin muhtelif Őubelerince yürütölen araştırmalar, bu mercilerinden ayrılmıyarak, olduğu gibi bırakılacaktır. Bundan başka, araştırma ile görevli bir müsteşar muavinliğine bağlı, araştırmaların millî seviyede idare ve koordinasyonunu yöneten bir teşkilât ile buna bağlı bölge teşkilâtının kurulması muvafık görölmüőtür. Bu Şekilde kurulacak bir mekanizma sayesinde, Tarım Bakanlığındaki bütün araştırmalar ve bazı anlaşmalar yoluyla Bakanlığın dışında kalan fakat tarımla ilgisi bulunan araştırmalar; mevziî, bölge ve memleket seviyelerinde ve iyi bir Şekilde koordine edilebilecektir.

Bu Şık, milletin tarım problemlerinin ahenkli ve koordine bir teőebüsle halledilmesi imkânını da verecektir; yine, halen araştırma ile meşgul bulunan dairelere, diğer tatbiki ve kanunî programlarında olduğu gibi, araştırma işlerinde de belli sorumluluk bahşedecektir. Bu teklifle ilgili teferruat ve tavsiyelerimiz aşağıda sıralanmıştır.

Tavsiyeler

1 — Hazırlıkları ilerletilerek yürürlüğe konulacak bir kanun aşağıdaki hususları mümkün kılacaktır:

- a) Araştırma faaliyeti için bir Müsteşar Yardımcılığı ihdası.
- b) Araştırma işleriyle görevli müsteşar muavinliğine bağlı olarak bir Türkiye Tarımsal Araştırmalar İdare ve Koordinasyon Teşkilâtı kurulması (raporda bundan sonra «Teşkilât» olarak zikredilecektir).
- c) Teşkilâtın; Genel Müdürlük Dairesi ve İdarî İşler Dairesi, bir Merkezî Proje Dairesi, Tarımsal Bilimler Millî Program Müdürü Dairesi, Hayvansal Bilimler Millî Program Müdürü Dairesi, Değerlendirme Araştırmaları Millî Program Müdürü Dairesi, Tarımsal Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Millî Program Müdürü Dairesi, Toprak ve Su Araştırmaları Millî Program Müdürü Dairesi, Ziraat Mühendisliği Araştırmaları Millî Program Müdürü Dairesi, Ev Ekonomisi Araştırmaları Millî Program Müdürü Dairesi ve Haberleőme Muhaberat ve Kütüphane Dairelerinden tereküp edecek Şekilde kurulması.
- d) Bir *Millî Araştırma Konseyi* kurulması. Bu organ, araştırma ile meşgul olan genel müdürlük veya diğer dairelerdeki araştırma ünitelerinin bütçe, politika (policies) ve koordinasyon veya âmme menfaatına

müteallik hususlariyle ilgili olarak, araştırma işleriyle görevli müsteşar yardımcısına tavsiyelerde bulunma kapasitesinde vazife ifa edecektir.

e) Bir *Millî Araştırma İstişare Komitesi* kurulması. Bu komite bir kaç bölge müdürü, her bölge ziraat araştırma teşkilâtından, istişarî komiteden birer mümessil, Millî Ziraat, Orman ve Veteriner Cemiyetleri mümessillerinden tereküp edecektir. Bu komite, araştırmadan mesul müsteşar muavinine karşı araştırmada millî ihtiyaçlar konusunda tavsiyelerde bulunacaktır. Araştırma, yayım ve öğretimde memleke tziraatının yararlanması için müstahsilin, çiftçi teşekküllerinin, endüstri gruplarının ve diğer idarelerin işbirliğinin teminine d yardımcı olacaktır.

f) Muhtelif bölgelerde bölge müdürlükleri kurularak her türlü tarımsal araştırmaların bölgeler içinde koordinasyonunun sağlanması.

g) *Bölge Araştırma İstişare Komiteleri* kurulması. Bu komitelerin maksadı ilgili bölge müdürleri ve bakanlık, fakülte, bölgedeki daire ve diğer teşekküller mensuplariyle istişare etmek olacaktır; ayrıca, araştırma ve hizmetlilerle ilgili tavsiyelerde bulunacak ve müstahsil, çiftçi teşekkülleri, endüstri grupları ve diğerlerinin bölge dahilinde işbirliğinin teminine yardım edecektir.

h) Araştırma işleriyle vazifeli bütün müesseselerce, şahıslar da dâhil olarak, mümkün olduğu kadar kısa bir zamanda tetkik, tavsiye, tasvip ve koordinasyon maksadiyle aynı örnek çalışma ve hat projeleri (uniform work and line Projects) hazırlama prensibinin tatbiki.

i) Merkez kuruluşu mensupları tarafından, imkân hâsıl olur olmaz, malî, iş ve hat projelerinin (Financial, work and line projects) hazırlanması; projelerin tasdika konulması; tasdik edilen projelerin tatbikata intikal ettirilmesi; yıllık gelişme raporlarının hazırlanması gibi konularda öğretim seminerleri (in-service teaeling seminars) açılması.

j) İstikrarlı, özellikle araştırmalar için, bir bütçe hazırlanması; kabul ve tasdik edilmiş hat projelerinden teşekkül eden tasdikli yıllık programları kavrayan yine tasdik edilmiş malî projeler için tahsisat ayrılması.

k) Tarım veya ilgili sahalardaki araştırmalar için, malî kaynağa bakılmaksızın ve Tarım Bakanlığı içinde veya dışındakilere şâmil olarak bir «directory» hazırlanması.

l) Tarımsal araştırmaları yapan veya tarımsal ve ilgili araştırmaları finanse eden, yerli veya yabancı, bakanlıklar, fakülteler veya diğer idarelerle işbirliği sağlayıcı yazılı anlaşmalar veya benzeri vasıtalar için imkân aranması.

m) Araştırma, yayım ve öğretim dalları arasında imkân olan en yakın münasebetin idame ve teşvik edilmesi.

n) Elverişli yerlerde, araştırıcıların meslekdaşları ve diğer kimse-lerle proje programlarını ve karşılaştıkları problemleri, gelecekteki plân- ları veya son bulguları, memleket içinde veya dışında, múnakařa edilme- lerine imkân verici aylık araştırma seminerlerinin teşviki.

o) İyi yetişmiş, modern metodlarla gerçek araştırmayı plânlayacak ve yönetecek personele olan daimî ihtiyaacın önemle gözönünde tutulması ve böyle bir personel kadrosunun teşkilinde, kâfi finansman ve zaman ay- rılarak yeterli tahsil müesseseleri ve yetişme imkânları temininde mevcut mevzuatın değiştirilmesinin ehemmiyetle düşünülmesi.

TEKLİF EDİLEN KANUN TASARISI

Tarımsal Araştırma İdare ve Koordinasyon Teşkilâtı Kurulması ve Diğer Faaliyetler İçin Kanun

Madde 1 — Tarımsal araştırma işlerinde aşma ve taşmaların önlen- mesi, değimin artırılması, tarım ve tarımla ilgili alanlardaki problemlere büyük önem bahşedilmesi maksadiyle Tarım Bakanlığı'nda bir *Tarımsal Araştırma İdare ve Koordinasyon Teşkilâtı* kurulur. (Bu kanunun gele- cek maddelerinde «Teşkilât» denecektir.) Bu teşkilât işbu kanunla ihdas edilen tarımsal araştırma idare ve koordinasyonu ile vazifeli bir müteşsar muavinine bağlı olarak idare edilecektir.

Madde 2 — Tarımsal araştırma işlerinde aşma ve taşmaların önlen- mesi, araştırma programlarıyla araştırma programlarının plânlanmasında yeterliğin tâyini, her organizasyonun araştırma programının seviye ve mahiyetinin tâyini, araştırma program ve projeleri arasında önceliğin tes- biti ve Tarım Bakanlığının genel müdürlükleri arasında ve adı geçen ba- kanlıkla hükümetin diğer idareleri, üniversiteler ve özel araştırma orga- nizasyonları arasında gerekli olan işbirliğinin sağlanması amacıyla bu teş- kilâtın yetki ve görevleri :

a) Tarım Bakanlığında mevcut veya plânlanmış olan araştırma pro- gram ve projelerinin tetkiki, tahlili, değerlendirilmesi, tadili, tasvip edil- mesi veya edilmemesi ;

b) Tarım Bakanlığı'nın murakabesinde bulunan araştırma, yayım ve öğretimde entegrasyonu temin etmek ve diğer bakanlık ve idarelerin murakabesinde bulunan benzeri işlerde, aynı maksadı temin için, işbirli- ğinde bulunmak ;

c) Tarım Bakanlığında ve bu bakanlıkla diğer bakanlıklar, üniver- siteler ve araştırma, yayım ve öğretimle meşgul olan sair daireler arasın- da, araştırmanın plânlanması, koordinasyonu ve işbirliği için önderlik yapmak ve usul ve politikayı inkişaf ettirmek ;

d) Teknik yardım ve tavsiyelerle mükellef olmak, araştırma standartlarını geliştirmek, araştırmayı ve özellikle esas araştırmayı (Basic research) teşvik etmek, canlandırmak ve önemlileştirmek; araştırmacılar ve kurumlar arasında bilgi ve düşünce alışveriş sistemleri meydana getirmek; memleketin araştırma, yayım ve öğretim müesseseleri arasında yakın işbirliğini teşvik etmek ve araştırmaların inkişafı, araştırma sonuçlarının memlekette tarım ve ilgili iştigal sahalalarında tatbikatını temin maksadiyle diğer faaliyeti yürütmek;

Madde 3 — Bu kanuna göre sorumluluk taşıyan teşkilâtın yetki ve görevleri:

a) Memlekette tarım ve ilgili dallarda yürütülen araştırma işlerine dair tavsiye ve yardımlar temin etmek; araştırmacılar ve teknik personelle araştırma ve idare meseleleri üzerinde istişare etmek;

b) Yürütülen araştırma faaliyetinin senelik tatbikatını murakabe-ye tâbi tutmak ve çeşitli sahalarda faal ıslâh istasyonlarına yapılan sarfiyatın sıhhati hakkında rapor vermek, bütün araştırma projelerinin masraflarını ve işin seviyesiyle muvaffakiyet derecesini incelemek, yapılan işin kabule şayan olup olmadığı ve devam etmeye lâyük olup olmadığını tâyin etmek, her müessesenin tescil edilmiş malî raporlarını (Islâh istasyonu, lâboratuvar ve araştırma müessesesi) tahlil etmek;

c) Bütün araştırma proje ve tekliflerinin merkezi ve bölgeye göre envanterini yürütmek;

d) Yeni bitkisel veya hayvansal materyal ve ürünlerin ve yine tarımsal alet ve makinaların tescil ve patent müracaatlarını tasvip etmek;

e) Mevcut araştırma program ve projelerini ve araştırma tekliflerini tahlil ve değerlendirmek; uygunluk, öncelik ve faydalılığını tâyin etmek; araştırma faaliyetinde aşma ve taşmaları önlemek için lüzumlu tedbirleri almak ve keza araştırmacılar, projeler ve programlar ve Bakanlığın müesseseleri ve diğer hükümet daireleri arasında koordinasyon için gerekli faaliyette bulunmak,

f) Teknik yardım ve tavsiyeler yapılmasını sağlamak, araştırma standartlarını meydana koymak, esas araştırmaları canlandırmak, teşvik ve önemlileştirmek; fikir ve bilgi alışverişini muhtelif istasyon ve müesseselerdeki araştırmacılar arasında inkişaf ettirmek ve teşvik etmek; çeşitli ihtisas dallarında câri araştırma programlarını incelemek; araştırmacılar ve yardımcı teknik personel için meslekte ilerleme ve gelişmelerini teminen yetiştirme ve öğretim programları uygulamak; araştırmaların evsaf ve müessiriyeti için tatbikat ve tedbirlere tevessül etmek;

g) Tarımsal araştırma ile ilgili bilcümle yerli ve yabancı bağışları için Tarım Bakanlığının mümessili sıfatıyla hareket etmek.

Madde 4 — Başında bir genel müdür bulunacak olan «Teşkilât» Tarımsal Araştırma İdare ve Koordinasyonu'ndan sorumlu müsteşar yardımcısının murakabası altında olacaktır. «Teşkilât», genel müdürlük, bir sevk ve idare işleri, bir merkez proje işleri daireleriyle bitkisel bilimler, hayvansal bilimler, değerlendirme araştırması, tarımsal ekonomi, tarımsal mühendislik araştırmaları gibi millî program müdürlerinin daireleri ve enformasyon, kütüphane ve muhaberat dairesinden teşekkül edecektir.

Madde 5 — «Teşkilât», bu kanunun maksadına mâtufluk olarak yapılması lüzumlu addedilen işleri, araştırma işlerine bakan müsteşar yardımcısının tasvibiyle, uygulamaya tamamen yetkilidir.

Madde 6 — Millî Araştırma Konseyi'nin üyeleri, Tarım Bakanlığının genel müdürleri veya kendilerini temsil edenlerden; Ziraat, Orman ve Veteriner Fakültelerinden ve diğer ilgili bakanlıklardan; ilgili Üniversite veya Bakanlığın tasvibile, Araştırma işlerinden sorumlu müsteşar yardımcısı tarafından intihap edilecektir. Konsey üyeleri bir başkan ve başkan yardımcısı seçecektir. Teşkilâtın Genel Müdürü tabii aza olacak ve icra sekreteri olarak vazife göreceklerdir.

Araştırma konseyi; Araştırma İdare ve Koordinasyon işlerine bakan Müsteşar Yardımcısına bağlı tatbikat sahalarındaki araştırma programlarıyla ilgili ve özellikle Bakanlık Genel Müdürlüklerine ait toplum yararına koordinasyon isteyen konularda ve ayrıca diğer araştırma teşekkülleri ve üniversitelerin Ziraat, Veteriner ve Orman Fakültelerine müteallik mevzularda usul ve politika hakkında tavsiyelerde bulunur.

Konsey, araştırma ihtiyaçları, teklif edilen araştırma projeleri, araştırma bütçesinin gözden geçirilmesi ile de meşgul olur ve münasip tavsiyelerde bulunur.

Araştırma programlarıyla ilgili usuller ve politika, millî konsey tarafından yapılan tavsiyeler dikkat nazarına alındıktan sonra, tarımsal araştırma idare ve koordinasyon işlerine bakan müsteşar yardımcısının kararlarına istinat edecektir.

Madde 7 — Müteaddit bölge müdürleri, her bölge araştırma istişare komitesinden birer mümessil ve Millî Ziraat, Orman ve Veteriner Cemiyetlerinden birer temsilciden teşekkül etmek üzere, bir *Millî Araştırma İstişare Komitesi* kurulur. Bu millî komite, araştırma ihtiyaçları konusunda araştırma idare ve koordinasyon işlerine bakan müsteşar yardımcısına tavsiyelerde bulunacak ve çiftçilerin, ziraat teşekküllerinin, endüstri gruplarının memleketin tarımsal araştırma öğretim ve yayım işlerinin gelişmesine yararlı çiftçi, çiftçi organizasyonları, endüstri grupları ve diğer gruplarla işbirliği sağlanmasına yardım edecektir.

Yine, bölge dairesinin bulunduğu her bölgede, bir *Bölge Araştırma İstişare Komitesi* kurulur ve bu komite bölgede ana maddelerin müstahsili, imalâtçıları ve tevziatıyla meşgul olanlar ve lüzumlu olduğu ahvalde bölgede diğer ziraî mahiyette münasebeti bulunan endüstriciler, üniversiteler, müstehlik âmme ve diğer ilgili vazifelerle görevli hükûmet kuruluşlarının mümessillerinden teşekkül eder. Bölge araştırma müdürü tabii âzadır ve icra sekreteri olarak vazife görecektir. Komitenin üyeleri bölge müdürünün tavsiyelerine istinaden araştırma idare ve koordinasyonu ile görevli müsteşar yardımcısı tarafından tâyin edilecektir.

Madde 8 — Lüzumlu yerlerde ve Tarım Bakanlığının kararıyla «Teşkilât» ın bölge araştırma birimleri kurulur ve bu kuruluş bir müdürün idaresinde bölge müdürünün bürosu, bölge araştırma program müdürlerinin büroları, istatistik hizmetleri bürosu, enformasyon bürosu, kütüphane ve idarî hizmetler bürosundan teşekkül eder. Bu bölge araştırma birimleri vasıtasıyla «Teşkilât» ın faaliyeti, bölgelerdeki ziraat tecrübe istasyonları, lâboratuvarlar ve araştırma müesseselerinde yürütülür.

Madde 9 — «Teşkilât» bütün tarımsal ve ilgili araştırma programları ve projelerinin kabulünde memleket ölçüsünde sorumluluk taşıyacaktır. Tarım Bakanlığının ilgili genel müdürlükleri, tatbikat sahalarındaki tesislerin (Tecrübe istasyonları, lâboratuvarlar ve araştırma müesseseleri) personelin, satın alma ve tedarik işlerinin, maaşların ve diğer idarî işlerin yakından murakabesinden mesul olacaktır. Araştırma idare ve koordinasyonu işlerine bakan müsteşar yardımcısının bürosu, genel müdürlerle istişareden sonra, araştırma bütçesini formülleştirecek ve zaruret halinde ilgili genel müdürün rızasıyla bir genel müdürlükten diğerine ödenek aktarabilecektir. Arazi tesislerine ait bütçe ve ödenek işlemleriyle araştırmalar dışı bütçe ve malî işler ilgili genel müdürlerin uhdesinde olacak ve araştırma bütçelerinin kabulünden sonra bunun da murakabesi ilgili genel müdüre ait olacaktır. Mamafih, arazi tesisi, araştırma projeleri hazırlama ve yürütülmesi «teşkilât» ın kontrolü altında bulunacaktır.

Bölge araştırma organizasyonu «teşkilât» a karşı doğrudan doğruya mesul olacaktır ve bölge için tarımsal araştırma programları hazırlayacak ve kabul edecek, projeleri tetkik ve kabul edecektir.

Bütçe, araştırmanın idare ve koordinasyonundan mesul olan müsteşar yardımcısı veya yetkili kıldığı merci tarafından tasdik edilmeden araştırma için hiçbir ödenek sarfedilemeyecektir.

Madde 10 — Tarım Bakanlığınca finanse edilmek suretiyle fakülterce yürütülen araştırmalar da, Bakanlığın müesseselerindeki tarımsal araştırmalar misilli koordinasyon ve tasdik işlemlerine tabi olacaktır. Üni-

versite öğretim üyeleri üniversite dışında, Tarım Bakanlığı adına, üniversite ile yapılan anlaşmaya istinaden ve uygun ücret karşılığı araştırma yapmak üzere yetkili kılınabilir. Tarım Bakanlığınca istihdam edilen araştırma personeli de, üniversitelerin talebine binaen, ücretleri üniversite tarafından ödenmek suretiyle, kısmî öğretim vazifesiyle tazviz edilebilir.

Araştırmanın idare ve koordinasyonu ile vazifeli müsteşar yardımcısı, zaruri görülen hallerde, aşağıda gösterilen anlam ve şartlara göre, özel ve resmî şahıslar, firmalar ve organizasyonlarla anlaşma ve kontrat aktedebilir. Şöyle ki:

1 — Araştırma ve dolayısıyla inkişafa matuf iş, Tarım Bakanlığının programlarının gerçek ilerleyişi için zaruri görüldüğü halde ve;

2 — Resmî veya gayıresmî bir teşekkül veya teşebbüsün Tarım Bakanlığının programının tatbiki için teçhizinde.

Madde 11 — Bölge araştırma daireleri müteaddit bölgelerde üniversite arazisi (Campus) içinde kurulacaktır. «Teşkilât» lüzumlu programları teşvik ve koordine etmek suretiyle, tarımda ve ilgili konularda yayım ve öğretim programlarının daha faydalı kılınmasına yardım edecektir.

Madde 12 — Bu kanunun maksadını tahakkuk ettirmek için, müsteşar yardımcısı, tecrübe istasyonları, bölge araştırma daireleri ve «Teşkilât» ın merkez kuruluşunun benzeri büroları arasında irtibat ve enformasyon alış-verişini teemmül edecektir; yine arazide kurulmuş müesseselerle Bakanlığın genel müdürlükleri arasında irtibatı, bölge araştırma daireleri ve diğer daireler, yayım üniteleri ve Bakanlık içi ve Bakanlıklar arasında işbirliğine dayanan araştırma münasebetlerinin kuvvetlendirilmesinde ve topyekûn tarımsal araştırma gücünün daha faydalı kılınmasında lüzumlu görülen irtibatın tesisini düşünecektir. Müsteşar yardımcısı ayrıca, Türkiye'de araştırma programlarıyla alâkası bulunan yabancı memleketlerin özel ve resmî organlarıyla de irtibat sağlyacaktır.

Madde 13 — Bu kanunun uygulanması için gerekli bulunan nizamnameleri, tahdidî olmamak kaydıyla, konsey ve komitenin çalışma şartları, koordinasyon ve işbirliği şartları, bütçe muamelâtı, memur ve işçilerin vazifeleri ve diğer lüzumlu işlere şâmil olarak çıkarmak Tarım Bakanının görev ve yetkisi dahilindedir.

Tarım Bakanlığında Tarımsal Araştırma İdare ve Koordinasyon Teşkilâtı kurulması için teklif edilen organizasyon bünyesi

Organizasyona dair teklif edilen bu örnek, Tarım Bakanlığındaki araştırmaları başından sonuna kadar, daha iyi idare ve koordine etmek

için merkez ve taşra seviyelerinde bir teşkilât bünyesi kurulmasını istihdaf eder. Örnek, Ankara'da merkezî araştırma plânlaması, politika (Policy) nin formülleştirilmesi, program ve projelerin tetkiki ile gerçek araştırma faaliyet ve murakabesinin, ademi merkezîyet sistemi ile coğrafi bölgelere intikalini ve her bölgede, bölge müdürü tarafından murakabe yapılmasını derpiş eder.

Teklif edilen organizasyon, Tarım Bakanlığındaki mevcut teşkilâta; personel, idare ve organizasyonda asgari değışme yapılmak suretiyle intibak ettirilmelidir. Araştırmaların idare ve koordinasyonu ile yükümlü olarak yeniden ihdas edilen müsteşar yardımcılığının araştırmaların idaresi ve koordinasyonda geniş yetkisi bulunmalı; fakat bu hal Bakanlıkta diğerkleri tarafından temsil edilen yetkileri ihlâl etmemelidir. Araştırmalar, en çok tecrübe istasyonlarında, araştırma enstitülerinde, üniversitelerde ve lâboratuvarlarda mevcut ilmî ve teknik personelin kullanılmasıyla ve mevcut genel müdürlüklere bağılı olarak yapılmaya devam olunmalıdır.

I — Millî teşkilât (Ankara'da):

Araştırma İşleri Müsteşar Yardımcılığı, millî seviyedeki araştırma plân ve programları için tarımsal araştırma politika, plân ve bütçesini formülleştirir ve gerek plânlama ve gerekse faaliyet alanlarında âzami koordinasyon ve müessiriyet temin eder. Bu vazifenin ifasında millî araştırma konseyi ve millî araştırma istişare komitesi tavsiyelerde bulunmak ve istişare etmek suretiyle müsteşar yardımcısına lüzumlu yardımlarda bulunur. Araştırma işleriyle iştigal eden dairelerin genel müdürlerinin üye sıfatıyla katıldıkları araştırma könseyi; personel, tesisat ve ekipmana sahip bulunan her genel müdürlük vasıtasıyla güçlü bir temsil kapasitesi temin eder. Bu genel müdürler, ziraat, orman ve veteriner fakülteleri ve diğerk ilgili bakanlıkların mümessilleriyle birlikte, araştırma bütçesinin formülleştirilmesinde, araştırma plânları ve politikaları üzerinde tavsiyelerde bulunmalı ve genel müdürlükler arasında koordinasyonu hızlandırmalıdırlar.

Millî araştırma istişare komitesi, bölge müdürleri ve bölge tarımsal ve endüstriyel ziraat işletme ve fabrikalarının mümessillerinden teşekkül etmeli ve müsteşar yardımcısına, çiftçi ve imalâteçinin problem ve tavsiyelerini iletmelidir.

Müsteşar yardımcısı, birinci derecede millî araştırma politikası ve araştırmanın genel koordinasyon ve inkişafıyla meşgul olmak mecburiyetinde olduğı için bir de *Araştırma İşleri Genel Müdürlüğü* teşkil edilmesi gereklidir. Bu genel müdür araştırma genel müdürlüğünü, müsteşar

yardımcısının genel murakabası altında yönetir. Onun rütbe ve selâhiyeti, diğer genel müdürlerle aynı seviyede olmalıdır. Genel müdürlük, plân ve politikaların (policies) tatbik edilmesinden sorumlu olmalıdır. Araştırma genel müdürünün, bu genel müdürlüğün bütçe, personel, malzeme, yayın, mülkiyet vb. işlerini ve organizasyon problemlerini çözmede yardımcı olmak üzere bir *İdari Yönetim Dairesi* bulunmalıdır.

Bu genel müdürlüğün bir *Enformasyon ve Muhaberat Dairesi* de bulunmalı ve araştırmaya dair bilgilerin basılması ve yayılmasında, yayım teşkilâtı ve diğer birimlerle işbirliği yapmalıdır; ayrıca, muhaberat sistem ve metodlarının plân ve işlemlerinde, merkez ve taşra birimleri için kütüphane imkânlarının organizasyon ve idaresinde yardımcı olmalıdır.

Araştırma Genel Müdürlüğünün bulunması gerekli bir bürosu da *Merkez Projeler Dairesi*'dir. Bu birim, Tarım Bakanlığı için faydalı, mevcut veya teklif edilen bütün araştırma projelerini ihtiva eden bir «index» ve kütüphane olarak iş görecektir. Bu büro, özellikle araştırmaların geliştirilmesi ve koordinasyonunda, imkânlarını, müsteşar yardımcısı ve araştırma genel müdürlüğü için araştırma faaliyetleriyle ilgili tavsiye, analiz ve istişare maksadiyle değerlendirmelidir.

Araştırma genel müdürünün program işlerinin uzuvları olarak millî araştırma koordinasyon grubu ile program müdürleri bulunmalıdır. Program müdürleri, bitkisel bilim, hayvansal bilim, tarımsal ekonomi ve marketing, toprak ve su, değerlendirme, tarım mühendisliği ve ev ekonomisi... gibi bilimsel alanlarda ihtisas sahibidir. Her program müdürü, kendine ait sahadaki millî araştırma programı koordinasyon ve gelişmelerini uygulamak için gayret sarfetmelidir. Bu müdürler, ihtisasları dahilindeki program teklifleri ve projelerini tekrar gözden geçirmek, raporları tetkik etmek, saha tatbikat işlerinin incelenmesini sevk ve idare etmek ve müsteşar yardımcısı ile araştırma genel müdürüne müşavir eksper olarak vazife görmekle mükelleftir.

II — Taşra teşkilâtı:

Memleket, araştırma faaliyeti için bitki, iklim ve topoğrafik benzerliklere göre bölgelere ayrılmalıdır. Her bölgenin, Ankara'daki araştırma genel müdürüne bağlı, bir *Bölge Araştırma Müdürü* bulunmalıdır. Bölge müdürü, bölgesinde, Tarım Bakanlığı ödenekleriyle yürütülen bütün araştırma programlarının murakabesinden sorumlu olmalıdır. O, bölgesindeki arazi tesislerinde, lâboratuvarlarda, araştırma müesseselerinde ve üniversitelerdeki araştırmacıların desteklenmesinde genel müdürlüklerle işbirliği kurmalıdır. Bölgesine dair raporları ve bütçe tahminleri... ilâh gözden geçirerek son şekillerini tesbit etmeli ve Ankara'ya iletmelidir. Bölge

müdürünün teşkilâtı bütçe, personel, muamelât, levazım ve lüzumlu diğer işleri yapmak üzere bir *Bölge Sevk ve İdare Bürosu*'nu ihtiva etmelidir. Bu büro, araştırma faaliyeti için yeter ölçüde donatım, ödenek, personel ve diğer yardımlar temin maksadiyle genel müdürlüklerle sürekli işbirliğini sağlamakla yükümlüdür.

Bölge araştırma müdürüne yardımcı olarak bir *Bölge Araştırma İstişare Komitesi*'ne ihtiyaç vardır. Bu komite, bölgedeki tarım ve endüstri dalları ve tarımsal araştırma liderlerinden teşkil olunur. İstişare komitesi, bölge müdürüne, çiftçi ve müstahsilin problemleri ve tavsiyeleri üzerinde istişarede bulunmalı ve tavsiyeler yapmalıdır. Bu komitenin üyeleri millî araştırma istişare komitesi'nin de üyeleri sayılmalı, memleket ve bölgelere şâmil gelişmeler ve problem sahalarının koordinasyonu maksadıyla her yıl Ankara'da toplanmalıdırlar.

Bölge müdürlüğünde istatistik, enformasyon ve kütüphane büroları da kurulmalıdır. *İstatistik Bürosu*, proje liderleri ve araştırmacılara, araştırma metod ve yollarında yardımcı olacak; kompleks «data» ve araştırma sonuçlarının analizlerini yapacak ve istatistik metodlarının tatbiki, tecrübe plânları konularında yetiştirme, önderlik vazifeleri deruhte edecektir. *Bölge Enformasyon ve Kütüphane Bürosu*'nun vazifeleri de araştırmaya dair malûmatın basım ve dağıtımında bölge yayım teşkilâtı ve diğer mercilerle işbirliği yapmak; Ankara Millî Araştırma Kütüphane Bürosiyle işbirliği ile bölge için araştırmalarda faydalı kütüphane imkân ve hizmetlerini devam ettirmektir.

Çeşitli ilim sahalarında yetişmiş *Bölge Program Müdürleri*'nden müteşekkil bir bölge araştırma ve koordinasyon grubu, bölge müdürüne yardımcı olarak, vazife görmelidir. Her program müdürü, kendi ihtisas sahasında, bölgenin araştırma programının koordinasyonu ve inkişafı için gayret sarfetmeye mecburdur. Yine ihtisas sahalarına dair bölge projelerini ve program tekliflerini incelemek, raporları gereği gibi tetkik etmek, tatbikat işlerinin incelenmesini sevk ve idare etmek ve nihayet bölge müdürü ve müesseseler için müşavir eksper vazifesini ifa etmekle mükelleftir.

İhtisas Müesseseleri (Tecrübe istasyonları, araştırma enstitüleri ve lâboratuvarları), halen bağlı buldukları genel müdürlüklerin fiilî murakabesine tabi olarak bırakılmalıdır. Yine araştırma teşkilâtının alâkası sade araştırma faaliyetine inhisar etmelidir. Bu da, bölge araştırma müdürü tarafından, diğer genel müdürlüklerle birlikte projelerin kabulü, gelişmelerin kıymet takdiri (evaluation), araştırmaların koordinasyonu, personel işlerinde koordinasyon, ödenekler, malzeme ile donatım, çalışma vasıtaları gibi konulara dair araştırma faaliyetinde murakaba ve rehberlik vazifelerinden ibarettir.

TOPRAKSU TEŞKİLÂTI ve PROGRAMI HAKKINDA RAPOR

Hazırlayan:

Dr. A. WILLIAMS

Amerika Toprak Muhafaza Teşkilâtı
Genel Müdürü

20 Mayıs - 8 Haziran 1963 tarihleri arasında memleketimizi ziyaret eden Amerika Toprak Muhafaza Teşkilâtı Genel Müdürü Dr. A. Williams tetkiklerinin sonucusunda «TOPRAKSU Teşkilâtı ve Programı» hakkında bir rapor hazırlamıştır.

Dr. A. Williams Türkiye'de kaldığı bu kısa müddet zarfında İzmir, Adana ve Ankara bölgelerinde çeşitli konuları incelemiş ve ayrıca TOPRAKSU ile işbirliği yapan bütün teşkilâtların durumunu da raporunda söz konusu etmiştir.

DEPARTMENT OF STATE
AGENCY FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT
ANKARA - TURKEY

2 Temmuz 1963

Sayın

Mehmet İzmen
Tarım Bakanı

Ankara - Türkiye

Muhterem beyefendi,

Amerika, Toprak Muhafaza Teşkilâtı Umum Müdürü Dr. Williams'ın TOPRAKSU Genel Müdürlüğü program ve idaresi ile ilgili tetkiklerini ihtiva eden rapor ilişikte sunulmuştur. Dr. Williams'ın raporu ve bu mevzu ile ilgili olmak üzere siz ve diğer teşkilâtlarda istişaresi, kendisine düşen vazifeyi fazlasiyle başardığını belirtmektedir.

Dr. Williams'ın Türkiye'de kaldığı müddetin kısalığı, daha detaylı inceleme, analiz ve izaha mâni olmuştur. Bununla beraber, toprak ve su mevzuu ile ilgili, geniş çapta yaptığı incelemelerde ilgili müşahede ve tavsiyeleri, TOPRAKSU teşkilâtının muvaffakiyetine olduğu kadar, Türkiye'de ziraî developman ve TOPRAKSU muhafaza programlarına da faydalıdır. TOPRAKSU'ya gönderilmek üzere raporu size takdim ediyorum.

Dr. Williams'ın yaptığı temaslara ve iştirak ettiği müzakerelere gösterilen ilgi dolayısıyla, bu mektupla birlikte raporun kopyaları, Devlet Plânlama Teşkilâtına, Milletlerarası Ekonomik İşbirliği Teşkilâtına, TOPRAKSU Genel Müdürlüğü, DSİ ve Bayındırlık Bakanlığına gönderilmiştir.

Saygılarımla

(İmza)

Stuart H. Von Dyke
Director

Birleşik Devletler Milletlerarası Kalkınma Teşkilâtı Türkiye Misyonu (USAID/T) Müdürü Stuart H. Von Dyke'a Birleşik Devletler Toprak Muhafaza Servisi Müdürü ve Türk Hükûmeti Müşaviri Dr. A. Williams'ın verdiği TOPRAKSU Teşkilâtı ve Programı ile ilgili RAPOR

Tarih: 5 Haziran 1963

Bu rapor 20 Mayıs - 8 Haziran tarihinde PIO/T 277-A-12-AH-2-30103 tahtında deruhte ettiğim vazife ile ilgilidir.

Yerinde tetkik ve TOPRAKSU'nun çalışma usullerinin detaylı analizi için verilen zaman mahdut olduğundan problemlerin etraflı izahı yapıp, şümüllü bir rapor hazırlanamamıştır. Burada müşahede edilen durumlar ve ilgili tavsiyeler kısaca belirtilecektir.

TOPRAKSU Genel Müdürü Naki Üner ile birlikte takriben 10 günlük bir gezi sırasında, genel ziraî tutum, faaliyet metodları, işbirliği münasebetleri, ilerlemeye engel olan durumlar, fizikî problemler, idarî amejman vs. mevzularında incelemelerde bulunulmuştur.

TOPRAKSU yeni teşekkül etmiş bir teşkilâtır. Mes'uliyet sahası geniş olup, faaliyet mevzuu bakımından Birleşik Devletler Toprak Muhafaza Teşkilâtı'na benzemektedir. Ancak, iki memleket hükûmetleri ve toprak-su muhafaza faaliyetleri statüleri arasında fark olması bakımından TOPRAKSU politikası ve teşkilâtını, Amerika Toprak Muhafaza Teşkilâtınıniki ile birlikte mütalâa etmemek lâzımdır. Genel Müdürün fikir ve telâkkilerinin, Amerika'da muvaffak olmuş fikir ve telâkkilere uygun olduğu müşahede edilmiştir. Yeni bir teşekkül olmasına rağmen TOPRAKSU, bugüne kadar büyük hamleler yapmıştır. TOPRAKSU'nun en mühim problemi, programların fertlere en faydalı olabilecek şekilde tatbiki mevzuudur.

Tetkiklerin sadece İzmir, Adana ve Ankara bölgelerine münhasır kalmakla beraber, aşağıda belirtilen oldukça şümüllü mevzular incelenmiştir:

Özel ve grup çiftliklerde toprak muhafaza projeleri, küçüksu projeleri, drenaj demonstrasyonları, toprak etüdü ve izahı, çiftçi, işçi kampları, araştırma enstitüsü, İzmir ve Tarsus'taki eğitim merkezleri, Adana'da ekipman kullanımı, İzmir ve Mersin'de bölge teşkilâtı ve çalışmaları, İzmir ve Adana'da TOPRAKSU - DSİ müşterek çalışmaları, Seyhan projesi ile ilgili sedimentasyon problemi, Adana'daki toprak lâboratuvarı, TOPRAKSU kredilerinin kullanımı ve Ziraat Bankasından kredi temini, orman arazisinin tarım arazisi olarak kullanılma problemi, arazi mülkiyeti ve toprak reformu ve su kullanımı, Tarım Bakanlığı çayır - mer'a sahaları, valilerin TOPRAKSU ve DSİ ve diğer ilgili faaliyetlerle alâka durumu.

Programla ilgili mülâhazalar

1 — Çalışkan ve teşkilâtının her hususu ile yakından ilgilenen TOPRAKSU Genel Müdürü, memlekete daha iyi hizmet gayesiyle, idarî ve teknik kaynakların, istişare, yardım ve islâh çarelerini araştırmaktadır.

2 — TOPRAKSU'nun arazide çalışan elemanları işlerine bağlı ve gayretli olup, moralleri çok yüksek görülmektedir.

3 — TOPRAKSU bölge teşkilâtları ve DSİ arasındaki işbirliği münasebetleri müspettir. Bununla beraber tertiplenecek teknik bilgi ve eleman mübadelesi her iki organizasyon için de faydalı olacak durumdadır. Her iki teşkilâta da herhangi bir iş ihtilâfı mevcut değildir. DSİ'nin vazifelerine büyük sulama tesislerinin inşası ve plânlanması, drenaj, sel kontrolü, hidrolik çalışmalar ve köylere su temini gibi işler dahildir. TOPRAKSU'nun vazifeleri ise, çiftliklerde toprak ve su muhafazasını temin maksadiyle çiftçilerle çalışma, küçük su işlerinin islâhı, arazi kullanımının düzenlenmesi, havza muhafazası ve arazi ve su kaynaklarının kullanımını çalışmalarıdır. Amerika'daki iş ve mes'uliyet bölümü burada da mevcuttur. DSİ tarafından developmanı yapılacak köy suyuna, mahallî sulama mevzuununun da girmesi halinde, sulamanın bu safhası TOPRAKSU'nun yardımı ile o mahalde oturan kimseler tarafından tamamlanmalıdır. Bütün bunlardan çıkarılan netice bu iki teşkilâtın nazarî ve tatbikî çalışmalarda işbirliği yapmalarının lüzumlu ve şart olduğudur. Ancak, TOPRAKSU büyük tesis faaliyetlerinin bütün cepheleri ile ilgili olmadığı gibi, DSİ de çiftliklerde tatbik edilen toprak ve su amenajman çalışmalarına iştirak etmemektedir. TOPRAKSU bütün teşkilâtça lüzumlu ekipmanla teçhiz edilir edilmez havza bölgelerinde sel ve sedimentasyon hasar ve zararlarını önlemek için havza muhafaza çalışmalarına başlamalıdır. Amerika'daki taşkın önleme ve havza muhafaza kanununa benzer bir kanunun Türkiye'de de hazırlanması lüzumlu görülmektedir.

4 — Türk Hükûmetinin, arazinin ormanlık veya ziraî maksatlarla kullanımı hususlarını açık olarak belirten tedbirler alması lâzımdır. Bugün orman arazisi olarak kararlaştırılan arazinin (sahaların) çiftçiler tarafından zeytinlik ve diğer ziraî mahsullerin yetiştirilmesi için kullanıldığı aşikârdır. Halbuki orman tesisi için ayrılan araziler, ziraî developman için elverişli değildir. Bu mevzu ile ilgili olmak üzere çiftçiler ve Orman Umum Müdürlüğü arasında gittikçe artan bir anlaşmazlık mevcuttur. Türk Hükûmeti buna bir hal çaresi bulmadığı takdirde bu tip ihtilâflar TOPRAKSU ve Orman Umum Müdürlüğü arasındaki anlaşmazlığın da artmasına sebep olabilecek mahiyettedir. Hal çaresi olarak, aşağıda belirtilen iki husus nazarı itibare alınmalıdır:

- a) Türkiye'nin, orman ve ziraî kaynakları olan ekonomik ihtiyacı,
- b) Toprak etüdlerine dayanarak arazilerin ormanlık veya ziraî maksatlar için kullanılmaya uygunluğu.

Bu mevzuda karar vermekte ne kadar gecikilirse, hükûmet ve çiftçi münasebetlerinin bir nizama sokulması da o kadar güçleşir.

5 — Çiftçi Birliği'nin üye ve memurlarının bir toplantısında, Türkiye Ziraat Bankası'nın, çiftçi ve grup çiftçilere yaptığı ikrazlarda güttüğü politika tenkit edilmiştir. Belirtildiğine göre, ikraz şartları çok tahdit edildiği gibi Ziraat Bankası tarafından, arazi değerlendirilmesi için kullanılan usullerin de modası geçmiş durumdadır. Sulama ve drenajın da dahil olduğu arazi ve su muhafaza ve developmanı için uzun vâdeli ve az faizli ikrazlara acele ihtiyaç olması bakımından, ya Ziraat Bankası ikraz usulleri değişmeli, yahut da TOPRAKSU bu maksatlar için kredi vermeye yetkili kılınmalıdır. Bu husus, objektif bir neticeye ulaşılabilmesi bakımından, Türk Hükûmeti tarafından ciddî olarak ele alınması lâzımdır. Gerekirse Meclisten çıkan kanun önceliğe sahip olmalıdır.

6 — Toprak ve su muhafaza çalışmaları ile ilgili masraflarda çiftçi ve hükûmet işbirliği, Amerika'da uzun zamandanberi süregelen bir usuldür. Bunun neticesi, ilerleme daha çabuk olduğu gibi mes'uliyet de gruplar ve fertler arasında dağılmaktadır. Türkiye'de de böyle bir usulün tavisye şayan görülmüştür. Türk Hükûmetinin, muhafaza çalışmaları ile ilgili bütün masrafı yüklenmesine imkân yoktur. Ayrıca bu çalışmalar, memlekete olduğu kadar, fertlere de fayda sağlamaktadır. Masrafın paylaşılması mevzuu ile ilgili aşağıda belirtildiği şekilde çeşitli usuller vardır:

1. Masrafın paylaşılması metodunun gayesi, muhafaza çalışmalarını teşvik olmalıdır.
2. Hükûmetin masrafa iştiraki kùltivasyon gibi yıllık çalışmalarla değil, uzun vâdeli çalışmalarda olmalıdır.
3. Paylaşılan masrafın % oranı, işin mübremi ve çiftçinin elde edeceği kârın gecikmesi hususları ile ilgilidir.
4. Masrafın paylaşılması, teknik bakımdan güvenilir ferdî veya grup muhafaza plânları mevzuunda olmalıdır.
5. Masrafın paylaşılması işinin öncelik esaslarına dayanması daha tavsiyeye şayandır. Paranın fayda sağlamıyacak miktarlarda çiftçilere dağıtılmasındansa proje dahilinde acele tamamlanması gereken işlerde kullanılması daha uygundur.

6. Bu tip faaliyetlerin (masrafın paylaşılması), herhangi bir suistimale ve neticesiz çalışmalara mâni olmak için sıkı kontrol edilmesi lâzımdır.

7 — Çiftçi Birliği üyelerinin belirttiğine göre, mutasavver arazi reformu kanunu, muhafaza mevzuu ile ilgili çiftçi yatırımlarının yapılmasına mâni teşkil etmektedir. Bu hususla ilgili kararın verilmesinin gecikmesi ciddî sonuçlar doğurabilir. Toprak reformunda nazarı itibare alınması lâzım gelen hususlar, sosyal faktörler olduğu kadar ziraî istihsal ve arazinin istihsal için elverişlilik durumudur.

8 — Sulama, drenaj, teras ayacı, yol sistemleri ve kontur çalışmalarına uygun olacak şekilde âzami mülkiyet durumunu düzenlemek lâzımdır. Müşterek bir sulama kaynağı olan veya başka bir imkândan faydalanan çiftçi grupları için muhafaza plânları develope edilmişse, bu düzenlemeler birçok hallerde, karşılıklı anlaşma esasına göre tatbik edilebilir.

9 — Özel ve devlet arazilerinde muhafaza çalışmalarının tatbiki için çiftçilerin çalıştırılarak eğitim gördükleri, son zamanlarda tesis edilmiş kamplar büyük muvaffakiyet sağlamıştır. 100 veya daha fazla çiftçinin eğitim gördüğü bu kamplara her kamp müddeti için 20 veya daha fazla köyden seçilen 5 çiftçi iştirak eder. Çiftçiler tarafından yapılan işlerin başarılı olduğu, aynı zamanda bunların kendi çiftliklerinde tatbik etmek üzere muhafaza çalışmalarını öğrenmiş oldukları belirtilmektedir. Bu suretle, muhafaza çalışmaları başarılı bir şekilde tamamlandığı gibi, mahallî ekonomi gelişmekte ve sosyal ilerleme de teşvik edilmektedir. Türkiye’de, kamp miktarlarının 42 den 100 e çıkarılması müsbet bir teşebbüstür. Bunun tatbik edilmesi halinde TOPRAKSU’nun kampların idarî murakabesini kuvvetlendirmesi lâzımdır. Kampların mahal ve idaresi ile ilgili birçok problemlerin halli için plânlama ve idarenin dikkat ve ehemmiyetle ele alınması lâzımdır. Kamu faaliyetlerinin mühim olması bakımından, Türk Hükûmeti bu mevzuda 5 yıllık plânın gerektirdiği şekilde tadilat yapmalıdır. Bu arada yıllık çalışma bütçe plânını, işçi kampları programını nazarı itibare alarak düzenlemelidir. Bu gaye ile ilgili olmak üzere ileri sürülen tekliflerin developmanı TOPRAKSU tarafından yapılmalıdır. Ayrıca, köylülerin iyi murakabe edilen işçi kamplarında çalışmalarını teşvik için buğday gibi (PL 480 den) ziraî surplus maddelerinin kullanımı mevzuunda ehemmiyet verilmelidir. TOPRAKSU işgücünü en faydalı şekilde kullanabilecek durumdadır. Bu işlerle ilgili makina kullanımı ve bu tip faaliyetlerle ilgili mes’uliyet durumunun detaylı bir şekilde incelenmesi lâzımdır. Kuzey Afrika ve Ürdün’de bu tip faaliyetlerle ilgili çalışmalar misal alınabilecek durumdadır.

İşçi kamplarında çiftçi müstahdeminin de eğitimi mümkündür. Eğitim imkânları tahmin edildiğinden daha fazladır.

Foça’daki devlet arazisi üzerinde cezaevi işçi kampının çalışmaları müspet olduğu gibi sosyal ve ekonomik bakımdan da faydalıdır. Ancak:

diğer işçi kamplarında çalışanlarda müşahede edilen ilgi burada çalışan hükümlülerde görülmemiştir. Bu sebeple ifa edilen iş miktarı azdır.

10 — TOPRAKSU arazi tesviyesi, teraslama, küçüksu proje çalışmaları, drenaj ve diğer faaliyetler için lüzumlu ekipmana oldukça fazla yatırım yapmaktadır. Dünya Bankası ikrazı neticesi olarak Adana - Mersin bölgesi için 2 milyonluk ilâve ekipmanın temini ümit edilmektedir. Amenajman, TOPRAKSU Mersin bölge teşkilâtı tarafından incelenmiştir. Bu tip ekipman, TOPRAKSU döner sermaye hesaplarına dahildir.

Bu çeşit ekipmanın bakımı, çalıştırılması ve amenajmanı ile ilgili birçok problemler mevcuttur. Mersin'deki ekipman mühendisi, bu çeşit ekipmanın tamiri, seçimi ve bunları kullanacak şahısları yetiştirmekle vazifelenmiştir. TOPRAKSU'nun tamir tesisleri çok zayıftır. TOPRAKSU Bölge Müdürlüğü ekipmanı priorite çalışmalarına göre plânlamaktadır. Ekipmanı kullanana bunun iyi kullanımı mevzuunda fazla güvenilmektedir. Bu müsbet bir davranış olmakla beraber bu kimselerin kontrolünün zayıf olması bakımından suiistimaller ve ihmallerin olması mümkün görülmektedir. Bu çeşit ekipmana sahip TOPRAKSU'nun elverişli idare ve murakabeyi temin etmesi lâzımdır.

TOPRAKSU Genel Müdürünün gayesi, muhafaza anlaşmalarının çiftlik ve küçük projelerde lüzumlu çalışmalar için developmanı yapmak ve aynı zamanda uygun bir mahallî teşkilâtla TOPRAKSU, bu mevzu ile ilgili problemden kurtulmuş olacaktır. Bu usul Amerika'da tatbik edilen ve muvaffak olmuş usule benzemektedir. Amerika'da da toprak muhafaza teşkilâtlarının, inşaat ekipmanının çalıştırılması ve mülkiyeti ile âlâkaları yoktur.

DSİ'nin tamir tesisleri ve muhtemelen amenajmanı usullerinin daha iyi olması bakımından bu tesislerin TOPRAKSU ile müşterek kullanımı mevzuunda bir anlaşmaya varılabilir. Ayrıca hüsusi ve diğer tesislerin kullanımı mevzuu üzerinde de durulabilir.

11 — TOPRAKSU'da makina ile yapılan muhafaza çalışmalarına önem verilmektedir. Bu çalışmalar toprak ve su muhafaza programının mühim bir kısmını teşkil etmekle beraber programın ve jetatif (Ziraat arazisi ve mer'a) safhası üzerinde pek durulmamaktadır. Toprak kaybını ve rezervuar, kanal, dren, yol ve köylerde sedimentasyon zararını azaltmak için bu çeşit mevzular üzerinde de durulması lâzımdır. Oldukça kompleks ve güç olan bu hususlar, teknik ve idarî mevzular kifayetli olmadıkça halledilemezler.

12 — Sedimentasyon problemi DSİ ve TOPRAKSU'nun müşterek ele almaları lâzım gelen bir mevzudur. Türkiye ekonomisi için önemli olan majör ve minör sulama ve drenaj çalışmaları için büyük yatırımlar

yapılmaktadır. Bu bakımdan, bu tip işlerin plânlanmasında, kritik sedimentasyon sahalarının stabilize edilmesi mevzuu üzerinde durulmalıdır.

13 — TOPRAKSU, DSİ ve diğer teşkilâtlarla işbirliği yaparak, Seyhan nehri havzasının sosyal ve ekonomik durumunun ve fizikî kaynaklarının envanterinin tamamlanmasını temin etmelidir. Bu envanter, TOPRAKSU ve DSİ'nin ilerdeki faaliyetlerini daha realist bir şekilde programlaştırmalarına yardımcı olacak durumdadır. Aynı zamanda dikkatle ele alınması lâzım gelen kritik sediment sahalarının teşhisini de mümkün kılar.

Başbakanlığa bağlı olan Devlet Plânlama Teşkilâtı, Adana delta bölgesini de içine alan üç ilde sanayinin bütün kollarına şâmil bir bölge plânlama teşebbüsüne girişmiş bulunmaktadır. İki yıl süreli bu plânlama teşebbüsü Türk Hükûmetinin ileriki yıllarda ekonomiye malî yönden vereceği ehemmiyet gözönünde bulundurularak bölgenin sınaî, sosyal ve arazi kullanma problemlerinin envanterini kapsamaktadır.

Bütün Türkiye'nin menfaatine olarak, herhangi bir fikir tenakuzuna ve anlaşmazlığa düşmemek için Devlet Plânlama Teşkilâtı, TOPRAKSU ve DSİ arasında âzami bir işbirliğinin kurulması büyük ehemmiyeti haiz bir husustur.

14 — Developman için, TOPRAKSU tarafından tutum kullanılan usuller ve standartlara ait el kitaplarının hazırlanması gerekmektedir. Bu yapılması katıyetle gerekli; kabiliyet ve zaman isteyen bir iştir. Bu husus ne kadar kısa zamanda halledilirse teşkilâtın idarî ve teknik faaliyetlerine okadar fazla müessir ve faydalı olacaktır.

15 — TOPRAKSU ve DSİ'nin toprak ve su muhafaza faaliyetleri çerçevesinde bugün için Türkiye'nin muhtemelen en büyük ihtiyacı yatırımlara iştirakte olduğu gibi, çalışmaların tatbiki ve idaresinde de mahallî mes'uliyeti deruhte edecek mahallî teşkilâtların geliştirilmesidir. Bu husus için Meclisin kanun çıkarması lâzımdır.

Seyhan nehri projesi sulama ve drenaj tesisleri veya bunların işletim ve bakımlarına ait DSİ tarafından yapılan yatırımların geri ödenmesini deruhte edecek hukukî selâhiyetleri haiz hiçbir resmî teşkilâtın halen mevcut olmadığı görülmektedir. Başlıca tesisler tamamlanmak üzere olduğu halde bu gerçek bir vakiadır.

Aynı şekilde, TOPRAKSU programlarına iştirak edecek ve mahalli olarak önderlik yapabilecek hiçbir mahallî teşkilât mevcut değildir.

Türk Hükûmeti bütün yatırım mes'uliyetini ve tesislerin işletme ve bakımını deruhte etmedikçe halkı temsil edecek ve hükûmetle işbirliği yapacak yetenekte mahallî teşkilâtların kurulması icap eder. Hükûmeti, bu

husususu deruhte etmekle mükellef addetmek mantikî bir hareket olamaz. Bu sebeple Türkiye ekonomisine esas teşkil eden toprak ve su kaynaklarının geliştirilmesi ve muhafazası isteniyorsa, mes'ul mahallî teşkilâtların kurulması şarttır.

Türkiye'de TOPRAKSU programları ve hattâ DSİ'nin ve diğer dairelerin bazı faaliyetleri, Amerika'daki toprak ve su muhafaza bölgelerine benzer bir sistem kurularak daha müessir bir şekilde ifa edilebilir. Adana delta bölgesindeki Seyhan nehri projesi gibi büyük projelerin, muhafaza veya sulama bölgeleri tarafından işletilmesi arzu edilebilir. Seyhan projesine dahil büyük tesisler, işletme ve bakımlarının iyi organize edilmiş bir idarî teşkilât tarafından deruhte edilmesi hususunda, yatırımın geri ödenmesi için yeni teşkilâtlar gerektirmektedir. Toprak ve su muhafaza bölgeleri veya muadili teşkilâtlar, TOPRAKSU'nun özel ve genel tipteki çalışmalarının tatbik edebileceği daha geniş çaptaki bir muhafaza veya sulama bölgesi dahilinde teşkil edilebilir.

Birleşmiş Milletlerin muvaffak olmuş veya olmamış denemeleri Türkiye için örnek olacak durumdadır. Amerika tarımı ve kaynaklarının developmanında belki de en büyük başarı, toprak muhafaza bölge sisteminin tesisi olmuştur. Bugün Amerika ziraat arazisinin takriben % 96 sını içine alan 3.000 e yakın bölge işletme halindedir. Mahallî önderlik ve demokratik anlayış bu programı devletin en popüler programlarından biri haline getirmiştir. Mamafih Amerika bazı hallerde, sulama, drenaj, taşkın kontrolü vs. için haddinden fazla çeşitli tipte mahallî teşkilât kurmakla hata etmiştir. Türkiye bu hataya düşmekten sakınmalıdır.

Son senelerde Amerika dahilindeki devletlerin çoğu sulama, drenaj, taşkın kontrolü, av sahalarının inkişaf ve rekrasyon mevzularına da şümüllü olmaları için, toprak muhafaza bölgelerine yeni selâhiyetler tanımışlardır. Bazıları ise bu bölgeleri toprak ve su muhafaza bölgeleri haline getirmişlerdir; ayrıca, tâli bölgelerin tesisi için birçok imkânlar temin etmişler ve sulama, drenaj ve havza korumadan faydalanan bölgeler için özel vergiler koymuşlardır. Bu bölgeler herhangi bir genel veya hususî teşekkülle işbirliği yapmak ve fon, ekipman, malzeme, işçi yardımlarını kabul etmek ve bunları bölgenin menfaatine kullanmak selâhiyetini haizdirler. Bölgelerin çoğunun beş murakıptan müteşekkil idarî teşkilâtları vardır; bunlardan ikisi tarafından tâyin edilmiş olup diğer üçü arazi sahipleri veya işleticiler tarafından seçilmiştir. Bu bölgelerin U.S. Tarım Bakanlığı ve Toprak Muhafaza Servisi ile işbirliği bir anlaşma muhtırası ile tesis edilmiş olup, muhafaza çalışmaları ile ilgili programa istinad etmektedir.

16 — Türkiye’de toprak etüdleri, TOPRAKSU tarafından bölge müdürlükleri vasıtasıyla yapılmaktadır. Arazi kabiliyeti çalışmaları daha ziyade Amerika’daki sistem örnek alınarak uygulanmaktadır. Amerika’da, arazi kabiliyeti ile ilgili çalışmaların, orman toprak siteleri ve mer’a toprak siteleri gibi özel kullanma çalışmaları ile birlikte yürütülmesi zorunlu görülmüştür. Ağaç ve otların toprak nem ve iklim faktörleri ile ilgili olarak büyüme potansiyelleri böylece amenajman maksatlarına uydurulmuştur. Aynı zamanda toprak etüdlerinin ziraî olmayan gayelerle yapılması ve kullanılması gittikçe gelişecektir. Bu sebeple, seçkin toprak uzmanlarının sayısının arttığı suretle, bu çeşit etüdleri kapsıyan sahanın genişlemesi de fazlasıyla arzu edilmektedir.

Haritalama ve malûmat verme standartları arasında bir muvazene temini için yeni toprak korellasyonları gerekmektedir.

17 — TOPRAKSU Teşkilâtının nakil vasıtalarının az oluşu, çiftçilere hizmet ve çalışmaların tetkiki hususlarında güçlük yaratmaktadır. Bu durumun düzeltilmesi için hükûmet gerekli tedbiri almalıdır.

TOPRAKSU Teşkilâtı ve İdaresi

1 — Henüz organize edilmiş merkez ve bölge müdürlükleriyle TOPRAKSU genç bir teşkilâttır. Bu sebeple, teşkilâтта büyük değişiklikler yapmak pek zamansız olacaktır. Mamafih, bazı idarî ve teknik bölümlerin maddeten takviye edilmesine ihtiyaç vardır. Keza, teşkilât bölümlerinde de bazı değişiklikler yapılabilir. TOPRAKSU’nun Türkiye çapında birçok vazifeleri vardır. Halen mevcut 15 adet bölge müdürlüğü sayıca fazla görünmekle beraber, nakliye ve halkla temas imkânlarının yetersiz olması bu durumu haklı çıkarmaktadır.

Bölge müdürlüklerinin tesis edilmesi, TOPRAKSU’nun vazife ve çalışmalarının geniş bir sahaya yayılmasını temin etmiştir. Teşkilâtın esasını teşkil ederler. Bunları sık sık murakabe etmek ve teknik yardımda bulunmak gerekmektedir.

Ekip başmühendislikleri çok önemli mes’uliyetleri haizdir. Teşkilâtın esasını teşkil ederler. Bunları sık sık murakabe etmek ve teknik yardımda bulunmak gerekmektedir.

Genel müdürlük ve bölge müdürlüklerinde, personel ve iş durumunun vâzih ve kat’î olarak düzenlenmesi arzu edilmektedir. Genel müdür muavinlerinin, şube müdürlerinin ve ekiplerin mes’uliyet ve selâhiyet sahaları açık olarak belirtilmesi ve murakabeleri altında yapılan işten sorumlu tutulmalıdırlar.

2 — TOPRAKSU Genel Müdürü'nün dairelerarası ve teşriî münasebetler problemleriyle daha yakından alâkadar olması icabetmektedir. İdarî meseleler için çok az zamanı olması bakımından, programın çeşitli safhalarının müessir bir şekilde idare edilebilmesi için ehliyetli kimselerin yardımına ihtiyaç vardır.

Bugün için, idarî mekanizmaya yardımcı olabilecek iki husus vardır. Bunlar işçi kampı faaliyetleri ve işlerin amenajmanıdır. Bunlardan ikincisi, işin mühim kısmının yapılmasında kaynakların amenajmanı için bütün mes'uliyeti deruhte etmelidir. Bu önemli fonksiyonlar için ayrıca iki genel müdür muavinliğinin tesisi tavsiye edilebilir.

3 — TOPRAKSU'da son zamanda kurulan beş kişiden müteşekkil «Fen Heyeti» program kıymetlendirilmesi ve problemlerin hallinde istişarî yardım sağlama vazifesine sahiptir. Fen heyeti mensupları, gerçekte, genel müdürün özel yardımcıları gibi vazife görürler, bugün için bunların ifa ettikleri vazife yeterli görülebilir. Fakat, fen heyeti, teftiş ve tasdikte genel müdürün yardımcısı olarak müessir bir hizmette bulunamaz.

4 — TOPRAKSU faaliyetlerinin daimî kontrolünü sağlamak üzere genel müdüre karşı sorumlu bir dahilî teftiş heyeti tesisi düşünülebilir. Heyete dahil üye sayısı altı kişiyi geçmemeli ve bilhassa bu mevzuda eğitim görmüş bir başkanın yönetimi altında çalışmalıdır.

Bütün teşkilât sistematik teftişler yapılacağından malûmattar olmadıkça, TOPRAKSU'nun gittikçe artan mes'uliyetleri ve mevcut eleman sayısı ve fonların miktarları hataların daha fazla artmasına sebep olacaktır. Genel müdürün bu çeşit hatalardan korunmağa ihtiyacı vardır.

5 — Etüd ve Plânlama Şubesi'nin başlıca sekiz fonksiyonu vardır. Fonksiyonlarının ve müessir bir şekilde ifa edebilmesi için bu şubenin iki şubeye ayrılması daha uygun olacaktır. Etüd şubesi, toprak etüd, ekonomik tetkikler, araştırma, envanter ve kartografya mevzularına şümulü olabilir. Plânlama şubesi ise, plânlama ve program developmanı, vegatatif plânlaması mevzularını kapsıyacaktır.

6 — Makina ikmal müdürlüğünde ekipman envanterinin ve ekipman operatörlerinin idarî murakabesi için özel tedbirler alınmalı ve kesin çalışma standartları tesbit edilerek tatbik edilmelidir.

7 — TOPRAKSU bölge müdürlerinden bir kısmı, bugünkü pozisyonlarına getirilmeden önce, idarî mevzularda pek az tecrübe sahibidirler. Kabiliyetlerini tamamen ifa edecek bir seviyeye gelinceye kadar tatbikî amenajman ve murakabede eğitim görmelidir.

8 — Toprak etüd çalışmalarına dâhil olarak, genel müdürlük ve bölge müdürlükleri elemanlarına eğitim görmüş toprak korrelatörleri de katılmalıdır. Başlangıçta, her müdürlüğü bu pozisyon için sadece bir ele-

manın tâyini, haritalama standartlarının ve etüd neticelerinin izahının daha iyi yapılmasını sağlıyacaktır.

9 — İzmir ve Tarsus'taki eğitim merkezi çalışmaları, muhit şartlarına intibak ve yeni talebelere hususi eğitim sağlama esasına göre çok iyi organize edilmiştir. Bir eğitim müşaviri tarafından yapılacak daha teferuatlı bir tetkik gerekli görülebilecek hususları ortaya koyacaktır. Mamafih şu kadarı söylenebilir ki teknik mevzulara ilâveten halk ve ilgili teşkil tlerle birlikte çalışarak, yapılacak eğitime ehemmiyet verilmelidir. Eğitim vegatatif cephelerine de ayrıca ehemmiyet verilmelidir. Aynı zamanda, çalışmaların idamesi, amenajman veya murakabe için devamlı gayret gösterilmelidir.

10 — Yirmi kadar elemanla alışan Tarsus Sulama Araştırma Enstitüsünde halen yapılmakta olan işlere ait altmış dört madde gösterilmiştir. Bu, ele alınması gereken bu kadar daha sayıda maddenin mevcut olup olmadığı sualini ortaya koymaktadır. Bu ise bilâhare incelenecektir. Herseyden önce denilebilir ki Adana delta bölgesinde organik maddelerin pratik olarak kullanılmasına ait araştırmalara öncelik verilmelidir.

11 — TOPRAKSU'nun Adana'daki gibi toprak l boratuvarlarındaki çalışmaları, toprakların karakter ve korrelasyonunun çeşitli gayelerle yakından ilgili olabilmeleri için toprak etüd çalışmalarıyla birlikte itina ile programlanmalıdır.

Toprak mekaniğine, ya diğer dairelerle işbirliği yapılarak veya TOPRAKSU'nun direkt analiziyle gerekli ehemmiyet verilmektedir.

12 — Bilhassa, sulanmıyan bölgelerde topografik haritaların hazırlanması gibi tarla etüd çalışmalarını azaltmak mümkündür. Teraslanacak muayyen bölgeler hariç, engebeli arazilerde kontur haritalardan pek az faydalanılmaktadır. Araziye çıkan elemanların daha tecrübeli olmaları zaman isteyen işlerin azalmasına yardım edecektir. Aynı zamanda şahıs veya grup muhafaza pl nlarıyla ilgili formalite ve yazışmaların azaltılması da mümkündür.

Geniş çapta tesislerin yapıldığı arazilerde olduğu gibi ziraî sulama sistemi developmanı için sulanmış arazilerde de işletme gayeleri sebebiyle topografik haritalara genel olarak ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Mamafih, faydalı olacağından kat'i olarak emin olmadıkça, bu haritaların hazırlanmasına lüzum yoktur.

13 — şahıslara ve gruplara ait muhafaza plânları mümkün olduğu kadar TOPRAKSU'nun ekip personeli tarafından yapılan çalışmaları teklif edilen arazi kullanma alternatifleri ve teknik önderlik neticesi elde edilen plânlar olmalıdır.

14 — Teknik çalışmalara rehberlik meselesi en kısa zamanda halledilmelidir. Bu mesele TOPRAKSU teşkilâtı için çok mühimdir. Gelecek yıllara ait programın tatbiki bakımından toprak elemanları ve inşaat mühendisliği çok önemli rol oynayacaktır.

15 — Kanunen tesis edilmiş bölgeler veya çiftçi teşekküllerini mevcut olacağı zamana kadar, Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü ile işbirliği yaparak TOPRAKSU, su havzası veya diğer projelerde mahallî liderlerin develope etmek için gayret sarfetmedir. Bu liderler bilâhare, bölge şefleri olarak mes'uliyeti deruhte edebilirler.

16 — TOPRAKSU programlarının esas gayesi, Türkiye'de köy çevrelerinin kalkındırılmasında toprak ve su kaynaklarının muhafazası, developmanı ve ıslâhıdır. Bu programlar, bugünün ve yarının ekonomisi için büyük ehemmiyeti haiz toprak kaybı ve bozulmasının azalmasını sağlamakla kalmıyacak, aynı zamanda araziye uygun çalışmalar yoluyla ziraat arazisi ve otlaklarda produktivitenin artmasını temin edecek ve böylece bütün memleket ekonomisinin temel hususlarından birini teşkil edecektir.

G E N E L

1 — Milletlerarası Developman Teşkilâtı Türkiye Misyonu (AID/T) ında halen vazifeli olan müşavirlerin, TOPRAKSU ve DSİ teşkilâtları vasıtasıyla Türk Hükûmetine istişarî hizmetlerde bulduklarını görmekten memnuniyet duydum. Bu müşavirlerin ifa ettikleri hizmet ve Türkiye'de kendilerine gösterilen ilgi AID teşkilâtı ve memleketimiz için bir şeref vesilesidir.

2 — Türkiye'ye yaptığım bu kısa ziyarette, ilgili memurlar ve Türk Hükûmeti ve hattâ köylüler tarafından gösterilen misafirperverlik ve yardım, vazifemi zevkle yapmamı sağlamıştır.

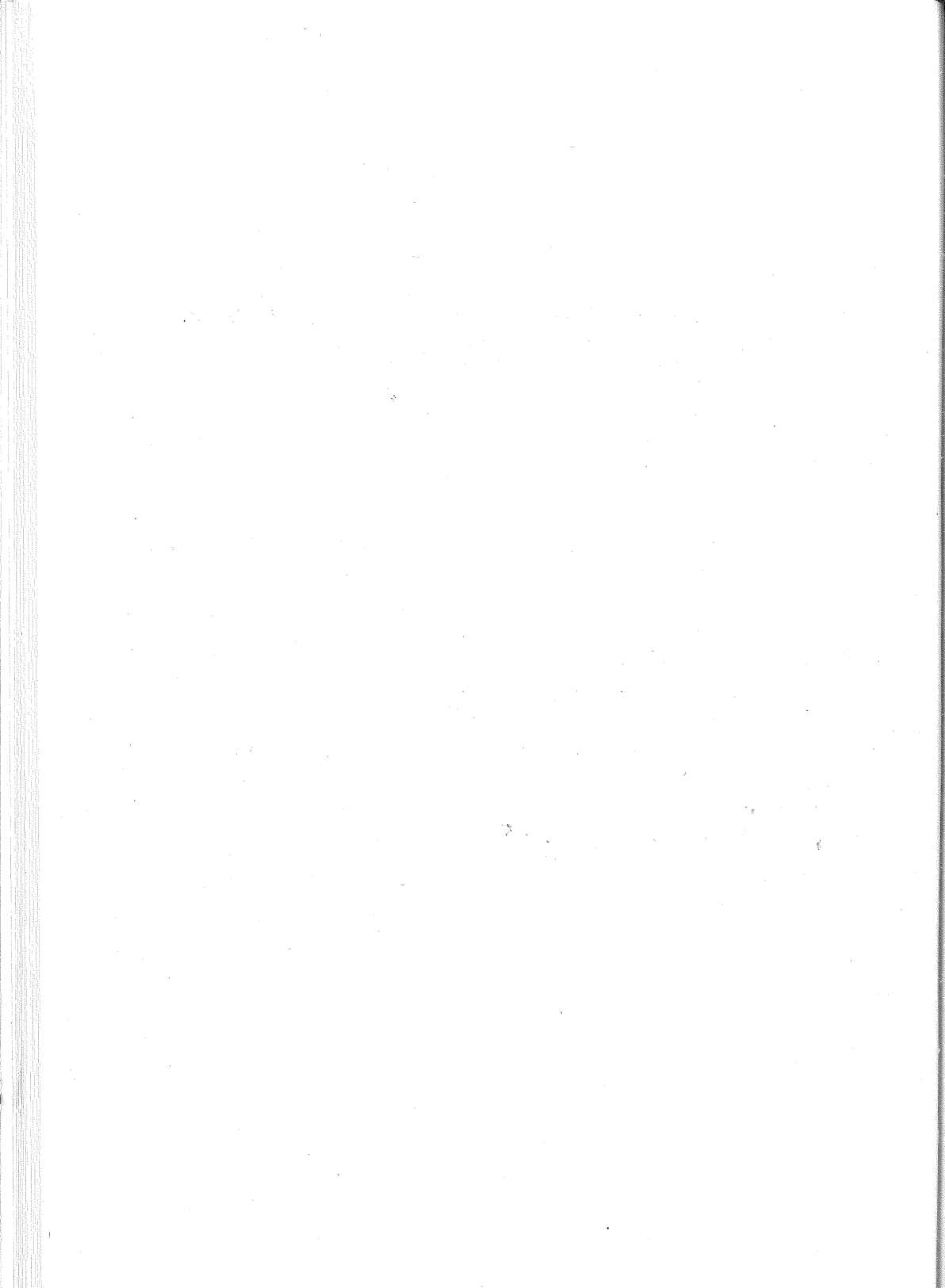
ÇOCUK BESLENMESİ İÇİN TÜRKİYEDEKİ SÜT SANAYİNİN GELİŞTİRİLMESİ

FAO ve UNICEF'in Müşterek Raporu

Türkiye'de çocuk beslenmesi ile ilgili olarak sarfedilecek süt miktarını ve yerli süt sanayiinin geliştirilmesi imkânlarını değerlendirmek, programın ifasını kolaylaştıracak tavsiyelerde bulunmak üzere FAO ve UNICEF müşterek bir rapor hazırlamıştır.

Her iki teşkilâtın mümessilleri, memleketimizde bu sahada çalışan mütehassıslarla birlikte çalışmış ve yurt içinde geniş bir temas ve inceleme yapmışlardır.

Raporun hazırlanış tarihi eski olmakla beraber, tavsiye edilen hususların büyük bir kısmı hâlâ hal çaresi beklemekte ve aktüalitesini muhafaza etmektedir.

TETKİKİN GAYESİ

Türkiye'de çocuk beslenmesi programı ile ilgili olarak sarfedilecek süt miktarını ve yerli süt sanayiinin geliştirilmesi imkânlarını değerlendirmek, programın ifasını kolaylaştıracak tavsiyelerde bulunmak.

Not: Bu raporun muhtevası UNICEF'in veya FOA'nın zikredilen çeşitli sahalarda yardım teklifi telâkki edilmemelidir. Lüzum görülecek bu çeşit bir yardım Türk Hükûmeti ile ilgili firmalar arasında bir istişare konusu olmalıdır.

Hazırlık: Türk Hükûmeti 1952'de Ankara havalisi için saf süt temini hususunda UNICEF'in yardımını rica etti. Atatürk Orman Çiftliği'nde kurulması kararlaştırılan süthanenin tesisi için cem'an 255.000 dolar tahsisat ayrıldı. Halihazırda inşaat ilerlemekte olup süthanenin 1955 yılı içinde çalışmaya başlaması beklenmektedir.

Bu süthanenin inşası devam ederken Amerika Dış İşler İdaresince yeni fabrikada önemli işlerde kullanılacak personelin yetiştirilmesi gayesiyle iki grup meydana getirildi. Bunlardan herbiri Amerika'da süthane faaliyeti hakkında bir yıllık bir öğretime tâbi tutuldu. Bu çalışmalara iştirak edenlerden ikisinin bu yaz içinde Türkiye'ye gelmesi beklenmektedir.

FOA Misyonu teknik personeli üç yıldan fazla bir müddettenberi Türkiye'de besi hayvanlarının ıslâhı ve bilhassa bu hayvanlardan temin edilen süt istihsalinin geliştirilmesi meselesi üzerinde çalışmaktadır.

1954 yılı içinde Türk Hükûmeti İstanbul havalisi için bir süthane tesisi hususunda UNICEF'in yardımını rica etti ve Adana ve İzmir süthaneleri için de sonradan yardım isteyeceğini bildirdi.

UNICEF ve FOA İstanbul'daki süt temini imkânlarının bu sahada saf süt programının geliştirilmesine inkân vermiyecek kadar kifayetsiz olduğu hususunda hemfikir oldukları halde, her iki organizasyon da memleketin bir bütün olarak ele alınması, memlekete şâmil bir program hazırlanmasının mümkün olup olmayacağını gözönünde tutulması fikrinde idiler. Bir defa bu şümallü plân tesbit edildikten sonra tek tek şehirlere yapılan yardımın tasavvur edilen bu uzun devreli programa uydurulması düşünüldü.

Tetkikte güdülen gaye şümüllü bir plân tanzimi imkânlarını araştır-mak oldu.

Tetkik hey'eti: Aşağıdaki zevattan müteşekkildi: Bay Baki Tümer, T.C. Ziraat Vekâleti Temsilcisi; Bay Kâmil Tanrıöver, T.C. Ziraat Vekâleti Temsilcisi; Mr. W. Allan Goodbary, FOA besi hayvanları mütehassısı; Mr. Charles Gearhart, FOA süthane mütehassısı; Mr. Reginald T. Clark, UNİCEF süt kurutma mütehassısı. Ayrıca da Bay Hakkı Sait Tez, FOA'nın resmî fotoğrafçısı ve Bay Uluer Bilgen de tercüman olarak doğudaki tetkikler esnasında hey'ete refakat ettiler. Bay Yusuf Dursoy ise tercüman olarak batıdaki araştırmalara katıldı.

Tetkik şekli: Başlıca süt istihsal sahalarında hey'et iki tur yaptı. Tabî bu turlar esnasında süt istihsali ile ilgili olmıyan veya esaslı süt istihsal sahası sayılmayan yerlerden de geçildi. Seyahatlerde şu yollar takip edildi:

Mayıs'taki 1 inci seyahat: Ankara - Samsun, Samsun - Trabzon, Trabzon - Erzurum, Erzurum - Kars, Kars - Iğdır - Ağrı, Ağrı - Tatvan, Tatvan - Diyarbakır, Diyarbakır - Mardin - Urfa, Urfa - Ceylânpınar - Gaziantep, Gaziantep - Maraş - Adana, Adana - Ankara.

Haziran'daki 2 nci seyahat: Ankara - Eskişehir - Bursa, Bursa - İzmir, Aydın, Bursa - İstanbul - Trakya, İstanbul - Ankara.

Zikredilen vilâyet ve kazalara yapılan ziyaretlerde mümkün olduğu nispette şu zevatla görüşmeler yapıldı: Valiler, ziraat müdürleri, veteriner müdürleri, sağlık müdürleri, kaymakamlar, çocuk hastalıkları mütehassısları, hastane doktorları ve serbest doktorlar, sıhhat müfettişleri, muhtarlar, köy öğretmenleri, misyonerler, çocuk yuvası müdürleri, ebe okulu öğretim mensupları, çiftçiler, süthane müdürleri, peynir imalâthanesi işletenler, vs.

Hey'et seyahat boyunca uğranılan yerlerde yapılan yardım ve gösterilen hüsnükabulden dolayı duyduğu derin takdirini ifade etmek ister. Kendisi ile temas edilen herkes hey'etimiz için elinden geleni yaptı.

Türkiye yüksek dağlar, geniş ovalar ve yüksek bir plâtodan meydana gelmiştir. Ege denizinden Rusya ve İran'a kadar takriben 1.000 mil ve Karadeniz'den Suriye ve Irak'a kadar olan mesafe de 300 mil kadardır. Memleketin Avrupa'da kalan ve Türkiye'nin diğer kısmından Marmara Denizi, İstanbul ve Çanakkale boğazları ile ayrılan şimal batı köşesi hariç, memleket coğrafi olarak Asyai özellik gösterir. Birhayli modern şehirler olmakla beraber nüfusu yüzünü aşanlar İstanbul, Ankara,

İzmir, Adana ve Bursa'dır. Sonra 50.000 den fazla nüfusla Eskişehir, Gaziantep, Kayseri, Sivas, Erzurum, Konya, Samsun ve Malatya gelir ki bunlardan bazıları sür'atle büyümektedir.

Böylece nüfusun % 75-80'i küçük ve biribirinden uzun mesafelerle ayrılan köylerde yaşar. Her ne kadar bazı bölgelerde basit taş ve tuğla evlerin sayısı artmakta ise de bu köyler çok defa kerpiç ev kümelerinden meydana gelmiştir. Türkiye'de cem'an 44 bin köy bulunmaktadır.

Münakale imkânları her ne kadar son zamanlarda hayli ıslâh edilmişse de bilhassa memleketin doğusunda seyahat ve nakliyat hayli güçtür.

Çocuk sıhhati: Memlekette bir yıl içinde ortalama çocuk ölümü % 40 olarak bulunmuştur. Doğu vilâyetlerinin bazılarında % 80 gibi yüksek rakamlar işaretlendiği halde batıda bu sayı memleket ortalamasının bir hayli altındadır. Türk tıp mensupları hemen hemen bütün memlekette 18 aydan iki yıla kadar değişen bir müddet için çocukları anne sütüyle beslemenin âdet olduğunu, mukabil çocuklar için tatminkâr bir ilâve gıdanın mevcut olmadığını ifade ettiler. Anne sütünün ademi kifayeti de hesaba katılırsa, çocukların yeter derecede süt aldıkları şüpheli görülür.

Hayvanların emzirdikleri devrede (üç aydan yedi aya kadar değişir.) süt köylerde değişik şekillerde (süt, yoğurt, peynir) istihlâk edilir. Çok defa hayvanlar senenin muayyen bir devresinde yavrular. Böylece istihlâk için, peynirden başka hiçbir süttten mamul madde bulunmayan uzun bir devre mevcuttur ve peynire sahip olanlar da ancak zengin köylülerdir. Ekseriyeti teşkil eden fakir köylüler, elde ettikleri sütün hepsini satarlar, zira bu onların yegâne gelir kaynağıdır.

Şehirlerde bir miktar hayvan beslenir ve civar köylerden de bir miktar süt şehre getirilip sokak satıcıları tarafından satılır. Bu süt hemen hemen daima sulandırılmıştır ve bu su miktarı, mevzu bahis bölgeye ve halka göre % 10'dan % 50'ye kadar değişir. Fiat her zaman için pahalı olup birçok aileler sadece fiat faktörü sebebiyle hiç süt kullanmıyorlar. (Bir bölgede halkın % 80'inin bu yüzden süt kullanmadığı öğrenildi.)

İklim şartları da hayli değişiktir. Kısmen de bunun neticesi olarak çocuklarda görülen hastalıklar çeşitlilik arzeder. Tıp mensupları kızamık, boğmaca, zatürrie, ishal, trahom ve veremi başlıca çocuk hastalıkları arasında saymakta fakat bunların ehemmiyetinin bölgeden bölgeye değiştiğini ifade etmektedirler. Meselâ, Kars ve Ağrı'da kızamık, boğmaca ve zatürrie, ishal'den daha ehemmiyetli telâkki edilirken güney vilâyetlerinde bilhassa ishâl ve trahoma ehemmiyet verilir. Her ne kadar köylüler sık sık geçen seneki ölümlerin kızamık salgınından ileri geldiğini ifade etmişlerse de doktorların çoğu bakımsızlık yüzünden bunun bazı öldürücü

Hastalıklara çevirdiği düşüncesinde idiler. Köylülerin sık sık kızamık ile kızıl hummayı karıştırdıkları da ifade edildi.

Her ne kadar beslenme seviyesinin inkişafı ile diğer hastalıklara karşı olan mukavemet arttırılmış olursa da yukarıdaki hastalıklardan ikisinin, ishâl ve veremin, doğrudan doğruya süttten ileri geldiği anlaşılıyor. Doktorlara göre ishâle şunlardan biri sebep olabilir: 1 — Anne sütüne ilâvesi gereken süt veya süttten mamul maddelerin bulunamaması halinde gıdadaki mühim değişiklik. 2 — Süt mevcutsa, bunun kirli oluşu veya bebeğe hazmedemiyeceği kadar çok süt verilmesi. 3 — Türkiye'nin bazı kısımlarında bütün yiyecek maddelerinin ne kadar itina edilirse edilsin halen çok fazla miktarda bulunan sinekler tarafından kirletilmesi.

İkincisi yani tüberküloz ise farklı bir görünüş arz ediyor. Her ne kadar fikirlerine müracaat edilen doktorların çoğu sığır tüberkülozunun insanlara geçtiğini ifade ve veterinerler de, küçük baş hayvanlarda tüberkülozun hemen hemen hiç mevcut olmadığı hususunda ısrar ettiler. Bu ikinci ifade müdafaaya muhtaç görünüyor. Erzurum salhanesinde kesilen hayvanların % 15'inde gözle görülür yaralar mevcuttu ve hayvanlarda tüberkülozun mevcut olmadığını söyleyen veterinerlerin çoğu hiç tüberküloz yoklaması yapılmadığını itiraf ettiler.

Çocuk ölümünde görülen yüksek yekûn değişik sebeplere atfedilebilir: 1 — Birçok köylerde iptidaî sağlık bilgisi mevcut olmadığı gibi temel sağlık koruma bilgisi de hiç değerlendirilmiyor. 2 — Soğuk bölgelerde kışın umumiyetle bir oda ısıtıldığından sâri hastalığa tutulan çocukların ayrılması hakikatte imkânsızdır. (Yakacak miktarı çok defa bir odanın dahi hakkıyla ısıtılmasına imkân vermez.) 3 — Birçok köylerde tıbbî ihtimam temin edilemediği gibi bilhassa doğuda kışın kar yüzünden köylerin şehirle olan irtibatı kesildiğinden köylerin çoğunda diplomalı ebe ve veye hemşire bulmak güçleşir.

Sıhhat hizmetleri: Nazarî olarak iki çeşit hemşire vardır: 1 — Hemşire okullarında ve hastanelerde üç yıllık bir eğitim gören ortaokul mezunları. 4-5 köylük gruplara bunlardan birer tane temin edilmelidir. 2 — Ebe yetiştirme okullarında bir yıl tahsil gören ilk mektep mezunları. Bu her iki kategori mensupları, her ne kadar Adana'da nispetsiz denecek kadar çok sayıda oldukları ve doğu vilâyetlerinde hemen hemen hiç mevcut olmadıkları göze çarpmışsa da, ziyaret edilen yerlerin hiçbirinde kâfi derecede bulunmamaktaydı. Köylerin çoğunda diplomasız ebeler vardır. Bunların faaliyetleri resmen yasaksa da tıp mensuplarının bu gibiler hakkındaki düşünceleri değişiktir. Bazı sıhhat memurları onların faaliyetleri durduğu anda durumun karışacağını, bazıları da bilâkis faaliyetlerini

durdurmak mümkün olsa durumun düzeleceğini ifade ettiler. Birinci fikrin mahallî sıhhat mensuplarının az olduğu, ikinci fikrin ise kâfi derecede buldukları yerlerde ifade edildiği göze çarpıyordu. Bazı vilâyetlerde gezici sıhhat müfettişleri vardır, bunların tıp tahsili olmayıp vazifeleri köyleri dolaşmak, sıhhi durum hakkında şehirdeki sıhhat müdürlüklerine rapor vermektir.

Halâhazırdaki süt tevzi: Memlekete süt tozu ithal etmek için başlıca iki kaynak vardır: Unicef ve Dünya Kiliseleri Meclisi. Unicef sütü sadece bütün memleketteki ve belediyelere işletilen Anne ve Çocuk Sıhhat Evlerine tevzi edilmektedir. Dünya Kiliseleri Meclisince ithal edilen sütün % 50'si halka Kızılay vasıtasıyla dağıtılmaktadır. Kalanı muhacirlere verilmekte ve muhacir hastanesinde sarfedilmektedir. Kızılay Cemiyeti Amerika'dan her yıl 3,550 ton süttözu almak niyetinde olduğunu bildirdi, fakat henüz bununla ilgili bir anlaşma imzalanmamıştır. Bu sene Ocak - Haziran ayları arasında Kızılay'a 50 ton süt tozunun uygun olarak tevzi için büyük bir dikkat sarfedilmelidir. Herhangi bir bölgede yaratılan sun'î fazlalık mahallî süt alışverişini altüst edebilir.

Her ne kadar Unicef'in yardım ettiği Anne ve Çocuk Sıhhat Merkezleri bütün memlekete yayılmışsa da tetkikimiz esnasında büyük bir ihtiyaç hissedilmesi gereken Doğu Anadolu'da münakale kıtlığı yüzünden bu programın tesirinin hissedilmediği meydana çıktı.

Mevcut öğretim programı: Birçok kasabalarda bilhassa köylerde temel hıfzıssıhha, gıdalardan istifade etme, gıda muhafazası ve çocuk bakımı konularında evde öğretim programlarına büyük bir ihtiyaç vardır. Her ne kadar hey'etimize köy okullarında öğretilen köy evlerinde yapılan mükemmel nakış örnekleri gösterilmişse de köylerde pratik ev dikisi hususunda bilgiye lüzum görüldüğü anlaşıldı, köylüler de bu gibi konuları öğrenmeğe hevesli idiler.

Geçen sene Ziraat ve Maarif Vekâletleri FOA'nın yardımı ile İzmir yakınında Bornova'da yukarıdaki konular da dâhil «Ev iktisadiyatı» nı öğreten bir okul açtılar. Bu okulda istikbalin mahallî ev ekonomisi mütehasısları yetiştirilecek, onlar da köy kadınlarına bilgi vereceklerdir. Bu kızlardan bir kısmı öğretimlerinin bir parçası olarak halen köylerde çalışmakta olup, işleri köylüler ve mahallî sağlık mensuplarına büyük bir ilgi ile karşılanmıştır.

Mevcut süt istihsal şartları: Türkiye'de istihsal edilen sütün büyük bir kısmı köylülerin beslediği hayvanlardan alınır. Çok defa köylülerin

küçük sayıda (2-5) kendi sığırları vardır. Ziyaret ettiğimiz yerlerin çoğunda şu maksatlarla hayvan beslendiği anlaşıldı:

- a — Tarla işlerinde kuvvetlerinden istifade etmek için.
- b — Yakacak gübre temini için.
- c — Süt temini için.
- d — Et temini için.

Bazı köyler müstesna (ki bunlara FOA'nın besleme gösterileri münasebeti ile ileride temas edilecektir) gezdiğimiz yerlerin hemen hepsinde mevcut otlak imkânları beslenen hayvan sayısı için kifayetsizdi, ve bu kifayetsiz otlığa ilâveten hayvanlara verilen başlıca yem doğranmış samandı. Bu halde yukarıda sayılan dört maksadın hayvanlardan hakkile temin edilememesine şaşmamak lâzımdır.

FOA'nın hayvan teknisyenleri bu hususu Türkiye'ye gelir gelmez gördüler ve köylülere hayvanları iyi beslemenin faydalarını öğretmek gayesiyle bir seri besleme gösterilerine girişildi. Bu gösteriler hayvanların gıdasına pamuk tohumu ve pamuk tohumu küspesi ilâvesiyle aldıkları protein miktarını arttırma esasına dayanıyordu. Pamuk tohumu ve pamuk tohumu küspesi Türkiye'nin bazı bölgelerinde (İğdır, Adana, İzmir) çok fazla miktarda istihsal edilmektedir. Bu gösteriler hayli başarılı oldu ve ilâve gıda sayesinde hayvanlardan alınan et, süt miktarının arttığını, kuvvetlerinin çoğaldığını köylülere göstermiş oldu. Maamafih bu gösterilerin neticeleri bazı karışıklıklar da doğurdu. Köylüler ilâve gıdaya devam etmek için endişeye düşüp pamuk tohumu satınalmak için mukavelelere giriştiler. Talebin artışı karşısında pamuk tohumunun kilosu üç yıl önce 5 kuruş iken bugün 25-30 kuruşa yükseldi.

İğdır'da besleme gösterilerinden önce pamuk tohumu yakacak olarak kullanılmaktaydı. Bu günün fiatları ile bu çok pahalıya geldiğinden köylüler yakacak için meyva ağaçlarını kesiyorlar. Hernekadar yeni ağaçlar dikildiği göze çarpmaktaysa da, bu hiç de sistemli olmayıp akensilen miktar dikilenden daha fazladır.

Adana bölgesinde her yıl çok miktarda pamuk tohumu küspesi yapıp ihraç edildiği kaydedilmektedir.

Yakacak: Birçok hallerde köylülerin başlıca ısıtma vasıtasının hayvan gübresi yakmak olduğu evvelce zikredilmiştir. Hernekadar Kars bölgesinde tezekle birlikte odun da yakılıyorsa da ziyaret ettiğimiz peynir imalâthanelerinden birinde tezek kullanılmaktaydı. Bu bölgede yeniden ağaçlandırma görülmeyip, orman miktarının geçen 30 yıla nisbetle %70 azaldığını söylediler. Kars'taki süt kurutma fabrikası yüksek fiatla nakledilen (yüksek fiat değişik hatlı üç demiryolu ile nakliyat yapmanın do-

ğurduğu güçlükler sebebiyledir.) düşük kaliteli kömür kullanmaktadır. Bir miktar kok kömürü ve akaryakıt temini mümkündür. Maamafih akaryakıt kullanmak bu üç yoldan en pahalısı telâkki edilmektedir. Gübre yakacak olarak Orta ve Doğu Anadolu'da kullanılmaktadır. Konuştuğumuz köylülerin hemen hepsi gübreyi ziraatte kullanmanın faydalarını bildikleri halde, başka yakacakları olmadığından bu şekilde kullanmağa mecburdurlar.

Türkiye'de bilinen madenler mütehassısı C. W. Ryan'a göre 63 vilâyetin 57 sinde linyit 8 inde ise kömür yatakları vardır. Yatakların hepsinin işletilip işletilemeyeceği belirtilmemesine rağmen, vilâyet adları, mevcut olduğu bilinen (reserve) miktar ile 1951 de çıkarıla miktarları gösteren kısa bir hulâsa aşağıda sunulmuştur :

Vilâyet	Reserve miktarı		1952 de çıkan Ton
	Ocak sayısı	Ton	
Edirne	66	10.330.000	14.597
Tekirdağ	65	14.099.000	4.873
İstanbul	19	17.180.000	7.542
Kocaeli	28	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Çanakkale	32	Bilinmiyor	33.889
Balıkesir	41	25.000	İstihsâl yok
Bursa	37	550.000	1.373
Bilecik	18	3.102.000	2.352
İzmir	19	294.560	10.680
Manisa	12	15.090.000	457.640
Kütahya	23	151.480.000	715.529
Aydın	21	2.750.000	9.177
Denizli	21	95.000	İstihsâl yok
Burdur	10	2.520.000	İstihsâl yok
Muğla	15	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Antalya	15	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Zonguldak	—	100.000.000	den fazla 8.000.000
Kastamonu	16	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Sinop	11	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Bolu	33	1.995.000	187
Çankırı	14	3.000	İstihsâl yok
Çorum	22	3.037.000	15.771
Eskişehir	3	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Ankara	31	823.900	95

Vilâyet	Reserve miktarı		1952 de çıkan Ton
	Ocak sayısı	Ton	
Kırşehir	5	Bilinmiyor	4.335
Yozgat	8	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Afyonkarahisar	15	Bilinmiyor	210
Konya	18	20.000	İstihsâl yok
Niğde	6	30.000	İstihsâl yok
Kayseri	16	285.910	İstihsâl yok
Isparta	11	Bilinmiyor	İstihsâl yok
İçel	6	70.000	İstihsâl yok
Adana	13	24.500	İstihsâl yok
Samsun	3	10.000	İstihsâl yok
Ordu	11	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Giresun	11	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Trabzon	1	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Rize	1	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Amasya	10	7.000.000	109.284
Tokat	17	40.000	İstihsâl yok
Gümüşhane	14	Bilinmiyor	135
Ezrurum	26	14.168.100	İstihsâl yok
Kars	25	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Ağrı	3	200.000	İstihsâl yok
Sivas	63	571.200	1.142
Erzincan	42	605.040	İstihsâl yok
Tunceli	6	300	İstihsâl yok
Bingöl	8	600	İstihsâl yok
Muş	6	22.000	İstihsâl yok
Bitlis	3	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Van	6	750.000	İstihsâl yok
Maraş	4	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Diyarbakır	4	150	İstihsâl yok
Siirt	2	Bilinmiyor	İstihsâl yok
Elâzığ	15	Bilinmiyor	İstihsâl yok

Bugünkü süt kullanımı: Bazı bölgelerde, bilhassa Kars, Trabzon, Adana ve Bursa'da bazı mevsimlerde süt istihsâli mahallin ihtiyacından fazladır. Bu takdirde peynir, tereyağ, kazein imâl edilerek diğer vilâyetlere sevk edilir. Bu maddelerin imâlinde pek fazla miktarda süt kullanılır. Bu kullanımın çoğundan sarfınazar edilmesi mümkünken otların birden

fişkirdığı devrede hayvanların otlatılmış tarzı bu fevkalâde işlere sebebiyet vermektedir. Otlak imkânlarının kıtlığı gözönünde tutularak bazı bölgelerde hayvanları yazın dağ otlaklarına çıkarıp tereyağı, peynir yapmak âdettir. Büyük bir fabrikada muamele edilmek üzere bu bölgelerden sütün toplanmasını bugünkü münakale imkânsız kılar.

Ne yapmalı: Mütalâa ettiğimiz problem gibi şümüllü bir meselenin tek ve kolay bir çözümünü olduğunu söylemek yersiz olur. Bir kimse bugün için Türkiye’de gıdasına saf protein ilâvesine ihtiyacı olan 8.000.000 çocuk olduğunu düşünürse görecektir ki hattâ bu ölçüde bir tevzi plânının başarılması için gerekli imkânlar hazırlansa bile mesele serbest süt tevzi ile halledilemeyecek kadar büyüktür. Hey’et şümüllü bir serbest süt tevziinin lüzumuna inanmaktadır, fakat bu, halka, çocukları sütle beslemenin değerini göstermek için tertiplenecek uzun devreli bir öğretim programının bir parçası olmalıdır.

Bu öğretim programı ile birlikte mahallî süt istihsâl fiyatlarını düşürmek için müsbet adımlar atılmalıdır. Arzedilen güçlüklerle ilgili olarak enerjik bir faaliyete girilmedikçe bir veya iki süt fabrikası kurmakla mesele kendiliğinden asla halledilmiş olmaz.

Bol ve ucuz saf süt temini mümkün olsa bile bugünkü şartlar altında geride bu sütün gereği gibi kullanılmasını sağlamak maksadiyle girişilecek öğretim meselesi vardır. Ve hattâ süt gereğince kullanılsa dahi bugünkü sinekler önlenmezse tehlikeli bir ishâl meselesi sürüp gidecek, bugünkü sıhhî icraata bir son verilmedikçe tüberküloz problemi daima mevcut kalacaktır.

Güçlükler ne kadar büyük olursa olsun, hey’et uzun devreli bir plân kararlaştırıldığı ve yılmadan bu plânın tatbikine çalışıldığı takdirde meselenin halledilebileceğine kanidir. Tabîî hiç kimse, bir iki sene içinde gözle görülür neticeler alınabileceğini tahayyül etmemelidir. Ancak 15 - 20 hattâ daha uzun zaman sonra meselenin ehemmiyetinde tedricî bir azalma olabilir.

Nüfusun %75 ini çiftçiler ve aileleri meydana getirdiğine göre, düşünülen herhangi hal çaresinin, bu halkın hayat standardındaki inkişafı hesaba katması zaruridir.

Bu sebepten serbest ve kontrolsüz süt tozu sevki mümkün bir hal yolu telâkki edilemez. Bu, olsa olsa, şimdiki düşük hayat standardını daha beter düşürür.

Süt ve süttten mâmul maddelerden faydalanılmasına mâni olan ciddî bir mesele de son derece yüksek olan fiattır. Köylüye, işi mukabili artan bir gelir temini gerekli olmasına rağmen, süt fiatının azaltılması ehemmiyetli bir meseledir.

Bugün Türkiye'de istihsal edilen süt, tereyağ, peynir ve etin kilosunun malolabileceği fiatın %50-100 fazlasına malolduğu anlaşılmıştır. Bu demektir ki, Türkiye halkının büyük bir kısmı sıhhatinin idamesi için kâfi derecede süt istihlakine para ayıramaz. İstihşâl fiatlarının yüksekliğine sebep iş ücretlerinin yüksek oluşu değil, hayvanların mahkûm kaldığı gıdasızlık, düzensiz idare, hastalıkların çokluğu ve kâfi istihşâl temini için gerekli olan objektif bir istif ve üretim programının eksikliğidir.

Öyle görünüyor ki asırlar boyunca olduğu gibi, halâ çok iptidai şartlar altında hayvanlardan faydalanılması, bugünkü duruma çok tesir etmiştir. Hayvanlar her sene daha büyük gıdasızlık ve hastalıkla dolu şartlar altında yaşamakta, maalesef et, süt ve kudretlerinden pek az faydalanılmaktadır.

Daha düşük fiatla süt temini için atılması gereken adımlar şöyle hulâsa edilebilir:

- 1 — Beslenme
- 2 — İdare
- 3 — Barındırma
- 4 — Hastalıkların kontrol ve yok edilmesi
- 5 — İstihşâl deneme ve kayıtları
- 6 — İstihşâlde seçme
- 7 — Üretim
- 8 — Alış-veriş
- 9 — Temiz süt istihşâli

Beslenme: Bugün aldığı gıda miktarı hayvana ölmeyecek kadar kâfi gelmekte olup; süt istihşâlinin inkişafına pek imkân vermez.

Bu kifayetsiz otlak sahası son zamanlarda hububat fiatlarının yüksek oluşu sebebiyle daha da azalmakta olup, hâlen mevcut olan bütün hayvanları bir arada otlatma sistemi yüzünden çok kötü bir duruma düşürülmektedir. Sığır, koyun, keçi ve at ilkbaharla beraber otlar iyice büyümeden otlığa salınmakta, yaz ortalarına kadar orada bırakılmaktadır. Asırlardanberi devam edegelen bu aşırı otlatmaya rağmen bazı iyi ot çeşitleri ve baklagiller kalır ki bunlar büyüme imkânları bulabildikleri takdirde fevkalâde neticeler verir.

Ambarlarda saklanan başlıca kış yemi doğranmış saman olup bunun yerini baklagiller ve taneli yemler almalıdır. Böylece memlekette istihşâl edilen pamuk tohumu, pamuk tohumu küspesi ve diğer proteinli maddeler —hernekadar bunlar pahalı olup çok defa ihraç edildiklerinden temin edilmeleri güçse de— Türk hayvanları gıdasızlık çekerken yabancı hayvanları beslemektedirler.

Barındırma: Küçük baş hayvanlar halen Türkiye'de çok ehemmiyetli hastalıklar ve çok az süt istihşâline sebebiyet verebilecek şartlar altında barındırılmaktadır. Kâfi istihşâl temin edebilmek için memleketteki muhtelif iklim şartlarına uygun olarak yeni tip ahırlar inşa ettirilmelidir.

Hastalıkların kontrolü ve yok edilmesi: Bu başlık altında elde edilen malûmat hayli zıt bir görünüş arz ediyor. Memleketin muhtelif kısımlarındaki serbest veterinerler bazı hastalıkların mahallî ciddi meseleler doğurduğunu kabul ettikleri halde veterinerler arasında mevcut kanaate göre hayvan hastalığı umumiyetle ciddi bir mesele değildir. Mamafih FÖA'nın bölge veterineri olan Dr. Duckworth diyor ki: «Umumî konuşmak gerekirse Türkiye'de; ziyaret etmiş olduğum herhangi bir memleketten daha çok hayvan hastalığı vardır.» Üstelik Erzurum Et Kombinasında yapılan kontroller hastalığın Türk hayvanları ile ilgili önemli bir mesele olduğunu göstermektedir. Bunun süt istihşâl fiatında önemli bir faktör olması çok muhtemeldir. Zamanımızda veterinerlerin hayvan beslemenin muhtelif hususlarıyla alâkalanmamaları lâzımdır. Zira bu yüzden çok esaslı bir mesele olan hastalığın önlenmesi ve yokedilmesi programına kâfi zaman ayıramamaktadırlar.

İstihşâl deneme ve kayıtları: İstihşâl deneme ve kayıtlarının hiç mevcut olmayışı hayvan ıslah programının eksikliğini açıkça gösteriyor. Tetkik esnasında ziyaret edilen bütün bölgelerde mevcut otlaklar ve diğer yem kaynakları şimdiki inek miktarını lâyikiyle beslemeğe kifayet etmemektedir. İnek sayısında herhangi bir indirme yapılmadan önce hayvanların verim kapasitesi teferruatiyle öğrenilmelidir ki sonra en iyi ve en ekonomik inekler seçilip yok edilmesin. Bu, ancak, istihşâl kayıtları da dahil, bir istihşâl denemesi programının tesisi ile başarılabilir.

Üretme: İstihşâli inkişaf ettirmek için dikkat edilmesi gereken ilk mülâhazanın üretme fikri olduğu sık sık ifade edilmiştir. Hey'et şuna kaanidir ki üretmenin önem kazanmasından evvel hastalık kontrolünün arttırılması, beslenme seviyesinin yükseltilmesi esastır ki bunlar şimdi olduğu gibi istihşâli tahdit eden faktörler olmasınlar.

FÖA'nın besleme gösterilerinde ve Ankara Üniversitesinde Türk yerli sığırlarının ekonomik süt istihşâline imkân verebileceği anlaşılmıştır; üstelik bunlar Türkiye şartlarına da alışmışlardır. Yem tanzimi ve hastalıklar, sığırların tabii istihşâl kabiliyetini daralttığı müddetçe ekonomik olan ve olmayan (üretimde sadece ekonomik olandan istifade edilmelidir.) sığırı birbirinden ayırmak imkânsızdır.

Alış-veriş: İklim şartları ve Türkiye'nin muhtelif kısımları arasındaki coğrafî değişiklikler memleketin bazı kısımlarını ekonomik süt istihsaline, bazılarını da hububat yetiştirilmesine müsait kılar. Kurak bölgelerde ekonomik olarak kuru süt tozu istihsalî teşebbüsleri otlakların verimsiz ve kifayetsiz olması ve hayvanların kuru yemle beslenmesi yüzünden muvaffakiyetsizliğe mahkûmdur. Hükûmetin buğdaya koyduğu yüksek fiatın hayvan yemi olarak kullanılan diğer mahsullerin fiatının yükselmesine sebep olduğu gibi böyle bir teşebbüs de hâlen yüksek olan yem fiatlarını aşırı bir yüksekliğe ulaştırır.

Aynı şekilde memleketin bazı bölgeleri süt istihsaline elverişli oldukları halde et mahalli olarak seçilmişlerdir; meselâ, Erzurum.

Girişilecek bir tanzim, fazla süt mevcut olan bölgelerde süt kurutma fabrikalarının inşası ve pazarların fazla sütün kıtlık hissedilen bölgelere nakline ve tevziine imkân verecek şekilde organizasyonu derpiş etmelidir.

Farklı bölgeleri tamamen faydalı hale sokmanın mümkün olabileceği umulmamakta ve arzuya şayan bulunmamaktadır; fakat şimdikinden dah çok düzenli bir sistem kurmak şüphesiz ki arzuya şayandır.

İklimi ve otağı gözönünde tutularak Kars bölgesinin süt istihsaline çok elverişli olduğu misal olarak söylenebilir. İstanbul'da da çok sayıda hayvan beslendiği halde bunların hemen hepsi ahırda beslenir.

Şimdiki istihsal seviyesine göre İstanbul'da sütün litresinin köylüye takribî olarak 45 kuruşa mal olduğu anlaşılmıştır ki, hayvan başına düşen istihsal inkişaf ettirilip iki misline çıkarılsa dahi bölgedeki yem fiatı ve ahır beslemesi yüzünden istihsal fiatı kilo başına 25 kuruştan aşağı düşmez.

Kars vilâyetinin bazı kısımlarında sütün 18 kuruştan satın almak mümkündür. Hayvan beslenmesi ve yönetimi inkişaf ettirilse bu sütün fiatının 12 kuruşa kadar indirilebileceği anlaşılmıştır. Hey'etin düşüncesine göre bu sütün kaymağından iyi kaliteli tereyağı yapılsa, kaymağı alınan süt kurutulup İstanbul'a nakledilse, bu süt mahallin yüksek fiatlı sütün ile karıştırılıp terkip yapılsa takribî olarak %1,5 yağ ihtiva eden bir süt elde edilir ki bu süt, İstanbul'da perakende litresi 25-30 kuruştan satılabilir. %3,5 yağ ihtiva eden pastörize sütün litresi halen 85 kuruştur.

Bu usul yüksek fiatlı sütün satılması imkânlarını ortadan kaldırmaz, fakat hiç olmazsa süt istihlâk etmeyen birçok ailelerin süt almasını mümkün kılar. Bu program yüksek nüfus kesafeti bulunan şehirler için münasip olup köyler için elverişli değildir. Mamafih ucuz fiatla süt temini için,

süt istihsal edilmeyen bölgelerdeki köylere de benzer metotlar tatbik edilmelidir.

Ev ekonomisi mütehasıslarının istihdam edileceği geniş çapta öğretim programlarına girilmesi gerektiği ifade edildi. Bu programlar halka, kuru sütün nasıl hazırlanıp kullanıldığını öğretmelidir. Bu tip öğretim programları, köylülere sütün çocuk gıdaları arasındaki yerini göstermek üzere girilen ve uzun zaman devam etmesi gereken parasız tevzi plânları ile desteklenmelidir.

Süt fazlalığı olan bölgelerden temin edilecek kuru sütün kullanılması süt eksikliği hissedilen bölgelerdeki mevsim istihsalini aynı hizaya getirmek için başvurulacak yegâne vasıtaadır.

Gösterilen yollar dahilinde süthane endüstrisi geliştirilecek olursa şimdi çok yaygın olan süte su katma işi neticede bertaraf edilecek ve alıcı da gıda değeri olan süt almış olacaktır. Süte olan güvensizlik bugün için alıcıyı süt istihlâkinden vazgeçiren ciddi bir sebeptir.

Sütten mamul maddeler için de mevzu bahis olan güvensizlik, standartlar yaratılması ve bunların kuvvetlendirilmesi sayesinde bertaraf edilebilir. Bu standartların çok dikkatle tâyin edilmesi lâzımdır ki bugünkü süt talimatnamesinin yarattığı mahzurlu haller zuhur etmesin. Meselâ pastörize süt satan bir süthane bir sürü lüzumsuz kontrole tabi utulduğu halde aynı kontroller çok daha düşük mal satan sokak satıcılarına tatbik edilmemektedir.

Türk Hükûmeti durumu düzeltmek için bu kanunu tâdil etmeyi kabul etmiş bulunuyor. Bu kanun şartlarından biri yukarıda belirtildiği gibi karışmış süt satışına müsaade edecek şekilde değiştirilmelidir. Pastörize edilmemiş sütlerin satışı hiç kontrol edilmediği halde pastörize sütlerde asgarî % 3,2 yağ bulunması istenmektedir.

Bu sonuncu husus mahallî sıhhat müdürleri ile hayli münakaşa edildi ve bu şahıslar iki çeşit (% 1,5 ve % 3,2) süt satışına müsaade edecek şekilde bir değişme yapılmasının bütün nüfus için çok faydalı olacağında hemfikirdirler. Anahatlarını belirttiğimiz böyle bir program ikmal edilmeden önce halledilmesi gereken diğer ciddi bir mesele de mahallî şişe imali ile ilgili soruşturmalar olacaktır.

İstanbul'da cam imal eden bir fabrika vardır, fakat bu fabrikanın otomatik şişe yapan makinelere, otomatik kontrol cihazları ve yeni fırınlara büyük ihtiyacı vardır. Şişe yapımı şartları kontrol edilemedikçe yapılan şişelerin idareli kullanılmasını mümkün kılacak rantabl çalışma hayatı olmayacak, bütün memlekette çocuk beslenmesini inkişaf ettirecek olan mahallî süt endüstrisinde hakikî bir gelişme görülemeyecektir.

Tetkik hey'etinin fikrince idarî işlerde yapılacak bazı esaslı değişikliklerle süt istihsal fiyatında mühim bir tasarruf yapılabilir.

Yukarıda zikredilen maddelerin — besleme, barındırma, hastalık kontrolü, seçme, üretme, alışveriş vs. — diğer temel süt istihsal prensipleriyle tamamlanması ve şümüllü bir süt tanzim programı meydana getirilmesi meselesi de çok mühimdir.

İyi bir süt tanzimi, buzağının doğuşuyla başlar. Bu buzağı, usulüncce beslendiği ve itina edildiği takdirde büyümesinde bir duraklama olmayacak, daha küçükken istihsale elverişli bir duruma gelecek ve verim hayatı müddetince herhangi bir sebeple büyüme ve inkişafı duraklamış bir buzağıdan çok daha fazla istihsal kabiliyeti olacaktır.

Danalar umumiyetle 3-4 yaşlarında iken istihsale başlanıyor. İdarî işlerdeki inkişaf sayesinde danalardan hiç olmazsa bir yıl daha erken istihsal temini mümkün olabilir. Böylece tam bir emzirme devresinin sütü kazanılır.

Buzağının uzun bir müddet ineği emmesine müsaade etmek emzirme devresi müddetince ineğin produktivitesini maddeten azaltır. Yavrunun ilk sütü (colostrum) emmesine müsaade edildiği ve sonra ihtiyacına göre süt miktarı kontrol edilerek elle beslendiği takdirde daha iyi neticeler elde edilir. Aynı şekilde süt gelmesini temin için danaları ineğin ön ayağına bağlama âdeti de iş değerini arttırarak süt istihsal fiyatını arttırmış olur, fazla süt istihsaline de sebep olmaz.

Ahırlarda hayvanlara doğranmış saman yedirmek de süt istihsalini arttırmaz. Türkiye'nin birçok yerlerinde kolayca istihsal edilebilen yüksek kaliteli kaba maddeler ve hububat yemleri kullanılması sadece istihsalı arttırmayıp, sütün daha ucuz fiyatla teminine de yardım eder.

Kâfi süt istihsalı için temiz, sıhhi bir su temini esas olup, süthanelerdeki inekler için diğer çiftlik hayvanlarından daha çok su lâzımdır. Su hem hayvanın sıhhati ve normal vücut fonksiyonu, hem de süt istihsalı için elzemdir. İneğin vücut ağırlığının % 70-80 kadarı su olup sütün takriben % 80-90'ı yine sudur. Süt istihsalı için çok miktarda su gereklidir ve suyun da diğer herhangi bir yem kadar önemli olduğu unutulmamalıdır.

Süt istihsalı hayvanın fazla fizikî enerji sarfetmesini gerektirir. İnek besinini temin etmesi için bütün hayvanların otladığı geniş sahalara salıverilirse bu enerji süt istihsaline değil, gezip dolaşmaya sarfedilir ve hayvanın verebileceği süt miktarı geniş ölçüde azalır.

Temiz süt istihsalı sadece sıhhat bakımından değil fakat istihsal fiatı bakımından da esastır. Sütün kullanılmadan evvel bozulmasına meydan

yermiyecek şekilde istihsal edilmesi veya satılması süt fiyatını bir hayli arttırır.

Boğaların inek ve danalarla birlikte otlakta dolaşmaları seçme ve üretme programının inkişafına mâni olabilir. Önemli bir üretme programına teşebbüs edilmeden önce bu usul mutlaka terkedilmelidir.

İdare konusu önce sıralanan maddelerin hepsini ve muvaffakiyetli bir süthane inkişafı programı gerçekleştirilmeden önce hesaba katılması gereken daha birçok maddeleri içine alır.

Neticeler: Sunulan rapordan anlaşılacağı üzere tetkik hey'eti yerli süt teminini çocuk beslenmesini inkişaf ettirecek çabuk ve kolay bir yol telâkki etmiyor. Fakat şuna inanmaktadır ki mes'elenin dananın doğmasından sütün harcama bitişine kadar olan her hususu ile dikkatle uğraşılırsa birkaç sene içinde hayli inkişaf kaydedilebilir. Hey'etin kanaatına göre, yukarıda ana hatları verilen uzun devreli program başlatılıp, tatbik edildiği müddetçe yağsız süt tozu ithal edilip, bunu uygun olarak kullanmakla hem çocuk beslenmesini inkişaf ettirmek, hem de yerli süt temininde bir gelişme sağlamak mümkündür.

Yağsız süt tozunun köy eğitim programlarına tahsis edilip kullanılması teklif edilebilir, bu aynı zamanda mahallî sütle de karıştırılıp terkip yapılarak şehirlere tevzi edilirse düşük fiyatla süt satışını mümkün kılar.

Gözden geçirdiğimiz plân öyle geniş ki, henüz bu devrede, gerekli olan süt fabrikalarının sayısı ve kapasitesini tâyin etmeğe imkân yoktur. Mamafih memlekette fazla süt istihsal eden bölgeler olarak inkişaf ettirilmemeleri mümkün olan iki şehir (Kars, Bursa) bulunduğu söylenebilir.

Kars'ta senenin muayyen kısa devrelerinde faaliyette bulunan küçük bir kurutma fabrikası mevcuttur, fakat çıkardığı miktar kısmen çikolata imalâtçıları tarafından istihlâk edilmektedir. İstihsal edilen süt tozu standardı ve benimsenen çalışma usulleri bu fabrikayı ekonomik ve sıhhî süt tozu istihsaline elverişli kılmaz. Binanın büyük değişikliklere ve fabrikanın yeniden cihazlanmasına lüzum vardır ve şumullü plân için tatmin-kâr bir imalâthane olabilmesi de bütün personelin yeniden eğitime tâbi tutulmasına bağlıdır.

Bina, müteşebbisleri tarafından kira ile temin edildiğine göre, mevcut olanı yeniden inşa etmektense yeni bir imalâthane kurmak daha ekonomik olur. Kars bölgesi için kurulması düşünülen imalâthanenin mahalli de tâyin edilmelidir. Halen iki imkân vardır: Göle veya bizzat Kars.

Göle Kars'ın şimal-batısında küçük bir kasabadır. Burada, hükümetin kurduğu bir Hayvan Üretme İstasyonu mevcuttur ve Göle'yi çeviren

mıntıkada halen bir çıkış yeri bulamıyan çok miktarda süt temin edebilmektedir.

Kars, münakale ve diğer hizmetler gözönünde tutulursa şüphesiz daha iyidir, fakat bir fabrika inşa edilmesi halinde şehre gelecek olan sütün çoğu halen peynir ve kazein istihsalinde kullanılmaktadır. Kurulması muhtasavver fabrikanın mahalli ile ilgili kat'î bir karar verilmeden önce bu iki bölgenin teferruatlıca incelenmesi gerekir. Böyle teferruatlı bir tetkik, bizim memlekete şâmil tetkimimiz esnasında imkânsızdı. Kars bölgesinde iki veya üç büyük kurutma fabrikasının neticede istifadeye arz edilebileceği umulmaktadır, fakat bu fabrikaların kat'î teferruatları tâyin edilmeden önce süt istihsalini inkişaf ettirilmeğe muhtaçtır.

Diğer süt fazlalığı olan bölgede, Bursa'da, halen bir süt tozu fabrikası mevcut olup, bunun hazır bir binası vardır ve modern bir vaporize süt kurutma fabrikası inşası ile ilgili istişareler tamamlanmış bulunmaktadır. Döviz kıtlığı yüzünden fiiliyata intikal ettirilememektedir. Bu teşebbüsü, bölgenin ilk vaporize süt tozu fabrikası olması sebebiyle, projesini tamamlamağa teşvik etmek gerektiği ifade edildi.

Hey'et, nüfusu 50.000 ve daha fazla olan bütün kasabalarda mayi süt imalâthaneleri yapılmasını düşünmektedir. Her imalâthane sütün terkip yapılmasını, süt sterilizesini (şişe içinde) ve dondurma istihsalini mümkün kılacak makinelerle teçhiz edilmelidir. Sterilizasyon pastörize ameliyesine tercih edilebilir, çünkü yaz mevsiminin yüksek harareti ve evlerde soğutma tertibatı olmaması sebebiyle bu ameliyenin, her ne kadar pastörizeden biraz daha pahalıysa da, süt israfını azaltma bakımından gelecekte daha ekonomik olacağı anlaşılmıştır. Sonra, pastörize süttten daha az yağ ihtiva ettiği için vücut için daha hafif olacaktır.

Dondurmanın, imalâthanelerin sermayesini yükselterek ekonomik bakımdan yardım etmek ve bir de hükûmetin dondurma adı altında satılan son derece tehlikeli ve gayrısıhhî maddelerin satışını yasak edip, talimatını şiddetlendirmesini sağlamak üzere araya katılması düşünülüyor. Ele alınacak ilk üç şehir İstanbul, Ankara ve İzmir olmalıdır. İstanbul'un, halkın ihtiyacını tam mânasiyle karşılamak için enaz iki hattâ üç imalâthane ihtiyacı vardır.

İstanbul'un nüfus yekûnu 1.300.000 civarındadır. Bu nüfusun üçte ikisi Boğazın Avrupa yakasında, üçte bir kadarı da Asya tarafındadır. Boğaz'ın her iki tarafında da süt istihsal edildiğine göre bir imalâthane yapmayı ve sütün kayıklarla götürülüp getirilmesini düşünmek uygun olmaz, bugün mevcut bir fabrika tasarlandığı takdirde bu zaruri olarak böyle olacaktır.

Fabrikanın kapasitesi çok mahduttur. Binaenaleyh bu fabrikanın genişletilmesine çalışılmaktansa yeni bir fabrika kurmaya teşebbüs etmenin, sonradan da bir üçüncüsünü yapmanın daha ekonomik olacağına inanılmaktadır. Şimdiki imalâthanedede bulunan ve ileride kullanılmağa müsait olan yegâne tesisat soğutma cihazıdır.

Aydın ve İzmir'e müştereken hizmet edebilecek bir süthane inşası projesi münakaşa edilmektedir, fakat açıklandığına göre proje bir Türk kumpanyası ile bir Danimarka sığır kumpanyası tarafından müştereken hazırlanmış olduğundan hey'etimiz bu teklifin tam teferruatını öğrenemedi. Fabrikanın teknik teferruatı Danimarka grubu tarafından tâyin ediliyor. Bu fabrikanın bütün teknik teferruatının Türk şartlarına uyduğunun kontrol ile sağlama bağlanması tavsiyeye şayandır.

Hey'etin kanaatine göre Adana bölgesinde pamuk, buğday ve diğer hububatın istihsaline halen verilmekte olan ehemmiyet yüzündendir ki burası süt kifayetsizliği olan başlıca mntıkalandır. Mamafih memlekette süt endüstrisi hakkında teessüs ettiği takdirde bu bölgenin ancak süt fazlalığı oldukça sütçülüğü inkişaf ettirmeğe çalışması mümkün olabilir. Şimdiki halde faaliyet mayi ve terkip süt işleyen bir fabrikanın inşasına münhasır kalmalıdır.

Tavsiye edilen faaliyetin hulâsası:

1 — Bursa ve Kars'ta birer süt tozu fabrikasının inşası. Bu iki fabrikanın diğer bölgelerde inşa edilecek başka fabrikaların ilki olmaları beklenebilir. İstihsal inkişafını temin etmek için atılan adımlar hissedilir neticeler verdiği zaman her bölge için bir süthane gerekecektir.

2 — Kars ve Bursa vilâyetlerinde enternasyonal personelle hayvan bakım usullerini ıslâh ve istihsal fiatlarını azaltma mes'eleleri üzerinde çalışacak istihsal müşavere hey'etleri teşkil etmek.

3 — İstanbul, İzmir ve Adana'da süt terkihi imkânlarından faydalanarak mayi süt işleyen süthaneler kurmak. Bu üç vilâyetteki süthaneler nüfusu 50.000'den fazla olan şehirlerde inşa edilecek mayi süt fabrikalarının ilki olmalıdır.

4 — Süt şişelerini daha ucuza istihsal etmek için modern imkânlardan faydalanılarak İstanbul'daki cam imalâthanesinin yeniden teçhiz edilmesi.

5 — Ev ekonomisi mütehasıslarını yetiştirmek için sarfedilen gayretleri arttırmak, bu mütehasıslar ve diğer sıhhat ve öğretim vasıtaları ile birlikte köylülere kuru sütün hazırlanıp kullanılmasını öğretecek «öğretim programları» tatbikatına girişilmesi.

6 — Köylülere sütün çocuk beslemedeki değerini göstermek üzere parasız süt tevzi plânları ile bu öğretim programlarının desteklenmesi.

Zaman meselesi: Bu raporda, girişilecek plânın tatbiki için geçecek zaman hakkında bir kayıt konulmamıştır. Plânın öğretime ait hususların tatbiki için ne kadar personel temin edebileceği bilinmedikçe zaman faktörleri tâyin edilemez. Zaman faktörlerine malî durumun da çok müessir olacağı şüphesizdir.

Hey'et Türkiye'yi, şimdiki çocuk besleme seviyesinin inkişafına götüreceği yolu, gösterebildiğine kani bulunmakla beraber bu mevzu ile ilgili diğer problemlere dikkat edilmeksizin plânın sadece bir noktasını tatbiki çalışmanın tam bir zaman ve para kaybına sebep olacağını da bilhassa belirtmek ister.

KONYA - ÇUMRA OVASI ve ANTALYA - İZMİR CIVARI SULAMA PROBLEMLERİ

Hazırlayan:
Prof. L. D. DONEEN
FAO Müşaviri

Hükümetimizin davetlisi olarak memleketimize gelen Kaliforniya Üniversitesi Sulama Bölümünden FAO Müşaviri Prof. L. D. Doneen, Türkiye'de bir ay kalarak gerekli inceleme ve araştırmaları neticesinde bu raporu hazırlamıştır.

Prof. L. D. Doneen bu müddet içerisinde gerek TOPRAKSU ve gerekse DSİ mensupları ile temas ederek Konya - Çumra ovası ve Antalya - İzmir civarında incelemelerde bulunmuştur. Raporda bu sahaların sulama durumları ve drenaj problemleri hakkında geniş bilgi verilmektedir.

TEŞEKKÜR

Türk Hükûmeti, Davis'deki Kaliforniya Üniversitesi Sulama Bölümü'nden FAO Müşaviri Prof. L. D. Doneen'in, sulama çalışmaları ve su amanjmanı mevzuunda yardımını rica etmişti. Kendisi Türkiye'de takriben bir ay süre ile kalmıştır; bu raporu vazifesinin nihayetinde hazırlamıştır.

Burada, ilgili teşkilâtlara, Devlet Su İşlerine ve Toprak Muhafaza ve Ziraî Sulama Genel Müdürlüğüne ve bilhassa memleketin muhtelif yerlerine ulaştırma imkânları sağlayan Devlet Su İşlerine müşterek mesai ve yardımlarından dolayı teşekkür edilmektedir. Aşağıda isimleri zikredilen şahıslar, malûmat vermek ve Türkiye'deki muhtelif sulama problemlerini ve çalışmalarını müşavire göstermek hususunda bilhassa yardımcı olmuşlardır.

Tetkik gezilerine iştirak edenler:

Kâzım Sapmaz, Ziraî Ekonomi Şb. Müdürü; Kemâl Ertürk, Sulama İşletme ve Bakım Müh.; Asım Erkanoglu, Drenaj Müh.; Mr. Jan Kessler, FAO Drenaj Mütihazası.

Konya: Mehmet Sumra, IV. Bölge Müdürü; Ağabey Alpaslan, Çumra Sulama Bölge Müdürü; Kâzım Karahoglu, Plânlama Şube Müdürü; Dursun Çuhadaroglu, Çumra Deneme İstasyonu Müdürü; Fikret Ercan, TOPRAKSU'da Müdür Muavini.

Antalya: Abdürrahim Erdem, XIII. Bölge Müdürü; Yılmaz Badur, Plânlama Şube Müdürü; İrfan Öktenoglu, TOPRAKSU'da Müdür; Mr. D. P. Groenveld ve personeli, FAO.

İzmir: Adnan Sancar, II. Bölge Müdürü; Kaya Bozkurt, TOPRAKSU'da Başmühendis; Mustafa Tomas, Menemen Proje Md. Yardımcısı.

Ankara: Mesut Özyugur, Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü Müdürü; Baha Öztan, aynı enstitüde mühendis.

ÖZET VE TAVSİYELER

Konya - Çumra Ovası

1. Yüksek seviyeli taban altı suyu ve tuzluluk problemleri aşırı sulama veya az sulama randımanından neşet eder.
2. Kanal astarlama ve geliştirilmiş sulama çalışmaları drenaj ihtiyacını ortadan kaldırmalıdır.
3. Araziyi meyillendirerek, çiftlik hendek sistemini yeniden organize ederek ve suyun çiftliklere tevziini kontrol ederek sulama randımanı arttırılmalıdır.
4. Tuzlu olmayan bölgelerde taban suyu, pompaj ve yaz sulaması ile kontrol edilebilir.

Antalya ve civarı

5. Aksu ovasında, taşkın suyunu bertaraf etmek üzere su yolları yapılmalıdır.
6. Aksu nehri basinindeki tuzlu sahaların ıslâhı, drenaja lüzum görülmeksizin piring yetiştirilmesi veya sulu otlak tesisleriyle mümkün olabilir.
7. Ulualan ovasının ıslâhı için, drenaj ve taban suyu dışarı akışının tulumba ile boşaltılması gerekir.
8. Kuzey Göl bölgesine ait proje, uzun bir süre için hükümet tahsisat ayırmayı deruhte etmediği müddetçe, tekrar gözden geçirilmelidir.

İzmir ve civarı

9. Aşağı Menemen ovası ıslâhı için, drenaj suyunun tulumba ile boşaltılması gerekir.
10. Yüksek kalsiyum ve magnezyum muhtevalarına sahip oldukları için toprakların çoğu yıkama yoluyla ıslâh edilebilir ve bu durumda, toprak ıslâh maddelerine ihtiyaç yoktur.
11. Sulama kanalları sistemi geliştirilmeli ve aşırı sızıntı kayıplarını önleyici tedbirler alınmalıdır.
12. Meneden Deneme İstasyonu ve İzmir Üniversitesi Ziraî Araştırma İstasyonu arasındaki işbirliği kuvvetlendirilmelidir.

I — GİRİŞ

Türkiye, muayyen bir bölgede yetişen mahsul tiplerini, su ihtiyacını ve bir dereceye kadar sulama metodunu tahdit eden, sıcaklık, yağış ve irtifa bakımından aşırı farklılıklara sahip bir memlekettir. İrtifa duru-

mu gözönünde bulundurulmazsa, ekseriya kış ayları yağışlı ve yaz mahsulünün sulanmaya ihtiyaç gösterdiği bir Akdeniz iklimine sahiptir.

Tatbik metodları, sulama aralığı, yetiştirilen mahsule göre tatbik edilen su miktarı, fazla suyun bertaraf edilmesi ve tuzun yıkanması gibi hususları ihtiva eden geliştirilmiş su amenajmanı mevzuu, barajlar ve kanalları inşası kadar süratle gelişmiş durumda değildir. Bu gayet tabii bir durumdur, çünkü, bu araştırma sahası mühendislik, toprak, bitki fizyolojisi ve ziraî ekonomi ilimlerini kapsamaktadır. Sulama amenajmanı, baraj ve kanal inşası gibi fevkalâde gerekli bir husus olmamakla beraber, sulanmış arazilerin yüksek produktivite seviyelerinin muhafazası için elzemdir.

Sulama suyu temini, kullanılması ve nihaî tasarrufu birçok şartlara tabidir; pratik yönden mütalâa ve tatbik gayesiyle muhtelif çalışma sahalarına ayrılmıştır. Bu sahalar arasında, sulama suyunun en müessir ve iktisadî bir şekilde kullanılmasını sağlamak üzere sıkı bir işbirliği mevcut olmalıdır. Ayrıca, suyun kanallara tevziinden, drenaj randımanı olarak nihaî tasarrufuna kadar, mühendis, fen adamı ve agronomist arasında su amenajmanı mevzuunda işbirliğinin mevcut olması gerekir.

Bu, herhangi bir sulama projesinin muvaffakiyeti veya muvaffakiyetsizliği üzerinde mühim rol oynayan ve en çok ihmal edilen bir husustur. Projenin başarısızlığının sebebi ekseriya, sadece malûmat veya tecrübe noksanlığı değildir; sulama projesinin tümüne ait muhtelif kısımlar arasında zayıf bir koordinasyon ve işbirliğinin mevcut olmasıdır.

Müşavir, Orta Anadolu'da Konya - Çumra ovası, Antalya civarının güney sahilleri ve İzmir civarında batı sahil bölgesi olmak üzere üç bölgeyi ziyaret etmiştir. Bu rapor, özellikle bu bölgelere münhasır sulama amenajmanı ve problemlerini ele alacaktır.

II — KONYA - ÇUMRA OVASI

Orta Anadolu'daki Konya - Çumra ovası, deniz seviyesinden takriben 1000 m. yükseklikte olup, yüksek dağlarla çevrilmiş olduğu için kapalı havza olarak kabul edilmektedir. Sulama suyunun mühim bir kısmını temin eden Çarşamba nehri ve küçük kolları ile Çumra ve Konya civarı başlıca sulanmış sahayı teşkil eder. Ova düz ve engebesizdir ve sadece küçük bir kısım sulanmıştır. Umumiyetle, sulanmış sahalardaki arazilerde, taban suyu toprak sathından itibaren 1-2 metre kadardır. Taban suyu bazı bölgelerde son derece tuzludur; bazılarında ise gayet iyi bir kaliteye sahiptir. Yazarın fikrine göre, bu basinde yavaş bir sızıntı mevcuttur. Başkaları tarafından ifade edildiğine göre, bu basinin kuzey kısmında vuku bulabilir; aksi halde basin ovanın alüvyial topraklarında kaybo-

lan akarsuların bulunduğu bölgede son derece tuzlu taban suyuna sahip tuzlu bir düzlük olurdu. Şüphesiz ki, mühim miktarda tuz taban suyunda dağılmaktadır. Mamafih, asırlarca önce mevcut olan bu ova üzerinde büyük tuz birikintilerinin meydana gelmemesi için bu kadar tuz kaybı yeterli değildir.

Türkiye'de tuz birikintilerinin örneği Tuz Gölü, Irak'ta Mezopotamya ovası ve Amerika'da Nevada'da mevcut birçok tuz düzlüklere aittir.

Bu bölgede FAO mütehassısı tarafından taban suyunun hareketi ve tuzluluğu hakkında yapılan araştırma, bölgede halen mevcut durum hakkında malûmat verme olarak kabul edilmelidir.

III — SU KAYIPLARI

Esas sulama mevsimi kış ve ilkbaharın başlangıcı arasında kalan periyoddur — Ocak - Şubat — arası; akarsuların sularının en bol olduğu devre, bu devredir. Yazın, ırmakların çoğu kurur veya suları çok azalır. Netice itibariyle, yaz aylarında çok mahdut bir saha sulanabilmektedir. Bu sulama ekseriya Mayıs ayında şeker pancarlarına verilen sudan ibaret olmaktadır. Mamafih, akarsular üzerinde inşa edilen rezervuarlar ve akışı düzenleyici tesislerle diğer araziler de yazın sulanabilir. Keza bu şekilde, buğday ve arpanın kış sulaması daha geniş çapta yapılabilir.

Mevcut sulama suyu miktarı 400 milyon metreküp olup tatbik sahası 275.000 dekadır, bu duruma göre sulanmış sahadaki su seviyesi 1.6 metredir ki arazinin mühim bir kısmı sadece bir defa sulandığı için bu, son derece yüksek bir rakkamdır. Yetiştirilen mahsulün çeşidi ve istihsal mevsiminin süresi bu kadar fazla suyun istihlâkını mümkün kılamayacağı için, geniş çapta kayıpların vuku bulacağı şüphesizdir. Kayıpların iki sebebi vardır: Ana, lateral ve sekonder kanallardaki nakil kayıpları ve çiftliklerde sulama randımanının düşüklüğü neticesinde vuku bulan kayıplar. Yani, kuru toprağı ıslatmak için gerekli miktardan çok fazla suyun tatbiki neticesinde kayıplar.

Kanal kayıpları: Muhtelif kanallarda yapılan ölçmelere göre, sızıntı kaybı % 40 nispetindedir. Bu nispet, 1.6 metre yüksekliğindeki sulama suyunu 1 metreye indirmektedir.

160 milyon metreküp hacmindeki kanallardan vâki su kayıpları, mevcut taban altı suyunun yüksek olmasının sebebinin izah eder. Sulama mevsimi esnasında taban altı suyunun satıhtan 1 metre mesafede olduğunu ve fakat sulama mevsiminden sonra bunun takriben 2 metreye düştüğünü gösteren bazı muayyen bölgelere ait kayıtlar mevcuttur. Taban altı suyundaki bu farkın sebebi sadece kanallardaki sızıntılar neticesinde vâki kayıplar değil fakat kısmen noksan sulama randımanıdır.

Hükümet kanallarının betonla astarlanmasına ait programın tatbikine başlamıştır. Astarlama işi sadece sulama mevsimleri arasındaki sürede yapılabileceği için — yazın ve sonbahar — bu program birkaç yıl sürecektir. Astarlamanın, dekara, 200.— TL. na malolacağı tahmin edilmektedir. Sulanmış saha yüzölçümü % 40 nispetinde artacak ise de bu meblâğ hububat gibi düşük değerli mahsuller için fazladır. Alkali olmıyan arazilerde su tulumba ile drenlenerek yaz sulamasında kullanılabilir. (Drenaj bölümünde teferruatlı izahı mevcuttur.)

Çiftlik kayıpları: Bu kayıplara, çiftlik hendeklerinden ve sulama suyunun aşırı tatbikinden doğan sızıntılar dahildir. Aşırı tatbikten neş'et eden derin perkolasyona nispetle, sulama hendeklerindeki kayıplar çok azdır. Çiftlik hendeklerinin uzunluğu 3-5 km. arasında değişmektedir. Buna mukabil sulanan saha yüzölçümü küçüktür. Neticede, sızıntıların önemli miktarda taban suyu teşkilindeki rolleri aşikârdır. Mamafih, en büyük kayıplar, muhtemel olarak, aşırı sulamadan doğmaktadır. Sulama randıman tetkikleri, her iki çeşit kayıpları ihtiva etmektedir. Araziye tatbik edilen suyun sulama randımanını tesbit için yapılan ölçmeler % 14 ile % 23 nispetlerini vermiştir. 1 metre derinlikte su verildiği takdirde, kuru toprağın su ihtiyacı 14-23 cm. did. TOPRAKSU Deneme İstasyonundaki tetkikler, buğdayın su istihlâkinin 300 mm. olduğunu göstermiştir. Bu miktar, bölgenin yağış miktarına hemen hemen eşittir. Buharlaşıma gibi kayıplar gözönünde bulundurulursa, âzami istihsal sağlamak için ayrıca 130 mm. sulama suyuna ihtiyaç vardır.

Şeker pancarı ve alfalfa için tesbit edilen su ihtiyacı 500-800 mm. dir. Aynı iklim şartlarını haiz bölgelerden elde edilen rakkamlar mukayese edilebilir.

Kışın üç ayı süresince ortalama yağış miktarı 117 mm. dir ki, bu toprağı 75 cm. veya daha az derinliğe kadar ıslatabilmektedir. Mart, Nisan ve Mayıs aylarındaki ilkbahar yağışları ortalama 168 mm. dir. Yağıştaki bu artış ıslanan toprak derinliğinde bir artışa sebep olamamaktadır; çünkü bu aylar zarfında buğdayın su istihlâki fazladır. Kış sulaması alt toprağı ıslatır ve esas itibariyle, mevsim sonunda mahsul tarafından kullanılmak üzere bir toprak nemi rezervuarı vazifesini görür. Buğday ve arpa 150-180 cm. derinlikteki toprak neminden faydalanabilirler.

Kış sulaması halen tatbik edilmekte olan 50-100 cm. yükseklikten indirilmelidir; çünkü, yüksek seviyeli bir taban altı suyunun idamesinde düşük sulama randımanı mühim rol oynar. Sulama randımanının yükseltilmesi için üç husus gözönünde bulundurulmalıdır. 1 — Arazi tesviyesi, 2 — Çiftlik hendek sisteminin yeniden organizesi, 3 — Çiftçiye verilen suyun kalitesinin kontrolü.

Arazi tesviyesi: Sulama suyunun mütecaniz bir şekilde aplikasyonunu temin için gereklidir. Ovanın düz ve engebesiz görünmesine rağmen, yakından tetkik edildiği zaman microreliyelere sahip olduğu görülmektedir. Ovayı düz bir seviyeye veya çok hafif meyilli bir hale getirmek için sadece bir arazi skraperi kâfidir. Bu, kanalları astarlamaktan çok daha az masraflı olacağı gibi suyun çiftçiye tevzii iyi kontrol edildiği takdirde sudan yapılacak tasarruf da büyük olacaktır. Arazilerin küçük olduğu yerlerde, müessir çalışma yapılabilmesi için muhtelif arazileri bir ünite halinde mütalâa ederek tesviye etmek tavsiye edilebilir.

Çiftlik hendeklerinin yeniden organize edilmesi: Özellikle 250-500 m. aralıklarla birinci ana kanal boyunca birbirine paralel olarak 3-5 kilometre uzanan birçok hendeklerin yeniden organize edilmesi, bir kısım sızıntı kaybına mâni olacağı gibi, sulama suyunun daha müessir bir şekilde kontrolünü sağlar. Bunun başarılabilmesi için arazi toplulaştırılması gerekebilir, bu da arzu edilen bir husustur. Sızıntının azaltılabilmesi için hiç olmazsa kanalların yarısı veya yarısından fazlası kaldırılmalıdır.

Suyun çiftçiye tevzii ve araziye tatbiki: Aşırı kaybı önlemek için kontrol edilmelidir. Halen, çiftçinin arazisine tatbik edebileceği su miktarı kontrol edilmemektedir; çiftçi istediği yerde hendek kenarını açmağa başlamaktadır. Bu durumu kontrol edici mevzuat hazırlanabilir. Fakat her şeyden önce çiftçinin bu hususta eğitimi gerekir. Kök bölgesini ıslatacak miktardan fazla su tatbikinin, besinlerin yıkanıp kaybolması, taban altı suyunun yükselmesi, kök bölgesinde tuz muhtevasının artması ve neticede düşük verim elde edilmesi bakımından zararlı olduğu çiftçiye gösterilmelidir. Kanalların astarlanması şahsî çiftlik hendeklerine suyun tevziinin daha iyi kontrol edilmesini sağlayacağı gibi hendeklerin rastgele açılmasını da önler.

Kış sulamasında, çiftlik hendek kayıpları hariç, araziye tatbik edilecek su miktarının kalınlığı 15-20 cm. olmalıdır. Bu miktarın sulama randımanı % 70 civarında olacaktır. Yaz mahsulü için yapılan sulama bu miktardan asla fazla olmamalı ve sulamalar arasındaki devrelerde mahsulün sudan mümkün mertebe faydalanmasına müsaade edilmelidir.

Şeker pancarı, fasulye, karpuz, patates gibi sıra bitkileri için karık sulama, taşkın tipi sulamadan daha iyi kontrol imkânları sağlar. Çünkü karık sulamada daha az miktarlarda su tatbik edilebilir. Bu bitkilerden çoğu, kısa kök sistemleri sebebiyle, % 70 nispetinde sulama randımanı elde edebilmek için her su tatbikinde sadece 5-10 cm. su isterler.

Yukarda bahsedilen hususlar tatbik sahasına konulduğu takdirde çiftlik hendeklerindeki kayıplar dahil, bütün bir sulama randımanı % 50

veya bugünkü % 14-23 nispetle daha iyi bir oranda sulanan sahanın bir nispetinden fazla olmalıdır. Mamafih bunun bir kısmı, yazın sulama ihtiyacının artması ile rezervuarlarda saklanan sudan temin edilebilir. Gaye sadece sulanan saha miktarını arttırmak değil fakat, mühim miktarda suyun taban suyuna ulaşmasına mâni olan evapotranspirasyon sebebiyle satih suyundan daha fazla faydalanmaktadır.

Kanal astarlanması ve daha iyi çiftlik amenjmanı yoluyla kaybolduktan kurtarılan suyla yeni araziler sulanabilir. İlk sulama yapılmadan önce bu araziler tesviye edilmeli ve istihsal ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli miktarda su tahsis edilmelidir.

Çiftlik çalışmaları ve müessir sulama: Tesviye edilen arazinin düzlüğünü ve mütecanisliğini muhafaza etmesi bekleniyor ise gerekli tedbirler alınmalı ve ziraî çalışmalar yapılmalıdır. Meselâ, arazi 2 yönlü pullukla ilk önce bir yöne doğru ve sonra aksi istikamete sürülmeli ve bu suretle basit sürümle meydana gelmiş olan sırtlar ve ölü karıklar (depresyonlar) izale edilmelidir. Hububat yetiştirilen birçok bölgede ve bir dereceye kadar sıra bitkileri için, ekimden önce sadece bir disk kullanılmakta ve böylece arazinin gayrimuntazam bir duruma gelmesine mâni olunmaktadır. Çiftçi veya bir grup çiftçinin, hayvanla veya küçük bir traktörle çekilebilen düz bir tahtaya sahip olmaları lâzımdır. Bu tahta zaman zaman, arazi üzerinde her türlü tedbire rağmen gene de meydana gelen ufak engelleri düzeltmek için kullanılabilir.

IV — DRENAJ VE ISLÂHI

Drenaj probleminin gelişigüzel bir tetkiki, taban altı suyunun seviyesini azaltmak için pompaja ihtiyaç olduğunu gösterir. Fakat pompalandıktan sonra bu tuzlu su ne işe yarayacaktır? Gölet haline getirilip taban suyuna tekrar süzülmesine müsaade etmeli mi, yoksa uzak mesafedeki hemen hemen düz bir araziye naklini mi sağlamalı? FAO drenaj mütehasşısının halen yapmakta olduğu araştırmalar bu suallerin bir kısmına cevap verebilir.

Yüksek taban suyuna ve birikmiş tuzlar probleminde, yukarıda bahsi geçen sulama usullerinin tatbiki ile bir çare bulunabilir. Bu usullerle, taban suyuna süzülmekte olan yüzey suyunun miktarını azaltacaktır. Basinde yavaş bir sızma mevcut ise bu suretle drenaja lüzum kalmıyacaktır. Taban altı suyu fazla tuzlu sahalarda geniş ise islâh gerekli görülebilir. Sulanmamış arazilere mukabil gayet mahdut su kaynağı mevcut olduğu için arazileri bugün oldukları gibi kendi hallerine terketmek veya bunları islâh etmek gerektiği meselesi düşündürücüdür. Mamafih, islâh edilme-

si düşünül­düğü takdirde, birikinti tuzları yıkamağa yetecek kadar su tat­bik edilerek probleme bir hal yolu bulunabilir.

Hiçbir toprak ıslâh maddesine ihtiyaç yoktur. Ovaya giren suların dikkatle tetkiki, tuzların buharlaşması ve bir araya gelmesi üzerine jip­sin toprağın içine ve sathına nüfuz edeceğini gösterecektir. Ayrıca, tuzlu bölgelerde yapılan toprak analizleri de, toprak yüzeyindeki jips maddesi­nin mevcudiyetini gösterir. Bu sebeple, sadece toprağı yıkamak kâfidir. Bazı noktalarda, yıkamayı müteakip sodik (Mübadil sodyum'ca zengin) topraklar teşekkül edebilir; çünkü tuzlar, geniş bir saha dahilinde eşit kesafetle ve aynı nispette asla birikmemektedir. Bu sodik mntıklarda ilâveten jips veya sülfür maddesi de gör­ülürse, ıslâh çalışmalarını tamam­lamak kat'î surette gereklidir (2).

Taban suyunun pompajla kontrolü: Çakıl aküferlerinin sathı­na yakın olduğı birinci ana kanal boyunca olduğı gibi, taban suyunun iyi kalite­teye sahip olduğı yerlerde, taban altı suyu seviyesinin pompajla indiril­mesi mümkündür. Bu bölgede iki deneme kuyusu açılmaktadır. Kalınlığı 10 metreyi bulan iyi çakıl aküferleri, yüzeyden 15 m. kadar derinlikte bi­rikmiş durumdadır. 6 inç kutrundaki kuyunun saniyede 1 feet küp veya dakikada 1.7 metre­küp su vereceğı ümidedilmektedir. (Daha geniş bir kuyu ve tulumba ile, bu aküferlerden elde edilen su miktarı daha da art­tırılabilir.) 300 dekarlık bir sahanın yaz sulaması için bu miktarda su kâfidir. Bu, az derinliklere ait kuyu, tulumba ve motorların maliyeti, ay­nı büyüklükteki sahada kanal kaplaması maliyetinin hemen hemen yarısı­nı teşkil edecektir. Ayrıca, yakıt ve pompaj ekipmanının tamiri vs. mas­rafları da hesaba katılmalıdır. Elde edilecek avantaj yaz sulamasının ya­pılabilmesi ve fazla gelir getiren mahsulün yetiştirilebilmesidir. Kanal as­tarlanmaz ise, kış mevsimindeki aşırı sulama ve kanalda vuku bulacak sı­zıntı yeraltı aküferini tekrar dolduracaktır. Bu su, mukabil olarak, yaz sulamasında kullanılacaktır. Başka bir deyimle bu konjonktif (birbirine bağı) bir çalışma olacaktır.

Sath suyunun kış sulaması için, taban suyunun yaz sulaması için kullanılması: Bu çeşit çalışmada, kuyuların adedi ve taban altı suyu se­viyesini alçaltmak için gerekli genişlikleri gibi bazı hususları ehemmiyetle tetkik etmek gerekir. Yaz sulaması için aküferden alınan suya eşit mik­tar­da su kışın tekrar aküfere iade edilmelidir. Ayrıca, kâfi miktarda sığ aküferler mevcut olmak ve su seviyesinin alçalmasına mâni olmak üzere kuyular, tuzlu taban suyundan gerektiğı kadar uzak mesafede bulunma­lıdır.

Çiftçi eğitimi: Çiftçiler arasında tam bir işbirliği temin edilmedikçe bütün bu bahsedilen teklifler muvaffakiyetsizliğe uğramaya mahkûmdur.

Çiftçiler umumiyetle, muhafazakârdırlar; yeni fikirleri ve metodları kabul etmek istemezler. Bu sebeple, çiftçi eğitimine derhal başlanılması gerekir. Çiftçi eğitimi bölgenin muhtelif kısımlarında yapılacak demonstrasyonlar veya köylerde teşkil edilecek çiftçi kooperatifleri vasıtasıyla sağlanabilir.

V — ANTALYA VE CİVARI

Bu bölge, Toros dağlarından güneye doğru akan ve sulama suyunu temin eden akarsulara sahip sahil ovalarından müteşekkildir.

Aksu ovası taşkını: Büyük nehirlerden birisi olan Aksu, kış aylarında komşu basın arazilerini zaman zaman sel altında bırakır. Kesif yağmurlar esnasında ve müteakiben, suları son derece artar; bu akarsuda, suyu tutmak için seddeler inşasının iktisadî olup olmayacağı şüphelidir. Aksu nehrinin taşkın esnasında normal kanalın sadece kısa bir müddet için aşması sebebiyle taşkın son haddine vardıktan sonra sathı suyunu tekrar ırmağa drenlemek için gerekli tedbir alınmalıdır. Güneye doğru tabii bir meyil vardır fakat insan gücüyle yapılmış setler sebebiyle, taşkın suyu arazi üzerinde yayılmakta ve toprağa pek yavaş sızarak ve güney istikametinde veya sathıtan bir hayli derinde olan nehir kanalında göllenerek kaybolmaktadır.

İnsan gücüyle yapılan manialar, araziler arasındaki çitler, taş duvarlar, sulama hendeklerinin seddeleri, sürüm esnasında meydana gelen sırtlar, yollar vs. den müteşekkildir. Taşkın suyunu, güney istikametine ve tekrar nehir kanalına yöneltecek su yolları yapılmalıdır. Bu su yollarının derin ve düzenli olmasına lüzum yoktur; sadece arazinin tabii meylinde istifadeyle aşağı bölgelere suyun serbestçe akmasını sağlamalıdır. Akarsuyun herhangi bir yerinde inşa edilecek küçük bir sedde suyun nehir kanalına akıtılmasını sağlar. Bu bölgede taşkına mâruz araziler parçalanmış, küçük çapta araziler haline gelmiştir; bu sebeple, bir su yolu inşası için alınacak tedbirlerde çok sayıdaki arazi sahipleri arasında işbirliği temin etmek gerekir.

Mamafih, suyun serbest akışını sağlamak için bir çit, bir taş duvar yapılması veya arazinin tesviyesi daha erken ve bazı devamlı ve kış mahsulünün yetiştirilmesi için çiftçilere maddî fayda temin edebilir.

Arazi tesviyesi: Taşkına tabi bölgelerde arazi tesviyesi, sathı suyunun izalesi bakımından lüzumludur (1). Dağınık arazilerin bulunduğu yerlerde yapılan çalışmaların müessir olması için, muhtelif arazi parçaları tek bir ünite olarak tesviye edilmelidir. (Konya - Çumra ovasındaki arazi tesviyesine bakınız.) Türkiye'nin diğer kısımlarında olduğu gibi bu bölgede de, arazinin mütecanis bir meyilde tesviyesi, sulama suyu tatbikinin

müessirligini arttıracaktır. Birçok hallerde, taşkın sahasının tabii meyili kâfi gelmektedir. Ve bu küçük arazi parçalarında yıllardır yapılan ziraat neticesinde vuku bulan mikrorölyeferin izalesi problemi mevcut değildir.

Taşkın sahası dahilinde olmayan ve Aksu ve Köprü nehirlerinden sulanacak olan yeni araziler, daha arızalı bir görünüş arzetyekte oldukları için özel bir tesviyeyi icap ettirmektedir. Tesviye, tatbik edilecek sulama metoduna ve yetiştirilecek mahsul çeşidine bağlıdır. Bu bölgede ağaç dikildiği takdirde (yeni arazi bölümüne bakınız) arazinin bir kısmında, seki teras, kontur tava, kontur karık veya küçük basinlerle sulama yapılabilir. Her tipteki sulama için özel bir arazi tesviye metodu gerekir (3), (4), (5).

Aksu nehri basininde tuzluluk ve islahı: Ziraat arazisinin aşağı kesimlerinde, Aksu nehrinin sağ ve sol kıyılarında yüksek toprak tuzluluğu mevcuttur. Nehrin sağ tarafına isabet eden saha ziyaret edilmiş, fakat taşkın sebebiyle sol tarafındaki sahaya ulaşmak mümkün olmamıştır. Nehrin sağ tarafında 350 hektar kadar arazi yüksek tuz nispetine sahiptir; sol tarafta bu saha daha da geniştir. Bu bölgeler deniz seviyesinden 2 m. kadar yüksekliktedir; yazın, taban altı suyu seviyesi satıhtan itibaren 11/2 metreden 2 metreye düşmektedir. Bu da yavaş bir drenajın mevcut olduğunu gösterir. Toprak, az geçirgenliğe sahip killi topraktır. TOPRAKSU, tuzlu araziler üzerinde piring yetiştirmiş ve normal istihsalin ancak yarısını elde etmiştir. Bu malûmata ve bölgede yapılan tetkiklere göre, bu tuzlu arazilerin piring istihsaline ve sulu otlaklara tahsisi tavsiye edilebilir. Piring yetiştirilmesini müteakip birkaç yıl zarfında, satıhtan itibaren bir metre veya daha fazla derinlikteki toprağın tuzu yıkanmış olacaktır. Yaz ayları müddetince her 10 günde veya iki haftada bir sulanacak sulu otlaklar da aynı neticeyi verebilir. Fakat, yıkanma hızı nispeti daha düşük olacaktır (6). Piring istihsalinin ikinci veya üçüncü yılından sonra bir yaz mahsulü — soya fasulyesi gibi bir yeşil gübre veya pamuk ve karpuz, kavun gibi bir mahsul — yetiştirilebilecek kadar toprak tuzdan yıkanmış olacaktır. Bu mahsuller, çeltik ziraati esnasında devamlı olarak tarlayı istilâyaya hazır, su seven yabancı otların üremesine mâni olacaktır. Bu bölgelerde, çeltik ve otlaklar esas mahsulü teşkil ettiği takdirde, muhtemelen tuzların drenaj ve yıkanmasına ihtiyaç kalmıyacaktır.

Uthalan ovasının drenaj ve islahı: Bu saha Manavgat sulama projesine dahildir; ovanın güney kenarında yüksek taban altı suyu ve tuzluluk mevcuttur (7). Tuzlu bölge ve deniz arasında iki kilometrelik kuru tepelikleri vardır. 15.000 km. ve bazı yerlerde daha da fazla konsantras-

yona sahip taban suyu olan tuzlu suyu toprağın irtifai bir metredir. Derinliği yarım metreden 2 metreye kadar olan satıh toprağı birkaç metre kalınlıktaki çakıl veya kum tabakasını kaplar. Toprak orta geçirgenliğe sahiptir ve jips ihtiva ettiği bildirilmektedir. Bu sığ akûferle açık bir dren tuzlu toprağı drenlemektedir. Muhtelif lateral drenlere ihtiyaç vardır, fakat ilk olarak, 2 metre kadar derinlikte bir dren denenmelidir. Çakıl veya kum tabakasının toprak yüzüne yakın olduğu yerlerde, hendek kenarlarının açılmasında bazı güçlüklerle karşılaşılabilir. Suyu, dren-den pompa ile çekmek gerekecektir. Islâh, sadece toprağın yıkanması ile mümkündür. Toprakta jips mevcut olduğu için toprak ıslâh maddesine ihtiyaç yoktur. Fazla kış yağışları sebebiyle, 2 km. lik kum tepelikleri, deniz suyunun istilâsına karşı bir su maniası vazifesini görecektir.

Aksu ve Köprü projeleri yeni sulanan arazileri: Bu arazilerin çoğu, taşkın ovasının üzerindedir; topoğrafyaları veya bazı kısımlarındaki çakıllı toprakları sebebiyle 5 ve 6 ncı toprak sınıflarına dahildirler. Bu bölgenin iyi toprağına sahip arazilerinde fazla gelir sağlayan narenciye yetiştirilmelidir (8). Taşkın mntıklarında narenciye ekimi, toprak yüzeyi ve toprak altı drenajı yapılmadıkça daima tehlikeli olacaktır.

Yüksek irtifadaki bu topraklarda kireç muhtevası az olmak ve bu suretle fazla kireçli topraklarda vâki «iren chlorosis» ve diğer arazlardan sakınmalıdır.

Hafif ve çakıllı topraklarda nemi muhafaza edebilen badem ve zeytin ağaçları dikilmelidir.

Kuzey - Güney bölgesi: Takriben 1.000 m. irtifada olan bu bölgede, Eğridir Gölü civarında yedi ayrı projeye dâhil 20.000 hektarlık sahanın sulama çalışmalarını developpe etmek üzere bir proje tatbik edilmektedir. Daha yüksek irtifalardaki arazilerin bir kısmının sulanması için su 47 m. yüksekliğe çıkarılacaktır. Bu bölgede yağış 400 ile 600 mm. arasındadır; bunun % 50 kadarı Aralık'tan Mart'a kadar olan devreye, 25-50 mm. ise Nisan, Mayıs ve Haziran aylarına isabet etmektedir.

Bu bölge müşavir tarafından ziyaret edilmemiştir; fakat DSİ ve TOPRAKSU temsilcilerinin de iştirak ettiği Antalya'daki FAO grubu ile iki toplantı yapılmıştır; bu toplantılarda, projeler teferruatlı olarak müzakere edilmiştir. Verilen malûmat ve müşavirin zamanının tahditli oluşu sebebiyle, bu projenin bazı cephelerinin dikkatle gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Bu bölgedeki dağınık arazilere su tevzii fazla masraflı olduğu için, sadece fazla gelir getiren mahsulün ekilmesi lâzımdır. Bu cümleden olarak elma istihsalı için 2.000 hektarlık sahanın ayrılması düşünülmektedir, fakat elma yetiştirilen saha genişletilince, fiyatlar muhtemelen düşecektir.

Hakikatte elma, sulamaya ihtiyaç olmayan fazla yağışlı bölgelerde yetiştirilebilir. Mamafih, sulamayla istihsal ve kalite artmaktadır. Mahallî pazarın mahdut oluşu ve daha geniş pazarlara nakil imkânlarının az oluşu sebebiyle erik, kayısı, kiraz, şeftali gibi yumuşak meyvelerin yetiştirilmesi düşünülmemelidir. Ham koparılıp olgunlaşması beklenebilen bazı armut çeşitleri yetiştirilebilir.

Şerek pancarı yetiştirilen saha 1000 hektara indirilecektir. Bu mahsul yaz sulamasını gerektirir. Sebze yetiştirilen sahalar da, büyük şehirlere nakil imkânlarının yetersizliği sebebiyle tahdit edilecektir. Bu bölgedeki arazilerin çoğunda buğday ziraati yapılacaktır; sulama yoluyla istihsalde bir artış olup olmayacağı şimdiden bilinemez. Bu mevzuda kurak geçen yıllar rol oynamacaktır. 400 ile 600 mm. yağış ve Nisandan Hazirana kadar normal yağmur mevcut olursa buğday sulamayı gerektirmez. Biri sonbaharda, ikisi de ilkbaharda olmak üzere buğday mahsulünün 3 defa sulanması muhtemel olarak her defasında 100 - 150 mm. derinlikte su verilmesini icap ettirir ki, bu da toprakta su göllenmesi, tuzların birikmesi ve drenaj gibi ciddi problemler yaratacaktır. Hükûmet uzun süreli olarak masrafları ödemeyi deruhte etmedikçe, bu projenin tekrar gözden geçirilmesi lâzımdır.

VI — İZMİR VE CIVARI

Menemen Ovasının Drenaj ve Islahı. Bu bölge, Menemen kazasının batısında Ege Denizine akan Gediz Nehrinin deltasında yer almaktadır. Arazinin genel meyili, doğudan batıya doğrudur. Doğu kısmı (takriben bütün bölgenin yarısı) açılmış olan veya açılmakta olan açık hendeklere cazibe akışı ile drenlenmektedir. Daha alçakta olan batı kısmı pompajla drenlenmelidir. Batı kısmında daha ziyade pamuk ekilmektedir; halén elde edilecek mahsulün, tuzluluk bir problem haline gelip bazı tarlalar terk edilmeden öncesine ait mahsulün hemen yarısı olacağı tahmin edilmektedir. Pompaj drenajı fikrine karşı bir mukavemet görülmektedir. Fakat drenaja en kısa zamanda başlanılmaz ise, bütün bölge herhangi bir mahsul yetiştiremeyecek kadar tuzlu olacaktır.

Sulama suyunun sadece pek az bir kısmını ve yağışın az bir yüzdesini teşkil eden drenaj suyunun, bu produktivitesi tabii olarak yüksek bölgede ziraatin gerilemesini önlemek maksadıyla sadece 2 ile 3 metre yükselmesi, daha fazla irtifalara sulama suyunun çok daha fazla olan miktarının tulumba ile çekilmesine karşılık daha az masraflı olacaktır.

Genel olarak, toprak yapısı 90 cm. derinliğe kadar siltli kildir ve bu derinlikten itibaren çok hafif kumlu tınlı toprak başlar. Hidrolik tetkikler permeabilitenin yüksek olduğunu göstermektedir. Künk ve açık hendek drenleri kullanılarak bazı ıslâh denemeleri yapılmıştır (9). Bu dene-

me neticesinde ve alt toprağın permeabilitesine göre, bölgenin mühim bir kısmının ıslâhı için açık hendek drenleri kâfi gelecektir; ancak, drenaj hendeklerinin takriben 2 metre derinlikte olması ve sık sık kontrol edilmesi gerekir. Drenaj hendekleri arasında kalan sahalarda, ıslâhatı müteakip birkaç yıl sonra ve tuzluluk durumunun tetkikiyle hiçbir gelişme görülmezse, bu takdirde tersiyer hendekler veya drenaj künkleri inşası düşünülmalıdır.

Çeltik, daha önce de belirtildiği gibi, mükemmel bir ıslâh mahsulüdür, fakat permeabilite yüksek olduğu takdirde, tuzlar toprak sathının 1 m. derinliğine kadar izale edildikten sonra çeltik ziraatine son verilmelidir. Bir başka metod da yağmur suyu ile birlikte 40-100 cm. derinlikte sulama suyunu havi basinler veya tavalarda taşkın yoluyla toprağın yıkanması ve bilâhare pamuk veya başka bir tuza mukavim mahsulün ekilmesidir. Arazi yıkanmadan önce tesviye edilmelidir. (Konya - Çumra ovası bahsindeki arazi meyillendirmeye bakınız). Mahsulün ihtiyacından fazla su, yeraltı topraklarının tuzunun yıkanmasına devam edilmek üzere tatbik edilmelidir.

Bölgenin topraklarının kimyevî analizi, tuzlu, tuzlu-alkali ve tuzlu olmayan-alkali toprakların mevcudiyetini ortaya koymuştur. Tecrübî çalışma esasına göre (10) bu topraklar, toprak ıslâh maddesine ihtiyaç olmaksızın ıslâh edilebilirler. Toprak yüzeyinin eriyebilen tuzlardan yıkanmasını müteakip, enfiltrasyon nispetleri son derece düşük olduğu takdirde, mübadele kompleksindeki sodyumu toprakta dağıtarak ıslâhatın tamamlanması için jips ilâvesi faydalı olacaktır.

Sodyumun yerinin doldurulmasında jipsin, kalsiyumunun, toprak tuzunun fazla olduğu ıslâhattan önceki devrede tatbikinden ziyade, ıslâhatın bu safhasında tatbiki daha müessir olacaktır. Dekara takriben 500-1000 kg. jips tatbik edilmelidir.

Gediz nehrinin sulama suyu % 75'i kalsiyum ve magnezyum olan total tuzun 5-7 meg/1'ini ihtiva eder. Dekara tatbik edilecek 1 metre derinlikteki sulama suyu takriben 275-400 kg. kalsiyum ve magnezyum tuzları ihtiva edecektir. Toprak permeabilitesi devam ettirilebilirse sudaki bu iki değerli (divalent) tuzlar, sodik toprakları ıslâh edecektir.

Islâhın ilk bir iki yılında, toprağa fazla miktarda su geçirmek ve drenaj akışını boşaltarak extra tulumbalar kullanmak gerekir. Islâh süresince, kış yağışları arazi üzerinden gönderilmeli ve bu müddet zarfında yağışın sağladığı yıkama fırsatından faydalanmak üzere drenaj tulumbaları çalıştırılmalıdır. Islâh çalışmaları tamamlanmak üzereyken ve iyi sulama metodları kullanıldığı takdirde drenaj suyu, tatbik edilen sulama suyunun % 20-30'unu teşkil edecektir. Müteakiben, sadece yaz mahsulü

yetiştirildiği takdirde drenaj için kış pompajına ihtiyaç yoktur. Kış yağmurları başlayınca kadar toprakta mevcut nem hemen hemen tükenmiş olacaktır. Pamuk için en son sulama tarihi Ağustos sonu veya Eylül başı olacaktır. Yağışın mühim bir kısmı toprağı ıslatmak için kullanılmalı, geri kalan yüzey-akışı halinde akıtılmalıdır. Mart ayı başlarında ilk olarak fazla suyu boşaltmak için tulumbalar çalıştırılmalı, Nisan ayında veya sonraları yaz mahsulü ekilmelidir. Bu çeşit bir teknik, birçok nebatın kök bölgesinde tuz muvazenesini muhafaza edecektir.

Menemen ovası sulama kanalları: Bu astarsız kanallardaki su kaybı ovaya verilen total suyun % 30'u veya daha fazlasını teşkil etmektedir. Bunun bir kısmı, ovanın alçak kısımlarında drenlenmelidir. Kanallar eskimiş durumdadır; hükümet bunların tamiri işini deruhte etmelidir. Bazı kısımlarında sulamaya ihtiyaç kalmaması için, bu kanalların irtifaları arttırılmalı ve sızıntı nispeti yüksek olduğu takdirde astarlanmalıdır.

TOPRAKSU, Menemen Deneme İstasyonu ve İzmir Üniversitesi Ziraat Araştırma İstasyonu arasında işbirliği: Bu iki istasyona yapılan ziyaret pek kısa olmuşsa da, araştırma ve deneme çalışmalarında bazı yenilikler yapılması ihtiyacı derhal göze çarpmıştır. Meselâ, Menemen'deki istasyonda, 80 adet «dysimetre», «consumptive» tetkiklerde kullanılmaya uygun olmaktan ziyade, bitki beslenmesi, bitkilerin tuza mukavimlikleri veya taban altı suyu tetkiklerinde kullanılmaya müsaittir. Buna mukabil Üniversite İstasyonunda, çalışmaları ile pek ilgisi olmayan «consumptive» kullanılması tetkiklerinde faydalı olacak iyi bir tesis vardır. Projelerde olmasa dahi, tarla çalışmalarında, bu iki istasyon arasında işbirliği yapılmalıdır. Meselâ, Üniversite İstasyonu daha nazarî ve esas teşkil eden problemler üzerinde, Menemen İstasyonu iş, tuzlu toprakların ıslahı (9), muhtelif nebatlara ait sulama denemeleri, deneme türleri ve gübre denemeleri (10) gibi tarla araştırma ve tatbikî problemler üzerinde çalışmaktadırlar. Yılda, hiç olmazsa bir defa müşterek bir seminer tertip edilmeli ve her iki istasyonun çalışmaları tetkik edilmelidir.

REFERANSLAR

- 1 — Satış sulaması için arazi meyillendirilmesi.
- 2 — Jips ve diğer sülfür maddeleri.
- 3 — Meyvelik sulamasında Kontur - Tava metodu
- 4 — Orta - dik meyilli yamaçlarda kontur ekim ve sulama.
- 5 — Dik meyilli arazilerde su ve toprağı korumak üzere tatbik edilen sulama metodları.
- 6 — Sulu otlakların amenajmanı.
- 7 — Sulanmış arazinin drenajı.
- 8 — Meyve bahçelerinin sulama ve kùltivasyon esasları.
- 9 — Menemen ovasında arazi ıslahı için kùnk drenler.
- 10 — Menemen Sulama Deneme İstasyonunun organizasyonu ve tarla faaliyetleri.

DÜNYA YAŞ ÜZÜM DURUMU ve İNGİLTERE PİYASASINA İHRAÇ İMKÂNLARIMIZ

**Hazırlayan:
İngiltere Ticaret Ataşesi**

İngiltere Ticaret Ataşemiz tarafından hazırlanan bu raporda, dünya yaş üzüm durumu detaylı olarak incelenmekte ve Türkiye'nin İngiltere'ye yaş üzüm ihraç imkânları araştırılmaktadır.

İyi bir inceleme konusu olan raporda bu sahada geniş şekilde teknik bilgi verilmektedir.

Genel durum

Dünya yaş üzüm rekolteleri son seneler zarfında harp öncesi seviyesini aşmış bulunmaktadır. Bilhassa Doğu Avrupa memleketlerinde daha geniş sahanın bağcılığa tahsisi neticesi istihsal biraz daha artma istidadı göstermektedir. Halen dünya yıllık yaş üzüm istihsali 40 milyon tonla mutedil iklimde yetişen diğer bütün meyveler istihsalinin fevkine çıkmaktadır. Mahsulün büyük bir kısmı şarap imalâtında kullanılmaktadır. Kurutma ameliyesi ehemmiyetini gittikçe kaybetmekte ve ancak teknil istihsalin % 7'sine tekabül etmektedir. Bununla beraber memleketimiz de dâhil olmak üzere Avustralya, B. Amerika, Yunanistan ve İran'da kurutma önemli bir yer tutmaktadır. Diğer taraftan yaş üzüm olarak istihlâk gittikçe gelişmekte olduğundan, sofralık cinslerin yetiştirilmesine ehemmiyet verilmektedir. Milletlerarası ticaret ise yaş üzümlerde harp öncesine ve kuru üzüme kıyasen belirli bir terakki kaydetmiş bulunmaktadır.

Dünya ekim sahası

Üzüm istihsali daha ziyade Akdeniz memleketlerinde yapılmaktadır. Nitekim 1959 yılına ait rakkamların (en son) tetkikinde, takriben 23 milyon Akr'lık teknil dünya bağlarının 17.5 milyon Akr'lık kısmının Akdeniz havzasında bulunduğu görülür. Gerçi bu memleketlerdeki sahalalar son yıllarda, memleketimizde 1959 senesinde vuku bulan artışa rağmen, istikrarlı bir seviyede tutunmuşsa da Sovyet Rusya ve diğer Doğu Avrupa memleketlerinde yeni sahalaların bağ dikimine tefriki neticesi umumi rakkam büyük artış göstermiş olup 1965 yılında 25 milyon akr'a ulaşacağı hesaplanmaktadır. Kaldığı yeni bağlar yüksek randımanlı sahalarda tesis edilmekte ve karışık ekim usulü yavaş yavaş terkedilmektedir.

Alınan haberlere göre, Sovyet Rusya 1965 yılına kadar bağ sahasını 4.5 milyon akr'a çıkarmak tasavvurundadır. Bulgaristan, Macaristan ve Romanya'daki artışın ise 1.9 milyon akr seviyesinde olacağı, 1965 yılı he-

definin % 60 nispetinde bir artış temini istikametinde geliştiği anlaşılmaktadır. Son beş yıl zarfında Sovyet Rusya'da bağcılığın iki misli bir artış gösterdiği ve 1959 senesinde % 40'ının fiilen mahsul vermeğe başladığı bildirilmektedir. Bulgaristan, Macaristan ve Romanya'da ise hem eski bağlar sökülerek yenilemekte ve hem de yeni sahalara bağ dikimine tahsis edilmektedir. Romanya'da bilhassa sofralık üzüme ehemmiyet verildiği müşahade olunmaktadır. 1965 yılında 750.000 akr'ı bulacak bağlardan 1.400.000 ton yaş üzüm elde edileceği ve bunun üçte birinin (1/3) sofralık üzüm olacağı hesaplanmaktadır.

Birleşik Amerika'da ise İkinci Dünya Harbini takip eden yıllarda bağcılık gerilemiştir. Nitekim 1959 yılında mahsul veren saha on yıl öncesine nazaran % 80 noksanlık göstermekte idi. Mamafih 1958 senesinde vaziyet değişmiş ve 1959 yılında kaydedilen inkişafla Kaliforniya'da bağ sahası 416.000 akr'ı bulmuştur. Bunun ancak % 30'unun şaraplık üzüme tefrik edildiği anlaşılmaktadır.

Batı Avrupa memleketleri ile Kuzey Afrika'da ise bağ dikimi takyide tabi tutulmakta ve hattâ imkân varsa başka bir mahsul yetiştirilmesi ile de mükellef kılınmaktadır. Ayrıca bağların sökülüp başka mahsul ekilmesi için subvansiyonlar dahi verilmiştir. Ancak bütün bu tedbirlerin tesirleri umumiyetle ehemmiyetsiz olmuştur. İspanya buna misal olarak gösterilebilir. Filhakika 1959 yılında bağ sahasında bir miktar artış kaydedildiği anlaşılmaktadır. Fransa'da «phylloxera» hastalığı büyük tahribat yapmış ve Charentais cinsi üzüm mahsulünde bilhassa bir tenezzüle sebebiyet vermiştir. Bununla beraber 1961 yılında sofralık üzüm sahasında % 20 nispetinde bir artma yapılması programlaştırılmıştır. İtalya'da karışık ekim yerine ihtisaslaşmış ziraate önem verilmiş, yeni üzüm sahaları tesis edilmiş ve bazı mıntakalarda randıman hemen iki misline yükselmiştir. Tunus'da harpten önce 100.000 akr'lık saha üzerinde karar kılınmıştı, fakat «phylloxera» hastalığının yaptığı tahribat dolayısıyla son senelerde yeni bağ sahalarının tesisi cihetine gidilmiştir. Fas'da bağ dikimi 1956 yılındanberi menedilmiştir, ki bu tarihte bağ sahasının 150.000 akr olarak kararlaştırılmıştır. Commonwealth memleketlerinden başlıca müstahsiller arasında olan Avustralya'da son yıllarda bağ dikiminde pek fazla değişiklik kaydedilmemekle beraber rekoltelerin büyük temevvüçler gösterdiği, Güney Afrika'da ise sahanın genişletilmesine rağmen gayri müsait hava şartları neticesi rekoltelerde aynı inkişaf seyrinin temin edilemediği anlaşılmaktadır.

Başlıca müstahsil memleketler bağ dikim sahaları 1938-1959 yılları itibarıyla ve mukayeseli bir şekilde aşağıdaki tabloda tesbit edilmiştir:

Memleketler	(Bin akr olarak)						
	1938	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Avustralya	127	138	136	135	132	131	131
Cenubî Afrika	116	160	165	170	175	180	180
Kıbrıs	124	90	90	74	73	75	75
İtalya	4,200	4,370	4,340	4,360	4,370	4,390	4,430
Fransa	3,855	3,746	3,686	3,603	3,626	3,603	3,620
İspanya	3,600	3,919	3,936	3,980	4,048	3,936	4,013
Portekiz	850	730	740	770	780	790	790
Yunanistan	670	570	570	570	580	550	550
Yugoslavya	541	677	692	675	670	670	670
Batı Almanya	200	146	148	148	145	146	151
Avusturya	90	91	92	92	92	92	92
Romanya	510	539	526	549	556	593	590
Bulgaristan	280	370	361	361	390	408	430
Macaristan	260	573	498	483	483	492	500
Sovyet Rusya	1,000	1,200	1,200	1,200	1,490	1,870	2,350
Cezayir	996	988	980	959	929	930	930
Türkiye	927	1,705	1,747	1,754	1,836	1,754	1,938
Suriye	151	173	175	178	171	173	168
Tunus	114	104	103	102	102	102	102
Fas	84	141	143	119	170	140	140
Amerika B. D.	499	500	485	485	475	475	480
Arjantin	332	511	528	534	553	551	580
Şili	220	250	250	270	270	270	270
Brezilya	60	111	119	124	133	138	151
<i>Yekûn</i>	<i>19,806</i>	<i>21,802</i>	<i>21,710</i>	<i>21,695</i>	<i>22,249</i>	<i>22,459</i>	<i>23,331</i>

Dünya üzüm istihsali

Başlıca müstahsil memleketlerden birçoğu resmî istihsal rakkamları neşretmemekle beraber, umumî bir tahmin suretiyle bazı rakkamlar çıkarılmaktadır. Commonwealth memleketlerinin 1959 yılı istihsali 1,2 milyon ton seviyesini bulmuşsa da Avusturalya ve Kanada'da randıman düşmüş, Güney Afrika'da bir değişiklik görülmemiş ve 1956 yılının rekor seviyesine ulaşamamıştır.

Avrupa'nın üzüm istihsali ise 1959 yılında, dikim ve bakımdaki gelişme, haşaratla mücadele ve yeni tesis edilen bağlar için daha mümbit sahalara seçimi neticesinde umumiyetle vasatın üstünde olmuştur. Mafih Fransa 1955 yılındanberi en büyük rekolteyi elde etmiş, diğer bir kısım memleketlerde ise yağmur tahribatı dolayısıyla İtalya, İspanya, Yu-

goslavya ve Doğu Avrupa memleketlerinde bir evvelki yılın büyük rekoltelerinin dününde kalınmış, Yunanistan ve Portekiz'de de pek az değişiklik husule gelmiştir. Buna mukabil Cezayir istihsalinde belirli bir artış kaydedildiği, Arjantin rekoltésinin de keza inkişaf gösterdiği, sahadaki tenezzüle rağmen randımandaki artış neticesi B. Amerika'da beher akr'dan 6.4 tonluk mahsul alınmak suretiyle 1955 yılındanberi en büyük rekolte idrak edildiği anlaşılmaktadır.

Başlıca müstahsil memleketlerin üzüm rekolteleri 1934-38 ortalaması ve 1954-1959 yılları itibarıyla ve mukayeseli olarak şöyledir:

<i>Müstahsil memleketlerin üzüm rekolteleri (1000 ton olarak):</i>							
1934-38							
<i>Memleketler</i>	<i>ortalaması</i>	<i>1954</i>	<i>1955</i>	<i>1956</i>	<i>1957</i>	<i>1958</i>	<i>1959</i>
Commonwealth :							
Avusturalya	400	539	468	378	495	550	537
Cenubî Afrika	280	520	560	620	550	560	560
Kıbrıs	52	75	90	88	90	69	70
Kanada	19	40	42	36	31	47	32
Diğer memleketler :							
Fransa	8,200	8,000	8,000	6,700	4,300	6,200	7,700
İtalya	5,927	7,950	9,131	9,735	6,791	10,435	9,997
İspanya	3,180	2,940	2,760	3,380	2,800	3,120	2,730
Portekiz	1,165	1,600	1,500	1,500	1,300	1,100	1,100
Yunanistan	1,300	1,200	1,100	1,200	1,400	1,100	1,100
Yugoslavya	693	577	1,132	646	893	1,171	939
Romanya	1,034	762	1,092	569	868	1,151	955
Bulgaristan	480	423	505	393	564	824	650
Macaristan	518	322	552	392	527	876	555
Sovyet Rusya	1,440	1,200	1,200	1,234	1,423	1,520	1,500
Cezayir	2,600	2,500	1,900	2,400	2,000	1,800	2,400
Türkiye	1,274	2,212	1,865	2,565	1,978	2,945	3,174
Suriye	170	253	203	191	237	197	215
Amerika B. D.	2,095	2,288	2,894	2,600	2,320	2,702	2,803
Arjantin	1,500	1,477	2,507	1,803	1,249	1,644	1,700
Brezilya	200	298	293	352	391	390	369
Commonwealth Y. :	751	1,174	1,160	1,122	1,166	1,226	1,199
Avrupa Yekûnu :	23,937	24,974	26,972	25,749	20,866	27,497	27,226
Diğerleri Yek. :	7,839	9,028	9,662	9,911	8,175	9,678	10,661
Umumî Toplam :	32,527	35,176	37,794	36,782	30,207	38,401	39,086

1960 yılı Avrupa üzüm istihsal tahminleri ise İtalya ve Yunanistan'da büyük bir gerileme vuku bulduğunu, Fransa'da bir evvelki yılın fevkinde bir mahsul alındığını, İspanya rekoltesinin kalite itibariyle iyi olmakla beraber aynı seviyede kaldığını, Cezayir istihsalinin ise azaldığını göstermektedir.

Güney Afrika'da hava şartlarının pek müsait gitmesi neticesi 1960 yılında rekor bir mahsul idrak edildiği, Avusturalya'da aksine düşük bir istihsal yapıldığı, B. Amerika'da rekolte vasatın üstünde olmakla beraber randımandaki düşüklük dolayısıyla 1959 yılına kıyasen % 4 bir noksanlık husule geldiği tesbit edilmiştir.

Sofralık Üzüm İstihsal ve İstihlâki

Birçok memleketlerin sofralık üzüm istihsalâtına ait resmî istatistikler temin edilebilmekte ise de, bu üzümlerin de şarap imalâtında kullanılması ve çekirdekli cinslerin taze olarak yenilmesi dolayısıyla yaş üzüm istihlâk rakamları bu tahminlerden oldukça farklı neticeler vermektedir. Yaş üzüm istihlâki gittikçe gelişmektedir. Hususiyle Güney Afrika, İtalya, Fransa, İspanya, Yugoslavya ve memleketimiz gibi müstahsil memleketlerde bu artış bâriz bir hal almıştır. Müstehlik memleketlerden en fazla istihlâk eden İsviçre'dir. Batı Almanya, Norveç, Avusturya ve İsveç ise beher şahıs için hemen 5 librenin üstünde sofralık üzüm ithal etmektedirler. İthalâtçı memleketlerin birçoğu da her sene beher şahıs için aşağı yukarı 2 libreye yakın ithalât yapmaktadırlar.

1959 yılında sofralık üzüm istihsalı Fransa'da yükselmiş, bir kısım şarap imaline tefrik edilmiş, İspanya'da da aynı inkişaf görülmüştür. İtalya'da istihsal azalmış, fakat 345,000 ton şaraplık üzüm taze olarak yenildiğinden 1958 rakamının fevkine çıkmıştır. Yugoslavya ve Yunanistan'da sofralık üzüm istihsalinde düşüş kaydedilmiş, B. Amerika ve diğer müstahsil memleketlerde pek az değişiklik olmuştur. Cezayir'de istihsalin 25.000 ton seviyesinde idrak edildiği, fakat tekmiil yaş üzüm istihlâkinin 90.000 tonu bulduğu, Sovyet Rusya'nın 1959 yılında 250.000 ton sofralık üzüm istihsal etmiş olduğu bildirilmektedir.

Başlıca müstahsil memleketler sofralık üzüm istihsal rakamları 1938-1959 yılları itibariyle ve mukayeseli olarak aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Memleketler	(1000 ton olarak)						
	1938	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Commonwealth :							
Güney Afrika	22	50	50	55	55	55	55
Avustralya	15	15	15	12	16	18	18
Kıbrıs	9	15	15	15	15	13	18
Diğer memleketler :							
İtalya	329	593	642	700	575	795	853
Türkiye	300	430	509	615	590	650	650
Fransa	130	238	251	207	154	209	226
İspanya	150	284	199	241	210	229	260
Bulgaristan	100	67	105	77	95	166	128
Yunanistan	85	129	92	116	113	118	100
Yugoslavya	70	96	213	113	176	226	182
Çekoslovakya	65	67	71	33	69	93	90
Portekiz	60	65	65	60	50	48	45
Macaristan	35	48	57	53	67	80	52
Hollanda	20	12	11	10	9	10	9
Belçika	10	12	11	12	12	13	13
Amerika B. D.	326	479	524	483	465	470	470
Arjantin	260	114	120	100	70	70	70
Cezayir	16	27	22	28	23	25	25
Y e k ü n	2,002	2,741	2,972	2,930	2,764	3,288	3,264

Dünya Üzüm İhracatı

1959 yılı dünya yaş üzüm ihracatında, en büyük ihracatçı İtalya'dan sevkiyatın azalması neticesi, hafif bir gerileme kaydedilmiştir. Fakat Bulgaristan, İspanya, B. Amerika ve Fransa'dan ihracat inkişaf göstermiştir.

Tekmil dünya ihracatının %6 sına tekabül eden Commonwealth ihracatı ise Güney Afrika ve Kıbrıs'dan vâki sevkiyatın fazlalığına rağmen gerilemiştir. Büyük kısmı şaraplık olmak üzere B. Amerika'ya müteveccih Kanada yaş üzüm ihracatı 1959 yılında büyük düşüş göstermiştir.

Güney Afrika 1959 yılında 22 küsur bin ton ihracat yapmış olup hemen yarısını Barlinka cinsi teşkil etmiş ve diğer cinsler arasında da Alphonse Lavalley, Waltham Cross ve New Cross tipleri yer almıştır. Kıbrıs'tan da keza ihracat artmış, Sultana cinsi yanında Siyah ve Razaki cinsleri ehemmiyetli yer tutmuştur.

İtalyan Regina üzümleri Batı Almanya'da geniş bir piyasa bulmuş,

İspanya ise Ohanes ve Huelva gibi son turfanda cinslerini sevketmiştir. İhracat İngiltere ve bilhassa diğer cinslerle birlikte büyük mikyasta Batı Almanya'ya yapılmıştır. Fransa ihracatının dörtte birini (1/4) Gros Vert üzümünün teşkil ettiği, rekoltenin üçte birine (1/3) ekabül eden Chasselos cinsi ise daha ziyade iç piyasada istihlâk edilmiştir. Yunan Sultana ve Razaki üzümleri en fazla Batı Almanya'ya sevkedilmiş, İngiltere ve İskandinav memleketleri ikinci derece piyasalar olmuştur. Diğer taraftan Yugoslavya büyük mikyasta Muscat, Macaristan Chasselas ve Othello ve Bulgaristan Bolgar cinsi üzüm ihracatında bulunmuş, Belçika ve Hollanda'nın serde yetişen üzümünün ehemmiyet derecesi küçük olmuştur.

1938-1959 yılları başlıca memleketler yaş üzüm ihracatı şöyle bir seyir takip etmiştir:

Memleketler	(1000 ton olarak)						
	1938	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Commonwealth:							
Güney Afrika	10.1	18.6	19.0	21.0	20.3	20.2	22.7
Avustralya	1.7	1.3	1.6	1.1	1.1	1.3	1.3
Kıbrıs	1.1	2.8	3.3	2.5	3.4	2.7	4.2
Manş Adaları	0.7	0.5	0.3	0.2	0.4	0.2	0.2
Kanada	—	14.9	12.2	5.3	1.6	7.1	2.1
Diğer memleketler:							
Bulgaristan	56.7	42.8	30.3	51.8	45.6	97.3	87.8
İtalya	27.9	59.6	84.0	126.8	95.1	168.0	118.7
Fransa	12.6	40.4	38.9	23.4	9.7	9.1	30.1
Yunanistan	10.5	16.4	10.4	14.9	19.6	13.4	17.8
Hollanda	10.0	4.3	3.7	2.9	2.7	2.0	2.4
İspanya	9.0	47.1	42.8	62.0	49.5	45.5	56.0
Macaristan	8.9	9.6	13.2	17.4	12.8	21.3	15.0
Portekiz	5.0	0.6	1.2	0.9	0.8	0.7	0.4
Yugoslavya	3.8	4.8	6.1	5.9	10.7	10.5	11.2
Belçika	1.8	0.5	0.5	0.8	1.2	1.4	1.4
Amerika B. D.	35.8	52.7	60.8	68.3	68.3	74.2	79.8
Cezayir	11.6	5.5	3.6	5.6	5.7	4.9	3.9
Arjantin	8.2	3.8	5.7	4.6	4.7	6.7	4.6
Suriye (a)	2.3	5.0	4.8	5.5	5.8	1.8	6.5
Şili	1.2	2.0	2.4	4.2	4.7	5.1	5.0
T o p l a m	218.5	332.2	344.8	425.1	363.7	493.4	471.1

(a) Lübnan dahil (1938 de).

İhracatın Dağılışı

Güney Afrika üzümleri daha ziyade İngiltere'ye sevk edilmiş ve bu arada 1959 yılında Avrupa piyasalarına da sevkîyatta da belirli bir artış husule gelmiştir. Birleşik Amerika'nın ihracatının büyük kısmı Kanada'ya yapılmış, küçük mahreçler arasında Venezüella en önemlisini teşkil etmiş ve İngiltere'ye satışlarda artmıştır. Batı Almanya, İspanya ihracatının %40'ını almış, İngiltere'ye sevkîyat da keza fazlalaşmıştır. İtalya'nın 1959 yılı yaş üzüm ihracatı gerçi 1958 senesi seviyesine ulaşmamışsa da Batı Almanya yine en büyük alıcı olmuş, İsviçre, Avusturya, İsveç ve İngiltere ise tâli derecede alıcılar arasında yer almıştır. Fransa'dan vâki ihracattaki artış İtalyan sevkîyatındaki düşüklüğü telâfi etmiştir.

Beş büyük müstahsil memleketin 1958 ve 1959 yılları ihracatının dağılışı şöyledir :

	(Bin ton olarak)									
	Güney Afrika		Amerika B.D.		İspanya		İtalya		Fransa	
	1958	1959	1958	1959	1958	1959	1958	1959	1958	1959
B. Krallık	14.9	13.4	1.7	2.9	12.3	14.5	8.6	3.7	0.8	0.6
Kanada	0.1	—	55.6	62.3	—	—	—	—	—	—
Batı Almanya	0.6	2.3	—	—	13.8	23.4	123.1	88.6	5.3	24.3
İsviçre	—	—	—	—	6.0	4.6	14.7	10.6	2.6	4.5
Fransa	—	—	—	—	1.8	1.5	—	0.2	—	—
Avusturya	—	—	—	—	2.4	0.4	10.6	9.9	—	—
İsveç	1.2	2.2	1.9	0.9	1.5	2.5	8.8	5.3	—	—
Diğerleri	3.4	4.8	15.0	13.7	7.7	9.1	2.5	0.4	0.4	0.7
Y e k ü n	20.2	22.7	74.2	79.8	45.5	56.0	168.0	118.7	9.1	30.1

İhracat Ticaretindeki Mevkii

Yaşüzüm ihracatının tekml ihracata nisbeti umumiyetle %1 in altında kalmakla beraber İspanya, Fransa ve İtalya'da bu nisbet biraz üstündedir.

Dünya Yaş Üzüm İthalâtı

Dünya yaş üzüm ithalâtı, İngiltere, Batı Almanya, İsviçre, İsveç ve B. Amerika'ya vâki müvaridatın azalması neticesi 1959 yılında düşmüştür. Buna mukabil Kanada, Avusturya ve Finlandiya'nın mübayaaları artmış, Doğu Almanya ise gelişen bir piyasa olmuştur. Büyük kısmını Batı Almanya mübayaalarının teşkil ettiği Müsterek Pazar memleketleri ithalâtı 1959 senesinde %10 bir tenezzül kaydederek 175.000 tona inmiştir. İtalya'dan sevkîyat azalmış, fakat Fransa, İspanya, Yunanistan ve

Güney Afrika'dan bu piyasaya ihracat artmıştır. Son üç memleket ithalâtı Müşterek Pazar iç târifelerinde Ocak 1959 tarihinde yapılan ilk indirimlerden faydalanmamışsa da Yunanistan'ın iltihakı kesinleştiği takdirde bu indirimden istifade edecektir.

1938-1959 yılları memleketler itibariyle yaş üzüm ithalâtı aşağıdaki tabloda derlenmiştir:

Memleketler	(1000 ton olarak)						
	1938	1954	1955	1956	1957	1958	1959
Commonwealth :							
İngiltere	43.3	40.2	39.6	48.5	38.0	48.3	44.7
Kanada	13.7	45.1	49.6	57.6	58.6	62.6	69.9
Malaya	1.5	2.5	2.4	2.1	2.0	2.2	2.1
Hong Kong	—	—	2.1	1.1	1.0	1.6	1.7
İrlanda Cumhuriyeti	0.5	0.9	1.0	0.6	0.6	0.6	1.1
Diğer memleketler :							
Batı Almanya	89.1	101.1	118.8	149.9	130.5	186.2	170.7
Doğu Almanya	—	24.3	—	17.3	19.7	29.8	34.0
Fransa	12.7	8.4	5.9	10.2	8.7	7.1	4.9
İsviçre	11.0	17.3	17.4	23.9	20.9	22.9	20.1
Avusturya	9.7	7.8	9.8	15.4	11.6	16.8	17.8
İsveç	4.0	11.2	12.2	12.9	10.9	16.6	14.5
Norveç	1.4	1.4	0.5	8.9	8.8	7.5	7.2
Finlandiya	0.8	1.0	2.0	1.8	1.5	1.8	5.8
Danimarka	0.5	2.4	3.0	2.8	1.9	3.4	3.3
Sovyet Rusya	—	—	6.4	13.6	19.6	37.6	33.7
Belçika	—	0.4	0.4	0.3	0.3	0.6	0.4
Amerika B. D.	6.8	21.2	18.2	13.4	8.4	15.5	10.0
Mısır	5.2	0.9	0.6	0.2	0.4	—	0.1
Brezilya	3.1	4.7	5.8	2.9	1.8	0.6	1.2
Filipin'ler	1.5	1.6	1.8	1.4	1.4	0.6	0.5
Küba	1.4	2.1	1.6	2.1	1.8	1.7	2.0
Venezüella	0.3	3.9	4.7	4.0	4.8	5.1	5.4
Lübnan	—	4.6	6.5	6.4	6.6	0.5	5.3
Ye k ü n	206.5	303.0	310.3	397.3	359.8	469.6	456.4

Batı Almanya, İngiltere, İsviçre ve İsveç'e ithalât lisansa tâbi olmakla beraber, Norveç liberal bir lisans politikası takip etmiş, Danimarka, Belçika ve Hollanda'da ise ithalât liberasyon listesi dışında bırakılmıştır.

Dünya yaş üzüm durumunun yukarıda ana hatlarıyla kısaca tesbit ve izah etmiş bulunuyoruz. Verilen rakamlar ve izahat 1959 sonuna kadar olan devreyi kavramakta ise de mevzuumuzu aydınlatacak bir mahiyet arz etmektedir.

Şimdi de vazifeli bulunduğumuz memleketi, yani İngiltere piyasasını daha teferruatlı bir şekilde tahlile çalışacak ve memleketimiz yaş üzümleri için ne gibi imkânlar bulunduğunu tesbit edeceğiz.

İngiltere Piyasası

İngiltere'nin İthalâtı:

Önce yukarıdaki devre, diğer bir ifade ile 1954-1960 yılları ithalâtını kısaca gözden geçirecek ve 1959-60 seneleri ithalâtını aylar itibariyle evvelki tablolara uygun olarak tesbit ettikten sonra yakın tarihlere ait rakamları daha etraflı bir tetkike tâbi tutacağız.

İngiltere'nin 1954-1960 yıllar yaş üzüm ithalâtı menşee memleketlere göre aşağıya dercedilmiştir.

Memleketler	(Bin ton olarak)						
	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Manş Adaları	0.2	0.3	0.2	0.2	0.2	a	a
Kıbrıs	2.5	2.8	2.2	2.8	2.3	3.8	4.1
Güney Afrika	13.5	14.4	14.9	13.4	14.8	13.7	16.2
Arjantin	—	—	0.4	0.1	0.5	—	—
Belçika	0.4	0.4	0.5	0.7	0.9	0.8	0.8
Fransa	—	0.4	0.5	0.1	0.7	0.6	1.5
Yunanistan	1.7	1.0	1.7	3.1	2.1	2.6	0.3
İtalya	6.0	5.0	5.2	3.1	8.3	3.1	5.9
Hollanda	1.4	1.3	1.1	0.9	0.7	0.6	0.6
Portekiz	—	0.5	0.4	0.4	0.4	0.2	0.2
İspanya	13.5	12.5	16.8	11.0	15.7	14.6	16.2
Amerika B. D.	—	0.5	3.2	1.2	1.1	3.3	3.1
Diğer memleketler	1.0	0.5	1.4	1.0	0.5	1.4	1.7
Bunun :							
Serde yetmişmiş	2.0	1.8	1.8	1.7	1.8	1.4	1.3
Diğerleri	38.2	37.8	46.7	36.3	46.5	43.3	49.4
Y e k û n	40.2	39.6	48.5	38.0	48.3	44.7	50.7

(a) Ocak 1959 tarihinden itibaren bu Adaların ticareti Birleşik Krallık dahili ticareti olarak sayılmaktadır.

Tablodaki rakamlardan 1959 yılı ithalâtında, İtalya, Güney Afrika ve İspanya'dan vâki müvaridatın azalması neticesi düşüş vuku bulduğu, B. Amerika, Kıbrıs ve Yunanistan'dan ithalâtın ise fazlaştığı, serde yetişen üzümler müvaridatında gerileme kaydedildiği müşahede edilmektedir.

Buna mukabil 1960 yılı ithalâtında bir evvelki yıla nazaran %14 nisbetinde bir artış husule gelmiştir.

İthalâtın bilhassa Güney Afrika, İspanya, İtalya, Fransa ve Kıbrıs menşelilerde arttığı, Yunanistan'dan vâki müvaridatın ise pek büyük düşüş gösterdiği müşahede edilmektedir.

Aylar İtibariyle İthalât:

İngiltere'nin 1959 ve 1960 yıllarına ait her cins yaş üzüm ithalâtı başlıca kaynaklar ve aylara göre aşağıdaki tabloda tesbit edilmiştir:

(1000 ton olarak)

Aylar	Serde yetişmiş		Güney Afrika		Diğerleri İspanya		İtalya		Diğer memleketler		Bütün cinsler yekünü	
	1959	1960	1959	1960	1959	1960	1959	1960	1959	1960	1959	1960
Ocak	0.1	0.1	0.3	0.3	0.4	0.1	—	—	0.9	0.9	1.7	1.4
Şubat	0.1	0.1	2.6	3.2	—	—	—	—	0.1	—	2.8	3.3
Mart	—	—	2.7	4.4	—	—	—	—	—	0.1	2.7	4.5
Nisan	—	—	3.1	4.8	—	—	—	—	—	—	3.1	4.8
Mayıs	—	—	3.7	2.5	—	—	—	—	—	0.1	3.7	2.6
Haziran	—	—	1.3	1.0	—	—	—	—	—	—	1.3	1.0
Temmuz	0.1	0.1	—	—	—	0.1	—	—	1.5	2.6	1.6	2.8
Ağustos	0.2	0.2	—	—	0.4	0.9	0.5	0.6	3.1	2.5	4.2	4.2
Eylül	0.2	0.2	—	—	1.1	1.2	1.8	2.8	2.2	1.7	5.3	5.9
Ekim	0.3	0.2	—	—	6.3	5.1	0.8	2.0	1.6	1.1	9.0	8.4
Kasım	0.2	0.2	—	—	4.1	5.0	0.1	0.4	1.3	1.0	5.7	6.6
Aralık	0.2	0.2	—	—	2.2	3.9	—	—	1.4	1.0	3.8	5.1
Y e k ü n	1.4	1.3	13.7	16.2	14.6	16.3	3.1	5.9	11.9	11.0	44.6	50.7

İthalâtı daha da yakın tarihler itibariyle gösterebilmek için İngiltere'nin 1961 yılı ilk üç (3) aylık ithalât rakamları son iki yıla mukayeseli olarak aşağıya çıkarılmıştır:

(CWT. olarak)
O c a k — M a r t

	1959	1960	1961
Güney Afrika	113,099	158,780	154,036
İrlanda Cumhuriyeti	77	1,198	374
Belçika	1,035	1,282	3,092
Hollanda	2,295	2,445	2,361
İspanya	8,694	1,348	18,068
Amerika B. D.	17,576	18,989	15,888
Diğer yabancı memleketler:	232	—	2,420
Y e k û n	143,008	184,042	196,239

İthalât tedricî bir yükselme göstermektedir.

1959-1960 yılları aylık ithalât ise daha teferruath bir şekilde ilişik (1) numaralı tabloda gösterilmiştir.

İngiltere'nin yaş üzüm ithalâtı menşе memleketler ve aylar itibariyle yukarıda tesbit edilmiş bulunmaktadır.

İthal Fıatları:

Muhtelif menşeli yaş üzümünün İngiltere'ye 1960 yılı ithal fiyatları aylar itibariyle aşağıya dercedilmiştir (Beher sandık ve tepsi için):

Aylar	Belçika		İspanya		Amerika		Hollanda		(Şilin ve peni olarak)		G.Afrika		Kıbrıs		Fransa		İtalya	
	S.	B.	S.	B.	S.	B.	S.	B.	S.	B.	S.	B.	S.	B.	S.	B.	S.	B.
Ocak	4/11	9/6	—	2/3	1/6	—	3/6	—	—	3/6	—	—	—	—	—	—	—	—
Şubat	5/5	—	—	—	1/8	—	3/8	—	3/5	2/5	—	—	—	—	—	—	—	—
Mart	—	—	—	—	—	—	—	—	1/9	1/8	—	—	—	—	—	—	—	—
Nisan	—	—	—	—	—	—	—	—	2/2	2/2	—	—	—	—	—	—	—	—
Mayıs	—	—	—	—	—	—	—	—	1/6	2/2	—	—	—	—	—	—	—	—
Haziran	5/7	—	—	—	—	—	—	—	2/0	2/4	—	—	—	—	—	—	—	—
Temmuz	5/2	7/0	—	—	—	—	—	4/8	—	—	1/9	—	—	—	—	—	—	—
Ağustos	3/9	4/2	1/3	1/2	—	—	3/11	—	—	—	1/1	1/5	—	—	—	—	—	1/4
Eylül	2/11	5/8	—	11	—	—	—	—	—	10	11	1/1	—	—	—	—	—	1/4
Ekim	3/1	6/10	—	1/3	—	—	2/6	—	—	—	—	1/3	—	—	—	—	—	1/6 1/3
Kasım	3/0	6/0	—	1/2	1/2	—	2/4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Aralık	3/8	7/4	—	1/6	1/4	—	2/8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

S. = Siyah B = Beyaz

Gümrük Resmî:

Yaş üzümünün İngiltere'ye ithalâtında tatbik olunan gümrük resimleri iki kategori altında devreler itibariyle aşağıdadır:

	Devre	Gümrük Resmi
Serde yetişenler	1 Şubat - 30 Haziran	£ 1.8.0 (Beher Cwt.si)
	1 Temmuz - 31 Ocak	%20
Diğerleri	1 Şubat - 30 Haziran	£0.14.0 (Beher Cwt.si)
	1 Temmuz - 31 Ocak	%10

Gümrük resimleri beher CWT başına olup Commonwealth menşeliler muafıdır.

Görülüyor ki İngiltere'nin serde yetişen üzümler dışındaki ithalâtı başlıca üç kaynaktan yapılmaktadır.

- a) Güney Afrika: Şubat - Haziran
- b) İtalya: Ağustos - Kasım
- c) İspanya: Ağustos - Ocak

Güney Afrika:

Güney Afrika üzümleri Şubat ayında İngiltere'ye gelmekte ve Haziran ayı içinde satış mağazalarında kaybolmaktadır. Bu devrede serde yetişen üzümlerden başkası bulunmadığından rahatça sürüm yapılmaktadır.

Cinsler: Çok çeşitli cinsleri olan Güney Afrika üzümlerinin başlıcaları şunlardır:

- Queen of the Vineyard : İnce kabuklu ve tatlı (muscat) rayihalı yumuşak, yeşil bir üzüm.
- Waltham Cross : Ekseriya iri taneli yeşil - kehribar renginde, diri (crisp) ve tatlı bir üzüm.
- Alphonse Lavalle : Tam mânasiyle siyah renkte, diri (crisp) ve tatlı.
- Barlinka : Alphonse Lavalle'e benzer, fakat biraz daha tatlı.
- New Cross : Yeşil, diri (crisp) ve tatlı olup dayanıklı bir üzümdür.
- Golden Hill, Almeria : Yekdiğerine benzeyen cinslerdir, fakat Golden Hill hafif iri tanelidir, ve daha erken olgunlaşmaktadır. Renkleri soluk yeşil - altın sarısı arasındadır, diri (crisp) ve tatlıdır.

Gross Colmar, Red ve White Hanepoot, Olivetti, Prune de Cazoul gibi daha az ehemmiyette cinsler de İngiltere piyasasında satılmaktadır.

Tasnif ve Ambalâjlı: Güney Afrika üzümleri «Choice» ve «Selected» diye iki kategoriye ayrılmaktadır. Bu menşeli üzümlerin ambalâjı İtalyan ve İspanya mallarına nazaran daha iyi vaziyettedir. Her salkım (küçük olduğu takdirde iki salkım) ayrı ayrı kâğıtlar içinde sarılmakta ve müteakiben sandıklara odun talaşı ile istif edilmektedir. Bilâhare sandık bir kapakla iyice çivilenmektedir. Ambalâjın her safhasında gerek kalite, gerekse net ağırlık bakımından dikkatli bir kontrol yapılmaktadır. Her sandığın asgarî (10) libre (net) üzüm ihtiva etmesine azamî itina gösterilmekte ve satış bu esas üzerinden tekemmül etmektedir.

Satış şekli: Güney Afrika'dan ihraç edilen üzümler, müstahsil adına satış ajanı olarak hareket eden «Deciduous Fruit Board» un kontrolü altındadır. Bu itibarla üzümlerin tasnifi, ambalâj ve sevkiyatı, mezkûr Board tarafından tesbit edilmiş esaslara göre yürütülmektedir.

Sandıklanmış üzümler sevkten önce soğutulmakta ve soğuk hava teribatlı anbarlar içinde ihraç edilmektedir.

Kap üzümlerinin İngiltere piyasasındaki satışları mezkûr Board tarafından tayin edilen distribütörlere komisyon esasından yapılmaktadır. Bu distribütörler grubu'nun sayısı kat'î olarak tesbit edilememiş olmakla beraber altmış (60) civarında bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bu distribütörler grubunun satışlarına mevzu teşkil eden üzümlerin bir kısmı müzayede yolu, bir kısmı da ikinci kademe toptancı ve perakendecilere satılmaktadır. Satış hasılaâtı Board'un Londra merkezinde toplanmakta ve hesaplar devrevî olarak tasfiye edilmektedir.

Söz konusu Board ambalâj, sevk ve satıştan başka reklâm ve propaganda işlerini detedvir etmekte ve zaman zaman gereğini yapmaktadır.

İngiltere'nin 1959 yılında Güney Afrika'dan yaş üzüm ithalâtı 13.700 ton olup, toptan satış fiatı beher 10 librelik sandık için 11 ilâ 45 şilin arasında değişmiştir. Ambalâj, sandığın kalitesi, garantili asgarî ağırlık gibi hususlar Kap üzümleri için emniyet verici unsurları teşkil etmektedir. Reklâm için «Cape Fruit» tabiri kullanılmakta ve bu marka müstehlik tarafından aranmaktadır. Ayrıca sandıklar hiçbir müstahsilin isim ve markasını taşımakta, sadece bir numara ihtiva etmektedir. Bu da standart bir malın ifadesi olarak satışta kolaylık ve basitlik temin etmektedir.

Sevkiyat her hafta muntazaman hareket eden Union Castle gemileri ile yapılmaktadır.

İtalya ve İspanya :

Bu menşeli üzümlerin İngiltere piyasasına gelişi sırasıyla Ağustos-Kasım ve Ağustos-Ocak devrelerini teşkil eden aylar içindedir. İthalât İspanyol ihracatçıları ile İngiliz ithalâtçıları (ki bular ekseriya ihracatçılarla

doğrudan doğruya veya dolayisiyle iştirak halindedirler) arasında lisans veya kota çevresinde yapılmaktadır.

Bununla beraber her iki memlekette de Hükümet politikası yüksek kalite standardının teminini âmir bulunmaktadır. Bu itibarla ihracat mevsim, kalite ve ambalâj bakımlarından gözetilmektedir:

Üzüm cinsleri menşelere göre şöyledir :

İtalya: Alphonse Lavalle, Regine Puglie.

İspanya: Negro, Muscat, Rossetti.

Belçika: Colmar, Royal.

Hollanda: Alicante.

Kıbrıs: Razaki, Sultaniye.

İsrail: Alphonse Lavalle.

Amerika: Red Emperor.

Ambalâj şekli: İtalyan ve İspanyol üzüm ambalâjı tepsi kullanılması istikametinde gelişmektedir. Sadece tepsilerin içi kâğıtla kaplanmakta ve meyveler çıplak olarak istif edilmektedir. Bir de meyvelerin üstü kâğıtla örtülmektedir. Köşelerde meyveye ağırlık gelmiyecek şekilde birer destekle takviye olunmaktadır. İspanyol ihracatçıları umumiyetle tepsiye bir de kapak koymaktadırlar.

İtalyan kapları umumiyetle 9 veya 7 kilodur, fakat ağırlığı nadiren belirtilmektedir. İspanyol kapları da 5 kiloluk tepsiler şeklindedir ve ağırlık gösterilmemektedir. Mantarla istiflenen tradisyonel İspanyol fıçı ambalâjlar mahsulün küçük bir kısmı için bugün dahi kullanılmaktadır. Ancak soğuk hava tertibatı ve kara yolu ile nakliyat bu şekil takviyeli ve sağlam bir ambalâj usulüne olan ihtiyacı azaltmıştır.

Diğer menşelerden ithalâtta kullanılan kaplar ve ağırlıkları ise aşağıdadır:

İspanya: 5 kiloluk tepsi (Eb'ad: 434X293X140 mm.).

Hollanda: 9 librelik sandık.

Amerika: 34 librelik sandık.

Kıbrıs: 18 librelik tepsi.

İsrail: 10 librelik tepsi.

Güney Afrika: 10 librelik tepsi (Eb'ad: 18X12X5 inch).

İtalya: 9 veya 7 kiloluk kapaksız sandık, tepsi ve sepet (Eb'adlar: Sandık: 50X30X8 cm. 'iç kutru'; tepsi: 53X39X8 cm.; sepet: 50X20X16 cm.).

Nakliyat: Sevkiyatın büyük bir kısmı demiryolu ile soğuk hava tertibatlı kamyonlarla karadan yapılmaktadır. Bu üzümler denizyolu ile gelenlere nazaran prim yapmaktadır.

Satış şekli: İtalya ve İspanya'da üzüm satış board'ları bulunmadığından her ihracatçı meyvesini kendi markası altında sevketmektedir. Bit-tabi bir kısmı diğerlerine kıyasen daha çok rağbet görmektedir. Bu itibarla net kazançlar da ihracatçıdan ihracatçıya büyük değişiklik gösterebilir. Bu bakımdan müvaridatın bol ve talebin düşük olduğu devrelerde tas-nif, ambalâj ve kaliteye itina etmeyen ihracatçılar müşkül durumda ka-lırlar.

İtalyan ve İspanyol üzümlerinin 1959 yılında toptan satış fiyatlarının mevsim ve kaliteye göre beher libresinin 8 peni'den 2 şilin'e kadar çıktığı tesbit edilmiştir.

Netice

Bütün bu izahatımızdan da anlaşılacağı veçhiyle, yılda 45-50,000 ton yaş üzüm ithal etmekte olan İngiltere memleketimiz malları için büyük bir mahreç vaziyetindedir.

İkmal kaynakları arasında Güney Afrika, İspanya, İtalya, Belçika, Fransa, Hollanda, B. Amerika ve İsrail bulunduğu gibi komşumuz Yunanistan ve Kıbrıs da yer almaktadır. Bu itibarla memleketimizin de yu-karıda zikredilen ihracatçı memleketler arasına katılmaması için sebep görülmemektedir. Zira İngiltere senenin hemen her mevsim ve ayında it-halâteci mevkiindedir.

Halihazırda İngiltere'ye yaş üzüm ihraç eden memleketlerin senenin hangi aylarında sevkiyatta bulduklarını gösterir tablo aşağıdadır (İn-giltere'de de bir miktar istihsal yapılmaktadır) :

Ocak: Güney Afrika - Belçika - Hollanda - İspanya - Amerika B. D. - Arjantin.

Şubat: Güney Afrika - İspanya - Belçika - Amerika B.D. - Arjantin.

Mart: Belçika - Avustralya - Güney Afrika - Arjantin - Şili.

Nisan: Avustralya - Güney Afrika - Belçika - Arjantin - Şili.

Mayıs: Belçika - Avustralya - Güney Afrika - Arjantin.

Haziran: İngiltere - Güney Afrika - Belçika - Arjantin.

Temmuz: İngiltere - Belçika - Güney Afrika - Arjantin - İtalya.

Ağustos: İngiltere - Guernsey - Hollanda - Belçika - İtalya - Yunanistan - Kıbrıs - İspanya - Portekiz.

Eylül: Kıbrıs - Belçika - Hollanda - Portekiz - İspanya - İtalya - Yunanistan - Amerika B.D. - Türkiye.

Ekim: İngiltere - Macaristan - Bulgaristan - Hollanda - Belçika - İspanya - İtalya - Amerika B.D. - Türkiye.

Kasım: İngiltere - Belçika - Bulgaristan - Hollanda - İspanya - Amerika B.D. - İtalya.

Aralık : İngiltere - Belçika - Bulgaristan - İspanya - Amerika B.D.

Kaldı ki ithalât bilateral anlaşmalı memleketler hariç tamamen serbesttir. Ancak yaş meyve ihracatı çok hassas bir ticaret şekli olduğundan hususi bir dikkat ve itina istemekte ve iyi bir teşkilâta ihtiyaç göstermektedir. Bahusus mesafe bakımından pek de avantajlı bir durumda bulunmadığımız ve henüz menşede teşkilâatlanmamış olduğumuz için yeni gireceğimiz İngiltere piyasasında müspet bir tesir bırakmamız ve müstakbel imkânlarımızı baltalyacak menfi tesirlere vesile teşkil edecek aksaklıkların zuhuruna imkân vermememiz zarureti vardır. Şurasını hemen arz edelim ki İngiltere çok titiz ve müşkülpesent bir piyasadır. Ancak güven ve itimat tesis edilir ve mallarımızın nefaseti müstehlike intikal ettirilebilirse bu piyasa devamlı olarak kazanılabilir.

Yaş üzümlerimizin nefis kalitesinden endişemiz yoktur, beğenileceğine eminiz. Ancak tasnif, ambalâj ve sevkiyatta devamlılık gözönünde tutacağımız en önmeli unsurlardır. Kanaatımızca bunlar kaliteden de önemlidir.

Bu maksatla mütad ikmal kaynakları arasında bulunan memleketlerin kullandıkları kapların tipi, eb'adı ve ağırlık ölçüleri aşağıya çıkarılmıştır :

Memleket	Kapların tipi	Eb'adı	Ağırlık	
			Gross	Net
Arjantin	Tepsi	460X330X160 mm.	—	12 kilo
Sili	1. Talaş içinde	23X13X7 inç	14½ kilo	12 »
	2. Lüks amb.	25X14X6 »	10 »	8 »
	3. Standard	20X12X5 »	11 »	9 »
Kıbrıs	Tepsi	49.5X34.6X8 cm.	10 »	9 »
Yunanistan	Tepsi	49.5X34.6X8 »	10 »	9 »
İtalya	Tepsi	50X30X8-10 »	8/12 »	7/11 »
Hollanda	Tepsi	41X31 cm. derinlik: 8.8 cm.	5 »	4 »
Güney Afrika	Sandık	18X12X6 inç	14 lb.	10 lb.
İspanya	1. Fıçı	—	27 kilo	21 kilo
	2. Yarım-Fıçı	—	15 »	11½ »
	3. Tepsi	434X293X140 mm.	—	5 »

Tabii üzerinde durulacak bir husus da fiat meselesidir. İlk defa gireceğimiz İngiltere piyasasına satış yapan rakiplerimizin durumunu yakinen takip etmek zorundayız. Sandıkların sağlamlığına ve prezantasyo-

nuna özel bir itina göstermeliyiz. Bu bakımdan memleketimizde teşkilâtlanmamız, istihsal sahasından müstehlik piyasalara sürümüne kadar kalite, ambalâj, sevkiyat ve satış safhalarında sıkı bir nezaret ve kontrole tabi tutmamız zarureti vardır düşüncesindeyiz. Bütün bu hazırlıklar yapıldıktan sonra da reklâm işi gelmektedir. Çok külfetli olan reklâm ve propaganda mevzuunun ancak yukarıdaki ameliyelerin ikmalinden sonra ele alınması suretiyle istenilen neticenin elde edileceği ve tesbit olunan gayeye ulaşılacağı mütalâa edilmektedir.

Tablo: I

İngiltere'nin 1958, 1959 ve 1960 senelerinde (aylık) yaş üzüm ithalâtı

	(CWT. olarak)		
	1958	1959	1960
<i>Ocak:</i>			
Güney Afrika	—	6,432	5,734
Diğer Commonwealth	—	—	134
İspanya	—	18,649	1,348
Amerika	—	15,576	17,891
Diğerleri	—	2,393	32
<i>Ocak yekûnu</i>	—	33,095	25,243
<i>Şubat:</i>			
Güney Afrika	25,830	52,447	64,117
Diğer Commonwealth	—	3	594
Belçika	473	196	196
Hollanda	2,388	865	656
İspanya	115	—	—
Amerika	—	2,000	1,096
Diğerleri	312	—	—
<i>Şubat yekûnu</i>	29,118	55,511	66,659
<i>Mart:</i>			
Güney Afrika	80,767	54,220	88,929
Diğer Commonwealth	9	74	466
Belçika	47	92	74
Hollanda	141	16	31
İspanya	—	—	—
Amerika	—	—	94
Diğerleri	6,545	—	—
<i>Mart yekûnu</i>	87,509	54,402	89,594

	1958	1959	1960
<i>Nisan:</i>			
Güney Afrika	91,246	61,891	95,139
Diğer Commonwealth	—	196	358
Belçika	21	64	25
Hollanda	—	—	2
Diğerleri	887	—	—
<i>Nisan yekûnu</i>	<i>92,154</i>	<i>62,151</i>	<i>95,524</i>
<i>Mayıs:</i>			
Güney Afrika	76,858	73,223	50,697
Diğer Commonwealth	238	287	585
Belçika	16	29	14
İspanya	—	2	—
Amerika	—	—	1
Diğerleri	2,892	—	48
<i>Mayıs yekûnu</i>	<i>80,004</i>	<i>73,541</i>	<i>51,345</i>
<i>Haziran:</i>			
Güney Afrika	19,494	25,352	20,059
Diğer Commonwealth	319	311	445
Belçika	118	127	118
Hollanda	—	—	1
Diğerleri	571	—	72
<i>Haziran yekûnu</i>	<i>20,957</i>	<i>25,790</i>	<i>20,695</i>
<i>Temmuz:</i>			
Kıbrıs	16,047	24,181	41,293
Güney Afrika	12	5	—
Diğer Commonwealth	639	36	79
Belçika	1,479	2,269	1,719
İsrail	1,141	2,594	9,434
Hollanda	447	446	342
İspanya	1,111	281	2,325
Amerika	—	1,393	203
Diğerleri	299	161	163
<i>Temmuz yekûnu</i>	<i>21,175</i>	<i>31,362</i>	<i>55,558</i>
<i>Ağustos:</i>			
Kıbrıs	28,814	44,913	31,150
Güney Afrika	24	7	—
Diğer Commonwealth	1	—	20

	1958	1959	1960
Belçika	2,434	2,363	2,504
Fransa	97	857	9,555
Yunanistan	13,038	2,527	2,014
İsrail	690	5,595	504
İtalya	10,803	9,461	10,932
Hollanda	1,483	1,503	1,326
İspanya	22,757	8,692	18,556
Amerika	—	5,915	853
Diğerleri	4,134	2,537	6,955
<i>Ağustos yekûnu</i>	<i>84,275</i>	<i>84,370</i>	<i>84,369</i>

Eylül:

Kıbrıs	456	946	9,551
Güney Afrika	—	11	—
Diğer Commonwealth	2,380	94	101
Belçika	1,772	2,571	1,824
Fransa	11,306	8,999	15,681
Yunanistan	23,251	31,229	3,192
İsrail	224	—	91
İtalya	63,489	35,524	56,516
Hollanda	1,352	2,280	1,830
İspanya	37,406	22,805	24,048
Amerika	2	433	446
Diğerleri	4,423	1,475	5,384
<i>Eylül yekûnu</i>	<i>146,061</i>	<i>106,367</i>	<i>118,664</i>

Ekim:

Kıbrıs	—	4,380	1
Güney Afrika	2	—	—
Diğer Commonwealth	264	501	324
Belçika	2,434	3,666	2,329
Fransa	2,475	1,400	4,439
Yunanistan	5,145	18,035	689
İsrail	224	—	—
İtalya	78,378	15,318	40,348
Hollanda	1,876	2,369	2,815
İspanya	88,059	126,920	102,127

	1958	1959	1960
Amerika	764	—	2,219
Diğerleri	927	7,000	12,861
<i>Ekim yekûnu</i>	<u>180,548</u>	<u>179,589</u>	<u>168,152</u>

Kasım:

Kıbrıs	—	1,218	533
Diğer Commonwealth	—	863	528
Belçika	2,861	2,002	2,972
Fransa	1	—	2
İsrail	—	—	12
İtalya	11,083	2,111	8,892
Hollanda	1,175	1,446	908
İspanya	83,787	82,233	99,293
Amerika	8,692	14,364	19,174
Diğerleri	6,249	8,774	147
<i>Kasım yekûnu</i>	<u>113,848</u>	<u>113,011</u>	<u>132,461</u>

Aralık:

Kıbrıs	—	—	3
Diğer Commonwealth	—	1,348	—
Belçika	3,461	2,715	2,465
Fransa	—	152	5
İtalya	1,028	210	489
Hollanda	2,222	2,239	1,708
İspanya	76,092	43,225	78,696
Amerika	12,864	25,685	19,301
Diğerleri	—	—	228
<i>Aralık yekûnu</i>	<u>95,667</u>	<u>75,574</u>	<u>102,913</u>

ZİRAÎ SİGORTA

Hazırlayan:

Ömer KEÇİOĞLU

Yüksek Ziraat Mühendisi

Odamız tarafından verilen bir görevi yerine getiren üyelerimizden Ömer Keçioğlu hazırladığı bu raporda; ziraî sigortanın tarihçesini, geçirdiği tekâmül safhalarını, faydalarını incelemekte ve ayrıca memleketimizdeki durum ile bu sahada neler yapılması gerektiğini detaylı olarak izah etmektedir.

ZİRÂİ SİGORTA

Zirâî istihsal diğerk istihsal kollarına nispeten daha kompleks olduğu gibi tabiat şartlarına daha fazla bağıhdır.

İstihsalin ve yetiştirmenin hemen her safhasında çeşitli hastalıklar, tabii âfetler zuhur ederek mahsulü tahrip ederler. Çiftçiyi zarara sokan belli başlı âfetler meyanında dolu, kuraklık, seylâp, yangın, mantarî ve virüsî hastalıklar, entomolojik epidemiler ve salgın hastalıklar sayılabilir.

Zirâî sigorta yolu ile ziraatın mâruz kalabileceği bütün tehlikelere karşı tedbir alınmasına imkân yoktur. Alınacak tedbirler muayyen ve mahduttur. Önlenmesine maddî vasıtalarla imkân olmayan tabii hâdiselerden zarar gören çiftçilere sigorta yolu ile yardım edilir. Çiftçinin cehaleti ve tembelliği sebebiyle meydana gelen hasarlar sigorta mevzuunun içerisine girmez. Keza yanlış metod tatbikatı sonucunda zarara uğrayanların tazminatı ödenmez.

Zirâî sigorta, çiftçilerin karşılıklı yardımlaşma esasına dayanan, âni ve tamiri mümkün olmayan hâdiselere karşı tatbik edilen bir sistemdir.

Sigorta olunacak tehlikenin şümul ve ehemmiyeti, yani takarrür nispeti ile ika edebileceği tesirlerin kesafeti, azçok muayyen ve aynı zamanda mahdut bulunmak icap eder. Zira sigorta, bir hasarı, alınacak prim ile ödemek esasına dayanır ve primin ucuzluğu nispetinde faideli bir sistem olur.

Bu sebeple yüksek risk altında yani çok sık tekerrür eden âfetlere karşı bulunan zirâî mahsullerle çok az zarara uğrayan istihsallerin sigortasından bir faide temin edilemez. Birinci halde sigorta neticesiz, ikinci halde ise sigortaya lüzum yoktur.

Riskin toplanacak primlerle karşılanabilmesi için sigortanın geniş bir bölgeye teşmilini temin ve bu bölge içinde değişik mahsullerin sigortaya tabi tutulması lâzımdır. Sigorta edilecek mahsullerin gerek ekonomik yünden ve gerekse ekiliş bakımından başta gelen mahsuller olması lâzımdır. Buğday ile pamuğun sigortaya tabi tutulması halinde elde olunacak netice pamuk ile pirincin sigortaya tabi tutulması halinde elde edilecek neticelerden daha müsmir olur. Zira pamuk ve buğday birbirlerinin zararını karşılıyan mahsullerdir.

Ziraî sigortanın faideleri

Çiftçinin kontrolü dışında olan hâdiselerle istihsalin harap olması yalnız çiftçiye müteessir etmez.

Türkiye gibi gelişmemiş memlekette sigortanın faideleri ve ehemmiyeti endüstriyel memlekete göre daha mühimdir.

1 — Sigorta yolu ile felâkete uğramış çiftçilerin zararları kısmen ödenerek zararın şiddeti azaltılır.

2 — Sigorta sayesinde çiftçilerin kazançlarında bir istikrar temin edilmiş olur. Bu istikrara muvazi olarak da millî ekonomideki dalgalanmaların önüne geçilir. Muayyen bir bölgede zarara uğrayan çiftçilerin kayıpları, sigorta yolu ile geniş bir bölgeye maledileceği gibi zararlar geçmiş ve gelecek senelere de maledileceğinden telâfisi kolaylaşır. Mahsulden yıllarda toplanan paralar fena senelerde çiftçilere dağıtılır.

3 — Kredi müesseseleri yeteri kadar gelişmemiş geri memleketlerde esasen fakir olan ve kâfi miktarda kapitale sahip olmayan çiftçiler herhangi bir kötü mahsul yılından sonra bir daha vaziyetlerini düzeltmeye muktedir olamazlar.

Bu duruma düşen çiftçilerin başvuracakları yerler kredi müesseseleri olamayacağı için yüksek faizle para veren şahısların kucağına düşerler ve bir daha da bellerini doğrultamazlar. Türkiye'de pek yaygın olan bu usulle çiftçiler mahsullerini daha hasat etmeden tarlada düşük fiatlarla borçlu buldukları şahıslara satmak mecburiyetinde kalırlar. Resmî kredi müesseselerinden alınmış olan borçları için ödeme imkânı zorlaşacağından kredilerini ya tamamen, ya kısmen affı ile uzun senelerde ödemek üzere tehiri cihetine gidilmesi mecburiyeti de doğar.

4 — Ziraî sigorta sayesinde emniyete kavuşacak çiftçilerin modern usullerle çalışmaları, yatırım yapmaları imkânı sağlanacağından ziraî istihsalin artması teşvik edilmiş olur. Sulama ve gübreleme mevzularında yatırım imkânı artar. Ziraî istihsalin artışının diğer istihsal kollarına müspet tesirleri olur.

5 — Ziraî sigorta karşılıklı yardım esasına dayandığından çiftçiler arasındaki sosyal ve toplu hareketleri teşvik eder.

6 — Muhtelif felâketler sonucunda yardıma muhtaç duruma düşen çiftçilere her sene hükûmetçe yapılan yardımlar sigorta tarafından karşılanacağından genel bütçenin yükü hafiflemiş olur.

Memleketimizde felâkete uğrayan çiftçilere hükûmetçe yapılan yardımlar vergilerin tehiri, vergi borçlarının affı, yeniden kredi açılması, tohumluk yardımı şekillerinde yapılmaktadır.

Bu faideli yardımların ihtiyacı tamamen karşıladığı iddia edilemeyeceği gibi istikbalde de verileceğine dair hiçbir garantiyi ihtiva etmemek-

te ve hükümetlerin değişik politikalarına muvazi olarak yapıldığından çiftçiler için bir atıfet karakteri taşımamaktadır. Bu hal çiftçi olmayan sınıfların itirazlarına da sebep olabilir.

Bu mahzurlar ancak ziraî sigorta yolu ile giderilebilir ve böylece çiftçiler de iane beklemekten kurtulmuş olurlar.

Sigortanın tarihçesi

Ziraî sigortanın 19 uncu asırda Avrupa'da tatbikine başlanmıştır. Modern mânadaki sigorta tatbikatı 20 nci yüzyılın birinci yarısındadır. Tabii âfetlerin veya insan bilgisizliği ve ihmalinin meydana getirmedığı zararların tümüne şâmil «Ail Risk Insurance», yakın bir maziye sahip olup 1939 yılından bu yana tatbik edilmektedir. Sigortanın en geniş tatbikatı Amerika Birleşik Devletleri'nde, Rusya'da ve Japonya'da yapılmaktadır.

Rusya'da tatbik edilen sigorta devletin monopolünde olup, mecburidir. Bölge sigortalarının bağlı bulunduğu merkezî sigorta teşkilâtınca yürütülen sigorta müessesesince pek mahdut ürünler sigortaya tabi tutulmakta ve sigorta primleri de pek düşüktür. Bu sigortaya ilâveten tamamlayıcı sigortalar da vardır.

Japonya'da mahsul sigortası 1939 yılında hükümet tarafından tatbik konmuştur. İlk tatbikatta piriç ve dut ağaçları sigortalanmıştır. Başlangıçta yalnız meteorolojik olaylara mahsus olan sigorta, bilâhare hastalıklara da teşmil edilmiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde de ziraî mahsullerin sigortası 1939 yılında başlamış ve Japonya'da olduğu gibi ziraat vekâleti bünyesinde yer alan bir teşkilât tarafından yürütülmüştür. A.B.D.'nde sigorta gönüllü olup çiftçinin ziraî istihsale yatırdığı sermayenin emniyet altına alınmasını hedef tutmaktadır. Programın tatbikatına ilk defa buğdayla başlanmış, üç sene sonra pamuk da ilâve edilmiştir. Tatbikatın ilk yıllarında uğranılan kayıplardan ve edinilen tecrübelerden ilham alınarak 1944, 1945 ve 1947 yıllarında sigorta mevzuatında değişiklikler yapılmıştır.

Orta Avrupa ve Balkan devletlerinde bilhassa doluya karşı mahsul sigortası yapılmaktadır.

Memleketimizde ziraî sigortaya karşı alâka ve ihtiyaç, Cumhuriyetin daha ilk yıllarında duyulmuş ve 1928 yılında Ziraat Bankasına İsviçre'deki tatbikatı tetkik ettirilmiştir. 1932 yılında toplanan birinci köy ve ziraat kalkınma kongresinde münakaşa mevzuu olmuş ve bu hususta 1938 yılında bir rapor yayınlanmıştır. İsviçre'den celbedilen mütehassıslara si-

gorta mevzuunda tetkikler yaptırılmış ve raporlar alınmış bulunmakla beraber, tatbikata geçilmemiştir.

Halen Türkiye'de mahsulleri tarlada sigortaya tabi tutacak bir teşekkül yoktur. Yapılan sigortalar daha ziyade ticarî mahiyette olup ambarlardaki mallara raci olmakta ve yangın için muteber addedilmektedir. Şeker Şirketi'nin «Şeker Sigorta», Ziraat Bankası'nın «Başak Sigorta» müesseseleri varsa da bunlar daha ziyade ticarî sigorta mevzuunda faaliyet göstermektedirler.

Ziraâ sigortanın neveleri

Ziraâ sigorta; geniş anlamıyla ziraâ istihsalin tümünü içine almalıdır. Ziraâ istihsal sahasının çok geniş olması, zarar âmillerinin sayılamıyacak derecede bulunması ziraâ istihsalin pek az bir kısmının sigorta edilmesi imkânını sağlamaktadır.

Ziraatte yaygın olan hayvan ve mahsul sigortalarıdır. Buradaki mahsul sigortalarından maksat nebatî sigortadır. Hayvan sigortasının ileride bahsedeceğimiz sebepler yüzünden bugün için memleketimizde tatbik edilmesine imkân yoktur. Bu sebeple bu nevi sigorta için daha fazla tafsilât verilmekten imtina edilmiştir.

Mahsul sigortasının muhtelif çeşitleri vardır ve sigortadan beklenen faideye göre değişik isimler almaktadır.

Bilfarz tek bir âfete karşı sigorta yapılıyorsa yangın sigortasında olduğu gibi, «Yangın sigortası» Specifik-insurance, birden fazla âfete karşı sigortalaniyorsa «Yangın + Dolu» sigortası Combined insurance, bütün tehlikelere karşı sigortalaniyorsa comple (all rish insurance) denilmektedir.

Sigortanın tatbik şekillerine göre de muhtelif tipleri vardır:

a) Gönüllü - Voluntary sigorta:

Gönüllü, yani istek üzerine yapılan sigortadır. Mahsulün sigortaya tabi olup olmaması arzuya tabidir.

Bu nevi sigortada; sigorta olmak isteyen çiftçiler daha ziyade yüksek riske mâruz çiftçilerdir. İyi senelerde çiftçi sigortaya yanaşmaz. Kötü yıllarda sigorta olmak ister. Bazı hallerde kötü mahsul verecek ürünlerini sigortalamaya yanaşır.

b) Mecburi sigorta «Compulsory insurance»:

Bu şekil sigortada bölge çiftçilerinin tümü sigortaya tabidirler. İstek üzere olmayıp mecburidir. Sigortanın ehemmiyeti ve faideleri lâyıku veçhiyle anlaşılmamış memleketlere tavsiye ve tatbik edilen usuldür. Devlet teşekkülü tarafından idare edilen bu nevi sigortanın masraflarının ve

zararlarının mühim bir kısmı bütçe yolu ile karşılanır. Japonya'da, Fransa'da, Rusya'da tatbik edilmektedir.

c) *Müddetli lokal sigorta:*

Muayyen bir mahsulün muayyen bir müddet için ve muayyen bir bölgede sigortalanması şeklindedir. Yangın, dolu sigortaları bu nevidendir.

Tek tip mahsule tatbik olunan sigorta memleketin en fazla ekilen ve en çok ekonomik değeri olan mahsullere yapılmaktadır. Buğday, pirinç, pamuk gibi. Birden fazla mahsulün sigortalanması halinde mahsullerden birinin zararını diğer mahsulle karşılamak imkânı vardır. Çiftçi tarafından elindeki mahsullerin tümünün sigortaya tabi tutulması halinde, muayyen bir mahsulün zararı değil, umumi istihsale göre tazminat ödenir.

Sigortanın muvaffak olması için gerekli şartlar

Ziraî sigortanın uzun müddettenberi tatbikatını yapan gelişmiş devletlerde dahi muvaffakiyetli bir sistemin meydana getirilişi yorucu çalışmalar ve uzun araştırmalar sonucunda olmuştur.

Aşağıda özet olarak sıralanan hususların vücudu halinde iyi işleyen, çiftçinin yardımına koşan ve istenilen faideyi sağlayan bir sigorta sistemi meydana getirilebilir.

1 — *İstatistikî malûmat:*

Mahsullere ârız olan hastalıklarla, mahsulleri yok eden tabii âfetlerin frekansının bilinmesi, meteorolojik olaylara ait istatistikî malûmatların elde bulunması lâzımdır. Ziraî sigortada diğer sigortalarda olduğu gibi riskin nispetinde prim alacağından ve tazminat ödiyeceğinden, sigorta edilecek her bir mahsulün dekar verimini, yetiştirilme zamanını, bu mahsulün geçmiş senelerde gördüğü zararların nispetinin yetişme bölgeleri itibariyle bilinmesi gereklidir. Ziraat yönünden elde olunan ve olunmuş bulunan bilûmum istatistikî malûmatın sigorta yönünden yeniden gözden geçirilmesi icap etmektedir. Umumiyetle geri kalmış ülkelerde geçmiş yıllara ait biriktirilmiş istatistikî malûmatların doğruluk dereceleri daima münakaşa götürmekte olduğundan çok zaman bu malûmatlardan yeteri kadar istifade edilmemektedir. Aynı zorluklara diğer ileri ülkelerde de rastlanılmaktadır.

Memleketimizde mevcut istatistikî malûmatın sıhhat derecesi de meghûl olup bu mevzuda gazete sahifelerine kadar geçen münakaşalar olabilmektedir.

Bu sebeple kurulacak sigorta teşkilâtının lüzumlu bilgileri toplaması icap etmektedir. Toplanacak malûmatın bölgeler, kazalar ve köyler seviyesinde olması gerekmektedir.

İstatistikî malûmatın toplanmasında İstatistik Genel Müdürlüğü'nden başka, kredi kooperatiflerinin, bankaların, çiftçi birliklerinin, köy odalarının, Tarım Bakanlığında yer alan muhtelif teşekküllerin bugüne kadar toplamış oldukları bilgilerin de toplanarak bir araya getirilmesi ve sigorta için kullanılabilir bir hale sokulması gerekmektedir.

Toplanacak bilgilerin yapılacak sigortanın karakterine uygun olarak memleket sathının tümüne veya sigortanın tatbik edileceği bölgeye münhasır olması icap edebilir. Verimli bir sigortanın tecrübelerle ve tatbikatla elde edilebileceğinin hatırdan çıkarılmaması ve ilk yıllardaki sıkıntılardan ürkülmemesi lâzımdır.

Sigortanın muayyen bir bölgeye tatbiki ve elde olunacak neticelere göre bölge adedinin ve sigorta sahasının genişletilmesinde birçok faydeler vardır.

En başta tatbik olunacak sigortanın sistemi, kuruluş, işleyiş şekli hakkında malûmat edinilir.

Sigorta masrafları hakkında bir fikre sahip olunur; sigortanın muvaffakiyet derecesi anlaşılır, sigorta sahasında çalışacak personeli yetiştirmede çekirdek vazifesini görür ve son olarak da genişletilecek sigorta için kıymetli ve tecrübe edilmiş istatistikî malûmat elde olunur.

Memleketimizde ziraat sahasında yapılan son sayım 1950 tarihli olduğuna göre toplanacak bilgilerin de yeni ve tecrübî olması gerekmektedir.

Tatbik olunan ziraat şekilleri

Aynı bölge içinde dahi aynı mahsulün istihsalinde çeşitli teknik kullanıldığı bir vâkıadır. Bazı çiftçiler hayvanla ziraat yaptığı halde diğerleri makinalı ziraatı tercih ederler. Bazıları modern teknik esaslar dahilinde çalışarak sulama, gübreleme, iyi tohumluk kullanma ve hastalıklarla mücadelede hassasiyet göstermelerine rağmen diğerleri bunların hiçbirini muhtelif sebepler tahtında tatbik etmekten mahrumdurlar.

Böyle hallerde alınacak sigorta primleriyle ödenecek tazminatların tâyininde büyük müşkülât çekilmektedir. Bu sebeple bir bölge için tatbik edilecek birimlerin muhtelif kademelerde olması icap etmektedir.

Arazi mülkiyet şekli

Sigortanın tatbikatının zorlaşmasında arazinin mülkiyet durumunun büyük zorluklar tevhit ettiği bir vâkıadır. Başarılı bir sigortanın tatbik edilebilmesi için arazinin ne kadarının mal sahibi tarafından, ne kadarının icarcılar tarafından ve ne kadarının da ortakçılıkla işletildiğinin bilinmesi gerekmektedir. Bizde kanunî müeyyidelere istinat eden bir ortakçılık sistemi olmadığından sigortaya tabi tutulacak bir sahadaki arazi

sahibi ile ortaklığının hali ve yatırım durumu tâyin edilememektedir. Arazinin çok küçük parçalar halinde olması sigorta idaresiyle daha fazla çiftçiyle uğraşmak külfetini yüklemekte, arazinin dağınık olması halinde zarar vukuunda zarar nispetinin tâyini zorlaşmaktadır.

Arazinin dağınık olmasının bazı avantajları da vardır. Bilhassa seylâp ve dolu gibi lokal bir bölgeyi tahrip eden meteorolojik olayların vukuunda bölge dışında kalan mahsuller zarardan masun olmakta ve çiftçinin bir kısım zararı önlenmektedir.

Çiftçinin kültür ve iktisadî durumu

Sigortayı icap ettiren iyi şartların hepsinin bulunması muvaffakiyetli bir sigorta yapmaya kâfi gelmemektedir. Sigortanın; sigorta tatbik edilecek bölgelerdeki çiftçiler tarafından anlanması, faidelerinin neler olduğunun bilinmesi ve sigorta için istekte bulunulması şarttır. Teknik bilgisi ve kültürü ilerlemiş çiftçiler sigorta idaresinin iyi bir işbirliği yapması mümkün olmamakla beraber, cahil kimselerle bu kolayca sağlanamaz.

Çiftçi kütlesinin çoğunluğunca sigortanın bir ihtiyaç olarak benimsenmediği cemiyetlerde tatbikatın mecburi olması faidelidir.

Sigortanın mahiyeti ve faideleri geniş bir kütle içinde bile sigortaya tabi olacak çiftçilerin ödiyecekleri primler için malî durumlarının yerinde olması lâzımdır. Primlerin yüksek olması halinde esasen maddî varlığı az olan çiftçiler müşkülât içinde kahrılar ve sigortaya karşı talep azalır.

Yetişmiş sigorta personelinin azlığı

Sigortanın muvaffakiyetle tatbikatında yetişmiş personel mühim bir faktördür. Yetişmiş personelin merkez teşkilâtından en küçük sigorta ünitesi olarak köye kadar uzanması lâzımdır. Sigorta ajanlarının, zarar tahmincilerinin ve sigorta eksperlerinin geniş bir ziraî bilgilerinin olması çok faidelidir. Her kademedeki çiftçilerden müessisler bulunması suretiyle yetiştiricilerin de sigorta idaresine iştirakleri sağlanmış olur. Bilhassa ilk tatbikat yıllarında kaliteli ve kabiliyetli personel yetiştirilmesine büyük ehemmiyet verilmeli ve bunun için de muhtelif yetiştirme programları tatbik edilmelidir. Muayyen kurslara tabi tutulacak sigortacılık sahasında bilgi ve görgüsü arttırılan şahısların kademe kademe sigorta teşkilâtı dahilinde mesuliyetleri sağlanarak yeniden teşkil edilecek bölgelerde müstakil vazifeler deruhte etmeleri sağlanmış olur.

Sigorta için lüzumlu sermaye azlığı

Geri kalmış ülkelerde kalkınmanın hızlı olması arzu edildiğinden ve bu hızı temin edecek miktarda sermaye bulmakta sıkıntı çekildiğinden sigortanın ilk başlangıcında lüzumlu sermayenin temininde büyük zorluklar çekildiği de bir hakikattir.

Devletçe temin edilmesinde zorluk çekilen ilk tesis sermayesinin halk tarafından karşılanmasına halkın fakir ve muhtaç bir durumda bulunmasından ötürü imkân yoktur. Sermayenin azlığı sebebiyle başlangıçta geniş çapta tatbikata geçmeye de imkân olmadığından sigortacılıkta tecrübe sahibi olmuş devletlerin tatbikatını inceliyerek edinilen tecrübe ve bilgilerin memleketin özel şartlarına göre tadilini müteakip «Pilot bölge» veya bölgeler halinde denemesine geçmek en akıllıca harekettir.

Münakale imkânları

Sigorta tatbik edilecek bölgelerin işlek bir münakale imkânına sahip olması gereklidir. Sigortada esas gaye asgari masraflarla çiftçiye hizmet olduğundan ucuz ve işlek bir ulaştırma sistemi sayesinde hizmet şansı artar. Sigorta ajanlarının, sigorta eksperlerinin, zarar tahmincilerinin çiftçilerle işbirliği yapmaları lüzumlu bilgilerin ve dokümanların zamanında mahallerine yetiştirilmesi yola bağlı bir husustur.

Devlet ve kredi müesseselerinin yaygınlığı

Sigorta içine alınacak bölgeler tüzel kişiliği havi teşekküllerle zengin olması halinde bu teşekküllere sigorta bakımından munzam vazifeler verilebileceğinden sigortanın idare masrafları azalır. Yani sigorta müessesilliği yapmak, sigorta için lüzumlu muhabereyi temin etmek, lüzumlu malûmatı toplamak gibi...

Ziraî kredi müesseselerinin ziraî sigortanın tatbik olunacağı bölgelerde geniş bir teşkilâta malik olması mühim bir unsurdur. Ziraî kredi müesseseleriyle yetiştiriciler arasındaki münasebetler ancak ziraî sigorta müessesesinin tatbikatiyle mükemmeliyete doğru gelişir. Çiftçiler aldıkları ziraî kredileri fena mahsul senelerinde ancak ziraî sigortalardan aldıkları kredilerle kapatabilirler. Sigorta yolu ile emniyete kavuşan çiftçiler daha fazla kredi almaya cesaret edebilirler ve malî durumlarının inkişafına muvazi olarak daha geniş bir kredi plânlamasına hak kazanırlar.

Geri kalmış memleketlerde ziraî nüfusun endüstriyel memleketlere nazaran fazla olmasına çoğu zaman % 60'ın üzerinde bir miktarda bulunması sebebiyle ziraat arazisi çok küçük parçalara ayrılmıştır. Memlekette küçük çiftçi adedi hem çok yüksek ve hem de pek fakir olması sebebiyle sigorta primlerini ödemek kudretinde dahi değildirler. Ticarî sigorta şirketlerince küçük çiftçi mallarının sigortaya tabi tutulmaları iyi bir iş imkânı vermediğinden şirketler ziraî sigortaya karşı alâka duymamaktadırlar.

Ziraî kredi müesseselerince sigortanın başlangıcında küçük çiftçilere emniyetle kredi vermeleri istihsalin artmasında ve sigortanın gelişmesinde müspet rolleri olur.

Türkiye’de tatbik olunacak sigortanın hususiyetleri

Sigortaya tabi tutulacak mahsuller:

Geniş çapta bir mahsul sigortasına gidilmesi yukarıda saydığımız sebepler muvacehesinde âdeta imkânsızdır. Bu sebeple sigortaya tabi tutulacak mahsuller arasında bir seçmeye gitmemiz lâzımdır. Mahsullerin sigortalanmasında riskin dağılmasını temin etmek mahsulden husule gelecek zararın alternatif mahsulle karşılanmasına imkân hazırlar. Sigortaya tabi tutulacak mahsullerin ekonomik yönden büyük değeri olması ve sigortalınması da büyük riskler tevhit edecek durum yaratmaması iktiza eder.

Memleketimizde yetiştirilen ürünlerin çokluğu ve her birinin muhtelif yönlerden ekonomik değerlerinin yüksekliği sebebiyle kesin olarak hangi mahsullerin ve hangi tip kombinezonlarla sigorta edileceğini kestirmek çok zordur. Bilfarz halkımızın beslenmesinde ekonomik prioriteyi buğday aldığı halde döviz temini yönünden tütün ve fındık almaktadır. Gerek tütünün ve gerekse fındığın sigortalınabilmesi buğdaya nazaran daha muğlak ve zordur. Bu mahsullere partner bulmak da zordur. Ancak müstakil sigortaya tabi tutulmaları yerinde olur. Bu husus bölge sistemi dolayısıyla düşünülmüştür. Keza pamuk da ekonomik değeri yüksek bir mahsuldür. Buğday+Pamuk kombinezonu riskin seneye dağılmasını temin bakımından mühimdir. Pamukla çeltiğin müşterek sigortası halinde yetişmeleri aynı bölgede ve aynı zamanda olacağından ekseriyâ birini tahrip eden meteorolojik olayda diğerinin de müteessir olması ihtimali çok fazladır. Bu hususta en isabetli tatbikatın yapılarak incelemeleri müteakip alınabileceği şüphesizdir. Bölge tatbikatından alınacak neticelere göre aynı bölgede yetişen diğer mahsullerin de sigortanın şümulüne sokulması kolaylaşır.

Diğer memleketlerde de keza sigortaya ilk önce bir veya birkaç mahsulle başlanmıştır. Ve zamanla sigortalanan mahsul miktarı artırılmıştır. Bilâhare çiftçi tarafından yetiştirilen mahsullerin tümü bir bütün olarak sigortalınmaya başlamıştır.

Sigortanın sabit fiatlara göre yapılması

Sigortanın bilhassa başlangıç yıllarında üzerinde önemli olarak durulacak hususlardan biri de yapılan sigortanın tabii âfetlere karşı olduğunun, fiat yükselip alçalması suretiyle çiftçinin zararını karşılamak olmadığına hatırdâ tutulmasıdır. Fiat mekanizmasının teşekkülü ve fiatı meydana getiren ekonomik kanunlar karakterleri icabı tabii âfetlere benzemediği gibi bugün dahi elimizde olmayan ve anlaşılmayan muğlak bir nizamın tesiri altındadırlar.

Devletin mahsul fiyatlarına narh koyması, ticaret rejimi belirli bir fiyat politikasının bulunmaması, müstahsille müstehlik arasındaki yolun mutavassıtları tarafından tıkanması fiyat istikrarının vücut bulmasına mâni olmaktadır. Bir evvelki istihsal yılı ile bir sene sonraki istihsal yılı arasında ve hattâ aynı istihsal yılının ayları arasında büyük fiyat tahavvülleri meydana gelmektedir.

Sigortalamaya esas olacak fiyatın vasatı fiyat olması ve fiyat düşmelerinden meydana gelecek zararların sigorta dışı bırakılarak bundan dolayı sigorta tazminatı ödenmemesi lâzımdır.

Fiyat tahavvülünden dolayı meydana gelecek zararların devletçe yürütülen ve bazı mahsuller için ödenen prim politikaları ile hafifletmek imkânı vardır. Fakat bu husus sigortadan ayrı mütalâa edilecek bir mevzudur. Memleketimizde ve diğer bazı memleketlerde tatbik edilen bu usul bazı mahsullerin üretilmesi teşvik edilmektedir.

Fiyat tahavvülâtından doğacak zararları karşılayabilmesi için sigorta müessesesinin emrinde mühim miktarda ihtiyat sermayenin bulunması icap edecektir ki bu meblâğın toplanabilmesi; sigorta tatbikatının ilk yıllarında yüksek sigorta priminin ihdasını gerektirmekte olup bunun da tatbikatı imkânsızdır.

İkinci bir şekilde hükümetçe zararların ya karşılanması veya fiyat düşmelerinden doğacak zararların karşılanmasını teminen sigorta emrine büyük paraların ayrılması lâzımdır.

Fiyat düşmelerinden doğacak zararların karşılanmasını temin etmek üzere tatbik olunan diğer bir usul de, sigorta primlerinin aynı olarak alınması yanında tazminatlarının da aynı olarak ödenmesi şeklindedir. Sigorta primlerinin aynı olarak alınması halinde felâketsiz ve hastalısız geçen senelerde toplanacak mahsullerle bir stok yapmak ve kötü mahsul idrak edilen yıllarda bu stoklardan tazminat ödemek mümkün olur. Bu usulün diğer bir faidesi de müstehlik sınıfının ihtiyacı olan istihlâk maddelerinin piyasanın sıkışık durum arzettiği devrelerde piyasaya arz edilmesi suretiyle, hem piyasanın ihtiyacının giderilmesi ve hem de piyasaya talep edilen miktarlarda mal sürülmesi suretiyle fiyat istikrarı sağlanmış olur.

Bu usulün saydığımız faidelere mukabil birçok mahzurları da bulunmaktadır. Şöyle ki:

Toplanacak mahsullerin depolanması ve stok edilebilmesi için çok sayıda ambarlara ihtiyaç hissedilmektedir. Mahsullerin zararlı haşaratın korunması, nakliyesi ve muhafazası için ayrı bir personele ihtiyaç hissedileceği ve yatırımlara gidileceği için cârî masraflarla sabit giderleri artırmaktadır. Bunlara ilâveten çok zaman zirâî mahsullerin fiyatlarının

daki düşüklüğe muvazi olarak bütün eşya fiatlarında da düşmeler olduğundan ekonominin her cephesinde bir kriz meydana gelmektedir. Daha doğrusu istihlâk maddelerindeki fiat düşüklüğü sebebiyle çiftçilere tazminat olarak verilen malların para etmemesi sebebiyle çiftçiler için bir yardım vasıtası olamamaktadır.

Bu usul Amerika Birleşik Devletleri'ndeki sigorta tatbikatının ilk yıllarında tatbik edilmiş ve bilâhare istenilen randımanı vermemesi sebebiyle vazgeçilmiştir. Bizde de bu usulde bir sigorta yapılmasında faide mülâhaza edilmemektedir. Zira, ziraî mahsullerin piyasa ihtiyaçlarına göre ayarlanması Toprak Mahsulleri Ofisince yapılmaktadır.

Sigortanın ilk tatbik edileceği bölge

Sigortanın ilk tatbik edileceği bölgenin, istatistikî malûmat, sigorta sahasına girebilecek derecede risk, sigortanın tatbikatı kolay mahsuller bakımından uygun olması lâzımdır. Geri kalmış devletlerde memleketin tümüne şâmil bir istatistikî malûmat bulmak mümkün olmamakla beraber muayyen bir bölge için elverişli malûmat elde etmek mümkündür. Bu malûmatta tabii âfetlerin takarrür adedi, arazinin verimlilik bakımından klâsifikasyonu, kredi müesseseleri ve kooperatiflerin miktarı, devlet müesseselerinin adedi bilinmelidir.

Sigortayı muvaffakiyete götürecek ve bundan önce detaylı olarak diğer faktörlerin de varlığı ile bize başarı sağlayacak bölge bulunmuş olur.

Gerek halkın uyanıklığı, gerek yol durumu ve gerekse yukarıda belirtilen sebepler tahtında yurdumuzda sigorta tatbikine en uygun olarak görülen bölgeler Batı Anadolu, Trakya Bölgesi ve Çukurova gözükmektedir. Batı Anadolu'da pamuk, hububat, üzüm, incir. Trakya'da hububat, Çukurova'da hububat ve pamuk belligaşlı mahsuller olup bunlardan biri veya kombinezonları sigortaya tabi tutulabilir. Meyve veren mahsullerin sigortaya tabi tutulması tarla mahsullerine göre daha zordur. Meyvelerdeki peryosite dahi henüz kesin olarak çözülmüş değildir.

Netice olarak ziraî sigortanın Batı Anadolu veya Çukurova'da veya her ikisinde birden tatbikatına geçilmesi lâzımdır. Orta Anadolu'da tek tip mahsul üzerinden (hububat) sigortaya girişmek şekli de akla gelmektedir.

Tatbik olunacak sigorta şekli

Halen gelişmesine çalıştığımız demokratik düzen içerisinde çiftçileri zorla sigortaya tabi kılmak ve arzuları hilâfına kendilerine sigorta poliçeleri satılması hak ve hürriyetlere aykırı gibi görünülürse de, çiftçilerin kendi öz menfaatları için devletin de yardımıyla ziraî sigortanın gerçekleştirilmesi lâzımdır.

Sigortanın gönüllü olması halinde; sigortaya iştirak edenlerin miktarı başarılı bir sigortayı tatbik edecek kadar çoğunluğu sağlamıyabilir. Bu sebeple sigortanın gönüllü olduğu bazı memleketlerde herhangi bir bölgede sigortanın faaliyete geçebilmesi, çiftçi adedi bakımından asgarî bir had konulmasıyla temin olunmuştur. Bilfarz Amerika'da bir «County» de sigorta tatbik edilebilmesi için asgari 200 kişinin istekli bulunması gerekmektedir. Sigorta mevzuununun memleketimizde yeni olması, yaygın bulunmaması ve faidelerinin lâıyık veçhiyle anlaşılammaması sebebiyle gönüllü sigortanın yürümesine ve miktarı kâfi çiftçi adedinin sigorta isteğinde bulunmasına imkân yoktur.

Sigortanın gönüllü olması halinde umumiyetle yüksek bir risk altında bulunan çiftçiler sigorta olmaya istekli olacağından alınacak primlerle ödenecek tazminatlar arasında bir muvazene kurmaya imkân yoktur. Primlerin yüksek tutulması halinde düşük riskli bölge çiftçilerinin yüksek prim ödiyecek sigortaya girmeleri zorlaşır. Gönüllü sigortada personel masrafları daha fazla olur. Sigortanın satılması için gönüllü sigortanın bu mahzurla mecburi sigorta yolu ile gidilebilir. Ancak mecburi sigorta pek arzu edilmez. Sigortanın mecburi ve tek tip olması halinde muhtelif tarz ve karakterde çiftçilik yapan kimselerin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeni sigorta programlarının yürürlüğe konması zorlaşır. Bu boşluk diğer hususi sigorta şirketlerince giderilebilir.

Sigortanın çiftçiye yararlı olması ve muvaffakiyetle tatbik edilebilmesi için memleketin özel şartlarına uygun olması lâzımdır. Bu yönden sigortanın ilk tatbikat yıllarında mecburi olması sigortanın inkişafı bakımından önemlidir. Çiftçiler tadafından sigortanın faidelerinin görülmesi ve tatbikatının öğrenilmesini müteakip mecburi sigortanın bilâhare zuhur edecek duruma göre gönüllü sigorta haline çevrilmesi mümkün olacaktır.

Organizasyon

Ziraî sigorta tatbik edildiği memleketlerde ziraî sigortalar ister gönüllü, ister mecburi olsun devlet teşekkülü karakterini havi bulunmakta ve çoğu zaman da ziraat vekâletine bağılı bir organ olarak fonksiyonunu görmektedir. Nazarî olarak ziraî sigortanın da diğer sigortalarla olduğu gibi karşılıklı kefalet esasları dahilinde işlemesi düşünülebilirse de buna tatbikatta imkân olmamaktadır.

Ziraî sigortanın iktisadî devlet teşekkülü karakterini haiz bir kurumca yürütülmesi ve ziraat vekâleti bünyesinde yer alması muvaffakiyet ihtimallerini artırmaktadır. 3460 sayılı kanun hükümleri tahtında faaliyet gösterecek bu teşekkülün bir idare meclisi, bir umum müdürlük teşkilâtı,

sigortanın tatbik edileceği bölgelerde bölge müdürleri, vilâyetlerde sigorta acentaları ve kazalarda da sigorta mümessillikleri bulunması lâzımdır.

Merkez teşkilâtının başlıca görevleri; sigorta politikasını yürütmek, sigortacılığın inkişafını temin edecek plânları hazırlamak, sigorta yüzde nispetlerini tesbit etmek, prim ve tazminat miktarlarını tâyin etmek ve işlerin nizam içerisinde yürütmesine âmil olmaktır.

Taşra teşkilâtının vazifeleri meyanında, istatistikî malûmat toplamak, sigorta primlerini tahsil etmek, tazminatları ödemek, bölgeleri için esas olacak prim, tazminat ölçülerini bulmak başta gelmektedir.

Sigortanın esas gayesi çiftçi zararlarının yine kendileri tarafından karşılanması prensibi olduğundan sigorta teşkilâtının masraflarını çiftçilerden tahsil olunan primlerle karşılanması bu prensibe uymaz. Bu sebeple bilûmum sigorta masraflarının hükûmet tarafından karşılanması ik-tiza etmektedir.

Bu masraflardan yalnız zarar tahmini yapacak şahısların (müşahitlere) ödenecek paralarını ayırmak lâzımdır. Tahmincilere verilecek ücretlerin zarara uğradığını iddia eden çiftçi tarafından verilmesi haksız zarar iddialarının tevali etmesini de önleyici bir rol oynar.

İktisadî bir devlet teşekkülü olarak kurulacak sigorta müessesesinin yıllık masraflarının umumi bütçeden karşılanması, verilecek döner sermayenin zararlarının ödenmesine sarfedilmesi muvaffakiyet için başlıca hususlardan biridir.

Sigortaya tabi tutulacak miktar ve prim nispeti

Sigortaya tabi tutulacak mahsulün sabit fiatlara göre muayyen bir nispetinin sigortalanması gerekmektedir. Bu nispetler ekili arazinin me-sahası genişledikçe değişmektedir. Esasen ufak ekilişleri bulunan küçük çiftçi işletmelerinde mahsulün sabit bir fiatla muayyen bir yüzde nispetinin sigorta edilmesi yerinde olur. Ancak büyük ziraî işletmeler için yapılacak sigortanın sigortaya tabi tutulacak mahsul için yatırılan sermayeyi aşmaması lâzımdır.

Aksi halde büyük çiftçilere ödenecek tazminatların küçük çiftçilerden toplanacak primlerle karşılanması durumu doğabilir. Büyük çiftçilerin mahsullerini bu mahsuller için sarfettikleri para kıymetinden daha fazla bir kıymetle sigorta ettirmeyi istemeleri halinde primlere ilâve edilecek extra bir ücret ödemeleri gerekmektedir.

Sigorta edilmiş bir mahsulün sigorta edilen değeri bu istihsal için yatırılan sermayeye göre değişeceğinden zararların vukuu zamanı mü-himdir. Zarar:

1 — Tohumun ekilmesinden sonra vukubulmuş ve ikinci bir ekime müsait zaman varsa veya diğer bir nebat ekimine imkân veriyorsa tazminat (% 50'den) birinci kategoriden,

2 — Henüz harman yapma veya toplama imkânı olmadığı gibi diğer bir mahsul yetiştirilmesine imkân yoksa, tazminat (% 75) ikinci kategoriden,

3 — Harmandan sonra zarara uğramışsa üçüncü kategoriden (% 90) tazminat ödenmektedir. Buraya konulan nispetler takribî olup zaman ve şartlara göre değişmektedir.

Japonya'da tatbik olunan ziraî sigortada tahrip olunan ziraî mahsul değerinin ancak % 75'ine kadar tazminat ödenmektedir. Amerika'da da durum buna yakındır. Esasen harap olan mahsulün % 100 değerinin ödenmesi taammüm etmiş değildir.

Bizde de sigorta ile garanti altına alınacak âzami ve asgari nispetler için araştırma yapılması icap etmektedir. Ancak araştırma sonucunda bir nispet söylenebilir.

Mahsulün sigortaya tabi tutulan nispeti, mahsullerin zarara uğrama şansları belirli olduktan sonra birbirinden farklı bölgeler için sigorta primleri tâyin ve tesbit edilir. Bilâhare şayet imkân varsa aynı karakteri havi kısımların bir araya toplanmasıyla bir haritası yapılır. Böylece bölgede tatbik olunacak prim nispetleri belirtilmiş olur.

Şayet prim nispetlerinde büyük bir fark yoksa ve işleri de çoğaltmamak için bütün bölgeye havi vasati bir sigortalama ve prim nispeti konabilir. Mecburi sigortalarda tatbik olunan usul umumiyetle baside doğru gitmek olduğundan vasati ölçüler üzerinden muamele yapılmaktadır.

Sigorta edilen mahsullerin normal frekansla zarar görmeleri hali dışında anormal sıklıkta zarara uğradığı takdirde zararların bir kısmı veya yarısı hükûmet tarafından karşılanması ziraî istihsali teşvik ve çiftçinin malî durumunun takviyesi bakımından önemlidir. Japonya'da anormal hasarların yarısı hükûmet tarafından paylaşılmaktadır.

Sigorta tatbikatını müteakip elde olunacak neticelere göre yedi sene zarfında zarar görmeyen çiftçilerin ödiyecekleri primlerde (% 25) miktarında bir indirme yapılmaktadır. Bazı hallerde (sigortanın elinde birikmiş bir rezerve bulunduğu takdirde) bu miktar (% 50) ye kadar artırılmaktadır.

Sigorta primlerinin ödenmesi çiftçilerin ekim raporlarını sigorta teşkilâtına vermesini müteakip yapılmaktadır. Ekimi müteakip derhal verilmesi lâzımgelen bu raporda ekim sahası ve ekim çeşidi bildirilmektedir. Raporun hemen bildirilmesinden maksat geçecek zaman içeri-

sinde bilhassa gönüllü sigortalarda zarar görmesi ihtimali beliren çiftçilerin sigorta olmasına mukabil diğerlerinin kaçınmasını önlemektedir.

Sigorta primlerinin ekim raporunun bildirilmesini müteakip tahsil edilmesi gerektir. Mamafih bazı hallerde tahsilâtın harman sonuna tabi edilmesinde lüzumu hâsıl olmaktadır.

Yetiştirilen mahsullerin bölgelerine ve cinslerine göre bir rapor verme müddeti tâyin edilmesi şarttır.

Sigorta müddeti değişiktir. Ve bu müddetin uzun veya kısa olmasında sigortaya tabi tutulan mahsulün nev'i rol oynamaktadır. Sigorta müddetinin birkaç senelik olması sigorta idaresince önemlidir. Zira iyi mahsul alınması tahmin edilen senelerde çiftçiler sigorta olmayı arzu etmezler.

Sigorta olan bilûmum çiftçinin çiftçiliği terketmesi, yüksek bir risk altında bulunması halinde sigortası feshedilebilir. Keza sigorta primini zamanında vermemesi halinde sigorta kontratı otomatikman feshedilir.

Mecburi sigortaya dâhil bölge çiftçilerinin sigorta primleri, prim miktarlarının (% 10) undan aşağı olmayan bir miktar fazlası ile tahsil edilmek gerekir.

Sigortaya tabi tutulan bir çiftçinin sigorta edilen mahsulünün tamamı üzerinden muamele görmesi lâzımdır.

Münferit bir tarlanın zararının tazmini mevzuubahis olamaz. Üç ayrı yerde buğday ekimi bulunan bir çiftçinin sigortaya tabi olacak buğday mahsulü bu üç tarlanın hepsidir. Şayet buğday ekiminin tümü üzerinden sabit fiatlar muvacehesinde sigorta edilen hizmete nazaran bir noksanlık zuhur ederse tazminat ödenir.

Mahsullerin değerlerine göre sigortalanabilecek sigorta ünitelerinin büyüklüğü değişmektedir. Her çiftçinin bir sigorta ünitesi olarak kabulü halinde bir dekardan daha küçük sahalarda çiftçilik yapanların sigortalanmasından büyük bir fayda beklenmemektedir.

Sigorta işlerinin bir kısmının masrafları azaltılması bakımından resmî devlet teşekkülleriyle özel müesseselere gönderilebileceğine bundan önce temas edilmişti. Sigorta primlerinin muhakkak surette sigortaca kapanması işlerin selâmeti bakımından mühimdir.

Sermaye

Sigortanın ilk tatbikatı için lüzumlu sermayenin devlet tarafından karşılanmasında mecburiyet vardır. Ziraî sigortadan kazanç beklenmediğinden ticarî zihniyetle çalışan hiçbir şirketin bu işe sermaye yatırması beklenemez. Devlet bütçesinden ve iktisadî devlet teşekküllerinin iştiraki ile temin edilecek bu ilk sermaye ile organizasyonun işlenmesi temin edildiği gibi ilk yıllarda primlerden fazla ödenecek tazminatlardan dolayı

zuhur edecek zararlar karşılanır. Bu bakımdan bir ödenen sermaye ve bir de ihtiyat sermaye olmak üzere iki nevi sermayeye ihtiyaç duyulmaktadır. Prim ve tazminatların birbirlerinin ifna edecek miktarda tesbiti ideal şekil olmakla beraber ihtiyat sermayenin biran evvel teşkili arzu edildiği takdirde primlerin yüksek tutulması icabetmekte ise de tatbikatta buna imkân olmamaktadır. Amerika, Japonya gibi zengin ülkelerde dahi çiftçinin himayesi ön plânda geldiğinden ihtiyat sermayeler devletçe karşılanmaktadır. Bu sebeple sigorta teşkilâtının masrafları devlet bütçesinden karşılandığı gibi çiftçilerce ödenen sigorta primlerinin bir kısmına devlet de iştirak etmektedir.

Bunlara ilâveten muhtelif yıllarda çiftçinin yardımına koşulmaktadır.

Devletçe temin edilecek ilk sermaye Ziraat Bankası'nın, Zirâî Donatım Kurumu'nun, Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'nün, Şeker Şirketi'nin, Yapağı - Tiftik Anonim Şirketi'nin de iştiraki suretiyle tezahür ettirilebilir.

ARAZİ TOPLULAŞTIRILMASI

Yazan:

Kemal BİLGİÇ

Ziraat Yüksek Mühendisi

Memleketimizde çiftçinin sahip olduğu arazinin dağınık ve küçük küçük parçalar halinde bulunması, modern bir ziraî işletme bakımından büyük güçlükler doğurmakta ve rantabl bir ziraate imkân vermemektedir. Onun için, bir ziraî reforma giderken arazi toplulaştırılması üzerinde önemle durmak icab etmektedir.

Üyelerimizden Kemal Bilgiç bu bölümde «Arazi Toplulaştırılması» konusunun ana hatlarını ve mahiyetini incelemektedir.

Arazi toplulaştırılması nedir?

Arazi toplulaştırılması denince bir çiftçiye ait dağınık arazi parçaları yerine toplu arazi verilmesi anlaşılır.

Ziraat arazileri veraset yolu ile parçalanmış, Türkiye gibi eskidenberi ziraat yapılan memleketlerde çiftçilerin dağınık ve küçük parsellere sahip olmasına yol açmıştır. Böyle dağınık ve küçük parçalar üzerinde rasyonel ziraat yapmak mümkün değildir. Her bir parselde gidip gelmede zaman kaybı, ufak arazilerde modern vasıtaların çalışmaması bu bakımdan zikredilebilir.

Batı Avrupa memleketlerinde yapılan tetkikler göstermiştir ki çiftçi gelirleri sanayi, ticaret ve diğer sektörlerde çalışanların gelirlerine nispetle düşüktür. Bu sebeple hükümetler ziraî mahsullere prim vermektedirler. Memleketimizde nüfusun yüzde 70'i ziraatle iştigal ettiği halde millî gelir içinde ziraatın payı ancak % 45'tir. Hollanda'da entansif ve ileri bir ziraat sistemi sayesinde nispet itibarıyla diğer sektörlerle eşit gelir sağlanmaktadır. Hollanda'da nüfusun % 12'si ziraatle meşgul olmakta ve millî gelirin % 12'sini ziraat vermektedir. Bununla beraber devlet sektörüne geniş yatırım yapmakta ve himaye politikası takip etmektedir. Çiftçilerin ekonomik ve malî güçleri kısa zamanda gerçekleştirilecek yatırımlar yapmağa elverişli olmaması bakımından çiftçilerin hayat seviyesinin diğer sektörlerde çalışanların hayat seviyelerine ulaşması senelere vabeste olduğundan bütçeden fazla miktarda yardımlar yapılmaktadır.

Avrupa memleketleri arazi toplulaştırılmasını çok geniş mânada almakta ve ziraî bünyenin ıslahı için lüzumlu her tedbiri bu isim içinde veya altında mütalâa etmektedirler. Bu tedbirler içine yol şebekesinin yapılması; sulama ve kurutma kanallarının açılması; çiftlik binalarının tamiri, tadili veya yeniden yapılması; içme suyu, elektrik, telefon ihtiyaçlarının karşılanması; lüzumlu alet ve makinalarla teğhizi; okul inşası ve mahsullerin satışının organizasyonu girer. Bu isim altında ziraî reform gerçekleştirilmektedir.

Muhtelif memleketlerde ve bir memleketin muhtelif kısımlarında şartlar farklı olduğundan kanunlarda mevcut şartlara göre tedbir almağa müsait hükümler vardır. Meselâ yalnız toplulaştırma yapmak müm-

kün olduğu gibi toplulaştırılma ile beraber yukarıda zikredilen tedbirlerden ihtiyaç hissedilene yapılır.

Batı Avrupa memleketleri ziraî reforma imkân veren arazi toplulaştırılması için hususi kanunlar çıkarmışlardır. Bu kanun Almanya'da «Fburbereinigung», Hollanda'da «Ruilverleveling», İsveç'te «Laga skifte», Fransa'da «Remembrement avec Travaux Conneses» ve «Reorganisation fonciere», İsviçre'de «Remanilment» ve «Reunion parsellaire», İspanya'da «Concentracion parcelaria» isimleriyle tanınmakta olup İngilizce'de «Land consolidation» tâbiriyle ifade edilmektedir. Memleketimizde ise «Tevhidi Arazi», «Arazi Tevhidi» ve son senelerde «Arazi Toplulaştırılması» şeklinde kullanılmaktadır.

Arazi toplulaştırılması tâbirini kelimelerin mânası karşılığı olarak dar mânada düşünülmemeli, ihtiyaç ve imkânlar muvaceshinde ziraî reformu gerçekleştirecek mahiyette geniş mânada ele almalıdır. Esasen Batı Avrupa memleketleri bunu geniş mânada anlamakta ve tatbik etmektedirler. Tamamlayıcı tedbirler müşterek alınmazsa toplulaştırma ameliyesinden beklenen fayda sağlanamaz.

Faydalar

Arazinin toplulaştırılmasıyla meydana gelen faydaları tesbit etmek güçtür. Toplulaştırma ile beraber alınan diğer tedbirler içinde toplulaştırmanın müşahhas tesirlerini bulmak kolay olmamaktadır. Bazı Batı Avrupa memleketlerinde bu mevzuda etüdler yapılmıştır.

Ziraî bünyenin ıslâhı için alınan tedbirler neticesinde Avusturya, Batı Almanya, İtalya ve İsviçre'de istihsalin arttığı ve iş gücünün daha iyi kullanıldığı, yatırılan sermayenin daha fazla kâr sağladığı görülmüştür. Sulama, kurutma kanallarının yapılması ve uygun münavebe tatbiki sayesinde istihsalin 4 misli kadar arttığı müşahede edilmiştir. Diğer tedbirlerle beraber arazi toplulaştırılması Avusturya'da istihsalin yüzde 25 nispetinde artmasına sebep olmuş, ayrıca iş gücünde yüzde 14 azalma vuku bulmuştur. İsviçre'deki istihsal artışı yüzde 20-30 arasında değişmektedir. Batı Almanya'da istihsalin artması ve iş gücünün azalması neticesinde nüfus başına isabet eden gelirden bir misli fazlalık hâsıl olmuştur. İşletme büyüklükleri hassasiyetle tâyin edildiğinden aile iş gücü iyi kıymetlenmektedir.

Az gelişmiş memleketlerde toplulaştırma ile beraber alınacak diğer tedbirler istihsalde gelişmiş memleketlere nazaran daha fazla artış sağlar. Çünkü gelişmiş memleketlerde bazı tedbirler daha önceden müessir olmuştur.

Yalnız toplulaştırma zaman bakımından yüzde 15 tasarruf sağlar. Modern alet ve makinelerin kullanılması imkân dahiline girdiğinden ayrıca zamandan kazanıldığı gibi maliyet de düşer, araziden daha iyi faydalanılır, iş gücü ve sermaye daha verimli olur.

Arazi toplulaştırılması ziraî bünyenin ıslâhında mühim bir faktör olduğundan değişen ekonomik ve sosyal şartlara intibakı nazarı itibare almak lâzımdır. Nüfus hareketleri, teknik terakkiler yeniden ele almayı gerektirebilir.

İşletme büyüklüğü

Toplulaştırmada ziraatle ıstıgal edeceklere lüzumlu miktarda arazi vermek alınması gereken tedbirlerden biridir. Bu umumiyetle, bir problem olarak karşımıza çıkar. Ziraat işletmelerinin büyüklüğü ne olmalıdır? Bu şüphesiz iklim ve toprak şartlarına ve işletme tipine göre değişir. Hollanda'da hayvancılık ve tarla ziraatı için 15 hektar olarak hesaplanmıştır. Çiçekçilik ve sebzeçilik işletmeleri için 1-2 hektar kâfi gelmektedir. Ziraat işçisini temin imkânları gözönünde tutulmalı ve çiftçi aile fertlerini senenin mühim bir kısmında meşgul edecek büyüklükte olmalıdır. İşletme büyüklüğünü tâyinde çiftçi ailesine asrımızın şartlarına uygun bir şekilde yaşama imkânını sağlayacak gelir temini nazarı itibare alınmalıdır.

Küçük parçalar rasyonel ziraat işletmesi kurmağa müsait değildir; ıslâh güçtür. Çok küçük ve çok büyük işletmeler sosyal problemler yaratır. İyi ziraî bünye için aile işletmeleri uygundur. Modern alet ve makinelerin kullanılmasıyla iş gücü artar.

Mıntıkanın, iklim ve işletmenin toprak şartlarına göre her tip işletme için normlar hassasiyetle tesbit edilmelidir. Böyle normların tesbitinde toprak mütehassısı, ekonomist, hayvancılık ve tarla mahsulleri mütehassıslarıyla beraber çiftçilerin de görüşü alınmalıdır. Zira tatbikata intikal ettikten sonra değişiklik yapmak güçtür, mühim problemler yaratır. Değişiklik malî bakımdan büyük masrafları icap ettirir.

Yeniden iskân

Bilhassa eski memleketlerde köy evleri ve çiftlik binaları bugünün şartlarına uygun değildir. Asırlarca önce kurulan köyler o zamanın ihtiyaçlarına cevap verirken teknik ve sosyal gelişmeler karşısında kifayetsiz kalmaktadır. Köylerin dar sokaklarından büyük makineler geçememektedir. Ahırlar aydınlatma ve diğer sağlık tedbirleri için müsait değildir. Kullanılan makinaları koyacak değil kapalı açık yerler dahi yoktur. Evler kâfi derecede aydınlık ve havadar olmadığı gibi bugünün ev eşyaları için kullanışlı değildir. Bu şartlar karşısında yapılacak husus mevcut çiftlik binalarını tadil etmek veya yeniden yapmaktır. Ekseriya köyde kom-

şuların binaları arasında bulunması sebebiyle yer darlığından tadilat istenileni sağlayamaz. Bu sebeple müsait sahalara günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde yeni çiftlik binaları yapmak gerekir. Çiftçilerin köyde toplu veya işletmelerinin başında ayrı ayrı oturmaları hususu sosyologları, ekonomistleri, ziraatçileri muhtelif yönlerden meşgul etmektedir. Her birinin de fayda ve mahzurları vardır. Uzun seneler bir arada yaşadığı insanlar arasından ayrılarak 3-5 kilometre de olsa ayrı bir yerde yaşamağa karar verebilmesi kolay olmamaktadır. İbadet yerlerinde toplanmak ihtiyacı ayrıca ortaya çıkmaktadır.

Süt için inek yetiştirildiği, sebzeçilik ve çiçekçilik yapıldığı takdirde işletme içinde oturmanın faydaları daha fazla ehemmiyet kazanır. Sabah ve akşam süt sağmak için çiftçinin veya ineklerin gidip gelmesi zaman ve enerji kaybına sebep olur. Sütün nakli güçleşir. Medenî vasıtaların bol olduğu, telefonla kısa zamanda birçok şeylerin temin edilebildiği, güzel yollar üzerinde süratli vasıtalarla gidip geldiği yerlerde 5-6 kilometre uzak sayılmaz. Avrupa'da çiftlik haline geçme şekli tercih edilmektedir. Hollanda'da süt inekleri beslendiğinden çiftlikler halinde yayılma esas alınmıştır. İsviçre'de köydeki çiftlik binalarının yüzde 10-20 nispetinde köy dışında işletme binalarının yapılması uygun görülmektedir. Batı Almanya'da da kısmî boşalma arzu edilmektedir. Köy dışına çıkanların bina ve arsalarını komşuları satın almakta böylece onlar da genişleme ve ıslâh etme imkânlarına kavuşmaktadırlar. Köy dışında yeni binaları kurmakla şehir suyu, elektrik, telefon ihtiyaçlarının karşılanması daha masraflı olduğundan birçok memleketlerde bu işler için de prim verilmektedir.

Sulama

Umumiyetle toplulaştırmada sulama işi de ele alınır. Sulama sayesinde verim arttığından daha çok kimseye arazi vermek imkânı hâsıl olur.

Sulama tesislerinin yapılmasında tabii şartlar esas alındığından önce sulama şebekesi tamamlanır, sonra arazi işletmelere ayrılır. Her yeni parsel sulanabilmeli ve drenajı olmalıdır.

Toplulaştırmada arazi içindeki pınarlar ve bunlardan istifade hakkı nazarı itibare alınmalıdır. Bu hususta Medenî Kanun hükümleri kâfi değilse hususi hükümler konulmalıdır. Sulama hakları sağlam mücyyidelere dayanmalıdır.

Toplulaştırmada hududun tesbiti

Toplulaştırılacak sahanın hududunu tesbitte muhtelif memleketlerde çeşitli hususlar esas alınır. Batı Almanya'da toplulaştırma yapan teşkilât hududu da tesbit eder.

Bu bir veya birkaç köy olabildiği gibi köyün bir kısmı da olabilir. İsviçre'de tabii hudutlar ve ekonomik ünite esas alınır. Birçok memleketlerde bu mevzuda çiftçilerin de görüşü sağlanır. En isabetli yol mülki ve tabii hudutlarla beraber ekonomik üniteyi müşterek mütalâa etmektir. Bunda mahallî şartların hususiyetleri büyük rol oynar. Orta malları ormanların, ziraatta kullanılan ve kullanılmayan binaların, bazı hakların dâhil edilip edilmemesi örf ve âdete ve mahallî şartlara göre tâyin edilir. Meselâ Hollanda'da ziraatta kullanılmayan binaların değiştirilmesi rızaya bağlıdır. Ata mezarı gibi şahsa bağlı veya âbide gibi cemiyetle alâkalı hususlarda hak ve mülkiyetlerin mahfuz kalacağı kanunda belirtilmelidir.

Parsellerin tesbiti

Toplulaştırma yapılacak sahada parsellerin hudut ve büyüklüklerini tâyinde kadastro kayıtları ve haritaları esas alınır.

Bu sebeple toplulaştırma yapılacak sahanın kadastrasının çıkarılmış olması zaruridir. Kadastro kayıt ve haritaları için başlamasından bitişine kadar muhtelif safhalarda kullanılır.

Toplulaştırma yapacağı hudutları muhtelif vasıtalarla ilân edilir. Böylece başka bir yerde bulunanlara duyurulur. İlgililer ilânda belirtilen gün içinde tapu senetlerini ibraz ederler. İbraz etmeyenler bulunursa toplulaştırma geciktirilmaz. Parsellerin hudut ve büyüklükleri bilindiği için mal sahiplerinin hakları zayi olmaz. Toplulaştırmanın tamamlanabilmesi için hakların tâyin edilmiş olması lâzımdır. Hakların tâyini toplulaştırmayı geciktirir.

Mülk sahipleri itiraz edebilirler. İtiraz mercileri kanunda gösterilir.

Plânın hazırlanması

Toplulaştırma için evvelâ ön plân hazırlanır. Bu ön plân ilgili çiftçilerin veya selâhiyetli mercilerin taleplerine uygun olarak değiştirildikten sonra son plân halini alır ve bu tatbik edilir.

Plânı kim hazırlar? Bu mevzuda muhtelif memleketlerde farklı yollar takip edilir. Bunları şu gruplar altında toplayabiliriz:

- 1 — Mevcut resmî teşekkül
- 2 — Mevcut gayriresmî teşekkül
- 3 — Mevcut resmî ve gayriresmî teşekkül müştereken
- 4 — Hususi surette teşekkül eden resmî organ
- 5 — Hususi surette teşekkül eden gayriresmî organ
- 6 — Hususi surette teşekkül eden resmî ve gayriresmî organlar müştereken.

Bu organlardan biri tarafından hazırlanan ön plânda yapılacak ıslâh işleri (sulama ve kurutma kanallarının açılması, yol ve köprü inşaatları),

yeni işletmelerin teşkilinde esaslar, masrafların karşılanma ve ödenme şekli, icra safhaları belirtilir. Bu plânın hazırlanabilmesi için muhtelif mütehassıslar tarafından etüdlerin yapılmış olması iktiza eder.

Bazı Batı Avrupa memleketlerinde bu plân ilgili çiftçilerin tetkiki-ne bırakılır; çiftçiler lüzumlu gördükleri tadilleri şifahî veya yazılı olarak bildirirler.

Hazırlanan ön plânın üst merci tarafından tasdiki gerekir. Bu merci tadil selâhiyetini haiz olur. Ön plânda yapılması iktiza eden tadiller yerine getirildikten sonra son plân haline inkılâp eder ve tatbik edilir.

Rızai ve mecburi metod

Toplulaştırma ilgili çiftçilerin muvafakatiyle mi yoksa kanunî müeyyidelerle mi yapılmalı? Bunu tâyinde tarihî, ekonomik ve sosyal durumu nazarı itibare almalıdır.

Avrupa memleketlerinin toplulaştırma kanunlarında her iki şekil için de hükümler vardır. Toplulaştırmanın müsmir ve müspet faydalarını gören çiftçiler kendi sahalarında da yapılması için hükûmete müracaatla iktifa etmeyip tazyik yollarına gitmektedirler. Müracaatlar devletin teknik ve malî imkânlarına nazaran çok fazla olduğundan uzun vâdeli programa bağlamak zaruretiyle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu sebeple kanunun rızaya bakmadan toplulaştırma yapmak maddelerini tatbik lüzum kalmamaktadır. Almanya'da Hitler rejimi zamanında mecburi metod takip edilmiştir.

Rızai metodda ilgili çiftçilerin görüşü reyleme suretiyle alınır. İlân edilen günde toplulaştırmanın tasarlandığı saha içinde arazi veya hak sahibi çiftçiler rey kullanır. Evet yazılı pusulayı atanlar kabul etmemiş demektir. Muvafakat gösterenler yüzde 50 den fazla ise toplulaştırma faaliyetine başlanır aksi halde başlanmaz. Bazı memleketlerde o sahada yüzde 50 den fazla araziye sahip olanların muvafakati da kâfi görülür.

Reylemede bulunmayanlar kabul etmiş sayılır.

Arazilerin değerlendirilmesi

Her çiftçi toplulaştırma yapıldıktan sonra toplulaştırma yapılmadan önce sahip olduğu değerde arazi edinmek ister. Bu sebeple toplulaştırmadan önce her parselin değeri hassasiyetle tâyin edilmelidir. Değerlendirmeyi kim yapar? Bu hususta da muhtelif Avrupa memleketlerinde farklı yollar takip edilir. İsveç'te devlet hizmetinde çalışan toprak mütehassısları, Hollanda'da teşekkül eden mahallî komitenin seçtiği çiftçilerden müteşekkil ehli-vukuf heyeti, Almanya'da toplulaştırmayı yapan organın ilgili çiftçilerin muvafakatını alarak tâyin ettiği çiftçi, Danimarka'da ilgili çiftçilerin seçtiği eksperler değerlendirmeyi yapar. Belçika'da ise top-

lulaştırma komitesi arazileri tasnif eder. Ekspert mevcut arazileri bunlardan birine intibak ettirir.

Değerlendirmede toprak profili tetkik edilir; toprağın karakterlerine göre verimlilik esas alınır. Üzerinde yetiştirilebilen arazi şehire, köye ve yola yakınlığı; meyil de nazarı itibare alınır.

Değerlendirmeyi yapan eksper ve ehli vakıflar hiçbir tesir altında kalmadan iş göreceğine dair yemin eder. Kendisinin ve akrabalarının arazilerini değerlendiremez veya rey veremez.

Kıymetlendirme ilgili çiftçilere duyurulur; onlara itiraz hakkı tanınır.

Toplulaştırma ile beraber çeşitli ıslâh ameliyeleri de yapıldığından, her parsel yola ve kanala bağlanmış olduğundan Hollanda'da toplulaştırma bittikten sonra fakat yeni tahsis yapılmadan önce arazi yeniden değerlendirilir.

İdarî işler ve teşkilât

Toplulaştırma işlerini yürütmek için hususi teşkilât kurulur. Bu teşkilât ilgili çiftçiler arasından seçilen mahallî komiteler şeklindedir. Bazı Avrupa memleketlerinde devlet teşkilâtı elemanlarının da katıldığı görülür. Mahallî komite âzaları Hollanda'da her toplantı için muayyen bir ücret aldığı halde Almanya'da almazlar. Hollanda'da mahallî komitenin selâhiyetleri fazla, Almanya'da ise mahduttur. İşleri devlet organlarının yürüttüğü yerler de vardır. İlgili çiftçilerin mesuliyet ve selâhiyetle teğhiz edilerek işi doğrudan doğruya yürütmesinin faydaları büyüktür. Bazı memleketlerde kiracılar da asli aza olarak Komiteye iştirak eder. Zira onların hakları mevzu bahisdir.

Komiteye veya işi yürüten diğer organ yapılan ve yapılacak işler hakkında ilgili çiftçilere devamlı bilgiverir. Çiftçilerin işin her safhasında itiraz hakları vardır.

Toplulaştırma plânı içindeki projeler kısmen veya tamamen devlet teşkilâtının elindeki imkânlarla tatbik edilir, veya kısım kısım yahut toptan müteahhide ihale yapılır. Hollanda da bu kabil faaliyetle için iki büyük firma teşekkül etmiştir.

Devletin arazi toplulaştırma işleriyle meşgul olan bir teşkilâtının bulunması zaruridir. Almanya'da Kulturamt teşkilâtı, toplulaştırma ve bununla ilgili ıslâh işlerini yapar. Hollanda'da Land and Water use Umum Müdürlüğü'nün vazifesi budur. Bu teşkilâtlar Ziraat Vekâletine bağlı olmakla beraber organik yapıdadırlar. Ziraat ve ölçme mühendisleri, toprak mütehassısları, hukukçular, kartograflar böyle bir teşkilâtta yer alırlar.

Toplulaştırma usulleri, rızaen mübadele

Dağınık arazi yerine toplu arazi edinmede ilgili çiftçiler arazilerini rızaen mübadele ettikleri takdirde problemin büyük bir kısmı çözülmüş olur. Toplulaştırma sahasında birçok çiftçi bulunduğundan çok taraflı anlaşmaların yapılması icap eder ki bu tatbikatta güçtür. Karşılıklı ve çok taraflı anlaşma için devlet müsait şartlar hazırlamalıdır. Problemin hallini yalnız karşılıklı anlaşmalara bırakmamak lâzımdır. Karşılıklı anlaşma yapılamadığı takdirde mecburiyet ifade eden müeyyideler tatbik edilmelidir.

Karşılıklı anlaşma yazılı olmalı ve resmî hüviyet taşınmalıdır. Böyle bir anlaşmada kiracılarla olan münasebet nazarı itibare alınmalıdır. Yol ve kanal gibi umumi hizmetler için yapılacak tahsis gözönünde bulundurulmalıdır. Mübadelede kıymet farkları ilgililer arasında ödenir. Hükümet vergi muafiyeti, prim, kredi gibi kolaylıklarla bu işi teşvik edebilir.

Satın alma

Toplulaştırmanın yapılabilmesi ve çiftçilikte devam edeceklerin tesbit edilen normlarda arazi sahibi olabilmesi için bazı arazilerin devlet veya ilgili organ tarafından satın alınması iktiza eder. Önce rızaen satanlardan alınır. Satışı teşvik eden prim verme yoluna da gidilmektedir. Hollanda'da arazi fiyatları tesbit edilmiştir. Arazi karakterine göre tesbit edilen fiyatlar dışında alım ve satım yasaktır. Toplulaştırma sahasında devlet tesbit edilen fiata ilâveten beher hektara 800-1000 florin vermek suretiyle arazi satın alabilmektedir. Yaşları itibariyle çiftçilik yapamıyacaklar veya bir başka sektörde çalışmağa temayüllü olanlar için bu fiyat cazip geldiğinden kâfi arazi satın alınabilmektedir. İsveç'te ilgili mercilerin emrinde 60 milyon mark bulunmakta ve bu döner sermaye olarak kullanılmaktadır. Satın alınan arazi, arazisini genişletmek isteyen çiftçilere satılmaktadır. Satış kredili olmaktadır. Burada kâr mevzuubahis değildir.

Toplulaştırma sahasında arazi satışlarında spekülasyona meydan vermemek lâzımdır.

Satın almayı ya devlet teşkilâtı veya toplulaştırmayı yürüten organ yapar.

Bazı Avrupa memleketlerinde satın almayı kolaylaştırmak maksadıyla devlete şuf'a hakkı tanınmıştır.

İstimlâk

Toplulaştırmanın tahakkuku için bazan istimlâk yapılır. İstimlâki umumiyetle yaparsa da bazı memleketlerde toplulaştırma organlarına istimlâk selâhiyeti verilmiştir.

İstimlâk edilen arazi, çiftçiliğini büyüteceklere uzun vâdeli kredi ile satılır.

İstimlâkte kiracıların durumu nazarı itibare alınmalıdır.

Toplulaştırma ve kiracılık

Toplulaştırmada kiracıların durumu mühim bir yer alır.

Toplulaştırmadan önce kiraladıkları miktarda arazi kiralamak imkânı sağlanmalıdır. Keza, aynı mahsulleri yetiştirebilecek araziye kiralya-bilmelidirler. Kiracıların müracaat yerleri ve usulleri hükme bağlanmalıdır. Kiracılık bir mahfuz hak olarak tanınmalıdır. Toplulaştırmadan sonra kiracıya verilen az veya fazla kısımlar kiradan düşülür veya kiraya ilâve edilir. Arazinin kıymetindeki değişme de gözönünde tutulmalıdır.

Toplulaştırma aynı şartlarla kiracılığa imkân vermiyorsa tazminat ödemek icabeder. Toplulaştırma kira bakımından yeni şartlar yaratır. Bu şartların yarattığı hususlar ya karşılıklı, ya ilgili merciler veya mahkeme tarafından halledilir.

Programın tatbiki

Batı Avrupa memleketlerinde çiftçiler toplulaştırma programlarının tatbikiyle hâsıl olan faydayı müşahede etmiş ve problemlerin hallinin böyle bir programla mümkün olacağını anlamış durumdadır. Bu sebeple talep halktan gelmektedir.

Arazi toplulaştırılması memleket ve bölge kalkınma programlarının tamamlayıcı bir kısmı olmalıdır.

Toplulaştırma programlarının tatbikiyle ziraî bünye değişmekte, modern asrın bütün imkân ve vasıtaları her koldan çiftliğinde hizmetine amade kılınmaktadır. Bununla beraber atalarından intikal eden arazi parçasının bir başkasının eline geçmesini hoş görmeyen zihniyeti az da olsa rastlanmaktadır. Bu mevzuda da öğretim ve yayım teşkilâtının çalışmaları yardımcı olmalıdır.

Yeniden tahsis

Toplulaştırma ameliyesinin son safhası arazilerin yeniden tahsisidir. Bir çiftçiye mümkün olduğu kadar bir yerde toplu arazi vermek yolu tercih edilmelidir. Bazı teknik ve idarî sebeplerle (meyilli ve arızalı bir yerde toplu arazi sahibi olmayı kimse istemez ve vermek de doğru olmaz), bu mümkün olmazsa birbirinden çok uzakta bulunmayan 2 veya 3 parça verilebilir.

Yeniden tahsis edilecek araziler haritalarda belirtilir. Mahallî komite çiftçileri birer birer çağırarak eski arazisine mukabil yeniden vereceği araziye gösterir, vasıflarını ve mesafesini bildirir. Çiftçi kabul ederse

mesele hallolmuş demektir. Çiftçi kabul etmezse mahkemeye başvurur. Şayet bir çiftçi öncekinden fazla arazi edinmişse fazla kısmın bedelini taksitle öder, az arazi edinmişse aradaki miktarın bedelini alır.

Yeni tahsise göre kadastro dairesi tescil ve harita yapar. Bu işler için çiftçi masrafa katlanmaz.

Yeni tahsisle beraber çiftçi farklı bir işletmeye sahip olduğundan öğretim ve yayım teşkilâtı faaliyetini bu sahaya teksif ederek çiftçinin yeni şartlara intibakını sağlar.

Bazı memleketlerde yol ve kanal gibi işler için kullanılan araziye para ödenir, bazılarında ise hiç para ödenmez, eskisine nazaran % 3-5 nispetinde arazi tahsis etmek suretiyle halledilir.

Masrafların karşılanması ve tevzi

Arazi toplulaştırılması büyük yatırımları icap ettirir. Masrafların hepsini çiftçilerin karşılaması mümkün değildir. Bu sebeple masrafların bir kısmını devlet bütçesinden prim olarak karşılar. Devlet bütçesinden verilen prim memlekette memlekete değiştiği gibi bir memleket içinde yapılan iş ve çiftçilerin ödeme güçlerine göre de değişir. Bu miktar kanunlarda asgari ve âzami olarak yer alır. Umumiyetle masrafların üçte ikisi devlet bütçesinden karşılanır, çiftçilerin ödeme gücü iyi ise bu nispet % 30'a düşer. Batı Almanya'da Rhein vâdisindeki bağ toplulaştırılmasında % 90 prim alınmıştır.

Masrafların prim dışında kalan kısmı çiftçilere edindikleri fayda nispetinde tevzi edilir ve 30 sene gibi uzun vâde ve % 3 gibi düşük faizle borçlandırılır. Şayet çiftçi toplulaştırma ve bununla ilgili işlerde boş zamanlarında fiilen çalışmışsa bu, hissesine isabet eden masraftan düşülmür.

Devlet hizmetinde bu işlerde çalışan memur ve mütehassısların maaşları masrafa dâhil edilmez.

Çiftçilerin masrafa iştirakinde çeşitli kıstaslar nazarı itibare alınır. Bunları şu şekilde tophyabiliriz:

- 1 — Yeni arazilerin kıymetine göre iştirak.
- 2 — Toplulaştırmada faydalanma derecesine göre iştirak.
- 3 — Arazilerin büyüklüğüne göre iştirak.
- 4 — Arazilerin kira kıymetine göre iştirak.

Hükümet yardımları muhtelif şekillerde olur. Bunlar:

- 1 — Prim.
- 2 — Kredi.
- 3 — Vergiden muafiyettir.

Prim, devletin masrafların muayyen bir kısmını bütçeden karşılamasıdır. Kredi borcu için olduğu gibi yeni şartlara intibak bakımından lü-

zumlu malzeme ve vasıtaların alınması için de olabilir. Toplulaştırmayı teşvik için toplulaştırma yapıldıktan sonra muayyen bir müddet arazi vergisi veya diğer vergilerden kısıntı veya muafiyet tanınabilir.

Toplulaştırmanın bir yatırım olduğunu kaydetmiştik.

Toplulaştırma yapılan yerler kısa bir müddet sonra ziraî maksatlar dışına tahsis edilirse yatırımdan beklenen gaye hâsıl olmaz. Buna karşı bazı memleketlerde kayıtlar konulmuştur. İsviçre'de 20, İsveç'te 10 sene içinde arazi ziraî maksat dışında kullanılırsa devletin prim olarak ödediği masraftan hissesine düşen miktar tahsil edilir.

Bölünmenin önlenmesi

Büyük masraf ve emek karşılığı meydana gelen toplulaştırma yenden bölünmeyi önlediği takdirde istenilen faydayı sağlar. Bu sebeple bölünmenin önlenmesi gerekir.

Bölünmeyi önliyen tedbirleri şu 3 grupta toplayabiliriz:

- 1 — Kanunî müeyyide.
- 2 — Öğretim ve yayım.
- 3 — İktisadî tedbirler.

Bunlar içinde en müessiri ekonomik tedbirdir. Ekonomik tedbir tamamlanmazsa kanunî müeyyidenin tatbik sahası kalmaz. Şeklen bütün gözükmeyle beraber muvazaalı bir bölünme yürürlüğe girer. Artan fazla nüfus için yeni iş sahaları açılması lüzumludur.

Bölünmenin meydana getireceği mahzurları küçük yaşta çiftçi çocuklarına anlatmanın faydası az değildir.

L İ T E R A T Ü R

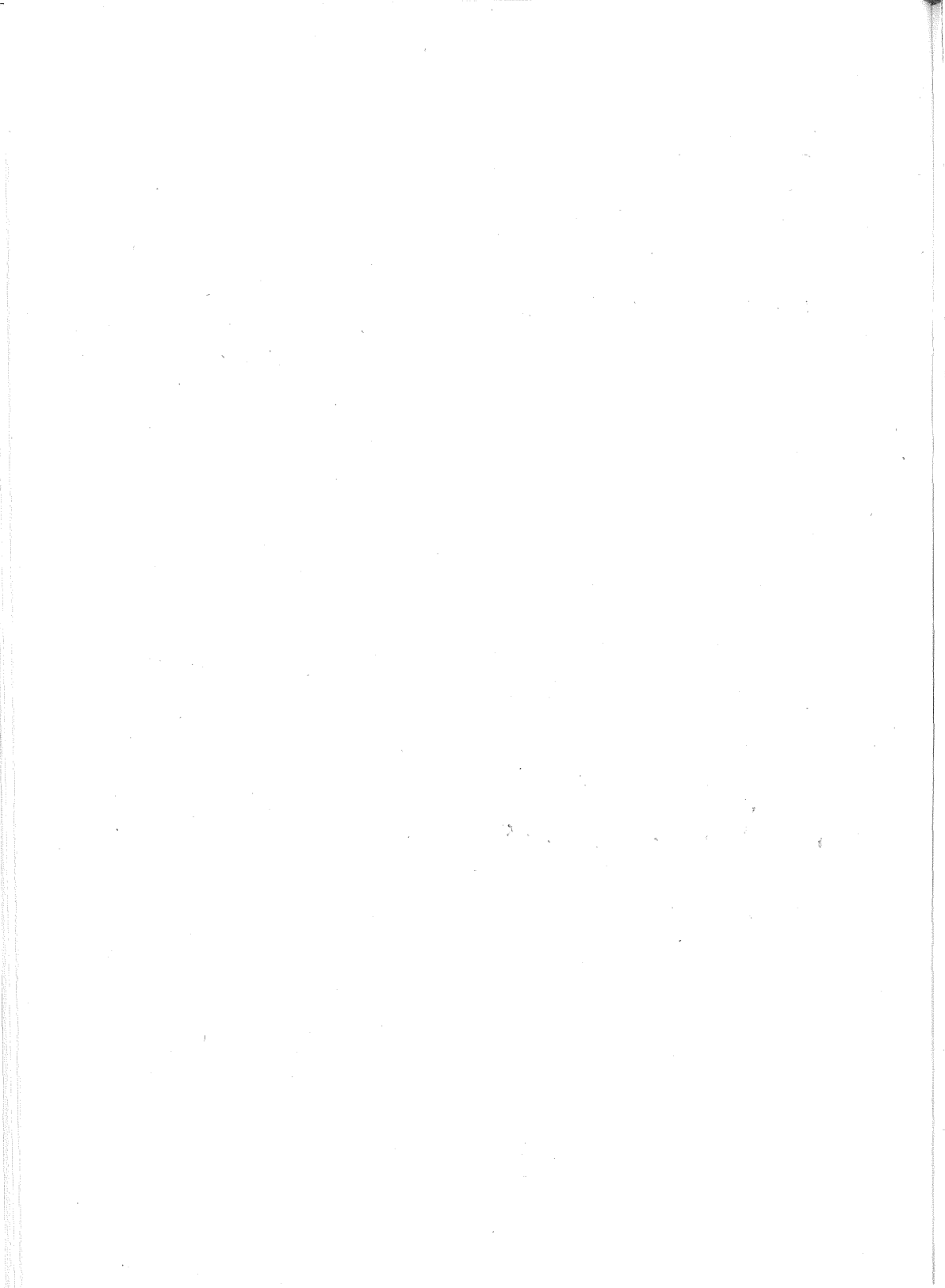
- 1 — Principles of Land Conselidation Legislation, FAO.
- 2 — Land Consolidation in Eurape Facoby.
- 3 — Report on Land Consolidation in Turkey, F. Verkoren.
- 4 — Hollanda ve Almanya'da arazi tevhidı, Kemal Bilgiç.
- 5 — Land Consolidation Act (Hollanda Arazi Tevhidi Kanunu).

DÜNYA ve TÜRKİYE ŞEKER POLİTİKASI HAKKINDA RAPOR

Hazırlayan:
Sabri MALKOÇ
Ziraat Yüksek Mühendisi

İki kısımdan ibaret olan bu raporda Ziraat Yüksek Mühendisi Sabri Malkoç, ilk kısımda dünya şeker durumu ve politikasını, ikinci kısımda ise Türkiye'deki durumu incelemektedir.

Raporda, F. O. Licht'in 100. yıllığında mevcut istatistikî rakamlara geniş şekilde yer verilmiş ve dünya şeker politikası mukayeseli olarak incelenmiştir.

G İ R İ Ő

1926 yılında Nuri Şeker ve arkadaşlarının azimli gayretleri ile Türkiye'de ilk defa Şeker Sanayii'nin kuruluşu UŞak'da başlamıştır. Arkasından devletin himaye ve idaresine mazhar olan Şeker Sanayiimiz muhtelif gelişme merhaleleri geçirerek bugünkü seviyesine ulaşmıŐ bulunmaktadır.

Bir iktisadî devlet teşekkülü şeklinde idare edilmekte olan Şeker Sanayiimiz 17 Şeker fabrikasına sahip olmakta ve yılda 500-600 bin ton Şeker istihsal edecek duruma sahip bulunmaktadır. Amasya, Konya, Kayseri, Adapazarı ve Kütahya Şeker fabrikaları bir anonim Şirket halinde kurulmuş olmakla beraber bu fabrikalar da diğer 12 fabrika gibi bir iktisadî devlet teşekkülü olan Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ő. tarafından idare edilmektedir.

Son senelerde Şeker sanayiimiz hakkında çok Őeyler söylendi ve çok yazıldı. Birçok değişik görüş ve fikirler ortaya atılarak Şeker sanayiimizin fonksiyonu ve memleket iktisadiyatındaki yeri gölgelenir bir durum arz etmiştir. Şeker sanayiimizin memleket ziraatı ve iktisadiyatındaki önemi ve yaptığı hizmetleri belirtmek Şeker politikasının dünyada ve Türkiye'deki durumunu gözden geçirmek maksadı ile bu etüd hazırlanmıştır.

ŞEKER POLİTİKASI

A — Dünya Şeker politikası

Şekerin dünya politikasını ve 19-20 nci asır içindeki gelişmelerini incelediğimizde, kamış Şekeri ile pancar Şekerinin piyasadaki karşılıklı mücadelesine ve bunların komplikasyonlarına dayandığını görürüz.

Pancar Şekerinin, kamış Őekerine karşı ilk mücadelesi Napolyon Bonapart zamanında başlamış ve uzun bir devre boyunca grafikler gızdikten sonra pancar Şeker sanayii gelişerek bugünkü durumuna eriŐmiştir.

1840 yılında Şeker istihsalinin % 4,5 pancar Şekeri ve % 95,5 ise kamış Şekeri teşkil ediyordu.

Pancar Şeker sanayiinin gelişmesi neticesinde 1901 yılında dünya istihsalinin % 67,6, 1913 yılında % 49,3, 1917-1918 senelerinde % 24,6, 1924-1925 senelerinde % 34,1, 1933-1934 senelerinde % 34 ve 1960-1961 senelerinde ise % 44,4 kısmını pancar Şekeri teşkil etmiştir.

Şeker kamışının hektar randımanı şeker pancarından ortalama iki defa daha fazla ve istihsal masraflarının çok düşük olması ve diğer sebepler tesiriyle kamış şekeri maliyetinin pancar şekerinden daha düşük olmasını intağ etmiştir. Bu düşük maliyet sebebiyle dünya piyasasında daimî surette kamış şekeri hâkim olmuştur. Pancardan şeker istihsal ederek şeker ihraç durumunda olan memleketler mutlaka şekeri zararına satarak kamış şekeri fiat seviyesine inmek mecburiyetindedirler.

Birinci Cihan Harbi devamınca ve harbi takip eden yıllarda dünya şeker istihsalı azalmıştır. Bilhassa harbin sıklet merkezini teşkil eden Avrupa'da, pancar şekeri istihsalı önemli derecede düşmüşse de, bilâhare harbin tesirleri giderilince şeker istihsalı süratle artmıştır. Fazla stok sebebiyle 1929 yıllarında dünya şeker sanayii bir kriz geçirmiştir.

Dünya şeker istihsalı 1910-1911'de 17.058.000 ton iken 1923 yılından itibaren gittikçe artmış ve 1931-1932 yıllarında ise 28.477.000 tona yükselmiş olması ile bu miktar istihlâk edilememiş ve büyük stokların meydana gelmesine sebebiyet vermiştir.

Genel olarak bu fazla şeker istihsalı hem kamış şekeri ve hem de pancar şekeri endüstrisi kolunda meydana gelmiştir. Şeker istihsalı böylece artış gösterirken istihlâk 1930-1931'den sonra dünyayı saran iktisadî kriz sebebiyle birkaç yıl müddetle gerilemiştir.

Dünya krizi şeker sanayiine de tesir ederek istihsal, istihlâk dengesi bozulmuş ve şeker stokları bir tehlike göstermiştir.

Tablo: 1'de dünya şeker istihsalı muhtelif seneler itibariyle görülmektedir.

Birinci Cihan Harbinden önceki 10 senelik devrede şeker istihlâki % 3 nispetinde ve harpten sonra ise % 4-5 nispetinde artış göstermiştir.

1931-1933 dünya krizinde bu nispetler düşmüş fakat İkinci Cihan Harbine kadar tekrar istihlâk artmıştır. İkinci Cihan Harbi (1938-1945) esnasında eksilen istihsal ve istihlâk, harbin tesirleri izale edildikten sonra büyük bir gelişme göstermiş ve bugünkü seviyeye ulaşmıştır.

1931-1933 yıllarında meydana gelen çok miktardaki şeker stoku istihsal yapan memleketleri tedbir almağa sevk etmiştir. Bunun üzerine 9 Mayıs 1931 tarihinde Brüksel'de başlıca şeker istihsal ve ihraç yapan Küba, Cava, Almanya, Çekoslovakya, Polonya, Macaristan, Belçika devlet temsilcileri toplanarak bir şeker anlaşması imzalamışlardır.

Anlaşmanın esasını Çadburn hazırladığı için bu anlaşmaya «Çadburn plânı» adı verilmiştir.

Anlaşmaya göre 2,5 milyon tonluk şeker stoku 5 sene içinde eritilecek ve bunu temin için de istihsal azaltılacak ve istihlâki arttırmak için her memleket gerekli tedbiri alacaktır. Anlaşmaya bilâhare Amerika ve

İngiltere de dâhil oldu. Devletler fedakârlık göstererek stokların azalması böylece kabil olmuş ve Çadburn plâni bazı itilâf ve aksaklıklara rağmen müspet netice vermiştir. Fakat anlaşma haricindeki memleketler bu tedbirlere iştirak etmediğinden şeker istihsallerini arttıрмаğa devam ettiler.

T a b l o : 1

Dünya şeker istihsali (Metrik ton)

1900 - 1961

Kampan- ya senesi	Yekûn dünya istihsali	Şeker panca- rundan istihsal	Kamış seke- rinden istihsal	% nispeti	
				Pancar	Kamış
1900/01	11.258.855	6.005.868	5.252.987	53,3	46,7
1901/02	12.643.448	6.880.875	5.762.573	54,4	45,6
1902/03	11.543.974	5.699.912	5.844.062	49,4	50,6
1903/04	12.101.316	6.066.623	6.034.693	50,1	49,9
1904/05	11.184.759	4.919.599	6.265.160	44,0	56,0
1905/06	14.003.288	7.274.098	6.729.190	51,9	48,1
1906/07	14.348.633	7.224.550	7.124.083	50,4	49,6
1907/08	13.705.575	7.062.551	6.643.024	51,5	48,5
1908/09	14.358.031	6.985.539	7.372.492	48,7	51,3
1909/10	14.690.241	6.648.082	8.042.159	45,3	54,7
1910/11	16.823.817	8.667.980	8.155.837	51,5	48,5
1911/12	15.517.728	6.947.131	8.570.597	44,8	55,2
1912/13	18.008.380	9.039.006	8.969.374	50,2	49,8
1913/14	18.714.726	9.053.561	9.661.165	48,4	51,6
1914/15	18.213.442	8.311.701	9.901.741	45,6	54,4
1915/16	16.712.086	6.110.774	10.610.312	36,5	63,5
1916/17	17.037.676	5.864.508	11.173.168	34,4	65,6
1918/19	15.880.098	4.428.150	11.451.948	27,9	72,1
1919/20	15.212.872	3.350.392	11.862.480	22,0	78,0
1920/21	16.831.079	4.906.266	11.924.813	29,2	70,8
1921/22	17.869.580	5.129.597	12.739.983	28,7	71,3
1922/23	17.857.295	5.356.950	12.500.345	30,0	70,0
1923/24	19.579.214	6.059.212	13.520.002	31,0	69,0
1924/25	23.201.423	8.295.493	14.905.930	35,8	64,2
1925/26	23.758.502	8.617.960	15.140.542	36,3	63,7
1926/27	23.211.177	7.896.189	15.314.988	34,0	66,0
1927/28	25.117.767	9.164.489	15.953.278	36,5	63,5
1928/29	26.800.799	9.612.881	17.187.918	35,9	64,1
1929/30	26.740.327	9.358.802	17.381.525	35,0	65,0

Kampanya senesi	Yekûn dünya istihsali	Şeker pancarından istihsal	Kamış şekerinden istihsal	% nispeti	
				Pancar	Kamış
1930/31	27.863.321	11.920.883	15.942.438	42,8	57,2
1931/32	25.007.311	8.791.604	16.215.707	35,1	64,9
1932/33	22.746.208	8.004.375	14.741.833	35,2	64,8
1933/34	24.282.206	9.169.470	15.112.736	37,8	62,2
1934/35	24.643.795	9.801.624	14.842.171	39,8	60,2
1935/36	27.038.656	10.440.394	16.598.262	38,61	61,39
1936/37	28.642.031	10.226.281	18.415.750	35,70	64,30
1937/38	29.272.711	11.081.947	18.190.764	37,85	62,15
1938/39	28.472.036	10.562.332	17.909.704	37,09	62,91
1939/40	30.352.335	11.621.564	18.730.771	38,28	61,72
1940/41	29.902.541	11.684.206	18.218.335	39,07	60,93
1941/42	27.322.564	8.699.271	18.623.293	31,83	68,17
1942/43	25.294.129	8.816.268	16.477.861	34,86	65,14
1943/44	24.877.910	7.605.179	17.272.731	30,57	69,43
1944/45	21.738.638	6.496.953	15.241.685	29,88	70,12
1945/46	19.161.706	6.220.577	12.941.129	32,46	67,54
1946/47	22.945.664	7.389.115	15.556.549	32,20	67,80
1947/48	24.564.671	7.545.830	17.018.841	30,71	69,29
1948/49	28.030.082	10.076.187	17.953.895	35,94	64,06
1949/50	29.001.675	10.694.974	18.306.701	36,87	63,13
1950/51	33.576.389	14.101.719	19.474.670	41,98	58,02
1951/52	36.000.763	14.164.391	21.836.372	39,35	60,65
1952/53	33.590.368	12.421.016	21.169.352	36,98	63,02
1953/54	38.583.426	16.606.628	21.976.798	43,04	56,96
1954/55	38.405.090	15.189.163	23.215.927	39,55	60,45
1955/56	39.882.045	16.096.773	23.785.272	40,36	59,64
1956/57	42.286.125	16.631.904	25.654.221	39,33	60,67
1957/58	45.875.703	19.123.036	26.750.667	41,68	58,32
1958/59	50.892.556	21.616.198	29.276.358	42,47	57,53
1959/60	50.348.352	20.306.348	30.042.004	40,33	59,67
1960/61	57.267.860	25.466.996	31.800.864	44,47	55,53

NOT: F.O. Licht'in 1961 - 100 yıllığından alınmıştır.

Bununla beraber şeker krizi atlatılmıştı. Artık şeker ihraç eden memleketler tekrar bir krize meydan vermemek için dahilî ve haricî tedbirler almayı ve şeker istihlâkını arttırıcı imkânları temin etmeyi esas prensip olarak kabul etmişlerdi. Böylece dünyada şeker istihsal ve istihlâk dengesinin temini devletlerarası müşterek bir mesele olmak mecburiyetine girmiştir.

Kamış şekerinin piyasa fiatı çok daha düşük olmasına rağmen birçok Avrupa ve Amerika devletleri kendi memleketlerinde pancar şekeri sanayiini ne pahasına olursa olsun yaşatmağa azmederek memleketlerinde istihsal edilen pahalı şekeri istihlâk etmeyi tercih etmektedirler. Çünkü şeker pancarı yetiştirilmesinin memleket ziraati ve hayvancılığına sayısız hizmetleri mevzuubahistir. Endirekt olarak memleket iktisadî hayatına da önemli derecede faydalar sağlanmaktadır.

Ayrıca şeker istihsalini devletler kendi memleketinde yapmakla önemli bir gıda maddesi olan şekeri emniyet altına almışlardır.

Ancak sömürgecilikle ilgisi olan bazı devletler iktisadî ve siyasî düşüncelerle pancar şekeri istihsal etmelerine rağmen hariçten bir miktar kamış şekeri ithal etmektedirler.

Dünyada pancar ve kamış şekeri istihsaline devamlı olarak artmasına rağmen gerek nüfusun gerekse nüfus başına düşen istihlâk mütamadî artış gösterdiğinden istihlâk fazlası önemli stoklar teşekkül etmemektedir.

Bugün dünya şeker piyasasında, en fazla şeker istihsal etmesi sebebiyle Küba başrolü oynamaktadır. Bilhassa bu memlekette her yıl istihsal edilen şeker miktarının az veya çok oluşu, fiatlar üzerinde önemli tesirler yapmaktadır. Tarih boyunca bütün devletler kamış veya pancar şekere büyük önem vererek kendi memleketlerinde istihsaline gayret sarfetmişler ve şeker sanayiini dolayısıyla şeker pancarı ve kamış ziraatini himaye etmişlerdir. Bunun bir neticesi olarak sanayi bitkileri içinde, ilim adamlarının en çok meşgul oldukları bitkiler şeker pancarı ve şeker kamışıdır. Bilhassa şeker pancarı, iklimin müsait olduğu memleketlerde ziraatin temel bitkilerinden biri olmuştur. Bu vesile ile yabancı memleketlerdeki şeker pancarı ve şeker fiatları hakkında özet halinde bilgi vermeği faydalı gördük (*).

(*) 3/4/1959 tarihli F.O. Licht raporundandır.

T a b l o : 2

Memleket	1957/58		1958/59	
	Esas şeker muhtevası %	Fiat Krş.	Esas şeker muhtevası %	Fiat Krş.
Batı Almanya	15,5	14,50	15,5	14,50
Belçika	15,5	12,08	15,5	—
Danimarka	16,3 - 16,7	15,40	16,5	10,75
Finlandiya	—	20,70	—	20,70
Fransa	16,57	11,60	16,57	13,34
Hollanda	16	11,79	16	12,26
İngiltere	16,5	16,49	16,5	16,49
İrlânda	15,5	14,85	15,5	15,38
İspanya	—	16,66	—	20,96
İsveç	16	13,56	16	12,57
İsviçre	15	15,28	15	15,28
İtalya	—	—	—	—
Macaristan	—	7,68	—	7,68
Bulgaristan	—	17,05	—	17,05
Şili	15,5	9,22	15,5 - 16,3	12,73
İran	—	10,73	—	10,73
Japonya	—	13,08	—	13,08
Uruguay	—	5,40	—	7,02
Amerika B.D.	—	11,10	—	11,46
Türkiye	17,5	11 - 12,50	17,5	15 - 15,5

Şeker pancarı yetiştiren memleketlerdeki fabrikaların, pancar istihsal kooperatiflerine, özel şirketlere veya devlete ait oluşu, çiftçiye değişik menfaatler sağlamak, şeker muhtevasına göre fiat tesbiti prensibine uymak veya uymamak gibi muhtelif sebeplerden dolayı Tablo: 2 ve 3'de görüldüğü gibi pancar ve şeker fiatlarında farklar mevcuttur.

Batı Almanya'da: % 15,5 şeker muhtevısından % 0,1 nispetinde eksiklik veya fazlalık gösteren inhirafklar, genel olarak bildirilen esas fiatın

% 0,8'ini teşkil eder. Şeker muhtevasının % 15,5'dan aşağı ve % 16'dan yukarı olması takdirinde, esas fiatın % 1,0 nispetinde indirilmesi veya arttırılması temin edilir. Batı Almanya'da pancar müstahsiline, pancar bedelinden başka, teslim ettiği her ton pancar mukabilinde parasız olarak, 45 kg. kuru pancar küspesi verilir.

Belçika'da: 1958/59 kampanya yılı pancar fiyatları, henüz tesbit edilmemiştir. Çünkü bu fiyatlar 1958 Ekim'inden 1959 Ağustos'una kadar olan devredeki şeker maliyetinden çıkarılmaktadır. 1957/58 kampanya yılı için gösterilen pancar fiyatları ise, Hesbaye bölgesinde ödenmiş fiyatlar olup dahilî istihlâki karşılama üzere tesbit edilen kontenjana dâhil pancarlara ait bulunmaktadır.

Şeker muhtevası % 15,5 nispetini geçtiği takdirde her % 0,1 miktarı için fiyatlar % 1,0 nispetinde arttırıldığı gibi, şeker muhtevası bildirilen hadden düşük olduğu takdirde her % 0,1 miktar için fiyatlar, bildirilen fiatlardan % 1,2 nispetinde indirilir. Belçika'da pancar müstahsili bedelsiz olarak 600 kilogram yaş pancar küspesi alır.

Danimarka'da: Pancar müstahsilinin teslim ettiği her ton pancar mukabilinde kendisine 600 kg. yaş pancar küspesi bedelsiz olarak verilir. Kasım ayının 10'undan sonra teslim edilen pancara, ayrıca antrepo harcı olarak, beher kg. için 3,15 kuruş ödenir. Aralık ayının 18'inden sonraki teslimler için bu miktar kg. başına 3,91 kuruşa yükseltilir.

Finlândiya'da: Pancar fiyatı şeker muhtevasına bağlı değildir. Tablo da bildirilen fiyat memleket pancar mahsulü 400.000 ile 525.000 ton arası olduğu zaman ödenir. Mahsul 100.000 tondan daha az olduğu takdirde, mahsulün her 1.000 ton az olmasına mukabil fiyat kg. başına 2,84 krş. arttırılır. Bundan başka pancar müstahsiline, pancar ektiği beher hektar başına ya kg. fiyatı 280,81 krş. ton olan ikinci nev'i, yahut da kg. fiyatı 269,47 krş. olan üçüncü nev'i şekerden 150 kg. bedelsiz olarak verilir.

Fransa'da: Bildirdiğimiz pancar fiyatları fabrikaya teslim fiyatlarıdır. Nakliye pancar müstahsili tarafından ödenir. Pancar müstahsilinin % 16,57 şeker muhtevalı pancarın kilosuna aldığı para ancak 13,06 kuruştur. Esas fiyat olan 13,34 kuruşla aradaki fark türlü kurumlara intikal eder. Bu, denizaşırı bölgelere yapılan Fransız şeker ihracatını finanse etmek bakımından tatbik edilen bir usuldür. Müstahsil kilo başına 13,34 krş. üzerine bir vergi ödemektedir ki, bu suretle maliyeti kg. başına 14,48 kuruşu bulmaktadır. Şeker muhtevası 16,57 olan şeker pancarını esas almakla beraber, aşağıdaki tablo bize, şeker muhtevası esasından Kuveyt ve Güney Fransa'daki pancar fiyatları hakkında malûmat vermektedir:

T a b l o : 3

Pancarın kilogram fiyatları

Şeker muhtevası (Yüzde olarak)	Kuzey Fransa'da (Kuruş)	Güney Fransa'da (Kuruş)
14,06	9,32	9,95
14,25	9,73	10,51
14,44	10,14	10,68
14,63	10,56	11,02
14,82	10,97	11,36
15,01	11,38	11,71
15,20	11,79	12,05
15,79	12,10	12,31
15,99	12,41	12,57
16,18	12,72	12,83
16,38	13,03	13,08
16,57	13,34	13,34
16,77	13,59	13,55
16,96	13,84	13,75
17,16	14,09	13,96
17,35	14,33	14,17
17,55	14,58	14,37
17,74	14,79	14,55
17,94	14,99	14,72
18,13	15,20	14,89
18,33	15,40	15,06
18,53	15,61	15,23
18,72	15,78	15,37

Pancar müstahsili ayrıca, teslim ettiği pancarın % 45-50'si nispetinde ve fabrika teslimi tonu 25,78 kuruştan pancar küspesi satın alabilir.

Hollanda'da: Pancar küspesi, müstahsile ancak müted fiyatlarla satılır.

İngiltere'de: Ekim ayının başından önce teslim edilen pancarın kilogram fiyatına 0,47 krs. prim ödenir. 1-4 Ocak arası teslimatta kilogram başına 0,95 krs., 15-28 Ocak arası teslimatta kilogram başına 1,89 krs., 29 Ocak - 11 Şubat arası teslimatta 2,84 krs. ve 12 Şubat'tan sonraki teslimatta 3,79 krs. prim ödenir. İskoçya'daki fabrikalara teslim edilen pancarın fiyatı biraz düşük ise de, pancar nakliyesi fabrika tarafından öden-

mektedir. İngiltere'de ise pancar nakil masrafları müstahsile ait bulunmaktadır.

İrlanda'da: Pancar müstahsili pancar küspesini, kilogramı 2,48 kuruştan, melâslı kuru küspeyi kilogramı 3,33 kuruştan alabilir. Fabrika bölgelerinde muayyen bir hadden fazla pancar teslim eden müstahsile ton başına 315,87 veya 631,75 krş. ödenir.

İspanya'da: Bildirilen fiatlar vasatî fiatlardır. Ödenen fiatlar şeker muhtevası esasına göre değil, pancar ekim bölgelerine göre tesbit edilir.

İsvet'te: Pancar müstahsilleri, teslim ettikleri her ton pancara mukabil bir de 495 kg. yaş küspe alırlar. % 10 nispetinde kuru madde ihtiva eden bu küспенin kilogram fiatı 0,44 kuruştur. Küспенin ihtiva ettiği kuru madde % 10'dan daha fazla veya eksik olduğu her % 0,1 nispetine göre fiat 0,017 krş. arttırılır veya eksiltilir. Bundan başka pancar ektiği arazinin beher hektarı için pancar müstahsiline kilogramı 5,24 kuruştan 250 kg. melâs satıldığı gibi, buna ilâveten hektar başına 15 kg. melâs da kilogramı 24,44 kuruştan satılır. 15 Kasım'dan sonra teslim edilen pancarlar için ton başına ilâve olarak 698,28 krş. ödenir. 63 günlük kampanya müddetinden sonra teslim edilen pancarın beher tonuna ayrıca bir de 611 krş. prim ödenir.

İsviçre'de: Pancar müstahsiline, teslim ettiği beher ton pancar mukabilinde bedelsiz olarak 350 kg. yaş küspe verilir.

İtalya'da: 1957'ye kadar pancar fiatları, şekerin kg. fiatı 106,44 krş. olduğu esasına göre hesaplanırdı. Bu noktadan hareket edilerek muhtelif şeker muhtevası yüzdeleri için beher yüz kilogram ve polarizasyon ünitesi başına şeker verimi bulunur, her kampanya için de ortalama şeker muhtevası esas olarak alınırdı. Meselâ 1956 kampanyası pancar fiatı şöyle hesaplanmıştı:

% 15,98 şeker muhtevalı pancarın beher 100 kg. ve polarizasyon ünitesi başına verimi: 0,7591.

Şekerin kilogram fiatı: 106,44.

Beher 100 kilogram ve polarizasyon ünitesi başına pancar fiatı: 106,44 krş. X 0,7591 = 80,79 krş.

% 16 şeker muhtevalı pancarın bir kilogramı: % 16 X 80,79 X 10 = 12,93 krş.

1958 pancar fiatları henüz tesbit edilmemiştir. Bunun sebebi millî pancar müstahsilleri kurumu ödeme sisteminin değiştirilmesini istemiş olmasıdır. Polarizasyon ortalaması % 16,65 olduğuna göre pancar fiatı da yukarıki usule göre 13,57 krş. olacaktır.

Pancar bedelinden başka, teslim ettiği beher ton pancara karşılık % 6 kuru madde ihtiva eden yaş küspe parasız olarak müstahsilin emrine amade bulundurulur. Pancar müstahsili bundan başka kilogramı 1,44 kuruştan daha fazla yaş küspe de alabilir. Talep ettikleri takdirde, kendilerine, kilogramı 333,42 kuruştan şeker de verilebilmekte, aynı zamanda kilogramı 22,74 kuruştan mahdut miktarda melâs da temin edilmektedir.

Macaristan'da: Pancar müstahsili, ton başına 30 kilogram şeker alır. Kendisine bundan başka, teslim ettiği beher ton pancar mukabilinde kuru maddesi % 7 olan yaş küspe verilir. Yaş küspe yerine ton başına 30 kilogram kuru küspe de verilebilir. Pancar müstahsili beher ton pancar karşılığında ayrıca 5 kilogram melâs da alabilir.

Bulgaristan'da: Yapılan tediyyeye ilâve olarak pancar ekicisine, teslim ettiği beher ton pancar mukabilinde 40 kilogram küspe, 750 gram şeker bedelsiz olarak verildiği gibi, ayrıca 750 gram şeker de tenzilâtli fiat üzerinden verilir. 1 Ağustos ile 30 Ağustos arasında teslim edilen pancarın beher kilogramına 3,42 kuruş zam yapılır. Ve verilen küspe 20 kilogram miktarında arttırılır. Pancar ekicilerine pancar tohumu bedelsiz olarak tevzi edilir. Pancarın tarladan fabrikaya kadar olan nakliyesi devletçe organize edilir.

Şili'de: Ödenen bu fiattan başka bedelsiz olarak ekiciye 200 kg. yaş küspe verilir. Hisse sahibi olan ekicilere bundan maada kilogramı 0,95 krş. tan olmak üzere kuru küspe ile fabrika teslimi fiatı üzerinden şeker verilir. Hisse sahibi olmıyanlarla sair hususi müesseselere kuru küspe kg. satış fiatı 1,22 krş. tur.

İran'da: Pancar fiatına ilâve olarak ekici, kendisine lâzım olan küspenin % 80'ini bedelsiz olarak, mütebakisini ise 0,59 krş.tan aldığı gibi ayrıca 177,6 krş.tan 12 kg. şeker de alabilir.

Japonya'da: Pancar fiatı şeker muhtevasına bağlı değildir. Küspe vermek âdet olmamıştır. Küspeler kurutulup 60 kg.lık küspeler haline getirilir. Bunlar çiftçilere, kg.ı 26,15 krş.tan satılır. Pancar ekicileri, mahdut faizle az bir miktar avans, piyasa fiatından düşük fiatla ziraat aletleri ve piyasa fiatından % 50 daha neuz fiatla mücadele ilâçları temin ederler.

Uruguay'da: Pancar fiatı şeker muhtevasına bağlı değildir. Yaş küspe verilmez; kuru şekilde kg.ı 0,98 krş.tan satılmaktadır. Bu, pancar ekicilerine pancar ekicileri birliği tarafından, toptan fiatı üzerinden verilir. Miktar ekilen sahaya göre değişir. Pancar tohumu çiftçiye maliyet fiatı

üzerinden satılır. Hasat masrafları için bankalardan kredi temin edilir. Bu hususta kendilerine, gübre satan firmalar delâlet eder.

Şeker servetinin yüksekliğini de nazarı itibare aldığımızda Türkiye şeker pancarı fiyatlarının birçok memleketlerden daha az olduğu Tablo: 4'de görülmektedir.

Şekerin perakende satış fiyatları da çok değişik olmasına rağmen ve bazı memleketler hariç tutulursa Türkiye'deki şeker fiyatları yüksek görülmemektedir. Muhtelif memleketlerde şeker ve pancar istihsaline ait muhtelif istatistikî bilgi Tablo: 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10'da verilmiştir.

T a b l o : 4

Bir kilo şekerin perakende satış fiyatı

Memleketler	Alman Markı (*)	TL.
Almanya (Batı)	1,16	2,49
Almanya (Doğu)	1,8	3,87
Amerika B.D.	1,01	2,17
Arjantin	1,12	2,41
Avusturalya	0,86	1,85
Avusturya	0,96	2,06
Belçika	0,92	1,98
Brezilya	2,95	6,34
Danimarka	0,62	1,33
Dominik	1,30	2,79
Filipin	0,95	2,04
Finlândiya	1,39	2,98
Fransa	1,09	2,34
Giyana (İng.)	0,49	1,05
Güney Afrika B.	0,54	1,16
Habeşistan	1,10	2,36
Hollânda	1,03	2,21
Endonezya	1,64	3,53

Memleketler	Alman Markı (*)	TL.
İngiltere	0,88	1,80
İran	1,10	2,36
İrlânda	0,78	1,68
İzlânda	1,46	3,14
İspanya	1,10	2,36
İsveg	1,06	2,28
İsviçre	0,99	2,13
İtalya	1,65	3,55
Küba	0,65	1,40
Meksika	0,47	1,01
Mısır	0,87	1,87
Mozañbik	0,61	1,31
Norveg	0,82	1,76
Peru	0,41	0,88
Portekiz	0,96	2,06
Şili	1,22	2,62
Taylând	1,24	2,66
Uruguay	0,55	1,18
Yeni Zelânda	1,08	2,32
Yugoslavya	1,89	4,06
Yunanistan	1,73	3,72
Türkiye	—	3,00

(*) 1 Alman markı = Resmî kur: TL. 0,6729, primli kur: TL. 2,1498'dir.

NOT: Lich'in Dünya Şeker İstatistikleri'nden, 1957/1958.

T a b l o : 5
Dünya memleketlerinde ham şeker durumu
(1 9 6 0 — 6 1)

M e m l e k e t a d ı	Ham değer (*)		Metrik ton		Nüfus başına şeker istihlâki		Memleket dahili perakende şeker fiyatları		
	Şeker istihsalı	Şeker ihracı	Şeker ithali	Şeker istihlâki	Ham değer	Rafineri	Cent/Lib	Krs/Kg.	
A V R U P A :									
Almanya (Batı)	p	2.000.651	10.000	200.000	1.755.973	32,0	28,16	12,9	255
Almanya (Doğu)	p	900.000	250.000	50.000	620.105	32,6	28,69	—	—
Avusturya	p	277.255	50.000	—	285.255	40,1	35,28	11,0	218
Belçika - Lüksemburg	p	508.427	180.000	20.000	341.989	36,7	32,30	13,0	258
Bulgaristan	p	240.000	95.000	100.000	225.000	18,4	16,19	—	—
Çekoslovakya	p	1.150.000	550.000	—	555.000	38,5	33,88	5,7	113
Danimarka	p	339.000	75.000	—	269.665	59,5	52,36	8,2	163
Fransa	p	2.780.000	1.100.000	556.000	1.569.898	32,4	28,51	10,5	208
Hollanda	p	727.500	100.000	120.000	714.511	59,7	52,53	11,7	232
İngiltere (Br. Kra.)	p	940.000	556.000	2.235.000	2.740.436	55,3	48,66	9,3	185
İspanya	k+p	555.777	65.000	65.000	514.996	17,1	15,04	10,1	200
İsveç	p	357.000	5.000	25.000	358.261	46,1	40,56	12,6	250
İsviçre	p	36.792	5.000	225.000	264.657	46,7	41,09	9,1	181
İtalya	p	1.000.000	13.000	15.000	1.016.430	21,8	19,18	15,4	306
Macaristan	p	484.000	126.000	—	369.753	30,1	26,48	20,2	401
Polonya	p	1.530.000	550.000	—	930.000	30,2	26,57	13,5	268
Romanya	p	360.000	50.000	—	313.000	13,5	11,88	—	—
Sovyet Rusya	p	7.100.000	750.000	3.200.000	7.400.000	29,7	26,13	—	—

M e m l e k e t a d ı	Ham değ er (*)		Metrik ton		Nüfus başına şeker istihlâki		Memleket dahili perakende şeker fiyatları		
	Şeker istihsalı	Şeker ihracı	Şeker ithali	Şeker istihlâki	Ham değ er	Rafineri	Cent/Lib	Krş/Kg.	
Türkiye	p	711.000()	300.000()	—	347.553()	11,7	10,29	12,6	250()
Yugoslavya	p	295.000	50.000	—	300.000	18,8	16,54	25,4	504
Yunanistan	p	—	—	135.000	133.722	12,9	11,35	18,1	359
Diğ er Avrupa memleketleri	p	210.138	15.000	549.000	731.242	—	—	—	27
<i>Avrupa yekûnu</i>	<i>k+p</i>	<i>22.528.182</i>	<i>4.995.000</i>	<i>7.495.000</i>	<i>21.657.446</i>	<i>30,0</i>	<i>26,40</i>	—	—
A M E R İ K A :									
<i>Kuzey Amerika:</i>									
A. B. D.	<i>k+p</i>	2.721.000	45.000	5.806.000	8.392.000	47,0	41,36	11,9	236
Kanada	p	145.000	—	700.000	845.000	46,7	41,09	9,6	190
<i>Orta Amerika:</i>									
Batı Hint Adaları Fed.	k	948.000	830.000	—	118.000	35,9	31,59	—	—
Dominik	k	1.250.000	950.000	—	80.000	26,0	22,88	—	—
Guadelup	k	165.000	154.101	—	5.000	18,6	16,36	—	—
Küba	k	6.764.356	5.200.000	—	360.000	51,8	45,58	6,4	127
Meksika	k	1.471.000	530.000	—	1.071.000	32,6	28,68	5,5	109
Portoriko	k	1.020.000	900.000	—	110.000	42,8	37,66	—	—
Diğ er K.-O. Am. Mem.	k	529.500	406.000	22.500	321.000	—	—	—	—
<i>Güney Amerika:</i>									
Arjantin	k	882.000	240.000	—	692.000	33,4	29,39	9,3	185
Brezilya	k	3.535.000	900.000	—	2.500.000	37,7	33,17	19,00(o)	—
Ekvator	k	100.000	30.000	—	—	19,7	17,33	—	—
İngiliz Ginası	k	345.000	332.000	—	21.000	36,8	32,38	—	—

Kolombia	k	355.000	40.000	—	320.000	20,4	17,95	6,3	125
Peru	k	840.000	550.000	—	280.000	23,2	20,41	2,8	56
Venezuela	k	270.000	40.000	—	260.000	33,8	29,74	12,18	242
Diğer Güney Ame. Mem.	k	73.700	22.000	343.500	548.000	—	—	—	—
<i>Amerika yekûnu</i>	<i>k+p</i>	<i>22.182.500</i>	<i>11.845.000</i>	<i>6.872.000</i>	<i>15.958.000</i>	<i>33,8</i>	<i>29,7</i>	—	—

A S Y A :

Çin (Mainland)	k	1.225.000	50.000	1.500.000	2.575.000	2,4	2,11	—	—
Çin (Taiwan)	k	930.000	710.000	—	130.000	11,0	9,68	9,1	181
Endonezya	k	670.000	—	—	755.000	7,8	6,86	8,1	161
Filipinler	k	1.457.000	1.300.000	—	300.000	11,4	10,03	7,6	151
Hindistan	k	3.658.000	400.000	—	2.600.000	5,5	4,84	10,5	208
İran	p	96.800	—	283.000	400.000	18,7	16,45	20,00(o)	—
İsrail	p	33.000	—	64.474	80.123	27,7	33,17	17,2	341
Irak	p	—	—	180.000	195.000	27,3	24,02	8,1	161
Pakistan	k+p	123.400	—	25.000	178.000	2,3	2,02	17,0	337
Suriye	p	10.000	—	58.058	66.954	14,4	12,67	9,7	192
Diğer Asya Mem.	k+p	704.256	100.000	2.532.500	2.786.500	—	—	—	—
<i>Asya yekûnu</i>	<i>k+p</i>	<i>8.545.000</i>	<i>2.560.000</i>	<i>4.520.500</i>	<i>9.919.500</i>	<i>5,2</i>	<i>4,57</i>	—	—

A F R İ K A :

Güney Afrika Birliği	k	962.000	250.000	—	680.000	46,1	40,56	6,4	127
İngiliz Doğu Afrikası	k	190.000	—	41.000	230.000	9,4	8,27	—	—
Kongo	k	44.500	9.520	911	34.561	1,8	1,58	—	—

M e m l e k e t a d ı	Ham değer (*)		Metrik ton		Nüfus başına şeker istihlâki		Memleket dahili perakende şeker		
	Şeker istihsalı	Şeker ihracı	Şeker ithali	Şeker istihlâki	Ham değer Rafineri	Cent/Lib	Krş/Kg.	fiatları	
Madagaskar	k	83.000	44.271	174	28.200	5,0	4,40	—	—
Mauritius	k	235.000	210.000	—	25.000	40,9	35,99	—	—
Mısır	k	335.000	100.000	100.000	300.000	14,1	12,40	16,6	329
Diğer Afrika Memleketleri	k	515.778	446.000	1.285.500	1.516.000	—	—	—	—
<i>Afrika yekûnu</i>	<i>k</i>	<i>2.400.500</i>	<i>1.006.000</i>	<i>1.462.500</i>	<i>2.811.000</i>	<i>11,0</i>	<i>9,68</i>	—	—
O K Y A N U S Y A :									
Avustralya	k	1.351.000	747.000	—	569.000	55,1	48,48	9,3	185
Fiji	k	152.000	187.000	—	18.000	34,3	30,18	—	—
Hawaii	k	900.000	860.000	—	40.000	56,0	49,28	—	—
Diğer Okyanus Mem.	k	—	100.000	133.000	135.000	—	—	—	—
<i>Okyanusya yekûnu</i>	<i>k</i>	<i>1.475.000</i>	<i>935.000</i>	<i>133.000</i>	<i>722.000</i>	<i>50,7</i>	<i>44,61</i>	—	—
Dünya kamış şekeri		31.800.864							
Dünya pancar şekeri		25.466.996							
<i>Dünya yekûnu</i>		<i>57.267.860</i>	<i>21.341.000</i>	<i>20.447.000</i>	<i>51.067.500</i>	<i>16,3</i>	<i>14,34</i>	—	—

F.O. Licht ve International Sugar Council'den istifade edilmiştir.

(*) Ham değer beyaz şeker tahvil için emsal 0.88 olarak alınmıştır.

T a b l o : 6

Dünya memleketlerinde hektara pancar verimi
(Metrik ton) (*)

Memleket adı	1960/61	1959/60	1958/59	1957/58	1956/57
Batı Almanya	42,79	29,12	41,42	38,92	30,69
Doğu Almanya	30,23	20,00	30,78	28,27	19,93
Çekoslavakya	32,78	21,08	29,65	29,81	20,67
Avusturya	36,78	35,14	40,05	38,76	30,07
Macaristan	22,10	21,48	18,27	21,92	15,66
Fransa	48,26	19,92	35,09	33,84	28,24
Belçika	49,84	21,38	46,18	39,73	35,73
Hollanda	53,95	34,39	49,40	42,75	37,46
Danimarka	43,00	29,43	35,87	36,10	36,06
İsveç	47,31	33,92	35,11	39,25	36,80
Polonya	35,46	15,89	23,55	22,52	17,65
İtalya	30,47	36,66	28,01	27,62	29,81
İspanya	21,67	20,61	20,00	19,33	19,01
Yugoslavya	27,86	27,94	21,00	24,14	16,44
Romanya	16,67	17,11	12,25	15,56	10,93
Bulgaristan	21,60	20,15	14,59	22,30	16,87
İsviçre	43,25	47,97	49,53	43,72	39,74
B. Britanya	41,67	33,65	34,86	27,51	31,77
İrlanda	31,77	34,32	23,55	25,13	27,47
Finlandiya	29,49	20,02	19,19	21,29	16,40
Türkiye	21,06	20,77	16,29	14,88	14,99
Rusya	30,23	20,00	30,78	28,27	19,93
Amerika	38,46	39,94	38,12	42,46	37,24
Kanada	28,52	31,18	30,35	28,20	25,40

(*) F.O. Licht'in 100. Yıl kitabından (1936 - 1961).

T a b l o : 7

*Dünya memleketlerinde hektardan alınan şeker miktarı
(Metrik ton) (*)*

Memleket adı	1960/61	1959/60	1958/59	1957/58	1956/57
Batı Almanya	6,67	4,75	6,21	5,82	4,29
Doğu Almanya	4,19	2,81	4,20	3,89	2,43
Çekoslavakya	4,77	3,03	4,04	3,87	2,96
Avusturya	6,25	5,51	5,92	6,65	4,85
Macaristan	3,66	3,20	2,76	3,41	2,39
Fransa	7,45	3,05	4,84	5,02	4,08
Belçika	7,56	3,15	6,61	5,82	5,07
Hollanda	7,87	5,48	7,21	6,13	5,08
Danimarka	6,84	5,00	5,81	5,60	6,05
İsveç	7,07	5,57	5,35	6,18	5,62
Polonya	3,82	2,65	3,40	3,48	2,37
İtalya	4,16	4,76	4,31	3,75	4,32
İspanya	2,93	2,78	2,81	2,89	2,84
Yugoslavya	4,17	3,68	3,08	3,42	2,58
Romanya	1,71	1,80	1,32	1,63	1,24
Bulgaristan	3,20	2,54	2,14	2,37	2,13
İsviçre	6,91	7,87	6,52	6,91	6,00
B. Britanya	5,60	5,25	4,87	3,81	4,72
İrlanda	4,45	5,17	3,36	4,16	4,24
Finlandiya	3,70	3,11	2,61	2,48	2,19
Türkiye	3,47	3,33	2,70	2,40	2,57
Rusya	4,19	2,81	4,20	3,89	2,43
Amerika	5,56	5,49	5,57	5,99	5,56
Kanada	4,17	3,88	4,37	3,84	3,95

(*) F.O. Licht'in 100. Yıl kitabından (1936 - 1961).

T a b l o : 8

Dünya memleketleri şeker fabrikalarında işlenen pancar
(Metrik ton) (*)

Memleket adı	1960/61	1959/60	1958/59	1957/58	1956/57
Batı Almanya	12.813.561	8.622.393	12.703.676	10.505.571	8.200.379
Doğu Almanya	6.500.000	4.500.000	6.830.000	6.190.000	3.996.000
Çekoslovakya	7.900.000	5.105.820	6.945.825	6.775.128	4.585.484
Avusturya	1.630.492	1.927.131	1.005.000	1.655.459	1.335.841
Macaristan	2.920.000	2.633.281	1.983.540	1.769.030	1.744.267
Fransa	18.000.000	7.050.000	11.600.000	10.600.000	9.700.000
Belçika	3.350.000	1.470.000	3.200.000	2.620.000	2.305.000
Hollanda	4.990.000	3.197.400	4.001.500	2.758.000	2.581.000
Danimarka	2.150.000	1.482.588	2.470.764	2.363.531	2.054.410
İsveç	2.400.000	1.733.000	1.766.000	2.103.000	1.847.000
Polonya	10.200.000	5.970.000	8.427.000	7.621.000	6.428.000
İtalya	7.328.735	11.073.200	2.408.635	6.175.900	6.700.000
İspanya	3.900.000	3.916.312	3.182.394	2.222.907	2.612.816
Yugoslavya	1.970.000	2.083.800	1.278.782	1.845.249	1.057.482
Romanya	3.500.000	3.446.000	1.732.000	2.043.300	1.518.900
Bulgaristan	1.620.000	1.370.000	887.000	1.407.067	942.721
İsviçre	230.188	260.614	282.238	244.741	223.553
B. Britanya	7.000.000	5.597.925	5.834.205	4.512.000	5.252.132
İrlanda	950.000	942.390	796.547	807.519	636.410
Finlandiya	510.800	307.123	286.970	274.523	242.181
Türkiye	4.320.000	3.468.826	2.338.280	2.206.357	1.791.192
Rusya	48.400.000	41.300.000	51.000.000	38.500.000	31.600.000
Amerika	14.943.310	15.435.906	13.743.989	14.072.394	11.889.685
Kanada	991.644	1.124.474	1.201.802	955.774	810.000

(*) F.O. Licht'in 100. Yıl kitabından (1936 - 1961).

T a b l o : 9

Dünya memleketlerinde pancar şekeri istihsali (Ham şeker)
(Metrik ton) (*)

Memleket adı	1960/61	1959/60	1958/59	1957/58	1956/57
Batı Almanya	2.000.651	1.422.025	1.916.259	1.586.165	1.157.883
Doğu Almanya	900.000	633.105	933.000	852.222	487.000
Çekoslavakya	1.150.000	729.000	946.000	879.790	657.575
Avusturya	277.255	302.340	296.251	284.231	215.288
Macaristan	484.000	391.900	299.200	275.656	266.524
Fransa	2.780.000	1.077.812	1.600.000	1.572.221	1.402.222
Belçika	508.427	216.310	458.179	383.779	326.841
Hollanda	727.500	509.700	583.849	395.600	357.462
Danimarka	339.000	252.000	400.000	367.000	344.679
İsveç	357.000	284.800	268.400	331.070	281.816
Polonya	1.530.000	994.000	1.216.700	1.178.442	862.000
İtalya	1.000.000	1.437.672	1.140.844	839.382	971.750
İspanya	527.777	528.027	447.432	332.634	400.447
Yugoslavya	295.000	274.693	187.306	261.400	165.275
Romanya	360.000	363.336	186.436	213.831	171.839
Bulgaristan	240.000	172.600	130.200	149.539	118.870
İsviçre	36.792	42.890	37.164	38.667	33.770
B. Britanya	940.000	872.960	815.665	625.616	780.962
İrlanda	132.571	141.977	113.546	119.440	98.133
Finlandiya	63.567	47.718	39.016	32.029	32.212
Türkiye	711.000	555.274	383.248	356.111	307.286
Rusya	7.100.000	6.100.000	6.333.000	5.333.000	4.778.000
Amerika	2.160.000	2.122.000	2.008.542	1.986.755	1.774.500
Kanada	145.000	140.029	172.960	130.270	126.052
Uruguay	24.000	6.580	26.257	26.495	22.000
Şili	34.700	78.767	55.103	36.029	27.234
Cezayir	1.000	760	1.388	2.098	3.368
Azor	9.400	7.464	5.768	7.483	8.022
Japonya	144.156	139.535	134.252	95.252	68.270
Marcurya	325.000	300.000	300.000	275.000	260.000
Pakistan	3.400	2.430	500	—	—
İran	96.800	107.211	119.934	109.353	93.359
Afganistan	6.000	5.500	5.248	5.326	5.300
Avustralya	—	—	—	—	—

İsrail	33.000	24.133	17.700	19.150	8.000
Suriye	10.000	8.300	12.851	9.000	7.965
Arnavutluk	14.000	13.500	13.000	13.000	10.000

(*) F.O. Licht'in 100. Yıl kitabından (1936 - 1961).

T a b l o : 10

Dünya memleketlerinde şeker pancarı ekimi (Hektar)
(Son 5 senelik) (*)

Memleket adı	1960/61	1959/60	1958/59	1957/58	1956/57
Batı Almanya	265.000	299.487	296.084	306.428	270.771
Doğu Almanya	240.000	215.000	225.000	221.900	218.997
Çekoslavakya	245.000	241.000	242.267	234.275	227.306
Avusturya	37.100	44.334	54.845	50.004	42.714
Macaristan	130.000	132.100	122.600	108.600	80.720
Fransa	320.270	373.000	354.000	330.600	313.212
Belçika	67.000	67.221	68.757	69.296	65.951
Hollanda	85.000	92.487	92.979	81.007	64.511
Danimarka	35.200	50.000	50.377	68.878	65.475
İsveç	50.560	50.729	51.096	50.305	53.579
Polonya	420.000	400.700	375.700	357.900	358.500
İtalya	235.000	240.500	302.090	264.490	223.636
İspanya	180.000	180.000	190.000	159.112	115.000
Yugoslavya	73.500	70.700	74.579	60.905	76.431
Romanya	215.000	210.000	201.400	141.400	131.000
Bulgaristan	75.000	75.000	68.000	60.800	63.100
İsviçre	5.300	5.323	5.433	5.699	5.598
B. Britanya	167.331	168.000	166.365	167.345	164.009
İrlanda	31.500	29.900	27.461	33.829	28.703
Finlandiya	17.500	17.320	15.338	14.956	12.893
Türkiye	134.263	205.093	166.993	143.522	148.265
Rusya	3.300.000	3.100.000	2.750.000	2.497.000	2.109.000
Amerika	445.170	388.512	366.254	360.588	331.449
Kanada	35.000	34.766	36.066	39.598	33.891

(*) F.O. Licht'in 100. Yıl kitabından (1936 - 1961).

B — Türkiye şeker politikası

Tarihimizin Osmanlı devrinde şeker sanayii kurulamadığı için, malî imkânlar nispetinde ithal edilerek şeker ihtiyacı karşılanmakta idi.

Esasen şeker lüks madde olarak kabul edilmekte ve daha ziyade büyük şehirlerde istihlâk edilmekteydi.

Türk lokumu ve şekerlemeleri komşu memleketlerde rağbet gördüğünden ithal edilen şekerin cüz'î bir kısmı lokum, karamelâ, helva şeklinde mamul hale getirilerek ihraç edilmekteydi. Osmanlı İmparatorluğu'nun inkırazı ve siyasî rejimin değişerek Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasını müteakip ilk olarak 1926 yılında Uşak ve Alpullu'da, 1833'de Eskişehir ve 1934 yılında Turhal'da daha ziyade özel sermayenin iştirakiyle ve dört ayrı anonim şirket tarafından kurulan dört şeker fabrikası ile şeker sanayiinin nüvesi teşkil olundu:

Bu dört fabrikanın rekabet etmelerine ilâveten ham madde, malî krizler, teknik durumlar gibi birçok meseleler sebebiyle zamanın hükûmeti şeker sanayiine bir istikamet vermediği lüzumlu görmüştür.

Bunun üzerine 1934 yılında İktisat Bakanlığı Milletlerarası Şeker İstatistik Bürosu Şefi Mikusch'u davet ederek fabrika ve şeker fiyatlarının durumu ve indirme imkânlarının kabil olup olmayacağı tetkik ettirildi ise de şeker maliyetlerinin aşağıya indirilmesinin mümkün olmayacağı neticesine varıldı.

Pancar ziraatının çiftçiye sağladığı sayısız faydaları daha geniş sahalara yayarak daha fazla çiftçi kitlesini bu sanayiın nimetlerinden faydalandırmak için memlekette şeker istihlâkinin dolayısıyla pancar istihsalının artırılması ve bunun için de muhakkağ surette fiyatların indirilmesi gerektiğini düşünen hükûmet Mikusch'un çalışmalarını kâfi görmiyerek 20 Aralık 1934 tarihinde bir şeker rasyonizasyon komitesi kurdu.

Komite verdiği raporda dört şeker fabrikasının kurulacak milli bir şirket idaresinde birleştirilmesi, memleketin her tarafında aynı fiatla şeker satılması ve pancar ziraatının geliştirilmesi gibi hususlara işaret edilmişti.

Bu raporlara dayanarak hükûmet, başbakanın adına izafetle şeker sanayii hakkında (İnönü projesi) ni hazırlayarak tatbikatına geçti.

Proje gereğince dört şeker fabrikası Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. adı ile kurulan bir iktisadî devlet teşekkülüne devredilerek şeker sanayii toplu ve plânlı olarak çalışabilecek bir organ haline getirilmek suretiyle devletleştirilmiştir.

Şekerin memleket dahilinde istihsal edilerek ihtiyacın bu suretle karşılanması hükûmetin şeker sanayii politikasının esasını teşkil etmiştir.

Ayrıca memlekette şeker istihsal ve istihlâkinin ayarlanması gerekiyordu. İstihsalin, istihlâke nispetle daha az artması halinde zuhur edecek sıkıntıyı önlemek üzere sanayi için en elverişli görülen istihsal hacminin temini düşünülerek 17 Haziran 1935 tarih ve 2785 sayılı kanunla bazı hi-maye ve tanzim edici esaslar kabul edildi.

T a b l o : 11

1 kilo şekerin toptan satış fiyatı

Sene	Kristâl Kırş.	Küp Kırş.	Fiatlarda değişiklik tarihleri
1926	34,75	38,75	
1927	46,60	49,80	
1928	37,00	44,00	
1929	35,00	43,00	
1930	37,00	41,00	
1931	39,00	41,00	
1932	40,00	42,00	
1933	36,75	39,50	
1934	36,75	39,50	
1935	36,75	39,50	1/1/1935'den 15/6/1935'e kadar
1935	25,00	28,00	16/6/1935'den itibaren
1936	25,00	28,00	
1937	25,00	28,00	
1938	25,00	28,00	
1939	25,00	28,00	
1940	35,00	38,00	4/3/1940
1941	45,00	48,00	2/4/1941
1942	90,00	110,00	23/1/1942
»	105,00	125,00	17/8/1942
»	480,00	500,00	16/11/1942
1943	235,00	238,00	5/5/1943
»	180,00	200,00	9/11/1943
1944	180,00	200,00	
1945	150,00	170,00	29/8/1945
1946	150,00	170,00	
1947	100,00	130,00	1/1/1947
1948	100,00	130,00	15/5/1948'den 17/9/1948'e kadar

Sene	Kristâl Krs.	Küp Krs.	Fiatlarda değişiklik tarihleri
»	160,00	180,00	Karne ile
1949	160,00	180,00	
1950	130,00	160,00	29/6/1950
1951	150,00	160,00	
1952	130,00	160,00	
1953	130,00	160,00	
1954	130,00	160,00	
1955	130,00	160,00	
»	160,00	180,00	21/7/1955
1956	160,00	180,00	
1957	200,00	230,00	18/1/1957
1958	200,00	230,00	
1958	300,00	330,00	20/11/1958
1959	300,00	330,00	
1960	300,00	330,00	
1961	250,00	280,00	31/12/1960 - 5/690 sayılı Bakanlar Kurulu kararı.
1962	250,00	280,00	
1963	250,00	280,00	

T a b l o : 12

Pancar fiatları ve 1 kilo pancara isabet eden prim şekeri bedeli

Sene	Pancar fiatı (Kuruş)					1 kilo pancara isabet eden prim bedeli (Kuruş)
1926	1,50	—	—	—	—	—
1927	1,50	2,—	—	—	—	—
1928	1,50	1,75	—	—	—	—
1929	1,50	1,75	—	—	—	—
1930	1,50	1,75	—	—	—	—
1931	1,50	1,75	—	—	—	—
1932	1,25	1,42	1,50	—	—	—
1933	0,75	1,15	1,25	1,50	1,75	—
1934	0,88	1,15	1,25	1,50	—	—
1935	0,70	0,75	0,88	1,25	—	—
1936	0,70	0,75	—	—	—	—
1937	0,75	—	—	—	—	—

Sene	Pancar fiyatı (Kuruş)					1 kilo pancare isabet eden prim bedeli (Kuruş)
1938	0,815	0,875	—	—	—	—
1939	0,95	1,00	—	—	—	—
1940	1,25	1,50	—	—	—	—
1941	1,375	1,75	—	—	—	—
1942	6,50	6,75	7,00	—	—	4,80
1943	6,50	6,75	7,00	—	—	1,80
1944	6,50	6,75	7,00	—	—	1,80
1945	4,50	4,75	5,00	—	—	1,50
1946	4,50	4,75	5,00	—	—	1,50
1947	4,50	4,75	5,00	—	—	1,00
1948	4,50	4,75	5,00	—	—	1,60
1949	4,50	4,75	5,00	—	—	1,60
1950	4,50	4,75	5,00	—	—	1,30
1951	4,50	4,75	5,00	—	—	1,30
1952	4,50	4,75	5,00	—	—	1,30
1953	4,50	4,75	5,00	—	—	1,30
1954	4,50	4,75	5,00	—	—	1,30
1955	6,00	6,25	6,50	—	—	1,60
1956	7,50	7,75	6,50	—	—	1,60
1957	9,00	9,25	9,50	—	—	2,00
1958	9,00	9,25	9,50	—	—	3,00
1959	12,00	12,25	12,50	—	—	3,00
1960	12,00	12,25	12,50	—	—	3,00
1961	12,25	11,00	9,50	8,00	—	0,83
1962	12,25	11,00	9,50	8,00	—	0,83

Erken pancar söküm tazminatı

Pancar fiyatına ilâveten özel şart ve zaruretlere göre ödenen muhtelif tazminatları senelere göre şöylece sıralayabiliriz:

1 9 5 4

15 - 31 Temmuz 1954 tarihleri arasında teslim edilecek pancarların beher kilosuna	1 Krş.
1 - 7 Ağustos 1954 tarihleri arasında teslim edilecek pancarların beher kilosuna	75 santim
8 - 15 Ağustos 1954 tarihleri arasında teslim edilecek pancarların beher kilosuna	50 »

nispetinde çiftçiye bir tazminat ödenmesi İşletmeler Bakanlığı'nın 15 Temmuz 1954 tarih ve 3/5769 sayılı yazıları üzerine Alpullu ve Adapazarı şeker fabrikalarına bu talimat verilmiştir.

1 9 5 5

- 15 - 31 Temmuz 1955 tarihleri arasında tesellüm edilecek pancarların beher kilosuna 2 Krs.
1 - 7 Ağustos 1955 tarihleri arasında tesellüm edilecek pancarların beher kilosuna 1,5 »
8 - 15 Ağustos 1955 tarihleri arasında tesellüm edilecek pancarların beher kilosuna 1,0 »
Alpullu ve Adapazarı çiftçilerine erken söküm tazminatı verilmiştir.

1 9 5 6

- 15 - 31 Temmuz 1956 tarihine kadarki teslimat için çiftçiye kiloda 2 Krs.
1 - 7 Ağustos 1956 tarihine kadarki teslimat için çiftçiye kiloda 1,5 »
8 - 5 Ağustos 1956 tarihine kadarki teslimat için çiftçiye kiloda 1-0 »
erken söküm tazminatı verilmiştir (Alpullu ve Adapazarı çiftçilerine).

1957, 1958 ve 1959

- 31 Temmuz 1957 akşamına kadarki teslimat için çiftçiye kiloda 2,50 Krs.
1 - 10 Ağustos 1957 akşamına kadarki teslimat için çiftçiye kiloda 1,50 »
erken söküm tazminatı ödenir.

1956 yılından itibaren, tesellüm merkezlerine mesafeleri 10 km.'den 80 km.'ye kadar olan köylere, beher km. için, kilo başına 1 para nakliye tazminatı ödenmeye başlanmıştır.

1959 yılında 2 paraya çıkarıldı.

1960 yılı 1 - 3.000 kiloya kadar pancar teslim edenlere prim şekeri % 1 hesabıyla aynen ve bakiyesinin nakden ödenmesi Sanayi Bakanlığınca tasvip edilmiştir.

1961 yılında ise, şeker şirketlerince 1961 yılı kampanyasında teslim edilen her 300 kilo pancar için müstahsillere 1 kilo kristal şeker veya bunun bedeli prim olarak verilir. Müstahsilin teslim edeceği pancar miktarına göre bu primin şeker veya para olarak verilecek kısımlarını belirtmeğe Sanayi Bakanı selâhiyetlidir.

Erken söküm ve mesafe tazminatları kaldırılmıştır.

*
**

Bu suretle her sene dahilde istihsal edilecek şekerle, hariçten ithal edilecek miktarın tâyini işi hükûmete bırakılacağı gibi; dahilde istihsal edilen şeker miktarına göre, istihsal miktarı arttıkça yükselen ve azaldıkça düşen mütehavvil bir istihlâk resmi kabul edildi.

Hariçten ithal edilen şekerin beher kilosunda 15 kuruş gümrük resmi alınacaktı. Hükümet hariçten gelen şekerle fazla gümrük resmi koyduğu halde dahilde istihsal edilen şekerden çok az istihlâk vergisi alıyordu. Bu suretle şeker fiyatlarını kısmen ucuzlatarak şeker istihlâkını arttırmak ve şeker sanayiinin gelişmesini sağlamak mümkün oldu.

İstihsal ihtiyaca yetmediği senelerde dışardan şeker ithali uygun görülüyordu. Böylece mühim bir gıda maddesi olan şeker ihtiyacı karşılanmış ve az istihsal dolayısıyla eksik tahakkuk eden istihlâk vergisinin gümrük resmiyle telâfisi düşünülüyordu.

Ozamanlar 4 fabrikanın normal kapasitesi ve mevcut pancar ekim sahalarına göre yekûn olarak 65.000 ton şeker istihsal edileceği ve fiyatların indirilmesi ile de 75.000 ton şeker istihlâk olunacağı hesaplanmıştır.

Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.'nin ilk kurulduğu senelerdeki kanaate göre, memleketimizde şeker fiyatlarının pahalı olmasının başlıca sebebi, istihlâk vergisinin fazlalığı, şirketin kendine fazla kazanç sağlaması ve kısmen de pancar fiyatları yüksekliğidir.

Bunun üzerine 2785 sayılı kanunla hem istihlâk vergisi azaltıldı, hem de şirketin âzami kâr limiti şarta bağlı olarak % 9'a indirildi.

Şeker pancarı ziraatini teşvik ve yerleştirmek için fiyatlar başlangıçta yüksek tutulduğundan 1931 yılından itibaren her yıl düşürülen pancar fiyatları böylece 1936 yılında 30 paraya kadar indirildi.

Buna paralel olarak da şeker fiyatları küpte 28 ve kristâlde 25 kuruşa düşürülmesi üzerine istihlâk hacminde % 40 civarında bir artış meydana gelmiş oldu.

Şekerin ucuzlatılması suretiyle istihlâkin artırılması politikasına önem veren hükümet, 1938 yılında şeker istihlâk vergisini beher kilo için 5 kuruşa indirdi. Bu tedbirlerin neticesi olarak memlekette şeker istihlâki gittikçe artarak İkinci Dünya Harbinin başladığı 1939 yılında 100.621 ton yükseldi.

Şeker istihlâkının memnuniyet verici bir şekilde süratli artış göstermesi şeker endüstrisinin tevsi edilmesini gerektirdiğinden hükümetin direktifleri ile memleket sathına şâmil olmak üzere 1937 - 1938 yıllarında şeker pancarı ziraati yapılabilecek sahaları ve elde edilecek pancar miktarlarını tesbit etmek gayesiyle Şeker Fabrikaları A.Ş.'nce etüd ve deneme çalışmaları yapılmış ve hazırlanan raporlarda şu neticeler elde edilmiştir:

1) Erzincan, Tercan, Erzurum ve Pasinler ovalarında teknolojik vasfı yüksek pancar yetiştirmekle beraber, demiryolunun bulunmaması çiftçinin ziraat alet ve malzeme bakımından kifayetsiz olması ve pancar

ekim sahası kâfi gelmediğinden ancak 40.000 ton pancar ve 6.000 ton şeker elde edilebileceği anlaşılmıştır.

2) Maraş, Malatya, Elâzığ bölgelerinde ise iklim faktörlerini yer yer ekstren durumda olduğu pancar ekim sahalalarının çok dağınık ve kifayetsiz olmadığı çiftçinin ziraî bilgi ve teçhizatının eksik olduğu tesbit edilmiş ve ancak 4 - 5 bin ton şeker istihlâk edilebileceği kanaatine varılmıştır.

3) Çukurova'da ise iklimin pancar ziraatine elverişli olmadığı tesbit edilmiştir.

Niğde, Bor, Ereğli, Çumra sahalalarında yapılan etüdlere ise ancak 27 bin ton pancar ve 4 bin ton şeker elde edilebileceği mümkün görülmüştür.

4) Yenisehir, İnegöl ve Bursa havalisinde yapılan etüdlere demiryolu tevsii, deniz nakliyatı gibi şartlara bağlı olarak mütalâalar öne sürülmüş ve bu suretle yılda 10 - 15 bin ton şeker istihsalini mümkün kılacak kadar pancar yetiştirilebileceği anlaşılmıştır.

5) Karacabey - Bandırma ve Balıkesir bölgelerinde yapılan etüd ve denemelerde ise yer yer nematot hastalığı görülmüş ve bu sahalardan 65 - 70 bin ton pancar ve 10 - 11 bin ton şeker istihsal edileceği tahmin edilmiş ve bazı arazi ıslâh ve sulama çalışmaları yapıldığı takdirde bu miktarın artabileceği ileri sürülmüştür.

Yapılan bu etüdlere sonunda memlekette pancar ekimini arttırmak suretiyle şeker istihsalini karşılamanın mümkün olamayacağı anlaşılmış ve duruma bir çare olarak Çukurova'da kamış şekeri sanayii kurulması uygun görülmesi üzerine 1940 yılında etüd ve denemelere başlanılmıştır.

Fiatların ucuzluğu şeker pancarı ekimine olan rağbeti azaltmıyordu. Çünkü Şeker Şirketi'nin çiftçiye avans para; gübre ve ziraat aleti gibi yardımlarda bulunması, pancar tohumunu bedava olarak vermesi ve buna ilâveten şeker pancarı haşerelerine karşı mücadeleyi deruhte etmesi pancar yetiştiriciliğini teşvik etmiştir.

Şeker istihsal ve istihlâkinin arttırılmasını teşvik eden hükümet İkinci Dünya Harbi devamınca politikayı değiştirerek şekerin istihsalini mümkün olduğu kadar arttırmaya ve istihlâki ise kısmağa uğraşmıştır. Harp sebebiyle hariçten şeker ithali kabil olmaması da bu kararı haklı gösteriyordu. Şeker istihsalinin artması pancara bağlı olduğundan harp devamınca pancar fiatlarına devamlı olarak zam yapıldı. Diğer taraftan da istihlâkin azalmasını temin için de şeker fiatları görülmedik bir şekilde arttırıldı.

Fiat zam'ı yapılarak pancar ekimini genişletip şeker istihsalini arttırmaya gayret sarfedilmesine rağmen; iklim şartlarının anormal durumu, kaliteli pancar tohumu bulunamaması, kâfi derecede gübre ve ziraat aleti

temin edilememesi ve erkek nüfusun ekseriyetle silâh altına alınarak pancar işçiliğinin normal bir şekilde yapılamaması sebepleri ile şeker istihsalindeki artış tatminkâr olmamıştı. Şeker fiatlarının mütemadi artışına rağmen istihlâkte önemli bir kısıntı da temin edilememişti. Hububat fiatları da alabildiğine yükseldiğinden şeker istihsalini arttırmak için pancar çiftçisine daha fazla menfaat temin etmek gerekiyordu.

Bu cümleden olarak 1942 yılında pancar fiatlarına yeniden zam yapıldıktan başka her 100 kg. pancar için çiftçiye 1 kg. şeker verilmesi kabul edildi. Gerek fiat artışı gerekse çiftçiye sun'î gübre ve aletlerin kâfi derecede temin edilmiş olması tesiri ile 1943 yılında şeker istihsalinde tatminkâr bir artış husule gelmiştir.

Durumu müsait gören hükümet 1943 yılında kristâl şekeri 480 kuruştan 235 kuruşa ve 500 kuruş olan küp şekeri ise 238 kuruşa indirdi. Nihayet harbin sona erdiği 1945 yılında kristâl şeker 150 ve küp şeker 180 kuruşa düşürülmesine rağmen pancar fiatlarında bir değişiklik yapılmadı.

Harpten önce, pancar, buğday fiatına göre ayarlanmaktaydı. Buna göre buğday 5 kuruşken pancara 1 kuruş verilmek suretiyle arada 5 misli civarında bir mesafe bırakılması esas tutulmuştur.

Harp içinde tatbik edilen şeker politikası tesiriyle değişen bu nispetin harbi müteakip tekrar düzenlenmesi uygun görüldüğünden 1945 yılında 27 kuruş olan buğday fiatına göre lehte olarak pancar fiatı şeker prim ile birlikte 6,5 kuruşa indirilmişti.

Memlekette mevcut dört şeker fabrikası kapasite üstü kampanyalar yapmasına rağmen istihlâki karşılıyordu. Bakiye ihtiyaç ithal yolu ile temin ediliyordu.

1948 yılında yapılan uzun çalışmalar sonunda yeniden şeker fabrikası kurulmasına hükümet karar vererek 1940'dan itibaren yapılmakta olan etüd ve denemeler neticesinde Çukurova'da şeker kamışı sanayiinin tesisi uygun görüldü. Ayrıca Adapazarı'nda da bir şeker fabrikası kurularak hem Eskişehir fabrikasının yükünü azaltmak, hem de daha fazla şeker istihsal edileceği düşünülerek etüd çalışmalarına başlandı.

1948 - 1952 yıllarında çiftçi daha fazla pancar ekmek arzu etmesine rağmen fabrikalar daha fazla pancar işleyecek durumda değildi. Esasen fabrikalar kapasiteleri üstüne çalışarak uzun kampanya yapmakta idi.

Bu duruma bir çare olmak üzere bazı fabrikalarda kontenjanlı pancar ekimine gidildi. Hattâ bununla yetinilmeyerek ekim sahasını daraltmak maksadiyle tatbik edilen üçlü münavebe 1948 yılında terkedilerek dörtlü münavebe tatbikine geçildi. Hal böyle iken istihlâki karşılamak ga-

yesiyile 1948 - 1949 yıllarında cem'an 52137 ton şeker ithali cihetine gidilmisti.

Şeker endüstrisini geliştirme faaliyetleri böylece devam ederken memleket idaresinde bir değişiklik meydana geldi.

14 Mayıs 1950 tarihindeki milletvekili seçimlerini Demokrat Parti'nin kazanarak iktidarı ele almasıyla takip edilmekte olan Halk Partisi politikası tamamen değiştirilerek devletçilik yerine liberalizme istinat eden siyaset güdülmeye başlandı.

Bazı istihlâk maddelerinde yapılan maksatlı fiat indirimlerine şeker de dâhil edildi. Böylece 160 kuruş olan kristâl şeker 130 kuruşa ve 180 kuruş olan küp şeker de 160 kuruşa indirildi. Buna mukabil şeker pancarı fiatlarında herhangi bir değişiklik yapılmadı.

Hükümet, sanayii hususi teşebbüse kurdurmak politikasını yeni tesis edilecek şeker fabrikalarına da teşmil etti. Bu maksatla hükümetin telkiniyle birçok yerlerde pancar ekicileri istihsal kooperatifleri ve mahallî sanayi kalkınma anonim şirketleri kurdurularak hususi sermaye teminine çalışıldı ise de 5/6/1935 tarih ve 2785 sayılı kanunla şeker şirketlerinin kârı % 9 olarak tahdit edildiğinden ticaret erbabı fazla ilgi göstermedi. Umumiyetle fakir olan çiftçiden ve kooperatifler kanalıyla muayyen bir miktar sermaye toplanabildi.

Bunun üzerine Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Sümerbank, Ziraat Bankası ve İş Bankası'nın iştirakleriyle sermaye desteği temin edildi.

Yapılan hazırlıkları müteakip 1952 yılında Adapazarı Şeker Fabrikası T.A.Ş. kurulmuş ve 12 Eylül 1952 tarihinde de Adapazarı Şeker Fabrikasının temeli atılmış ve nihayet 24 Eylül 1953 yılında da işletmeye açılmıştır. Böylece şeker sanayiini geliştirmek maksadıyle ilk adım atılmıştır. Bunu takiben aynı espri ve esas dahilinde 1953 yılında Amasya, Konya ve Kütahya fabrikalarının; 1954 yılında Susurluk, Burdur, Kayseri, Erzurum fabrikalarının ve 1955 yılında Erzincan, Elâzığ ve Malatya fabrikalarının temeli atılarak kurulmaları temin edilmiştir.

Bu suretle 3 - 4 sene gibi kısa bir devrede yeniden 11 şeker fabrikası kurularak memleketin şeker ihtiyacı karşılandıktan sonra istihlâk miktarı kadar şeker ihraç edilecek duruma erişilmiş oldu. Adapazarı, Amasya ve Kütahya fabrikaları hariç yeni kurulan fabrikalar bidayette işletme kapasitelerine yükselmediğinden pancar ekim sahaları gayriiktisadî olan uzak sahalara yayılmış ve bunun neticesi olarak birçok yerlerde karayolu güzergâhlarına tesellüm kartları kurulmuştur.

Her şeye rağmen karayolları şebekesinin genişlemesi, karayolu nakliyesinin emniyetle yapılması yeni kurulan fabrikaların ekim sahalarını genişleterek şeker pancarı temin edilmesi kabil olmuştur.

Fabrikalara lüzumlu pancarı temin için pancarı çiftçi nezdinde daha cazip hale getirmek icap ettiğinden ve artan buğday fiyatlarına göre pancar fiyatlarına da 1955 yılında 1,5 kuruş civarında yapılan zam kâfi görülmiyerek pancar fiyatları 1956'da 7,5 - 7,75 - 8 kuruşa; 1957 yılında 9 - 9,25 - 9,50 kuruşa ve 1959 yılında ise 12 - 12,5 - 12,50 kuruşa yükseltilmiştir. Bundan başka 1955 yılından itibaren çiftçiye erken söküm tazminatı ve mesafeye göre de çiftçilere getirdikleri pancarın ton kilometresine 1956'da 1, 1959'da 2 para taşıma tazminatı ödenmiştir. Bu suretle pancar fiyatları her yıl arttırılırken Tablo: 11 - 12'de görüldüğü gibi şeker fiyatlarına da önemli miktarda zam yapıldı. Büyük himaye ve gayretler sonunda şeker istihsalinde çok büyük artışlar kaydedildi. Ve 1960 yılında memleket istihlâki 300.000 ton olmasına rağmen şeker istihsalı 645.000 tona yükseldi. Böylece fabrikalarda 345.000 tonluk istihlâk fazlası stoklar meydana geldi. Stoklar büyük maddî külfetlere katlanarak ihraç edilerek azaltılmakla beraber, maliyetin yarı fiyatından da daha aşağıya satıldığından hazineyi müşkül duruma soktu. Nihayet 27 Mayıs 1960 ihtilâlinden sonra şeker sanayiinde de bir derlenip toparlanma faaliyeti başladı. Yeni hükümet ve Devlet Plânlama Teşkilâtı politikasına göre Türkiye şeker istihlâkini tamamen karşılmalı, fakat şeker ihraç eden bir memleket olmamalıydı. Bunun tahakkuku için pancar ekimini azaltmak lâzım geliyordu. Halbuki çiftçiler pancar ekmekte ısrarlı idiler. Fabrikalarda kontenjanlı pancar ekmek bir hal çaresi olamazdı. Bunun üzerine 1960 yılı ekimini % 30 - 40 nispetinde azaltacak şekilde pancar fiyatları hükümet tarafından indirildi. Ayrıca mesafe ve erken söküm tazminatı tamamen kaldırıldı; bundan başka, şeker prim nispeti azaltıldı. Bu tedbir tesirini derhal göstererek pancar ekimi dolayısıyla şeker istihsalı âni olarak düştü ve 1962 yılında istihsal ve istihlâk muvazenesi kuruldu.

Bundan başka 1961 yılında kristâl ve küp şekerin beher kilosunda 50'şer kuruşluk indirim yapıldı. İktisadî yönden istihsal ve istihlâk muvazenesinin temini için şeker sanayiinde yapılan revizyonun zaruri olduğunu ifade edebiliriz. Ancak dünyada en az şeker yiyen Türk milletinin şeker istihlâkini arttırmak için hükümetlerin tedbir alması bir vazifedir. Hayat seviyesinin arttırılması yanında şeker fiyatının indirilmesi en tesirli çaredir. Bugün için şeker maliyetlerini düşürmek kabil olamayacaktır. Fakat beher kiloda alman istihlâk vergisi kaldırıldığı zaman şekerin kilosu 70 - 80 kuruş ucuzlayacak ve bunun neticesi olarak şekerin istihlâkında önemli derecede bir artış kaydedilmiş olacaktır.

Şeker sanayiimizin müstakbel durumunu da kısaca incelemek faydalı olacaktır.

Nüfusumuzun %3 nispetinde artacağını, iktisadî ve sosyal şartların normal bir seyir takip edeceğini kabul ettiğimiz takdirde ve nüfus başına isabet eden bugünkü istihlâk miktarında cüz'î artışlar olacağını kabul edecek olursak şeker harcama durumu Tablo: 13'de görüldüğü gibi artmış olacaktır.

T a b l o : 13

İstikbaldeki şeker istihlâk durumu

Seneler	Takribî nüfus	Nüfus başına isabet edecek istihlâk Kğ.	Takribî şeker istihlâki ton
1960	28.000.000	10.7	299.600
1965	33.000.000	11.3	372.900
1970	38.000.000	11.8	448.400
1980	53.000.000	12.5	762.500
2000	94.000.000	13.4	1.259.600

Diğer taraftan halkımızın hayat seviyesinde kalkınma plânları tesiri ile de yükselme olacağından hesaplanan takribî şeker istihlâk miktarlarında % 10 - 20 ayrıca bir artış olacağı beklenebilir.

Bu neticeye göre yakın bir gelecekte ya mevcut fabrikaların tevsiine gidilecek evya münasip yerlerde yeniden şeker fabrikası kurulması icap edecektir.

Bu itibarla artan nüfusun şeker ihtiyacını karşılamak, Türkiye'de nüfus başına isabet eden şeker istihlâk vâsatisini batı memleketler seviyesine yükseltmek ve bilhassa memleketimizde şeker sanayiinin köylü ve ziraatin kalkınmasında büyük hizmeti olması ve gizli işsizliği azaltmakta faydalı olduğu cihetle, bundan sonra da şeker sanayii devletin himayesi altında gelişme politikasını takip etmelidir.

C — Netice

Neticeyi şöylece toplayabiliriz: Şekeri sadece istihlâkimizi karşılayacak kadar istihsal ettiğimiz takdirde şeker pancarı ziraati ve şeker sanayiinin memlekette yapmakta olduğu hizmeti frenlemiş, çiftçinin fazla pancar yetiştirmek talebini durdurmuş ve köylümüzün maddî ve mânevî kalkınmasını bu yoldan yavaşlatmış olacağız.

İkinci şık olarak: Fazla şeker istihsal edersek bir kısmı ihraç edilmelidir. Bu takdirde devlet hazinesine ihraç edilen şeker miktarına göre

bir zarar yüklemek icabediyor. Nitekim 1961'de ihraç edilen şekerden Türk parası olarak hazine 350 milyon lira civarında zarar etmiştir.

İşte bu zarar sebebiyledir ki hükümet şekerin ihraç edilmesini istemiyor ve bu sebeple şeker pancarı ziraatı azaltılmıştır. Şeker istihlâk vergisi ise, hazinenin aldığı meblâğ 250 milyon lira tutmaktadır.

Buna göre şeker sanayii hazineyi 150 milyon liralık (Rakkamlar 1960 yılına göredir ve takribîdir) zarara sokmuş oluyor. Fakat şeker pancarı ziraatı ve şeker istihsalı ile şeker sanayiinin memleketin ziraî ve iktisadî hayatına yaptığı hizmetleri para ile öletüğümüzde bu zararı belki 10 misli fazlasıyla kapatır. Şu halde şekerimizi ihraç etmemiz kabil olduğuna göre şeker pancarı ziraatı ve şeker istihsalını arttırmak için başta hükümet olmak üzere teşvik etmelidir.

Ancak son senelerde dünya şeker fiyatlarında lehimize olmak üzere önemli değişiklikler meydana gelmiştir.

Fazla şeker istihsal ederek dünya şeker borsasına istikamet veren Küba'da siyasî ve iktisadî sebepler tesiriyle şeker istihsalinin % 30 civarında azalmış olması ve ayrıca diğer memleketlerdeki panear ve kamış şekeri istihsalinin iklim faktörleri tesiriyle düşmesi ve buna ilâveten dünya şeker istihlâkinin artması sebepleri ile dünya şeker stoklarının % 50 nispetinde azalmasını intaç etmiştir. Bu durumdan dolayı 1962 yılından itibaren şeker fiyatlarında birkaç misli artış meydana gelmiştir.

Normal stokların temin edilmesi için asgarî 5 - 6 seneye ihtiyaç bulunduğu söylendiğine göre dünya şeker piyasasındaki yükseklik bir müddet daha devam edecektir.

Buna göre memleketimizde istihsal edilen şekeri maliyetimizin üstünde satmamız mümkün olacağından devlet hazinesine bir külfet yüklemek bahis konusu değildir. Bu itibarla Devlet Plânlama Teşkilâtı kalkınma plânını tadil ederek âzami derecede şeker ihraç edecek imkânları yaratmasında memleketin büyük menfaatları vardır. 1963 fiyatlarına göre şekerin tonu 250 - 280 dolardır. Fazla şeker istihsal ederek 4 sene müddetle her yıl 200.000 ton şeker satılmasına hükümet müsaade ettiği takdirde 250 dolar üzerinden yapılacak hesapla yekûn olarak memlekete 200 milyon dolar döviz, yani 2 milyar Türk lirası temin edilmiş olacaktır.

Bu suretle memleketimizin iktisadî durumu geniş çapta gelişecek ve köylü süratle kalkınma imkânını bulacaktır.

Büyük bir ekseriyetle monokültür ziraat yapmakta olan memleketimizde senenin büyük bir kısmında, çiftçi zamanını kıymetlendirememektedir. Bu yüzden şehirlere ve sanayi merkezlerine mütemadiyen iş aramak için mevsimlik göçler olmakta fakat buna mukabil çoğu iş bulamamaktadırlar. Diğer taraftan ziraat işçisi kalifiye olmadığı için sanayi de

randımanlı çalışmaktadır. Köylümüzün zamanını kıymetlendirmek ve bu suretle millî serveti ve gücü geliştirmek devletin önem vermesi gereken bir dâvadır.

Nüfusumuzun % 80'ini teşkil eden 28 milyonluk köylü topluluğunun yine % 80'i yani 19 milyonluk kısmı monokültür ziraat (Hububat çeşitleri) yapmakta olduğundan, bu muazzam kitle senenin en az yarısında iş bulamaz bir haldedir. Bu işsizliği ortadan kaldırmak için alınması gereken en önemli tedbir ziraatimizdeki entansiteyi arttırmaktır. Bunu sağlamak için çapa ve sanayi nebatlarının ekiliş miktarını arttırmak gerekir.

Sanayi nebatlarının istihsalini artırırken ilgili sanayii kurmak veya ihraç problemlerini çözmek gerekir. Bu hale göre, şeker pancarı ziraati memlekette iş gücünü kıymetlendiren ve entansiteyi arttıran çok önemli bir ziraat sistemi olmuştur.

Şeker sanayiinin kuruluşu faaliyetleri ve çeşitli yönlerden yaptığı hizmetleri topluca sıraladıktan sonra şimdi şeker sanayiinin politikası meselesini kısaca inceleyelim: Şeker maliyetlerimiz yüksek olduğundan dünya şeker piyasasına ancak zararına satmak suretiyle iştirak edebiliyoruz. Şeker maliyetimizin dolar olarak ifadesiyle dünya şeker piyasası dolar fiatı arasında oldukça büyük farklar mevcuttur. Derhal ifade etmek gerekir ki şeker pancarından şeker istihsal eden Avrupa memleketlerinde de vaziyet aynıdır. Memleketimiz ile Avrupa'daki pancar fiatları ve şeker maliyeti cüz'î farklarla aynı seviyededir. Bununla beraber bu Avrupa memleketleri şeker, dünya şeker piyasasına uyarak ucuza satmakta devam etmektedir.

Bundaki maksatları şeker pancarı ziraatının ve şeker sanayiinin yukarıda izah edilen faydalı hizmetlerini devam ettirmektir.

Şeker sanayii bir ziraat endüstrisi olması hasebiyle gerek ham madde olan şeker pancarının yetiştirilmesi, gerekse fabrikasyon artıklarının ziraî bünyeye intikali ve diğer maniplâsyonlar marifetiyle memleketimiz, ziraati, ekonomisi ve ticarî hayatına çok faydalı hizmetler yapmaktadır.

1 — Ziraî istihsale yaptığı tesirler:

Şeker sanayiini idare eden «Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi» 59 vilâyette 450'yi geçen elemanı olan bir ziraat teşkilâtı marifetiyle şeker pancarının yetiştirilmesini ve fabrikalara getirilmesini emniyet altına almıştır. Sözü geçen bu teşkilât şeker pancarı yetiştirilmesinin münavebe, tarla hazırlığı, ekim, gübreleme, bakım, mücadele ve hasat gibi işlerini bizzat takip ederek mahallinde verdiği direktiflerle en iyi bir şekilde yapılmasını sağlar. Pancar eken çiftçilerle yapılan «pancar yetiştirme mukavelesi» hükümlerine göre, çiftçi ziraat teşkilâtının empoze ettiği bu teknik şartlara riayet etmeği tekeffül etmiştir.

İşte kısaca fonksiyonu belirtilen ziraat teşkilâtı 30 senedenberi devamlı ve sistemli olarak, çiftçi ile başbaşa ve gönül vererek aşağıda sıralayacağımız işleri başarmıştır.

Resmî sektör hariç, teknik ziraatin temeli olan münavebe sisteminin, köylü işletmelerinde geniş mikyasta olmak üzere ilk defa şeker pancarı ziraati ile memleketimizde başlamış ve gelişmektedir.

Dörtlü münavebe sistemi şeker pancarı ziraati yapılan sahalarda şeker pancarı ve diğer mahsullerin verimini artırmaktadır. Şeker pancarı ekilen tarlalar derin ve birkaç defa sürülmekte, içindeki ayırık gibi zararlı otlar ve taşlar toplanmakta, uzvî ve sun'î gübrelere gübrelenip toprağın verim kabiliyeti arttırılmaktadır. Diğer taraftan münavebenin faydalı tesirleri de buna inzımam edince mahsul verimleri fazlalık kaydetmektedir.

1960 yılındaki şeker pancarı ekimi 200.000 hektardır. Şeker pancarı münavebesi dört senelik olduğuna göre 4 misli genişlikteki sahada ekilen çeşitli mahsulde (Çoğu hububattır) % 25 civarında bir mahsul artışı vukua gelir.

Münavebenin diğer 3 yılında hububat ekildiğini kabul edersek bir yıldaki mahsul artışı 250 (Hektardaki hububat artışı Kg.) X 3 (Sene) X 200.000 (Pancar sahası hektar) = 150.000.000 Kg. eder.

Hububatın kilosunu ortalama 60 kuruş kabul edersek bu mahsul artışının para olarak karşılığı $60 \times 150.000.000 = 90.000.000$ liraya baliğ olur. Saman hasıla farkını da nazarı itibare alırsak bu rakkam 100.000.000 liraya yükselir.

2 — Köylünün iş gücünü kıymetlendirmesi:

Bir hektar şeker pancarının yetiştirilmesinde bugünkü şartlarda 230 amele yevmiyesi lâzımdır. Bunu 200.000 hektarlık pancar ekim sahası ile çarparsak, bir yılda Türkiye'de şeker pancarı ziraati için 46.000.000 amele yevmiyesi gerektiği ortaya çıkar. Bunu vasatî 5 lira ücretle hesaplasak 230.000.000 lira tutar.

Eğer memleketimizde şeker pancarı ziraati yapılmamış olsaydı 1,5 milyon civarındaki köylü işsiz kalacak ve 46.000.000 iş günü kıymetlendirilmiyecekti.

3 — Çiftçiye gelir sağlanması:

1960 yılında yetiştirilen 4.350.000 ton pancardan çiftçi 665.000.000 liralık bir gayrisâfi gelir sağlamıştır. Aynı sahadan alınan diğer mahsul çeşitleri umumiyetle pancar kadar verim ve gelir sağlayamamaktadır.

4 — *Hayvancılığa tesiri:*

4.350.000 ton pancardan şeker imali esnasında, 1.500.000 ton hayvan yemi olan küspe elde edilmektedir. Buna ayrıca pancar yapraklarını da ilâve edip yem değerini hesaplarsak, bu yemlerle her yıl cem'an 30.000.000 kilo et istihsal edildiği neticesi çıkarılmış olur.

Etin kilosunu vasatı 5 liradan hesaplarsak bu 150.000.000 liralık bir gelir demektir.

Yine fabrikaların artığı olan şekerli melâs maddesi hayvan yemlemesinde kullanılmaktadır. Çiftçinin artan rağbeti karşısında istihsal edilen melâsın çoğunun yem olarak ileride kullanılacağı muhakkaktır.

Et istihsalinden maada bu gıda maddeleri iş hayvanlarının gücünü arttırarak ziraatin inkişafında faydalı olmaktadır.

5 — *Çiftçi kültür ve teçhizatına tesiri:*

Şeker sanayii ile ham maddeyi yetiştiren çiftçi arasında çok yakın ve devamlı bir işbirliği mevcuttur.

Şeker pancarı ziraati için lüzumlu pulluk, tırmık, çapa, diskharrow, at ve öküz arabası, trayleri, kültüvatör, mibzer, traktör, motopomp gibi alet ve makinalarla çeşitli sun'î gübre taksitli veya vâdeli olmak üzere şeker sanayii tarafından temin edilerek 59 vilâyette bulunan teşkilâtı vasıtasıyla çiftçiye tevzi edilmektedir. Bu alet ve makinaların nasıl kullanıldığı ayrıca pancar ziraati ve onunla ilgili konular hakkında şirketin ziraat teşkilâtı çiftçinin köyüne ve tarlasına giderek ona bilgi vermektedir.

Küçük akarsular üzerine bentler, ayrıca sulama kanalları tesisinde teknik ve malî yardımlar yapılmaktadır. Muhtelif el ve motörlü sondaj alet ve makinaları ile memleket sathında binlerce kuyu açılarak sulanır saha artırılmaktadır.

Bütün bu çalışmalar pancar ziraati yapılan sahalardaki çiftçinin ziraatî bilgi ve kültürünü gözle görünür şekilde arttırmıştır.

Şeker fabrikaları, bu yönden birer tatbikî ziraat okulu vazifesi yapmakta olduğu ifade edilebilir.

Çiftçinin ziraatî bilgi ve teçhizatı bu suretle gelişince genel ziraatteki potansiyel de fazlalaşmaktadır.

6 — *Devlete gelir sağlaması:*

İstihsal edilen şekerin memleket dahilindeki satışından «İstihlâk vergisi olarak» devlet hazinesine giren meblâğ kayda değer miktardadır.

1944 yılında bu istihlâk vergisi 72 milyon lira iken 1960 yılı istihsaline göre bu miktar 250 milyon lirayı bulmuştur. Diğer taraftan şeker sanayii artığı olan melâstan istihsal edilen ispirotodan milyonlarda lira istihlâk vergisi hazineye intikal etmektedir.

Ayrıca şeker pancarı ziraati ve şeker istihsalinin muhtelif kademe ve safhalarında meydana gelen iş hacmi ve ticarî muameleler yolu ile önemli miktarda vergi almaktadır. Buna ilâveten çiftçi gelir sağladığından, vergilerini devlete kolaylıkla ödemektedir.

7 — *İspirto istihsaline tesiri:*

Memleketimizde saf ve ham ispirto istihsalı sadece şeker sanayiinin bünyesinde kurulmuş olan iki fabrikada yapılmakta, 15 - 18 milyon litre yi bulmaktadır.

İstihsal edilen bu ispirto «Tekel İdaresine» devredilmekte ve bu idare marifetiyle alkollü içkilerde, çeşitli sanayi ve imalât kollarında sarfedilmektedir.

Memlekette ispirto sanayii yoksa da, Tekel İdaresi çeşitli meyvelerden kendi fabrikalarında çeşitli alkollü içki istihsal etmektedir.

Şeker sanayii ispirto istihsal etmemiş olsaydı, hariçten ispirto ithal etmek icap edeceği aşikârdır.

8 — *Ticarî hayata tesiri:*

Şeker sanayiine lâzım olan onbinlerce ton kömürün temini, fabrikasyon için kullanılan binlerce ton çeşitli işletme malzemesinin mübayaası, şeker pancarının mübayaası, şekerin satışı ve çeşitli ziraat aleti ve sun'î gübre temini gibi işlerin yapılması ayrıca 4 - 5 milyon ton tutan bu çeşitli malzeme ve maddelerin memleket dahilinde kara ve demiryolundaki muazzam sirkülasyon hacmi ve nihayet bütün bu hareketlerde işçi, memur ve teknisyen olarak çalışan birkaç milyon insanın aldığı ücretleri de nazarı itibare aldığımızda şeker sanayiinin memleket dahilinde birkaç milyar liralık ticarî bir hareket yarattığı görülmüş olur.

9 — *Döviz temini:*

Türkiye devamlı bir şekilde şeker ihraç eder seviyeye yükselmiş bulunmaktadır. İleride daha da artmak kaydı ile yılda 250.000 ton civarında şeker ihdacı yapmak kabildir. Nitekim 1961 - 1962 yılında 250.000 ton civarında şeker ihraç edilerek 15 - 20 milyon dolar tutarında bir döviz sağlamıştır. Memleketimizde ispirto istihsal edilmeseydi, ithal yapmak gerekecekti. Bu sebeple de bir miktar döviz tasarrufu yapılmaktadır.

TÜRKİYE - AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU ORTAKLIK ANLAŞMASI

Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile bir ortaklık kurmak için müracaatını 31 Temmuz 1959'da yapmıştı.

AET Konseyi'nin bu müracaatı prensip-olarak kabul etmesi üzerine, Hükûmetimizle Topluluk Komisyonu arasında aşağıda gösterilen tarihlerde 9 müzakere cereyan etmiştir :

1. Müzakere	28 - 30 Eylül 1959
2. »	2 - 4 Aralık 1959
3. »	14 - 21 Ekim 1960
4. »	10 - 20 Nisan 1961
5. »	18 - 22 Haziran 1962
6. »	8 - 12 Ekim 1962
7. »	14 - 24 Ocak 1963
8. »	12 - 15 Mart 1963
9. »	16 Mayıs - 25 Haziran 1963

Tarafları temsil eden heyetler arasında hazırlanan Ortaklık Anlaşması metni 25 Haziran 1963 günü Brüksel'de parafe edilmiştir.

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir ortaklık yaratan anlaşma 12 Eylül 1963 günü Ankara'da imzalanmıştır.

Bu anlaşmanın tam metni «Ziraî Dâvalarımız» neşriyatının 4 üncü sayısında yayımlanarak istifadeye sunulmuştur.

B A Ş L A N G I Ç

Bir yandan Türkiye Cumhurbaşkanı, öte yandan Majeste Belçikalılar Kralı, Federal Almanya Cumhurbaşkanı, Fransa Cumhurbaşkanı, İtalya Cumhurbaşkanı, Altes Ruayal Lüksemburg Büyük Düşesi, Majeste Hollanda Kraliçesi ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Konseyi, Türk halkı ile Avrupa Ekonomik Topluluğu içinde bir araya gelmiş halklar adasında gittikçe daha sıkı bağlar kurmaya azimli olarak;

Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndaki yaşama şartlarının, hızlandırılmış bir ekonomi ilerleyişi ve uyumlu bir alış-veriş genişlemesi ile devamlı olarak iyileşmesini, böylece Türkiye ekonomisi ile Topluluk üyesi devletlerin ekonomileri arasındaki arayı azaltmayı sağlamağa kararlı olarak;

Türk ekonomisinin kalkınmasının ortaya koyduğu özel sorunları ve belli bir sürede Türkiye'ye bir ekonomik yardım yapılması gerekliliğini gözönünde bulundurarak;

Türk halkının yaşama seviyesini iyileştirme çabasına, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun getireceği desteğin, ilerde Türkiye'nin Topluluğa katılmasını kolaylaştıracağı kabul ederek;

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Andlaşmanın edindiği ülküyü birlikte izleyerek, barış ve hürriyet güvencesini pekleştirmeye azmederek;

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Andlaşmanın 238 inci maddesi uyarınca Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında ortaklık yaratan bir anlaşma aktini kararlaştırmışlar ve bunun için :

Türkiye Cumhurbaşkanı: Dışişleri Bakanı B. Feridun Cemal Erkin'i; Majeste Belçikalılar Kralı: Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı M. Paul-Henri Spaak'ı; Federal Almanya Cumhurbaşkanı: Dışişleri Bakanı B. Dr. Gerhard Schroeder'i; Fransa Cumhurbaşkanı: Dışişleri Bakanı B. Maurice Couve de Murville'i; İtalya Cumhurbaşkanı: Hazine Bakanı B. Emilio Colombo'yu; Altes Ruayal Lüksemburg Büyük Düşesi: Hükümet Başkanı Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı B. Eugène Schaus'u; Majeste Hollanda Kraliçesi; Dışişleri Bakanı B. Joseph M.A.H. Luns'u ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Konseyi: Avrupa Ekonomik Topluluğu Konseyi'nin şimdiki Başkanı, Hollanda Dışişleri Bakanı B. Joseph M.A.H. Luns'u; tam yetki ile atanışlardır. Adları geçenler, yetki belgelerinin karşılıklı olarak verilmesinden ve bunların usul ve şekil bakımından uygunluklarının anlaşılmasından sonra, aşağıdaki hükümler üzerinde uyuşmuşlardır:

KISIM: I

İLKELER

Madde: 1

Bu Anlaşma ile Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık kurulmuştur.

Madde: 2

1. Anlaşmanın amacı, Türkiye ekonomisinin hızlandırılmış kalkınmasını ve Türk halkının çalıştırılma seviyesinin ve yaşama şartlarının yükseltilmesini sağlama gereğini tümü ile gözönünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticarî ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi teşvik etmektir.

2. Yukarıki fıkrada belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için 3, 4 ve 5 inci maddelerde gösterilen şartlara ve usullere göre bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde kurulması öngörülmüştür.

3. Ortaklığın:

- a) Bir hazırlık dönemi,
- b) Bir geçiş dönemi,
- c) Bir son dönemi

vardır.

Madde: 3

1. Hazırlık döneminde Türkiye, geçiş dönemi ve son dönem boyunca kendisine düşecek yükümleri üstenebilmek için, Topluluğun yardımı ile ekonomisini güçlendirir.

Bu hazırlık dönemine ve özellikle Topluluğun yardımına ilişkin uygulama usulleri, Anlaşmaya ekli Geçici Protokol ile Malî Protokol'de belirtilmiştir.

Hazırlık döneminin süresi, Geçici Protokolde öngörülen usullere uygun uzatma dışında, beş yıldır.

Geçiş dönemine, Geçici Protokolün 1 inci maddesinde öngörülen şartlara ve usullere uyularak geçilir.

Madde: 4

1. Geçiş döneminde âkit taraflar, karşılıklı ve dengeli yükümler esaslı üzerinden :

- Türkiye ile Topluluk arasında bir gümrük birliğinin gittikçe gelişen şekilde yerleşmesini,
- Ortaklığın iyi işlenmesini sağlamak için Türkiye'nin ekonomik politikalarının Topluluğunkilere yaklaştırılmasını, bunun için de gerekli ortak eylemlerin geliştirilmesini sağlarlar.

2. Bu dönemin süresi, birlikte öngörülebilecek istisnalar saklı kalmak üzere, on iki yılı geçemez. Bu istisnalar, gümrük birliğinin mâkul bir süre içinde kurulup tamamlanmasına engel olamaz.

Madde: 5

Son dönem gümrük birliğine dayanır ve âkit tarafların ekonomi politikaları arasındaki koordinasyonun güçlendirilmesini gerektirir.

Madde: 6

Ortaklık rejiminin uygulanmasını ve gittikçe gelişmesini sağlamak için âkit taraflar, anlaşma ile verilen görevlerin sınırları içinde eylemde bulunan bir Ortaklık Konseyinde toplanırlar.

Madde: 7

Âkit taraflar, bu Anlaşmadan doğan yükümlerin yerine getirilmesini sağlayıcı her türlü genel ve özel tedbirleri alırlar.

Taraflar, Anlaşma hedeflerinin gerçekleştirilmesini tehlikeye düşürebilecek her türlü tedbirden sakınırlar.

KISIM: II

GEÇİŞ DÖNEMİNİN UYGULANMAYA KONMASI

Madde: 8

4 üncü maddede anılan amaçların gerçekleşmesi için Ortaklık Konseyi, geçiş döneminin başlamasından önce ve Geçici Protokolün 1 inci maddesinde öngörülen usule göre, Topluluğu kuran Anlaşmanın kavradığı ve gözönünde bulundurulması gereken alanlarda, özellikle bu kısımda gözetilenlere mahsus hükümlerin uygulama şartlarını, usullerini, sıra ve sürelerini ve yararlı görülecek her türlü korunma kurallarını tesbit eder.

Madde: 9

Âkit taraflar, Anlaşmanın uygulanma alanında, 8 inci maddenin uygulanması ile ilgili olarak ortaya konabilecek özel hükümler saklı kalmak üzere, uyrukluk dolayısıyla uygulanan her türlü ayırımın, Topluluğu kuran Anlaşmanın 7 nei maddesinde anılan ilke uyarınca yasak olduğunu kabul ederler.

Bölüm: 1

Gümrük Birliği

Madde: 10

1. Anlaşmanın 2 nei maddesinin 2 nei fıkrasında öngörülen gümrük birliği, mal alış-verişlerinin tümünü kavrar.

2. Gümrük birliği:

— Topluluk üyesi devletlerle Türkiye arasında, ithalatta olduğu gibi ihracatta gümrük vergileri ve eşit etkili resimlerin ve miktar kısıtlamalarının, millî üretime, Anlaşmanın hedeflerine aykırı bir koruma sağlamayı gözetilen eşit etkili başka her türlü tedbirin yasaklanmasını;

— Türkiye'nin üçüncü memleketlerle ilişkilerinde, Topluğun Ortak Gümrük Tarifesinin kabulünü ve Toplulukça dış ticaret konusunda uygulanan sair mevzuata yaklaşmayı kapsar.

Bölüm: 2

Tarım

Madde: 11

1. Ortaklık rejimi, Topluğun ortak tarım politikasını gözönünde bulunduran özel usullere göre, tarımı ve tarım ürünleri alış-verişini de kavrar.

2. Tarım ürününden, Topluğu kuran Andlaşmanın II nci Ekinin konusu olan ve sözü edilen Andlaşmanın 38 inci maddesinin 3 üncü fıkrası hükümlerinin uygulanması ile halen tamamlanmış bulunan listede sayılı ürünler anlaşılır.

Bölüm: 3

Ekonomik nitelikteki sair hükümler

Madde: 12

Âkit taraflar, aralarında serbest işçi akımını kademeli olarak gerçekleştirmek için, Topluğu kuran Andlaşmanın 48, 49 ve 50 nci maddelerinden esinmekte uyuşmuşlardır.

Madde: 13

Âkit Taraflar, yerleşme serbestliği kısıtlamalarını aralarında kaldırmak için, Topluğu kuran Andlaşmanın 52 ilâ 56 ncı (dâhil) maddeleri ile 58 inci maddesinden esinmekte uyuşmuşlardır.

Madde: 14

Âkit Taraflar, hizmet edimi serbestliği kısıtlamalarını aralarında kaldırmak için, Topluğu kuran Andlaşmanın 55, 56 ve 58 ilâ 65 inci (dâhil) maddelerinden esinmekte uyuşmuşlardır.

Madde: 15

Topluluğu kuran Anlaşmanın ulaştırma ile ilgili hükümlerinin ve bunların uygulanması dolayısıyla girifilmiş olan tasarrufların Türkiye'ye teşmili şartları ve usulleri, Türkiye'nin coğrafya durumu gözönünde bulundurularak düzenlenir.

Madde: 16

Âkit Taraflar, Topluluğu kuran Anlaşmanın üçüncü büyük bölümünün I inci kısmında yer alan rekabet, vergileme ve mevzuatın yaklaştırılması ile ilgili hükümlerde anılan ilkelerin, ortaklık işliklerinde uygulanması gerektiğini kabul ederler.

Madde: 17

Anlaşmaya taraf olan her devlet, ekonomisine, fiat seviyesi kararlılığı içinde devamlı ve dengeli bir genişleme sağlarken, genel ödeme bilânçosuna denge sağlamak ve parasına olan güveni devam ettirmek için gerekli ekonomi politikasını uygular.

Taraf devlet, bu hedeflere ulaşmak için konjonktür politikası ve özellikle malî politika ve para politikası uygular.

Madde: 18

Anlaşmaya taraf olan her devlet, kambiyo kurları konusunda ortaklık amaçlarının gerçekleştirilmesini sağlamaya elverişli bir politika uygular.

Madde: 19

Türkiye ve Topluluk üyesi devletler, Anlaşmanın uygulanmasında mal, hizmet, sermaye ve kişi akımının aralarında serbestleştirildiği ölçüde mal, hizmet ve sermaye alış-verişlerine işlişkin ödeme veya transferlerle ücret ve sermaye transferlerinin, alacaklının veya faydalananların ikaomet ettikleri memleket parasiyle yapılmasına müsaade ederler.

Madde: 20

Âkit taraflar, Anlaşma amaçlarının gerçekleştirilmesine yarayan Türkiye ile Topluluk üyesi devletler arasındaki sermaye hareketlerini kolaylaştırmak için aralarında danışırlar.

Âkit taraflar, Topluluk memleketlerinden gelen ve Türk ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olabilecek sermayelerin Türkiye’de yatırımını teşvik eden her çeşit aracı araştırmaya çabalarlar.

Her üye devlet ülkesinde ikamet edenler, Türkiye’nin başka bir üye devlete veya üçüncü bir memlekete tanıdığı bütün kolaylıklardan, özellikle yabancı sermaye eylemi ile ilgili kambiyo ve vergi konularındaki kolaylıklardan yararlanırlar.

Madde: 21

Âkit taraflar, üçüncü memleketlerin ileride Topluluğa katılmaları veya ortak olmaları halleri de dâhil olmak üzere, üçüncü memleketler karşısındaki ticaret politikalarının koordinasyonunu ve bu alandaki karşılıklı çıkarlarının korunmasını sağlamaya elverişli bir danışma usulünü hazırlama konusunda uyuşmuşlardır.

KISIM: III GENEL VE SON HÜKÜMLER

Madde: 22

1. Anlaşma ile belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için, Anlaşmanın öngördüğü hallerde Ortaklık Konseyinin karar yetkisi vardır. İki taraftan her biri, verilmiş kararların yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür. Ortaklık Konseyi yararlı tavsiyelerde de bulunabilir.

2. Ortaklık Konseyi, Anlaşmanın hedeflerini gözönünde tutarak, ortaklı rejimi sonuçlarını belli aralıklarla inceler. Bununla beraber, hazırlık dönemi boyunca bu incelemeler bir görüş teatisi sınırları içinde kalır.

3. Geçiş döneminin başlaması ile, ortaklık rejiminin gerçekleşmesi yolunda, Anlaşma amaçlarından birine ulaşmak için, âkit tarafların bir ortak davranışı gerekli görüldüğü takdirde, Anlaşma bunun için gerekli davranış yetkisini öngörmese bile, Ortaklık Konseyi uygun kararları alır.

Madde: 23

Ortaklık Konseyini, bir yandan Türkiye Hükümetinden üyeler, öte yandan Topluluk üyesi devletler hükümetlerinden, konseyinden ve komisyondan üyeler meydana getirir.

Ortaklık Konseyi üyeleri, içtüzüğün öngördüğü şartlarla kendilerini temsil ettirebilirler.

Ortaklık Konseyi, kararlarını oybirliği ile alır.

Madde: 24

Ortaklık Konseyi Başkanlığı, altışar aylık süreler için Türkiye ile Topluluk temsilcilerinden biri tarafından, sıra ile yapılır. İlk başkanlık süresi Ortaklık Konseyi kararıyla kısaltılabilir.

Ortaklık Konseyi içtüzüğünü yapar.

Ortaklık Konseyi, görevlerinde kendisine yardım edebilecek her komiteyi ve özellikle Anlaşmanın iyi yürütülmesi için gerekli işbirliği devamlılığını sağlayacak bir komite kurmağa karar verebilir.

Ortaklık Konseyi bu komitelerin görev ve yetkilerini belirtir.

Madde: 25

1. Her âkit taraf, Anlaşmanın uygulama ve yorumu ile ilgili ve Türkiye'yi veya Topluluğu, Topluluk üyesi bir devleti ilgilendiren her anlaşmazlığı Ortaklık Konseyine getirebilir.

2. Ortaklık Konseyi anlaşmazlığı karar yolu ile çözebilir; keza, anlaşmazlığı Avrupa Toplulukları Adalet Divanına veya mevcut herhangi bir başka yargı merciine götürmeği kararlaştırabilir.

3. Taraflardan her biri, kararın veya hükmün yerine getirilmesinin gerektirdiği tedbirleri almakla yükümlüdür.

4. Anlaşmazlık, işbu maddenin 2 nci fıkrasına göre çözülememiş ise, âkit tarafların geçiş dönemi ve son dönemde başvurabilecekleri tahkim ve sair yargı usulü yollarını, Anlaşmanın 8 inci maddesi uyarınca Ortaklık Konseyi düzenler.

Madde: 26

Anlaşmanın hükümleri, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunun yetki alanına giren maddelere uygulanmaz.

Madde: 27

Ortaklık Konseyi, bir yandan, Avrupa Parlâmanter Asamblesi, Top-
luluğun Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve öteki organları ile, öte yandan,
Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Türkiye'nin yukarıkileri karşılayan or-
ganları arasında işbirliğini ve temasları kolaylaştırmak için her türlü ya-
rarlı tedbiri alır.

Bununla beraber, hazırlık dönemi süresince, bu temaslar, yalnız Av-
rupa Parlâmanter Asamblesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi arasında-
ki ilişkilerle sınırlanır.

Madde: 28

Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran Andlaşmadan doğan yüküm-
lerin tümünün Türkiye'ce üstenebileceğini gösterdiğinde, âkit taraflar,
Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler.

Madde: 29

1. Anlaşma bir yandan Türkiye Cumhuriyeti ülkesinde, öte yandan
Belçika Krallığı, Federal Almanya Cumhuriyeti, Fransa Cumhuriyeti,
İtalya Cumhuriyeti, Lüksemburg Büyük Dükalığı ve Hollanda Krallığı'-
nın ülkelerinde uygulanır.

2. Gene Anlaşma, Topluluğu kuran Andlaşmanın 227 nci maddesi-
nin 2 nci fıkrasının 1 inci bendinde gözetilenleri karşılayan alanlar baki-
mindan, Fransız denizaşırı illerine de uygulanır.

Anlaşmanın başka alanlarla ilgili hükümlerinin, sözü geçen illerde
uygulanma şartları, âkit taraflar arasında ileride varılacak anlaşma ile
belirtilir.

Madde: 30

Âkit taraflarca Anlaşmaya eklenmesi uygun bulunan protokoller, An-
laşmanın ayrılmaz parçalarıdır.

Madde: 31

Anlaşma, imza eden devletlerin kendi anayasa usullerine uyularak
onaylanır; Topluluk yüzünden Konseyce, Topluluğu kuran Andlaşma hü-
kümleri uyarınca bir karar alınması ve bunun âkit taraflara tebliği ile,
geçerli olarak aktedilmiş olur.

Yukarıki fıkrada anılan aktin tasdik ve tebliğ belgeleri Brüksel'de karşılıklı olarak verilir.

Madde: 32

Anlaşma, 31 inci maddede sözü geçen tasdik belgelerinin karşılıklı olarak verilmesi tarihini kovalayan ikinci ayın ilk günü yürürlüğe girer.

Madde: 33

Anlaşma, her metin eşitlikle geçerli olmak üzere, Türk, Alman, Fransız, İtalyan ve Hollanda dilleri ile ikişer nüsha olarak yazılmıştır.

Protokol No. 1

GEÇİCİ PROTOKOL

Âkit taraflar:

Türk ekonomisi için, özellikle hazırlık döneminde, tütün, kuru üzüm, kuru incir ve fındık ihracatının önemine inanarak;

Ortaklık Anlaşmasının 3 üncü maddesinde öngörülen Geçici Protokolü tesbit etmek isteğiyle, aşağıdaki hükümler üzerinde uyuşmuşlardır:

Madde: 1

1. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden dört yıl sonra, Ortaklık Konseyi, Türkiye'nin ekonomik durumunu gözönünde bulundurarak, Anlaşmanın 4 üncü maddesinde gözetilen geçiş döneminin gerçekleşme şartları, usulleri, sıra ve süreleri ile ilgili hükümlerini bir Katma Protokol ile tesbit edip edemeyeceğini inceler.

Katma Protokol âkit taraflarca imzalanacak ve her birinde uyulması gereken anayasa usullerinin tamamlanmasından sonra yürürlüğe girecektir.

2. Beşinci yılın sonunda Katma Protokol tesbit edilememiş ise, Ortaklık Konseyince kararlaştırılacak ve 3 yılı geçmiyecek bir süreden sonra 1 inci fıkrada öngörülen usule yeniden başvurulur.

3. Bu Protokol hükümleri, Katma Protokol yürürlüğe girinceye ve en geç onuncu yılın sonuna değin uygulanır.

Bununla beraber, Katma Protokol tesbit edilmiş, fakat onuncu yıl sonunda yürürlüğe girememiş ise, Geçici Protokol en çok bir yıllık süre için uzatılır.

Katma protokol dokuzuncu yılın sonunda tesbit edilemediği takdirde, Ortaklık Konseyi, hazırlık döneminin onuncu yılının bitiminden sonra uygulanacak rejimi kararlaştırır.

Madde: 2

İşbu Protokolün yürürlüğe girişi ile birlikte Topluluk üyesi devletler, Türkiye kaynaklı ve Türkiye çıkışlı ithalâtları için aşağıdaki yıllık tarife kontenjanlarını açarlar:

a) 24.01 - Ham ve mamul olmayan tütün; tütün döküntüleri:

Belçika - Lüksemburg Ekonomik Birliği	1.250 ton
Federal Almanya Cumhuriyeti	6.600 »
Fransa	2.550 »
İtalya	1.500 »
Hollanda	600 »

Bu tarife kontenjanlarının sınırı içinde her üye devlet, Toplulukça 9 Temmuz 1961'de imzalanan Ortaklık Anlaşması çerçevesinde aynı ürünler ithalâtına uyguladığına eşit bir gümrük vergisi uygular.

b) 08.84 - Yalnız kuru üzüm (içinde 15 kg. veya daha az mal bulunan ambalâjlarla):

Belçika - Lüksemburg Ekonomik Birliği	3.250 ton
Federal Almanya Cumhuriyeti	9.750 »
Fransa	2.800 »
İtalya	7.700 »
Hollanda	6.500 »

Bu tarife kontenjanladının sınırı içinde her üye devlet, Toplulukça 9 Temmuz 1961'de imzalanan Ortaklık Anlaşması çerçevesinde aynı ürünler ithalâtına uyguladığına eşit bir gümrük vergisi uygular.

c) 08.03 - Yalnız kuru incir (içinde 15 kg. veya daha az mal bulunan ambalâjlarla):

Belçika - Lüksemburg Ekonomik Birliği	8.40 ton
Federal Almanya Cumhuriyeti	5.000 »
Fransa	7.000 »
Hollanda	160 »

Bu tarife kontenjanları çerçevesinde Topluluk üyesi her devlet, millî gümrük vergilerinin kuru incir için Ortak Gümrük Tarifesinde son yaklaşma anına kadar, Topluluğu kuran Andlaşmanın 14 üncü maddesinin 1 inci fıkrası anlamındaki esas vergiden, Topluluk üyesi devletlerin kendi aralarında yaptıkları indirimlerin yarısının düşülmesi ile elde edilene eşit bir gümrük vergisi uygular.

Geçici Protokolün hükümleri, Topluluk üyesi devletler millî gümrük vergilerinin kuru incir için Ortak Gümrük Tarifesine son yaklaşma anında elan yürürlükte bulunuyorsa, Topluluk, 3 ncü madde hükümlerini gözönünde bulundurarak, yukarıki bend gereğince Türkiye'ye sağlananlara eşit ticarî faydaların saklı tutulması için gerekli tarife tedbirlerini alır.

d) 08.05 - Dış ve iç kabukları çıkarılmış olanlar da dâhil olmak üzere yaş veya kuru sert kabuklu meyvalar (yalnız fındık) :

Belçika - Lüksemburg Ekonomik Birliği	540 ton
Federal Almanya Cumhuriyeti	14.500 »
Fransa	1.250 »
Hollanda	710 »

Bu tarife kontenjanları çerçevesinde Topluluk üyesi her devlet % 2,5 ad valorem bir gümrük vergisi uygular.

Bunun dışında, topluluk üyesi devletler, Anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile birlikte bu ürün için, Topluluk içi gümrük vergilerinin tamamen kaldırılmasını ve Ortak Gümrük Tarifesinin tüm olarak uygulanmasını gerçekleştirirler.

Madde: 3

2 nci maddede gösterilen ürünler için, Topluluk üyesi devletler millî gümrük vergilerinin Ortak Gümrük Tarifesine son yaklaşmasından itibaren, Topluluk her yıl, Türkiye yararına o tarihte açılmış millî tarife kontenjanlarının tutarına eşit hacimde tarife kontenjanları açar. Bu usul Ortaklık Konseyince ertesi takvim yılı için, 4 üncü madde gereğince alınan kararlara zarar vermeksizin uygulanır.

Bununla beraber, fındık bakımından bu usul, ancak Topluluk üyesi devletlerin millî gümrük vergilerinin öteki üç ürünün tümü ile Ortak Gümrük Tarifesine uyumu anında uygulanır.

Madde: 4

Anlaşmanın yürürlüğe girişini kovalayan ikinci yıldan başlayarak, Ortaklık Konseyi 2 ve 3 üncü maddelerde gösterilen tarife kontenjanlarının hacmini arttırmayı kararlaştırabilir. Ortaklık Konseyinin aksine kararı olmadıkça, bu arttırmalar iktisap edilmiş olur. Her arttırma, ancak ertesi takvim yılından başlayarak uygulanır.

Madde: 5

Anlaşmanın yürürlüğe girişi, takvim yılı başına rastlamaz ise, Topluluk üyesi devletler, Anlaşmanın yürürlüğe girişinden ertesi takvim yılının başına kadarki süre için, bu sürenin beher ayı hesabıyla, 2 nci maddede anılan miktarların onikide birini karşılayan hacimde tarife kontenjanları açarlar.

Bununla beraber, Ortaklık Konseyi, Anlaşma yürürlüğe girer girmez, sözü geçen ürünler ihracatının mevsimlik niteliğini gözönünde tutarak, yukarıki bendin uygulanması ile elde edilen tarife kontenjanları hacimlerinin artırılmasını kararlaştırabilir.

Madde: 6

Anlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren üçüncü yılın bitiminde Ortaklık Konseyi, 2 nci maddede gösterilenlerden başka ürünlerin Topluluk pazarında sürümünü teşvike elverişli tedbirleri kararlaştırabilir.

Madde: 7

Tütün, fındık veya kuru incir için ortak tarım politikasının uygulanmaya konması ile birlikte, Topluluk, işbu Protokol gereğince Türkiye'ye sağlananlara eşit ihracat imkânlarını saklı tutmak üzere, bu ortak tarım politikası için öngörülen rejimi gözönünde bulundurarak, gerekebilecek tedbirleri alır.

Madde: 8

İşbu Protokolün 2 nci maddesinde gösterilen ürünler için Toplulukça tarife kontenjanları açılması halinde, bu tarife kontenjanları çerçevesinde uygulanacak gümrük vergileri seviyesi bakımından, Türkiye'ye, Anlaşmaya taraf olmayan bir memleketten daha az elverişli bir işlem yapılamaz.

Madde: 9

Türkiye, Topluluk üyesi devletlerden birine veya birkaçına tanıdığı en elverişli işlemi üye devletlerin hepsine teşmile gayret eder.

Madde: 10

Her âkit taraf, hazırlık dönemi ile birlikte, yerleşme hakkı, hizmet edimi, ulaştırma ve rekabetle ilgili her çeşit güçlükleri Ortaklık Konseyine getirebilir. Ortaklık Konseyi gerekirse, bu güçlükleri gidermek için, âkit taraflara her türlü yararlı tavsiyelerde bulunabilir.

Madde: 11

İşbu Protokol Anlaşmaya eklenmiştir.

Protokol No. 2
MALÎ PROTOKOL

Âkit taraflar :

Ortaklık Anlaşması amaçlarının izlenmesini kolaylaştırmak için Türk ekonomisinin hızlandırılmış bir şekilde kalkınmasına faydalı olmak kaygısıyla, aşağıdaki hükümler üzerinde uyuşmuşlardır :

Madde: 1

Türk ekonomisinin verimliliğini artırmaya yardımcı, Anlaşmanın amaçlarının gerçekleştirilmesine faydalı olan ve Türk kalkınma plânı çerçevesinde yer alan yatırım projeleri için finansman istemleri, Türk Devleti ile Türk teşebbüsleri tarafından, Avrupa Yatırımlar Bankasına sunulabilir. Banka, bunların tabi tutulacağı işlemden müracaat sahiplerine bilgi verir.

Madde: 2

Olumlu bir sonuca bağlanan istemler ödünçler vasıtasıyla finanse edilir. Bu ödünçlerin tutarı 175 milyon hesap birimine erişebilir ve Anlaşmanın yürürlüğe girişini kovalayan beş yıl içinde bağlanabilir.

Madde: 3

Finansman istemleri, Türk teşebbüslerinden geldiği zaman, ancak Türk Hükûmetinin oluru ile olumlu sonuca bağlanabilir.

Madde: 4

1. Ödünçler, finansmanına ayrıldıkları projelerin ekonomik özelliklerine göre verilir.

2. Özellikle kârlılığı uzun vâdeli veya yayılı yatırımlara ilişkin ödünçler, indirilmiş faiz haddi, uzatılmış ödeme süresi, ödemesiz dönem gibi özel şartlar ve gereği halinde, bu ödünçlerin Türkiye tarafından ödenmesini kolaylaştırabilecek başka özel ödeme şartları ile donatılabilir.

3. Bir ödünç, Türk Devletinden gayrı bir teşebbüs veya topluluğa verildiği zaman, Türk Devletinin garantisine bağlanır.

Madde: 5

1. Banka, bu ödünçlerin verilmesini, ihale veya teklif almalar düzenlemesine bağlayabilir. Bu ihale veya teklif almalara katılma, Türkiye ve Topluluk üyesi devletler uyruklu her gerçek veya tüzel kişiye eşit rekabet şartları ile açıktır.

2. Ödünçler, kabul edilen yatırım projelerinin gerçekleşmesi için gerekli ithalât giderleri kadar iç giderlerin karşılanmasında da kullanılabilir.

3. Banka, fonların en rasyonel şekilde ve Anlaşma hedeflerine uygun olarak kullanılmasını gözetir.

Madde: 6

Türkiye, bu ödünçlerden faydalanan borçluların, ödünçlerin ana para ve faizlerinin ödenmesinin gerektirdiği dövizleri edinmelerine imkân vermekle yükümlüdür.

Madde: 7

Bazı projelerin gerçekleştirilmesi için bu Protokol çerçevesinde yapılacak yardım, özellikle üçüncü devletler, milletlerarası malî kuruluşlar veya Türkiye ya da Topluluk üyesi devletler kalkınma ve kredi müesseseleri ve resmî makamlarının dâhil olacakları finansmanlara katılma şeklinde olabilir.

Madde: 8

Anlaşmada ve bu Protokolde gösterilen şartlarla Türkiye'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasına getirilen yardım, Türk Devletinininkini tamamlayıcı bir çaba teşkil eder.

Madde: 9

İşbu Protokol Anlaşmaya eklenmiştir.

SON SENET

Bir yandan,
Türkiye Cumhurbaşkanının,
Öte yandan,
Majeste Belçikalılar Kralının,
Federal Almanya Cumhurbaşkanının,
Fransa Cumhurbaşkanının,
İtalya Cumhurbaşkanının,
Altes Ruayal Lüksemburg Büyük Düşesinin,
Majeste Hollanda Kraliçesinin
ve Avrupa Ekonomik Topluluğu Konseyinin

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık yaratan Anlaşmanın imzası için Ankara'da bin dokuz yüz altmış üç yılının on iki Eylül gününde toplanan tam yetkili temsilcileri aşağıdaki metinleri tesbit etmişlerdir :

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık yaratan Anlaşma ile aşağıda sayılan protokolleri :

- 1 numaralı Protokol: Geçici Protokol,
- 2 numaralı Protokol: Malî Protokol.

Tam yetkili temsilciler bundan başka aşağıda sayılan ve işbu Senede ekli :

1. Geçici Protokolün 2 nci maddesi ile ilgili olarak kuru üzümle ilişkin niyet bildirisini;
2. Malî Protokolün 2 nci maddesinde sözü geçen hesap biriminin değerine ilişkin yorum bildirisini;
3. Ortaklık Anlaşmasında geçen «Âkit Taraflar» deyiminin yorumu ile ilgili bildiriyi kabul etmişler ve Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümetinin aşağıda sayılan ve işbu Senede ekli bulunan bildirimlerini not etmişlerdir :

1. Alman uyruklarının tanımı ile ilgili bildiri;
2. Anlaşmanın Berlin'e uygulanmasına ilişkin bildiri.

Tam yetkili temsilciler işbu Senede ekli bildirimlerin icabında Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında bir Ortaklık yaratan Anlaşma ile aynı şartlarda geçerliklerinin sağlanması için gerekli usullere tâbi tutulacağı hususunda uyuşmuşlardır.

Bunun belgesi olarak, aşağıda adları yazılı tam yetkili temsilciler işbu Son Senedin altına imzalarını atmışlardır.

Ankara'da bin dokuz yüz altmış üç yılı Eylülünün on ikinci gününde yapılmıştır.

Türkiye Cumhurbaşkanı adına:

FERİDUN CEMAL ERKİN

Majeste Belçikalılar Kralı adına:

PAUL - HENRI SPAAK

Federal Almanya Cumhurbaşkanı adına:

GERHARD SCHROEDER

Fransa Cumhurbaşkanı adına:

MAURICE COUVE DE MURVILLE

İtalya Cumhurbaşkanı adına:

EMILIO COLOMBO

Altes Ruayal Lüksemburg Büyük Düşesi adına:

EUGENE SCHAUS

Majeste Hollanda Kraliçesi adına:

JOSEPH M. A. H. LUNS

Avrupa Ekonomik Topluluğu Konseyi adına:

JOSEPH M. A. H. LUNS

Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Andlaşma-
ca gereken usullerin yerine getirildiğinin, özellikle
Avrupa Parlâmanter Asamblesiyle danışıldığının
öteki Âkit Tarafa bildirilmesinden sonra ancak
Topluluğu kesin olarak bağhyacağı ihtiyat kaydile.

GEÇİCİ PROTOKOLÜN 2 NCİ MADDESİ İLE İLGİLİ OLARAK KURU ÜZÜME İLİŞKİN NİYET BİLDİRİSİ

Topluluk, kuru üzüm için ortak bir pazar örgütü kurmayı tasarla-
madığını bildirir.

MALÎ PROTOKOL'ÜN 2 NCİ MADDESİNDE SÖZÜ GEÇEN HESAP BİRİMİNİN DEĞERİNE İLİŞKİN YORUM BİLDİRİSİ

Âkit Taraflar aşağıdaki hususları bildirirler:

1. Malî Protokolün 2 nei maddesinde öngörülen tutarın açıklanma-
sında kullanılan hesap biriminin değeri 0,88867088 gram saf altındır.
2. 1 inci fıkrada tanımlanan hesap birimi bakımından Topluluk
üyesi bir Devletin para paritesi, bu hesap biriminin içindeki saf altının
ağırlığı ile Milletlerarası Para Fonuna bu para için bildirilmiş olan pa-

riteye tekabül eden saf altın ağırlığı arasındaki orandır. Bildirilmiş bir paritesi yoksa veya carî işlemlerde Para Fonunun müsaade ettiği sınırdan dışında pariteden uzaklaşan kur uygulaması varsa, paranın paritesine tekabül eden altın ağırlığı; dolaylı veya dolaysız olarak tanımlanmış ve altına çevrilebilen bir paranın Fona bildirilmiş paritesi esas ile, hesap gününde üye Devletle carî ödemeler için sözü edilen altına çevrilebilir paraya uygulanmakta olan kambiyo rayicine göre hesaplanır.

3. Yukarıdaki 1 inci fıkrada belli edilen hesap birimi Malî Protokolün uygulama süresince değişmeyecektir. Bununla beraber, uygulama süresinin bitiminden önce Milletlerarası Para Fonunca, Statülerinin 7 nei Kısmının 4 üncü maddesi gereğince bütün paraların seyyanen altına olan paritelerinin aynı oranda değişmesi kararlaştırılırsa, hesap biriminin saf altın ağırlığı bu ayarlamamın ters fonksiyonuna göre değiştirilecektir.

Topluluk üyesi Devletlerden birinin veya bir kaçının, Milletlerarası Para Fonunun yukarıki bendde öngörülen kararını uygulamaması halinde, hesap biriminin saf altın ağırlığı, Milletlerarası Para Fonunca kararlaştırılmış ayarlamamın ters fonksiyonuna göre değiştirilecektir. Ancak Avrupa Ekonomik Topluluğu Konseyi böylece ortaya çıkan durumu inceleyecek ve Komisyonun önermesi üzerine ve Para Komitesinin görüşü alınarak gerekli tedbirleri mevzû çoğunlukla kararlaştıracaktır.

ORTAKLIK ANLAŞMASINDA GEÇEN «ÂKİT TARAFLAR» DEYİMİNİN YORUMU İLE İLGİLİ BİLDİRİ

Âkit Taraflar, Ortaklık Anlaşmasının, metinde geçen «Âkit Taraflar» deyimine, bir yandan Türkiye Cumhuriyeti, öte yandan, Topluluk ile üye Devletler, veya sâdece, ya üye Devletler ya da Topluluk anlamı verilmek suretiyle, yorumlanması hususunda anlaşmışlardır. Bu deyim her defasında verilecek anlam, Anlaşmanın bunları karşılayan hükümlerinden çıkarılacaktır. Bazı hallerde «Âkit Taraflar» deyimini, Topluluğu kuran Anlaşmanın geçiş dönemi süresince üye Devletler, bu dönemin bitiminden sonra Topluluk anlamına gelebilecektir.

FEDERAL ALMANYA CUMHURİYETİ HÜKÜMETİNİN BİLDİRİLERİ

1. ALMAN UYRUKLARININ TANIMI İLE İLGİLİ BİLDİRİ:

Federal Almanya Cumhuriyeti Temel Kanunu anlamında bütün Almanlar Federal Almanya Cumhuriyeti uyruklığında sayılır.

2. ANLAŞMANIN BERLİN'E UYGULANDASINA İLİŞKİN BİLDİRİ:

Federal Almanya Cumhuriyeti Hükûmetince üç aylık bir süre içinde Âkit Taraflara aksine bir bildiriye bulunmadıkça Ortaklık Anlaşması Berlin Eyaletine de uygulanır.

TÜRKİYE'DE İŞ GÜCÜ'NE İLİŞKİN SORUNLAR HAKKINDA İKİ HEY'ET BAŞKANI ARASINDA KARŞILIKLI OLARAK VERİLEN MEKTUPLAR

Ankara, 12 Eylül 1963

Bay Başkan,

Bu müzakereler sırasında belirttiğiniz isteğe uymak üzere, Ortaklık Anlaşmasının 4 ve 12 nci maddeleri hükümleri gözönünde bulundurularak, Ortaklık Konseyinin, Türkiye'deki iş gücüne ilişkin sorunları hazırlık döneminden itibaren inceleyebilmesini Topluluğun kabul eylediğini size bildirmekle şeref duyarım.

Bu mektubun alındığının lütfen bildirilmesini rica ederim.

En üstün saygılarımın kabulünü dilerim Bay Başkan.

B. Hasan Esat İŞİK
Büyük Elçi
Türk Heyeti Başkanı

Günter SEELINGER
Avrupa Ekonomik Topluluğu
Hey'eti Başkanı

Ankara, 12 Eylül 1963

Bay Başkan,

12 Eylül 1963 günlü mektubunuzla, bana aşağıdaki hususu bildirmek lütfunda bulunmuştunuz:

«Bay Başkan,

Bu müzakereler sırasında belirttiğiniz isteğe uymak üzere Ortaklık Anlaşmasının 4 ve 12 nci maddeleri hükümleri gözönünde bulundurularak, Ortaklık Konseyinin, Türkiye'deki iş gücüne ilişkin sorunları, hazırlık döneminden itibaren inceleyebilmesini Topluluğun kabul eylediğini size bildirmekle şeref duyarım.

Bu mektubun alındığının lütfen bildirilmesini rica ederim.»

Bu mektubun alındığını bildirmekle şeref duyarım.

En üstün saygılarımın kabulünü dilerim Bay Başkan.

B. Günter SEELINGER
Avrupa Ekonomik Topluluğu
Hey'eti Başkanı

Hasan Esat İŞİK
Türk Hey'eti Başkanı